

ЖОЗЕ РОДРИГЕШ
ДУШ САНТУШ

МЪЖЪТ ОТ КОНСТАНТИНОПОЛ

Р о м а н

ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА „ХЕРМЕС“

ЖОЗЕ РОДРИГЕШ ДУШ САНТУШ МЪЖЪТ ОТ КОНСТАНТИНОПОЛ

Превод: Дарина Миланова

chitanka.info

Млад мъж пристига в най-люксовия хотел в Лисабон, за да види умиращия си баща. Калуст Саркисян е изпаднал в кома и когато идва за кратко в съзнание, иска да се сбогува със сина си. За изненада на Крикор, баща му със сетни сили посочва към купчина листове и изрича последните си думи: *Какво е красотата?*

Арменецът взема листовите, за да открие, че това са мемоарите на баща му, озаглавени „Мъжът от Константинопол“. Крикор трескаво започва да чете и попада в напълно непознат свят — Константинопол в златната ера на Османската империя. В този период на религиозно напрежение и динамични промени малкият Калуст израства, заобиколен от красотата на града на Босфора. Момчето развива силен естетически усет, но преди да се отдаде на изкуството, Калуст трябва да се докаже като далновиден предприемач. Той не просто натрупва състояние, а се нарежда сред най-богатите хора в Европа.

Базиран на реални събития, романът „Мъжът от Константинопол“ и продължението му — „Милионерът в Лисабон“, разказват невероятната история на един визионер, изиграл ключова роля в изграждането на модерното общество.

На фондация „Гулбенкян“ за всичко, което ни е дала.

*Всеки следва отредената му участ и
стреми се към съдбата, която желае, но невинаги
следва стремежа, нито желае отредената му
участ.*

Фернандо Песоа

ПРОЛОГ

Никой не забравя деня, в който е загубил баща си. Казват, че именно в този момент ставаме възрастни и бъдещето ни се поверява като ключ от голяма къща, която най-сетне сме наследили. Преструваме се, че сме господари на живота си, но липсата на родителите не ни дава нищо друго, освен самотата на хора, оставени на произвола на съдбата си.

Преживях тази трагедия в много странен момент — един от онези следобеди, в които всичко сякаш се случва едновременно, сякаш бог си играе с нещастieto ни, отнемайки с едната ръка онова, което ни е дал с другата. Е, такъв е животът. Преминаваме през годините като упоени — сомнамбули, блуждаещи в някакъв сън, чиито граници едва

различаваме, изгубени в лабиринт от загадки, които скриват пътищата пред нас. Изведнъж, като с вълшебна пръчка или вероятно заради грешно магическо движение, събитията се ускоряват и всичко се случва много бързо.

Така и стана през онзи ден, когато влязох в луксозния хотел, който се помещаваше в малък дворец някъде в западните покрайнини на Европа. Прекосих фоайето като заловено животно — нервен и потиснат, примирен с бъдещето си, което усещах несигурно. Пътуването до Лисабон беше изтощително и когато най-сетне се отпуснах на канапето, след като бях говорил с лекаря и се бях качил до първия етаж, за да видя умирация си баща, се почувствах така, сякаш не мога да стана повече. Възглавниците бяха толкова меки, а и аз бях страшно изморен. Огледах се наоколо и вдишах спокойната атмосфера на хотела. Салонът бе обзаведен изискано, както винаги, но признавам, че онова, което ме очарова най-много, бе мекият килим, в който краката ми потъваха с несравнима наслада.

Докато отпивах от уискито с лед, което си бях взел от бара, за да се разсея, оставих мислите си да се реят из събитията, случили се през последните 24 часа. Всичко започна с телеграмата, която ме извести, че баща ми е получил инфаркт в Лисабон. Макар и да съзнавах, че подобно нещо на неговата възраст би могло да се случи във всеки един момент, новината ми дойде като гръм от ясно небе. Едно е само да допускаме вероятността нещо да се случи, съвсем друго е то наистина да се случи. В такъв момент разбираме, че никога не сме напълно подготвени.

Последвалите събития се бяха превърнали в объркана амалгама от откъснати образи, които хаотично се рееха в паметта ми като сухи листа, носени във въздуха от октомврийския вятър. Смътно си спомням как отидох до *Пикадили* да си купя набързо билет за ВОАС^[1], после бясното препускане с моя *Морган* до летището в Кройдон, шестчасовия полет над Атлантика, разтърсващото кацане на самолета *Де Хавиланд* на пистата в Лисабон, цветовете на къщите, които блестящата светлина правеше весели и живи, състрадателните погледи, които ме посрещнаха в *Авиш*, спокойствието, което се разливаше по безчувственото лице на баща ми, когато го видях да лежи в леглото; той умираше, а изглеждаше така, сякаш просто си подремва.

Една приятелска ръка стисна рамото ми, връщайки ме отново в салона на хотела.

— Alors, mon cher? — попита ме майчински женски глас. — T'es bien?^[2]

Обърнах се и разпознах прегърбения силует на мадам Дюпре. Изглеждаше грохнала, като човек, който не е спал от няколко дни, и сякаш бе остаряла значително от последния път, когато се видяхме преди около три години. Дали бе от изтощението, или от шока? Всъщност тя бе прехвърлила осемдесетте и нейната жизненост на тази напреднала възраст истински ме впечатляваше. Все пак, откъдето и да я черпеше, тази енергия се бе изпарила и от нея бе останала само светла диря като слънчев лъч в разсейващия се сумрак.

— Не съм на себе си — признах. — Нещо ново?

Възрастната французайка поклати глава и премигна с очи, изпълнени с болката на примирението.

— За жалост, не.

Мадам Дюпре се настани на креслото до мен. Движенията ѝ бяха меки и меланхолични, а фигурата ѝ — плашещо крехка, като суха вейка, която всеки момент ще се счупи.

— Идвал ли е в съзнание?

— В началото докторът ми обясни, че това е рядко срещано състояние на кома, сякаш съзнанието непрекъснато се включва и изключва. Но моментите, в които е буден, са все по-редки и кратки. — Погледът ѝ се спря върху мен и ми се стори, че нещо блесна в тях като искра на угасващ пламък на свещ, който се разпалва от внезапен полъх. — Затова, ако се събуди отново, се възползвай. Използвай всяка секунда, чуй всяка дума, запомни погледа му. Може да нямаш друга възможност, разбра ли?

Кимнах, като напълно осъзнавах, че ако отново говоря с баща си, то несъмнено ще е, за да се сбогувам. Португалският лекар вече ме беше уведомил колко тежко е състоянието му, подчертавайки, че медицината е безсилна. Дори да съм хранил някакви надежди за болестта на баща ми, в този момент те напълно се стопиха.

— Напоследък — попитах изведнъж — той говорил ли е за мен?

Мадам Дюпре поклати глава.

— Знаеш, че баща ти не беше много словоохотлив — прошепна тя със сведен поглед. — Но не се съмнявай, че раздорът помежду ви много

го разтърси. Никога повече не беше същият.

Думата „беше“, която тя използва по адрес на баща ми, остави горчив вкус на предварителен реквием, сякаш вече се бе простила с него и се бе примирила. Всъщност мадам Дюпре бе най-потърпевша, може би защото бе неотменно до него по време на боледуването му. Макар че аз бях синът, осъзнах, че трябва да я утеша и да ѝ припомня, че животът е пътуване с начало и край. Баща ми се намираше в края на своя път и ние трябваше да се подготвим и да приемем неизбежния финал. Тя се разрида до мен в салона на *Авиш*, краката ѝ бяха потънали в мекия килим, а дланите ѝ покриваха мокрото от сълизи лице. Не ме е срам да призная, че аз също плаках. След това потънахме в изцелителното мълчание на примирението и удавихме мъката в нови поръчки от бара — аз не изневерих на уискито, а тя стискаше чаша порто.

Последвалите събития се развиха със светкавична бързина. Всичко започна, когато час по-късно служител на хотела се приближи и съобщи, че има обаждане за мен на рецепцията.

— От чужбина — обясни той, а тонът на гласа му издаваше, че е спешно, сякаш нямаше нищо по-важно от обаждане „от чужбина“. Бях изненадан; малцина знаеха къде се намирам, а и международните разговори бяха рядкост. Все пак явно някой ме търсеше и аз, естествено, отидох да приема обаждането.

— Мосю Саркисян? — попита глас със странен акцент от другата страна на линията. Може би Централна Европа. — Крикор Саркисян?

— Аз съм. Кой се обажда?

— Мехмет Бей.

Връзката беше лоша, линията пращеше и пукаше, а гласът от другата страна сякаш идваше от дъното на дълъг тунел; несъмнено се обаждаше от далечен град на другия край на Европа.

— Кой?

— Мехмет Бей. Връзката на баща ви в Истанбул.

Турчин, значи. Още от юношеството си се бях научил да не се доверявам на турците. Толкова съм патил от тях, че не ми е останала и капка симпатия. Затова подхотвих резервирано.

— О, как сте? — поздравих с леден глас. — С какво мога да ви бъда полезен?

— Открих я! — възкликна той със странен триумф в гласа, почти еуфория. — Аз я открих!

Никога няма да забравя тези думи, изкрещени от толкова далеч, които стигнаха до мен като немошно мяукане; и днес още звучат в ушите ми — тихо ехо в затвора на времето. Съвсем честно ще призная, че в началото не схванах. Бяха изминали толкова години... Тъй като реших, че господин Бей е един от хората на баща ми, нает да търси произведения на изкуството в четирите краища на Европа, помислих, че говори за някаква творба, която е видял на чаршията в Истанбул. Може би картина, старинна монета, уникална персийска шевица или китайска ваза.

— Открили сте я? Простете, но сега не съм в състояние да обсъждам подобни неща.

И двамата викахме в слушалките в нелепо усилие да се чуем един друг от двете страни на тунела; всеки от нас се намираше в противоположния край на Европа.

— Спомняте ли си за издирването на една госпожа, наредено от вашия и моя баща преди четиридесет години? — настоя мъжът от другата страна на линията. — Намерих я!

Сърцето ми подскочи в мига, в който разбрах за какво говори той. Усетих, че губя равновесие, и трябваше да се подпра на плота на рецепцията — толкова дълбок и силен бе шокът ми. Останах така дълго време, без да знам какво да кажа. Всъщност не можех да произнеса нито думичка. Бях покрил устата си с ръка, смаян от новината. Искях да повярвам, но се боях. Нима бе възможно? Наистина ли са я открили?

— Ало? Господин Саркисян? Чувате ли ме?

— Да, да — отговорих машинално, опитвайки се да се съвзема от вълнението, породено от новината. — Слушам ви.

— Разбирате ли какво ви казвам?

— Аз... Сигурен ли сте, че сте я намерили? Убеден ли сте, че е тя? Възможно ли е да сте сбъркали жената?

— Тя е! — настоя турчинът с тона на човек, който въобще не се съмнява в думите си. — Говорих с госпожата. Повече от сигурно е. Тя е.

В този миг в мен сякаш се скъса дига, запазена непокътната точно тридесет и девет години. Осъзнах, че плача тихо, самотен и злочест; неспирен поток от сълзи замъгляваше очите ми. Усетих присъствието на мадам Дюпре и помислих, че е дошла да ме утеши, но точно тогава

— съдбата днес бе безпощадна и тепърва щеше да усложни всичко — забелязах настойчивия ѝ поглед. Потискайки прилива на емоции, които замъгляваха ума ми, аз се опитах да се овладеея.

— Баща ти се събуди — чух я да казва. — Ела бързо! Ела, преди да си е отишъл!

— Ало, господин Саркисян? — питаше през това време мъжът от другата страна на линията. — Чувате ли ме?

Взрях се в нея и осъзнах, че баща ми беше важен. Погледнах черния телефон и си казах, че турчинът също е важен. Накъде да тръгна? Как да постъпя? Бях напълно объркан, сякаш някакъв оркестър бе подел нестройна симфония — всеки инструмент свиреше за себе си, а аз бях изгубен като некадърен маестро, неспособен да дирижирам какофонията, в която се бе превърнал този миг на абсолютно колебание.

— Аз... аз...

Мадам Дюпре ме дръпна за ръката.

— Хайде, бързо! — настоя тя. — Това е последната ти възможност!

— Господин Саркисян? — викаше ме турчинът. — Ало? Ало? В крайна сметка, предвид обстоятелствата, баща ми беше на първо място.

— Господин Бей — заговорих бързо. — Сега не мога да говоря. Къде може да се срещнем?

— Следващия понеделник по обяд на рецепцията на „Пера Палас“ в Истанбул — отвърна той с увереността на човек, който е планирал всичко. — Устройва ли ви?

— Ще се видим в понеделник.

Оставих слушалката и хукнах след мадам Дюпре, която вече се качваше по стълбите заедно с доктор Фонсека — лекаря, който баща ми бе наел още щом се премести в Лисабон. Качихме се на първия етаж и се отправихме към апартамента му.

Прекрачих прага и потънах в тъмнина, сякаш гъста мъгла изпълваше стаята, а във въздуха се усещаше характерната миризма на приближаващата смърт. Леглото бе покрито с бели чаршафи, напомнящи асептичен саван, които се повдигаха в нахъсания ритъм на дишането му. Като стигнах до нощното шкафче, забелязах, че очите му са отворени, мъгляви като опушено стъкло, но в тях все още проблясваше искрица живот.

— Татко? — прошепнах аз с най-нежния глас, на който бях способен. — Чуваш ли ме?

Черните му очи се обърнаха към мен и тогава се убедих, че той наистина е буден и ме чува. Окуражен, аз го попитах дали се чувства добре. Опита се да каже нещо, но успя да произнесе само една сричка: *кр... кри*. Предположих, че иска да назове името ми, но усилието бе прекалено мъчително, затова той въздъхна уморено и се отказа. Казах му да си почива и го уверих, че всичко ще се оправи. Не знам дали защото ми повярва, или защото беше твърде уморен, но в отговор той затвори влажните си очи и, изглежда, се успокои. Отстъпих встрани и оставих мадам Дюпре да му прошепне няколко окуражителни думи, на които той отново не отвърна. Французойката дори настоя, но внезапно се обърна и избяга от стаята, ридаейки. Не издържаше да го гледа в това състояние.

След около минута си дадох сметка, че баща ми отново бе отворил очи и се опитваше да говори. Приблжих се до леглото, хванах мъртвешки студената му ръка и приблжих ухото си до треперещите му устни. Той отново мънкаше нещо неразбираемо, безсмислени звуци, издавани на пресекулки, докато тежко си поемаше дъх, но изведнъж му се изплъзна цяла фраза; всъщност бе въпрос, хвърлен на един дъх, сякаш в него се съдържаше същността на целия му живот.

— Какво е красотата?

Тези загадъчни думи ме стъписаха. Какво е красотата? Какво, по дяволите, означаваше това? Защо баща ми похаби последните си сили в някакви нелепости? Това можеше да бъде само бълнуване заради треската — неизбежно последствие от деменческото просветление на умирация. Затова пренебрегнах въпроса и реших да го питам за състоянието му. Поинтересувах се как е, от какво има нужда и дали мога да направя нещо за него, но той отново затвори очи, оставяйки ме сам с изумлението ми. Докато размишлявах по странния въпрос, усетих, че се размърдва в леглото. Помислих, че нещо му причинява неудобство, и веднага повдигнах чаршафа, за да проверя дали всичко е наред. Тогава той вдигна слабата си ръка и посочи към скрина. След това въздъхна, ръката му тупна и самотно увисна от ръба на леглото.

Доктор Фонсека се наведе над него и провери зениците и пулса му. Изправи се, пое си дълбоко дъх и се взря в мен.

— Отново изпадна в кома — каза той. — Опасявам се, че краят е неизбежен.

Целунах баща си по челото и отстъпих назад. Затворих очи и прошепнах молитва на арменски. Когато свърших, забелязах, че мадам Дюпре се бе върнала в стаята. Очите ѝ бяха зачервени; пак беше плакала. Разказах ѝ за случилото се и я попитах какво толкова има в скрина, че да заслужи онзи негов последен жест.

— Книгите — каза тя. — Със сигурност е искал книгите.

— Кои книги?

Осеяното с бръчки лице на старата госпожа разцъфна в нежна усмивка.

— През последната година той написа две книги, не знаеше ли? Разказват неговата история. А вече и твоята.

— Моята ли?

— Да. Написа тази част с помощта на твой дневник, който откри в един сандък. — Тя се засмя благо. — И знаеш ли кое е интересното? Разказва се в трето лице, сякаш друг описва вашата история. Беше толкова въодушевен, че дори дописа последните страници на втория том първия път, когато се събуди от комата, представяш ли си?

Погледът ми се спря върху скрина. Имаше една старинна ваза от китайски порцелан със сини лалета и снимка на баща ми, седнал пред египетска статуя, вероятно правена в Луксор, до храма в Карнак.

— Къде са?

Мадам Дюпре отиде до скрина, отвори най-горното чекмедже и измъкна два топа хартия — повече от хиляда страници — същинска тухла. Взех ги и ги разлистих, впечатлен от обема; бяха отпечатани на машина и редактирани с химикалка — безпогрешно разпознах почерка на баща си. През следващите дни трябваше да чета много. Обърнах хартиената корица и зачетох първата страница на първия том — бял лист, върху който се мъдреше един-единствен ред, очевидно заглавието.

Мъжът от Константинопол

---

[1] British Overseas Airways Corporation — британска самолетна компания, създадена през 1940 г., която през 1974 г. става част от днешната British Airways. — Б.пр. ↑

[2] Е, скъпи? Добре ли си? (фр.). — Б.пр. ↑

ПЪРВА ЧАСТ

ОРИЕНТ

*Животът е детството на нашето
безсмъртие*

Гьоте

I.

Дъждовните капки образуваха последователни разширяващи се кръгове в мръсното огледало на локвите с кална вода, тупвайки като зърна градушка в множеството дупки по черния път. Жителите на Трабзон бързаха да се подслонят, прескачайки от навес на навес — като тъжна игра на криеница, за да избягат от стоманеносивото небе, което гневно изливаше душата си.

— Направете път на най-умното момче в Трабзон! — гръмна някакъв глас, който продължи да нарежда, сякаш призоваваше светата дева. — Направете път на сина на всемогъщия господин Саркисян!

Мъжът, който се провикваше, беше бос и омазан с кал до коленете. Той пресече улицата бегом, носейки малко момче на раменете си. Главата на малкия беше увита с огромен чаршаф, за да го пази от дъжда; лицето му не се виждаше, а и не беше необходимо. Дори и прислужникът да не беше споменава името на хлапето, всички добре знаеха, че това бе синът на господин Вахан Саркисян — търговеца на килими, който според сигурни източници имаше приятели в самия султански двор.

— Направете път на най-умното момче в Трабзон! — отново се провикна прислужникът, сякаш това бе най-удачният начин да се промъкне сред проливния дъжд и калта между каретите, каруците, мулетата и бягащите минувачи, които изпълваха улицата. — Направете път на сина на всемогъщия господин Саркисян!

Черно море, обикновено спокойно като гигантско езеро, се пенеше досами улицата и приличаше на разгневен звяр. Прислужникът с детето на раменете си не обърна внимание на огромната маса черна вода, която се блъскаше в скалите със свирепа ярост, заплашвайки да залее крайбрежната ивица, и зави надясно, като най-сетне достигна крайната си точка. Скри се зад една порта и се затича към малка сграда, като спря чак в сумрачно фоайе, където имаше група други деца и неколцина възрастни, които все още изтръскваха водата от дрехите си.

С уморена въздишка той положи малкото телце на пода, махна чаршафа от главата му и заоглежда косата му.

— Е, момче — попита той, забелязвайки мокър кичур, — дъждът намокри ли те?

Хлапето кимна.

— Да.

Прислужникът разреса мокрите кичури на момчето с пръсти, приглаждайки косата му назад.

— Ето, готово! — възкликна той, сякаш чудодейно бе разрешил проблема. — Сега може да вървиш в час, момко. Побързай, защото иначе...

Една дебела ръка грубо се стовари върху рамото на хлапето, прекъсвайки последните наставления на прислужника.

— Той идва с мен — отсече силуетът, който се бе приближил към тях. — Ти също, *каведжи*.

Каведжи — човекът, който приготвя кафето, както наричаха прислужниците, вдигна поглед и със смесица от почуда и ужас разпозна едрата и внушителна фигура на своя господар.

— Господине! — възкликна той и веднага сведе поглед в знак на подчинение. — Както кажете, господине.

Вахан Саркисян му обърна гръб и завлече детето до стената, на която имаше табло със списъци. На листовите имаше изписани на ръка с арменски символи имена и цифри срещу тях.

— Виждаш ли това? — попита Вахан, посочвайки един ред с тлъстия си показалец. — Оценката ти. Получил си осемнадесет.

Хлапето преглътна страха от баща си и хвърли поглед на оценките.

— Добре е... Нали?

Вахан неочаквано вдигна ръка и зашлеви сина си.

— Но не е най-високата оценка! — изрева той с почервенияло от внезапен пристъп на ярост лице. — Погледни! — Принуди детето да обърне влажните си очи към таблото с оценките и посочи друг ред. — Виждаш ли оценката на сина на Шакхиан — Сетрак? Колко е получил той? Деветнадесет! Деветнадесет, виждаш ли?! А баща му... баща му е един прост продавач на плодове! — Мъжът се взря в момченцето с изражението на съдия в момента на присъдата. — Щом Сетрак е

успял, ти защо не си? Искаш да ме изложиш пред целия град ли? Да ме посрамиш?

С парещо от плесницата лице и с трепереща трескаво брадичка, детето наведе глава, готово всеки момент да се разплаче от несправедливото обвинение, но преглътна напиралите сълзи и отново вдигна поглед, за да се взре упорито в реда, посочен от баща му. Сетрак наистина беше изкарал деветнадесет точки, което го превръщаше в най-добрия ученик. Всъщност той представляваше сериозен съперник. Но какво пък, неговите осемнадесет не му се струаха никак зле!

— Хайде!

Вахан повлече сина си за ухото, направи знак на прислужника да го последва и пресече двора с решителна крачка. Мина по коридора и като стигна до директорския кабинет, дори не почука. Блъсна грубо вратата и нахълта вътре, без да се церемони, сякаш той управляваше това училище.

— Господин Саркисян! — възкликна изненадано директорът, вдигайки поглед от документите, които пишеше. — Добре... добре дошли!

Директорът беше слабичък и нервен мъж с твърде изпъкнали скули и отнесен, въл поглед, който очилата на върха на носа му се опитваха да оживят. Седеше зад бюрото си и пишеше писмо до Константинополския епископ. Изненадан от внезапното посещение, писалката му увисна във въздуха.

— Видяхте ли оценката? — изръмжа новодошлият. — Видяхте ли бележката на моя Калуст?

Директорът се надигна от стола, погледът му се местеше между високопоставения му гост и момчето, чието ухо той опъваше.

Изглеждаше, че наказва момчето, и това го обърка.

— Но... но той получи отлична оценка, господин Саркисян! Отлична! — По лицето му внезапно премина сянка на несигурност. — Осемнадесет, нали така? Той получи осемнадесет, нали?

— Да.

Лицето на директора направо светна от облекчение.

— Ах, така си и мислех! — въздъхна той. — Ами това е чудесно! — Гневният поглед на събеседника му отново го обърка; очевидно нещо му убягваше. — Про... проблем ли има?

— Проблемът е Шакхиан, по-точно синът на Шакхиан — изрѣмжа Вахан. — Неговото момче има деветнадесет, а моето — осемнадесет! Значи, онзи се е справил по-добре!

Устните на директора се извиха в успокояваща усмивка.

— О, господин Саркисян! — възкликна той, разпервайки ръце, за да усмири събеседника си. — За бога! Осемнадесет, деветнадесет... Какво значение има? Та това са отлични оценки! Отлични! Синът ви заслужава похвала — той е един от двамата най-добри ученици в това училище! Вие... вие трябва да се гордеете с него. Най-добрият по френски език и аритметика! — Директорът леко се намръщи. — Вярно е, че малко изостава по арменски заради граматиката, но това... не ми се струва много притеснително.

Вахан Саркисян се обърна към прислужника зад себе си и махна с ръка към директора.

— Дай му да разбере!

Каведжи не се поколеба. Изскочи от сянката на господаря си и се хвърли към директора като състезателен кон, забивайки в стомаха му един юмрук, който го повали на пода.

— Господин Саркисян! — изхленчи директорът, докато се държеше за краката на стола, опитвайки се да се защити. — Моля ви, господин Саркисян!

Прислужникът седна отгоре му и така го зашлеви, че тилът му се удари в пода.

— Достатъчно!

Като чу заповедта на господаря, каведжи се изправи и заотстъпва към вратата, оставяйки училищния директор да лежи на студения каменен под с разрошена коса и почервеняло като лютите чушки от пазара лице, с разгърдена риза и очила, запокитени в ъгъла на стаята.

— Господин Саркисян — проговори мъжът, очевидно замаян, докато опипваше пода наоколо в напразно усилие да открие очилата си. — Какво ви сторих?

Вахан Саркисян пристъпи две крачки и спря до директора, който не смееше да се изправи, преди да получи позволение за това.

— Предупреждавам ви, че в края на учебната година най-добрият ученик на това училище трябва да бъде моят син! — изрева заплашително той. — И не искам оценки по милост, ясно? Той ще има най-висок успех, защото наистина ще е най-добрият! Най-добрият!

Ако смятате, че се нуждае от още работа, ще направите необходимото, за да го постигнете! Достатъчно ясен ли бях?

Директорът кимна, без дори да се осмели да го погледне.

— Да, господине.

Вахан остана приведен към пода.

— В края на годината искам да ми предадете тестовете на сина ми и на момчето на Шакхиан — каза той. — Лично ще се уверя дали отговорите на моето са най-правилни. — Предупредително вдигна пръст. — И да не сте посмели да шмекерувате!

След като приключи със заканите, той се обърна, хвана момчето за ухото и издърпвайки го навън, излезе от кабинета.

Голяма бе славата на Вахан Саркисян сред арменския миллет на Трабзон, където християнският етнос се бе утвърдил като доминиращ, а домът му се радваше на заслужената репутация на най-богато и разкошно обзаведено жилище в целия град.

Стените на голямата къща бяха покрити с великолепни гоблени от Бухара — най-деликатните и изящни сред всички ориенталски произведения, салоните бяха застлани с най-ярките персийски килими от Шираз и Исфахан. Важна подробност бе, че всички бяха изработени от вълна; в този дом нямаше място за памучни черги или такива от овча или камилска кожа, за които се считаше, че са с по-ниско качество. Изключение правеше само един много красив кавказки килим от агнешка кожа, мек и пухкав, върху който малкият Калуст обичаше да учи.

Тази изтънченост в избора на килими за къщата не учудваше никого; все пак Вахан бе започнал именно от малък дюкян за килими на чаршията в Трабзон. Продажбите му вървяха толкова добре, че му дадоха възможността да се ожени за братовчедка си — Верон — любимата дъщеря на чичо Григорис. Григорис поддържаше редовна кореспонденция с големите чуждестранни банки в Константинопол, като Османската банка, основана от британците, и Османската Имперска банка, чийто капитал държаха французите, — контакти, от които Вахан се възползва, за да разпростре бизнеса си чак до далечната столица.

Разбира се, на Константинопол не му липсваха килими, но Вахан намери интересна ниша на пазара, която да експлоатира. За търговията си в Трабзон той се бе свързал с доставчици от Туркменистан. Килимите от този кавказки район, изработени от чиста вълна, бяха много популярни в столицата и в Европа, но само с модела *мерви*. А Вахан получаваше доставки от *йомут* и *теке*, които се внасяха рядко и бяха почти непознати. Неговите килими бяха истински произведения на изкуството — уникални и изящни. Търговецът не пренебрегваше факта, че новите стоки на пазара представляваха голямо предимство за процъфтяващия му бизнес; трябваше само да изиграе мъдро тази карта.

Така и стори. По съвет на жена си, която разбираше от сериозна търговия, събра кураж и всичките си спестявания, и ги вложи в дюкян на чаршията в Константинопол. Веднага щом отвори, той се свърза с английските и френските банкови директори, с които чичо му, който вече беше негов тъст, въртеше сделките си. Резервира салона на един от най-люксовите ресторанти в квартал Пера и ги почерпи с обяд, достоен за султана. Предварително бе проучил колекционерските им интереси, допълни пиршеството с предложения за най-добрите килими *йомут* и *теке* от Туркменистан, с които се бе сдобил. Чужденците останаха очаровани и не пропуснаха да споделят възхищението си от най-новите красоти от Туркменистан със своите клиенти и приятели, с които се срещаха на коктейлите на дипломатическите делегации.

През следващите седмици дюкянът на Вахан на константинополската чаршия стана нечувано търсен от страна на дипломати и западни търговци, живеещи в града — всички те, по примера на приятелите си банкери, бързаха да се сдобият с уникалната стока. Това, разбира се, привлече вниманието на останалите клиенти и след няколко месеца магазинът се пълнеше и с турци, заинтригувани от килимите, които толкова привличаха гяурите, тоест неверниците.

Когато през 1869 г. се роди Калуст, тъстът чичо прегърна Вахан и отпразнува случая с бутилка силен арменски коняк.

— Честито! — ликуваше Григорис с воняща на алкохол уста. — Направи състояние и се превърна в един от най-богатите мъже в Трабзон! Синът ти и мой внук ще прослави семейството ни!

II.

Книгата с печата на епархията, на чиято корица се четеше заглавието „Хаяса“, тоест Армения, и чието четене бе станало задължително в арменското училище в Трабзон, бе отворена на страницата, където се разказваше как цар Тиридат III приел християнството за официална религия на страната през свещената 301 година, което пък превърнало Армения в първата християнска нация в света, дори преди Етиопия и Римската империя. Книгата потвърждаваше онова, което малкият Калуст често бе чувал в разговорите на възрастните и по време на църковните служби, но той не можа да се съсредоточи, защото страховитият вик на познат глас прекъсна четенето му.

— Верон!

Баща му влизаше в салона. Подчинявайки се машинално на установения ред, Калуст скочи на крака, събра пети и се поклони на главата на семейството, както правеше винаги, когато Вахан се появяваше.

От известно време не го беше виждал вкъщи. Вахан Саркисян често пътуваше до Константинопол и Калуст свикна да го наблюдава как потегля за столицата със стоката, доставена от кавказките и персийските кервани. Изглежда, килимите се радваха на голям успех в Константинопол и благодарение на красивата и изкусно изработена стока баща му бе създал контакти в двореца, и лично султанът, по предложение на свой съветник, го бе назначил за валия^[1] на Трабзон и събирач на данъците от вилаетите на Месопотамия. Освен огромна чест, за него тези длъжности се оказаха и много изгодни и така Вахан успя да подсили семейното богатство благодарение на многото бакшиши, с които го отрупваха в замяна на услугите, повече или по-малко законни, които извършваше по време на важната си обществена служба.

Този път Вахан се връщаше от пътуване до престолния град, придружен от дядо Григорис — и двамата с червени фесове и бастуни, пушейки ароматизирани пури. Мъжете влязоха в салона и се настаниха

на столовете, които миналата година бяха пристигнали с експресна доставка от Венеция.

Като чу мъжкия глас, който гърмеше в къщата, майка му дотича в салона.

— Какво става?

— Съпругът ти се прибра, жено! — изрева Вахан и шумно се разсмя. — И е дошъл заедно с баща ти!

Като съзря баща си в салона, Верон спря и също се поклони.

— Господине.

Но двамата мъже не се интересуваха от формалностите. Бяха много развълнувани и скоро семейството научи причината. Носеха прогреса под формата на странен предмет, чиято долна част беше метална, а горната представляваше стъклена фуния.

— Погледни! — възкликна Вахан, докато показваше изобретението. — Имаш ли представа какво е това?

Съпругата му заинтригувано се взря в предмета.

— Ваза?

Двамата мъже искрено се разсмяха и господарят показва предмета на сина си.

— Ами ти, Калуст? Знаеш ли какво е?

Малкият, който продължаваше да стои прав като часовей, знаеше, че може да говори само когато баща му разреши. А това току-що бе станало. Той внимателно разгледа новата придобивка, опитвайки се да открие за какво служи. Искеше да се изтъкне пред баща си, да му покаже, че знае много повече от това, на което ги учат в училище, въпреки че нямаше отговор на въпроса. Приличаше на обикновена машинария, но истината бе, че никога не бе виждал такава през краткия си живот и разпознаването ѝ го затрудни.

— Прилича на... аламбик.

Мъжете отново се разсмяха, развеселени от недоумението, което изобретението бе предизвикало.

— Това е свещ! — обяви гордо Вахан. — Служи за осветяване. Изненадани, съпругата и синът му се взряха в предмета, чудейки се дали господарят се шегува, или говори сериозно.

— Свещ ли? — отвърна недоверчиво Верон. — Къде е восъкът?

— Няма восък — обясни мъжът ѝ. — Това е модерна свещ. Нарича се лампа и работи с минерално масло.

— Лампа? Минерално масло? — заекна жената, повтаряйки новите думи. — Какво е това?

Вахан разглоби предмета, отделяйки стъклото от металната част.

— Ще ви демонстрирам — каза той, като им показва вътрешната част на металното тяло. — Виждате ли тази течност?

Жената и момчето наведоха глави и надникнаха вътре. Видяха кафеникав разтвор, който отделяше силна и неприятна миризма, от която дори им се догади.

— Това ли е минералното масло?

— Казва се керосин — обясни съпругът. — Погледнете тази памучна нишка, виждате ли? Стига до коритото, за да се намокри от керосина. Външната част е тук отгоре. Искате ли да видите какво ще стане сега?

Съпругът извади пурата от устата си и долепи запаления ѝ край до белия фитил. На върха му лумна синкав пламък и започна да блести силно и да играе в тишината като далечен фар. Последваха възгласи на изненада и възторг.

— О!

Вахан взе стъкления капак и го зави за металната основа, сглобявайки лампата.

— Стъклото предпазва пламъка — обясни той, след като приключи. Вдигна лампата като трофей. — След това изобретение домът ни вече не се нуждае от свещи, чухте ли?

— За бога, мъжо! Ами димът?

— Дим ли? Какъв дим? Тази лампа не изпуска дим, нито миризма, жено. Освен това светлината ѝ е по-силна от свещите. Погледнете! — Приблужи лампата до един тъмен ъгъл на салона, за да демонстрира. — Виждате ли? Прекрасна светлина, а? Прогресът идва в този дом, хора! Прогресът!

Новата придобивка очарова всички, включително прислужниците, които дотичаха, за да присъстват на началото на прогреса, известен от синия пламък, който стъклената фуния излъчваше, сякаш трепкащата светлина пророкуваше бляскаво бъдеще.

— Мъжът ти още не ти е казал всичко — намеси се Григорис, като едва сега наруши мълчанието си. — Остава голямата новина!

— Още ли има? — учуди се Верон и най-сетне отдели хипнотизиращия си поглед от трепкащия пламък. — Донесли сте още

изобретения от Константинопол?

Господарят направи знак на прислужниците и всички почтително се оттеглиха.

— Голямата новина — започна той, когато останаха сами — е една сделка, която Салим бей ми предложи.

— Кой? Съветникът на султана?

— Точно той — потвърди Вахан. — Знаеш, че винаги обядваме заедно, когато съм в Константинопол. Салим бей е добър авер.

— Ама, разбира се! — възкликна Верон с неприкрита злоба. — С всички килими, които си му подарил! Да не говорим за рушветите! Човекът сигурно е забогатял благодарение на нас!

— А ние — благодарение на него! — отбеляза съпругът ѝ със сурово изражение и премерена строгост в гласа. — Не забравяй, жено, че именно той представи нашите килими в двореца! Заради него клиентите ни се умножиха стократно и сега всички искат от нашата стока! Ние зареждаме двореца, а това е най-добрата реклама в цялата империя. Ето защо не трябва да плюем в ръката, която ни храни.

— Прав си — призна стопанката на дома, която всъщност не се оплакваше от богатата, които това взаимноизгодно приятелство им предоставяше.

— Да не забравяме, че по съвет на Салим бей султанът ме назначи за валия на Трабзон и ми повери събирането на данъци в Месопотамия.

— В замяна на много рушвети...

— Това няма значение! — Вахан махна с ръка наоколо, сякаш за да покаже къщата. — Всичко това, което имаме, също дължим на Салим бей. Добре е да го запомниш. Рушветът е справедлив армаган за всички услуги, които му дължим!

Верон сведе глава.

— Прав си.

След като усмири жена си и утвърди авторитета си, Вахан пое дълбоко дъх и възвърна господарския си маниер. Не беше обичайно подобни въпроси да се обсъждат с жени, но в такива ситуации той се бе научил да се доверява на преценката на Верон. Тази жена сякаш притежаваше особен нюх към сделките и само глупак не би се допитал до нея.

— Добрият Салим бей ми предложи сделката с керосина — обяви той. — Изключителни права за султанския сарай.

Верон повдигна вежди с недоверие. Също като съпруга си, тя добре знаеше, че никой в двореца, като се започне от приятеля му Салим бей, не предлага нищо даром.

— Колко иска?

— Депозит от пет хиляди турски лири и петнадесет процента от печалбата.

В салона настъпи тишина.

Седнал на своето килимче от агнешка кожа, Калуст се стараеше да остане незабелязан, докато следи разговора. Приказките за бизнес го очароваха, но не биваше да го забележат, за да не го отпратят като слугите.

— Пет хиляди турски лири са много пари — бавно отбеляза Верон. — Как ще ги намерим?

— Ще продадем имота в Кадъкьой — предложи Вахан. — Имаме хиляда лири, нали? Продажбата ще ни осигури още две хиляди. Останалите две ще взема от банките в Константинопол — Той вдигна безпомощно рамене. — Ще останем без пукната пара, разбира се, но рискът си струва.

Погледът на Верон се спря върху пламъка, който все още гореше на върха на памучния фитил.

— Не знам... — поколеба се тя. — Това са много пари.

— Не смяташ ли, че сделката е добра?

Жената присви очи, докато размишляваше по въпроса. Това бе важно решение и преди да се произнесе, трябваше да научи повече.

— Какво точно представлява тази сделка? — поинтересува се тя, като махна с ръка към лампата. — Изключителни права за внос на тази дрънкулка? Това ли е?

Съпругът нервно се разсмя.

— Не е лампата — отбеляза той. — Керосинът. Салим бей ни предлага права за продажба на керосин на султана. Освен това петте хиляди лири отиват към личните финанси на султана. Самият Салим бей ще се задоволи с петнадесетте процента.

Верон изглеждаше заинтригувана, но все още не разполагаше с достатъчно информация, за да вземе крайното решение.

— Какво всъщност представлява керосинът? — попита тя. — Откъде се добива?

— Керосинът е дериват на едно масло, което се добива от скалите. Оттам идва и името му — „масло от камък“^[2]. Камък на гръцки е *петра*. Масло от камъка. Днес има по-модерна дума — петрол. Изглежда, големи количества от него са открити в Америка.

— И ти ще купуваш това масло от Америка?

— Разбира се! Ако бизнесът потръгне, ще стана официален представител на най-големия американски износител „Станд Ойл“, което ще...

— „Стандарт Ойл“ — поправи го тъстът.

— Точно така — Вахан постави пръст под десния си клепач и добави: — Освен това държа под око и Русия. Открили са петрол недалеч от тук — в Баку. — Той посочи към трепкащия пламък. — Това е бъдещето, жено! Когато лампата се появи на пазара, хората ще престанат да използват восъчни свещи. Всички ще искат такива газени лампи. И когато това се случи... ще станем богати! — Мъжът се поколеба, опитвайки се да отгатне мислите на Верон по израза в очите ѝ. — Нима се съмняваш?

Погледът на жената не се отделяше от лампата. Наистина, как да устоиш на пламък без дим и миризма? Пет хиляди златни лири са цяло състояние — това наистина бе на границата на техните финансови възможности, та дори и отвъд нея. Рискът ѝ се струваше огромен. Нямаше да им остане и пукнат грош и щяха толкова да затынат в дългове, че можеха да фалират — опасност, която женският ѝ разум не можеше да пропусне. Но дори идиот би видял търговския капацитет, скрит в този прекрасен синкав пламък.

— Защо ние? Защо предлагат на нас?

— Салим бей ми има доверие.

Верон наклони глава настрани с онова толкова присъщо за нея скептично изражение, сякаш молеше да ѝ спестят празните приказки.

— Добре. А сега сериозно?

— Защото сме на правилното място — отбеляза Вахан. — Само погледни картата. Имаме бизнес в Константинопол, където американците могат да доставят стоката. Живеем в Трабзон, на две крачки от Батуми и на половината път до петрола в Баку. Освен това

ще им осигурим печалба. От финансовия колапс насам сметките на империята са на минус и султанът спешно се нуждае от пари.

— Хайде моля ти се, та той има пари — отбеляза саркастично жена му. — И то много.

— Грешиш. Доколкото ми е известно, външният дълг на империята е над двеста милиона лири. А най-лошото е, че от тях тук са усвоени само сто и двадесет милиона. — Заговори по-тихо. — Изглежда, че осемдесет милиона са били преведени по лични сметки.

— Рушвети — поясни ненужно Григорис, триейки палеца и показалеца си. — Както знаете, в Константинопол това е начин на живот.

— Така е — съгласи се Вахан. — Пълна мизерия. Останалите пари бяха пръснати за покриване на разходите около глупавата Кримска война и за операцията на остров Крит^[3]. Останахме бедни като просяци.

— Откъде знаеш всичко това? — учуди се Верон. — Кой ти разказва тези неща?

Съпругът ѝ сви рамене.

— Това разправят всички в Константинопол. От тези двеста милиона заем знаеш ли колко са достигнали до бизнеса? Някакви жалки десет милиона, представяш ли си? После дойде кризата и — бам! — сметките на Османската империя останаха с отрицателен баланс. — Той сниши глас. — Един приятел от Османската имперска банка ми разказа, че когато международните банки създали ликвидационна комисия и поискали да разгледат нашите сметки, направо се ужасили. Изглежда, империята няма никаква счетоводна система! — Вахан поклати глава. — Никой не знае точно колко се харчи и за какво, пълна анархия! Европейците разбрали, че искаме заеми, за да изплащаме други заеми. Какъв позор! Когато великият везир трябвало да извърши плащане и откривал, че в сметката няма пари, знаеш ли какво правел? Вземал нов заем! — Той разпери ръце в знак на отчаяние. — Направо е непростимо! Мошеничество!

Григорис поклати глава и въздъхна.

— Империята е разграбена, няма съмнение!

— И то така, че султанът няма пукната пара и започна да дава концесии на безценница — продължи съпругът. — И всичко това ти го казвам, за да ти обясня защо ни дава изключителни права за

доставките на керосин в рамките на империята срещу пет хиляди златни лири.

— Знам, че това са много пари — отново се намеси Григорис. — Но предвид залога, може да донесе и голяма изгода. Трябва да признаем, че се намираме пред голяма възможност. Щом толкова хора забогатяват от липсата на добро управление, защо и ние да не вземем своя дял?

Верон потърка брадичката си, сякаш искаше да изтъкне и последните си съмнения, но истината бе, че вече не изпитваше такива. Интуицията ѝ подсказваше, а и опитът я бе научил, че най-добрите инвестиции се получават, когато продавачът е притиснат от кредиторите и спешно трябва да продава. Очевидно, колкото и невероятно да звучеше, такъв бе случаят и на султана.

— Имате право — отсъди накрая тя, отстъпвайки пред солидните аргументи. — Наистина изглежда добра сделка!

---

[1] валия — управител на вилает (област) в Османската империя. — Б.пр. ↑

[2] Керосинът се добива при дестилация на петрол. От латински *petroleum* — *petrus* — камък, *oleus* — масло. — Б.пр. ↑

[3] Авторът навярно има предвид революцията на критските гърци между 1866 и 1869 година, с която островът постига автономия в рамките на Османската империя. — Б.пр. ↑

III.

През зимата улиците на Трабзон винаги тънеха в кал, но тя не попречи на Вахан Саркисян да направи неделната си разходка по главната улица, облечен в най-хубавите си дрехи. Сутринта бе отишъл на служба в църквата „Св. Ана“, а сега демонстрираше благосъстоянието и общественото си положение из центъра на града. В крайна сметка не всеки имаше достъп до султанския двор.

Валията се разхождаше, облечен във фрак, с ръкавици и колосана яка; в едната си ръка въртеше бастун, а в другата — запалена пура. На главата му гордо се мъдреше червеният фес, а лицето му руменееше от благоденствието, което се полагаше при такова богатство. Водеше жена си под ръка, докато Калуст вървеше зад тях, държейки за ръка един каведжи. Всички носеха костюми по поръчка от Париж — тя беше облечена с дълга пола с кринолин, а гърбът ѝ бе пристегнат с корсет, следвайки последните тенденции на изисканата европейска мода.

— Колко е свеж въздухът! — възкликна господарят, вдишвайки дълбоко острия солен аромат на Черно море. — Ах, този мирис на море! Прекрасно!

Семейството се наслаждаваше на разходката си и под претекст, че отива до центъра на града, за да „подиша чист въздух“, държеше да се покаже сред съгражданите си. Разбира се, първата възможност за това бе църковната служба, но там Саркисян сядаха на първите редове и народът виждаше само гърбовете им. Тази разходка, която Вахан наричаше „представителна“, им даваше чудесна възможност да се покажат от глава до пети.

Макар Саркисян отдавна да беше един от важните мъже в арменския миллет на Трабзон, сделката с керосина го издигна на по-високо ниво. Газовите лампи се харчеха добре из цялата Османска империя и керосинът от Баку се търсеше повече от американския продукт на „Стандарт Ойл“, защото руската суровина беше по-близо и поради това цената бе по-достъпна. Вносът и на двата продукта се бе оказал невероятно изгоден. А доставките в двореца, за които Вахан

имаше изключителни права, освен доходи му донесоха още по-добра репутация. Вярно, че старият султан наскоро се бе споминал и че сега управляваше новият султан Абдул Хамид II, но приятелят му Салим бей — все така ловък в дворцовите интриги, бе успял да запази влиянието си и побърза да изясни, че що се отнася до вноса на керосин за Високата порта, нищо не се е променило.

— Господин Саркисян — измърмори градският нотариус, като свали феса си и се поклони, докато се разминаваше с видното семейство. — За мен е чест да ви срещна в добро здраве, заедно с госпожата и момчето ви.

Хората се кланяха, като минаваха покрай Саркисян, и дори каруците и файтоните забавяха ход от страх да не опръскат с кал такива знатни особи.

Вахан се чувстваше важен гражданин на Трабзон, но съпругата му — поради прагматичния си реализъм — мислеше, че живеят в заблуда.

Именно затова в същия този ден, като видя трима турски войници да яздят по улицата, Верон сграбчи съпруга си за ръката и го задърпа настрана.

— Внимавай — предупреди го тя. — Кавалеристи.

Валията разтърси ръката си, за да се освободи от жена си.

— Какво правиш, жено? — възрази той. — Те са тези, които трябва да внимават! Те трябва да...

В този миг две пръски кал, но колкото цяла шепа, полетяха във въздуха, улучиха Вахан в гърдите и лицето и го накараха да млъкне. Покрай тях минаваха турските кавалеристи.

— Внимавай! — каза жена му.

Ядосан, Саркисян вдигна бастуна и побутна с върха му един от конете.

— Какво правите? — изрева той към войниците. — Внимавайте, чувате ли? И имайте малко уважение!

Кавалеристът, който яздеше отпред, дръпна юздите и спря. Обърна коня и бавно се приближи до Вахан, гледайки го от висотата на седлото си. С бързо и неочаквано движение той замахна с камшика и шибна минавача по лицето, събаряйки червения му фес.

— Ти трябва да имаш уважение, гяур такъв! — изрева войникът, давайки воля на гнева си. — За кого се мислиш? За султана ли? Вие,

християните, прекалено много се перчите. Искате независимост, нали? Искате права?! Но ние и новият султан ще ви поставим на място! Чу ли ме, пес такъв?

Смаян от твърдия и груб тон на войника, Вахан се огледа наоколо, сякаш търсеше помощ. Бързо разбра, че никой няма да се притече, и внезапно осъзнал безсилието си, сведе поглед в знак на подчинение.

— Да, ефенди.

Войникът посочи една локва, ширнала се в калната земя.

— Да започнем още сега — изръмжа турчинът. — Когато минава господарят, гяурът пада на колене. Хайде! На колене!

Като видя колебанието на арменеца, кавалеристът отново вдигна ръка и камшикът още веднъж се стовари върху главата на жертвата. Неспособен да се противопостави на тези мъже, Вахан отстъпи и могъщият валия на Трабзон, водач на местния арменски миллет и успешен търговец с връзки във Високата порта накрая падна на колене.

Семейството се прибра вкъщи, потиснато от страх и унижение и стъписано. Разбрали за случилото се, слугите излязоха на улицата, за да приберат господаря и близките му, веднага сложиха вода на огъня за баня и приготвиха чисти дрехи. Всички те се досещаха какво се е случило, но никой не се осмеляваше да задава въпроси.

— Елате, господине — каза прислужницата гъркиня и го поведе по стълбите. — Вече сложих солите и водата е готова.

Всички бяха уплашени и плачеха заради потъпканото достойнство на валията, но човекът, у когото тази случка породила истински ужас, беше синът му. Калуст бе видял как войниците обиждат и бият баща му с камшик, а майка му, каведжи и останалите стояха безсилни отстрани и му се притекоха на помощ едва когато кавалеристите се бяха отдалечили, смеейки се, сякаш бяха присъствали на някакво забавление с животни.

Младежът винаги бе гледал на баща си като на всемогъщ великан, непристъпна кула, около която се въртеше светът — човек, уважаван от целия град. Затова сутрешната случка разтърси из основи представата му за установения ред. Как бе възможно някакви си обикновени войници с мръсни униформи и груби маниери да накарат

баща му да коленичи? Кой бяха те? И защо незабавно не бяха арестувани? Защо никой не се намеси? Защо позволиха да удрят баща му по този начин?

В ума на Калуст се въртяха множество объркани въпроси. Седна в любимия си кът в салона върху агнешката кожа и се потопи в учебниците си с изписани с арменски символи страници, но съзнанието му бе заето със случилото се на улицата. Колкото и да се опитваше, не можеше да мисли за друго.

— Обядът? Кога ще бъде сервиран?

Въпросът бе зададен от баща му, когато се появи в салона изкъпан и с чисти дрехи. Момчето се изправи, събра пети, както повеляваха правилата у дома, без да посмее да погледне главата на семейството.

— След половин час — отговори майка му, която веднага дотича от кухнята. — Готвачът приготвя *хоровац*^[1], от който ще си оближеш пръстите!

Тя се върна към домашните си задължения, а господарят се настани върху няколко възглавници. След като се нагласи в най-удобната поза, той огледа салона и погледът му попадна върху момчето. Калуст бе останал прав, спазвайки етикета, и баща му му направи знак с глава да седне. Тогава забеляза унилото изражение и преbledнялото му лице.

— Какво има, Калуст? Какво ти е?

Малкият поклати глава, но тъжният му поглед остана забит в пода.

— Нищо, господине.

Не бе трудно човек да се досети за причината за състоянието му. Господарят бе публично унижен и хич не му се говореше за случилото се сутринта. Най-добре бе да се преструва, че нищо не е станало. Обаче разбираше, че подобно събитие е непонятно за деветгодишното момче, което винаги бе живяло с мисълта, че расте в привилегировано семейство. Калуст бе свикнал да слуша заповедите на баща си и да гледа как му се подчиняват, затова бе нормално да се чувства объркан. Трябваше ли да продължи да мълчи и да задълбочи смущението му? Изкушението беше голямо, но накрая размисли. Реши, че е по-добре синът му да знае в какъв свят живее.

— Животът не е лесен, Калуст — въздъхна примирено баща му.
— Нашият народ е древен и от него произлизат богати и кадърни хора, но ние живеем под турския ботуш и сме подчинени на неговата воля.

Момчето се осмели да вдигне глава.

— Аз мислех, че всички сме османци...

Тези думи накараха Вахан да се усмихне.

— Така разправят, за да заблудят европейците — отвърна господарят. — Но ние, които живеем тук с тях, не можем да бъдем заблудени. — Лицето му придоби замислено, дори носталгично изражение. — Когато бях млад, турците имаха право да убиват арменци само да проверят дали сабята им е наточена. Собственият ми баща — бог да бди над него — го е виждал с очите си. Спомням си, че излизахме на улицата винаги с кърпа — беше задължително за всички християни. Бях петнадесетгодишен, когато един турчин ми заповяда да спра и да му лъсна ботушите. Затова винаги трябваше да си носим кърпа. За да лъскаме ботушите на турците.

— И вие... лъснахте ли ги?

Вахан нагласи възглавниците по-удобно.

— Винаги целувай ръката, която не смееш да хапеш — отвърна той. — Арабска поговорка, която арменците, които искат да оцелеят и да живеят добре в тази империя, никога не забравят. Дали му излъсках ботушите? Разбира се. Ако не го бях направил, щеше да ме убие.

— Но... защо?

— Защото ние сме арменци, а те са турци, сине. — Махна с ръка към прозореца. — Знаеш ли, светът е жесток. Режимът, който ни управлява — Османската държава, тя потиска всички, които живеят на нейна територия. Всички. Но никой не е толкова тъпкан и унизяван колкото християните. Ние, гърците, сърбите, българите, черногорците... Ние сме утайката на утайката — отнасят се с нас като чужденци по собствените ни земи. И всичко заради греха, че сме се родили християни и сме останали такива. — Вахан вдигна поглед, сякаш се обръщаше към някой друг. — Как е възможно Господ да допусне такава несправедливост?

— Но как така турците ни командват? — учуди се Калуст. — Ние сме повече от тях!

Господарят се взря в лицето на сина си. *Това момче ще стигне далеч*, помисли си той. Беше само на девет, а задаваше сериозни за

възрастта си въпроси. Нямахте съмнение, далеч щеше да стигне.

— Повече сме тук, в Трабзон — поправи го баща му. — Тук и в голяма част от Анадола и Киликия, но турците са мнозинство в останалата азиатска част на империята. Освен това сабята и управлението в Константинопол са в техните ръце. Ние, християните, нямаме оръжие и затова не можем да се защитим.

— Защо не си купим?

Умно момче, доволен, отново забеляза Вахан. Съобразителен е, задава правилните въпроси.

— Не ни е позволено — обясни той. — По тези земи властва ислямският закон, наречен шериат. По силата на шериата, постановен от пророка Мохамед, мюсюлманите се радват на пълни права и задължения, докато християните и другите немюсюлмани са втора ръка граждани — рая. Никога ли не си чувал за раята?

— Не, господине.

— Това сме ние. Второкласни хора. Търпят ни, стига да плащаме данък и да приемем мюсюлманското превъзходство, с други думи — онова, на което бе свидетел тази сутрин. Позволяват ни да имаме общности като миллетите, но се държат с нас като с кучета. Мюсюлманите могат да ни притесняват с религиозните си дейности, но ние тях — не. Забранено е да се строят църкви и синагоги, а за ремонт на тези, които вече съществуват и са много стари, е нужно позволение, което се дава срещу огромни рушвети. Не можем да бием камбаните, но това е бял кахър. По-лошото е, че не ни е позволено да яздим, не можем да носим оръжие и когато по улицата минава мюсюлманин, сме длъжни да му правим път. Забранено е да се женим за мюсюлманки, нашите къщи трябва да са по-ниски от техните и сякаш това не е достатъчно, та съдът не признава и показанията ни срещу мюсюлмани.

— Затова ли арестуваха вуйчо Кеворк?

Кеворк бе един от братята на майка му.

— Точно затова. Един турчин му открадна стадо кози и той отиде да си го прибере. Тъй като турчинът не искаше да го върне, вуйчо ти го удари и заптиетата дойдоха да го приберат. Показанията на свидетелите на кражбата не бяха признати на процеса, защото всички бяха християни. Накрая осъдиха вуйчо ти Кеворк на затвор за проявено насилие, а турчинът бе оправдан за кражбата и дори си

запази стадото. — Той въздъхна. — Такъв е животът на арменците по тези земи.

Момчето замълча за момент, за да осмисли думите на баща си, докато ги сравняваше с други случки, на които бе присъствало. След разказа на баща му събитията от сутринта му се изясниха. Арменците и другите християни бяха втора ръка хора. Колкото и пари да спестяваха, колкото и да работеха, техните права никога нямаше да се равняват на турските.

— Трябва ли да се примиряваме?

Бащата сви рамене.

— Сърбите не го направиха — отвърна той. — Преди около седемдесет години, когато още не съм бил роден, те за пръв път се разбунтували срещу турците. Гърците също въстанали, отцепили се от империята и създали собствена държава. Оттогава се случили много християнски бунтове. Европейците говорят за свобода, равенство и братство и тези идеи се разпространяват из нашите общности като огън по суха трева. Ние искаме равенство и свобода, но турците ни отговарят със сабята. Слава богу, Великите сили, които са християнски страни, ни помогнаха, като обявиха война на турците и изискаха защита за малцинствата. През 1839 г., горе-долу по времето, когато трябваше да лъсна ботушите на онзи турчин, излезе имперски декрет, който за първи път постановяваше зачитане на правата на християните и равенство между всички османци, били те мюсюлмани или не.

— А! Значи... значи, всички сме равни!

Вахан се разсмя.

— Обещанията на един турски султан са празни думи — обясни той. — Оттогава само издават документи, гарантиращи еднакво отношение към всички. Преди две години дори бе приета Османската конституция, която предвижда равни права за всички поданици на султана, независимо към кой миллет принадлежат. Но това са само приказки, за да затворят устите на европейците. Турците имат желание да се отнасят с нас като с равни, колкото аз искам да ме боли глава. Турчинът има две лица и онзи, който живее под неговия ботуш, познава и двете. Затова тази година Румъния, Сърбия и Черна гора обявиха независимост. Единственият начин да се спасят от тези дяволски хора.

— Ами ние? Защо не направим същото?

Обезпокоен от въпроса, господарят се огледа наоколо, за да се увери, че някой от прислужниците не ги слуша. Всички бяха арменци и гърци, но за някои неща човек никога не можеше да е сигурен и дискретността бе единственият начин да се избегнат проблеми.

— Шшшт! — нареди той с неочаквана строгост. — Този въпрос не се задава така, на висок глас, ясно? Опасно е! Можеш да ни докараш неприятности!

Калуст наведе глава, засрамен от факта, че е прекалил.

— Да, господине.

Няколко минути по-късно сервираха обяда. За разлика от много арменци с различни порядки, семейство Саркисян държеше да се храни на масата като европейците; по този начин демонстрираха социалното си превъзходство.

Така платото *хоровац* с парчета леко печено месо бе поставено в средата на масата, с гарнитура от млечната салата с краставици — *аджем джажджук*, фета сирене и *лаваш* — традиционен арменски хляб. Хранеха се мълчаливо, с изключение на няколко кратки подмятания като „подай ми солта“ или „къде е пиперът от Алепо?“.

Чак след кафето, когато слугите раздигнаха масата и семейството остана насаме в салона, Вахан реши да продължи прекъснатия разговор, вече в присъствието на жена си.

— Преди малко — започна той, нарушавайки дългата тишина, — ти ме попита защо ние, арменците, не сторим същото като народите от Румелия и не обявим независимост.

Верон, която тъкмо сърбаше кафето си, се задави и очите ѝ се разшириха.

— За какво говорите? — попита тя, учудена от въпроса, който съпругът ѝ бе решил да обсъжда със сина им. — Знаеш, че е още малък за тези неща...

— Щом задава въпроси, значи е достатъчно голям, за да научи някои отговори — отвърна стопанинът на дома. Той отново се обърна към сина си, сякаш за да докаже тези думи пред жена си. — Ти наистина искаш отговор на въпроса си, нали така?

— Да, господине — потвърди Калуст. След това, повдигайки вежди, попита: — Какво е Румелия?

Бащата въздъхна; понякога забравяше, че макар прозорлив и любознателен, синът му все още не знаеше елементарни неща.

— Територии на Османската империя, намиращи се в Европа — обясни той. — Сърбия, България, Босна и Херцеговина, Гърция... всичко това е Румелия.

— Но турците не губят ли тези земи?

— Точно така — съгласи се баща му. — Едни обявяват независимост, а други са само формално под османско владичество, но практически също са независими.

— Ами ние?

— Ние не сме в Румелия. Армения заема територии от Анадола и Киликия, където също живеят турци, кюрди и черкези. Тук отцепването е по-трудно. Много от нашите момчета от добри семейства отиват да учат в Европа и също като християните в Румелия се връщат тук с идеи за свобода и равенство. Естествено, никой не говори за независимост на Армения, за да не ядоса турците. Нашите предводители искат единствено равенство пред закона и автономия в регионалното управление, само че на турците, ядосани от загубата на територии и на правото да ни управляват, не им се нравят исканията ни. Едни смятат, че трябва да продължават да ни колят само за да проверят дали сабята им е наточена, и ако не беше намесата на Великите сили, щяхме да се върнем именно в тези времена. Европейците пък държат да сложат край на дискриминацията и турците, които се страхуват и зависят от отпуснатите от тях заеми, започват да правят реформи. Когато европейският натиск се усили, турците отстъпват. Когато се отслаби, те не изпълняват обещанията си и започват отново да ни тъпчат.

— Какво означава европейски натиск?

— Може да е много неща, момче. Дори и война.

— Като тази, която сега свърши?

— Точно така. Тази година се води руско-турска война, която приключи с признаването на независимостта на Румъния, Сърбия и Черна гора. Преди няколко седмици в Берлин се проведе конгрес, който задължи султана да извърши нови реформи, които да гарантират равенство на всички османци, независимо от религията им. Турците са бесни, разбира се. Тези реформи имат за цел да подобрят отношенията между хората и да сложат край на владичеството на мюсюлманите над

немюсюлманите, но мюсюлманското население не ги приема. Казват, че Мохамед е наредил мюсюлманите да властват над другите и че тези реформи нарушават ислямския закон. Затова започнаха да разправят, че упадъкът на империята се дължи на християнското влияние и други врели-некипели. На някои места дори започнаха да избиват арменски семейства заради това, че са се родили християни и...

— Вахан! — прекъсна го жена му с обвинителен поглед. — Плашиш детето!

— Той трябва да знае какво става.

— Но не по този начин!

— Тогава как? Като гледа как някакъв дрипав турчин бие баща му на улицата? Момчето ни може да е само на девет, но не е глупаво! — Отново посочи към прозореца. — Нещата навън стават все по-лоши и е хубаво той да знае в какъв свят живее!

В салона внезапно се възцари тишина.

— Нима турците избиват арменски семейства? — попита Калуст с нотка на страх в гласа си. — Това означава ли, че те... те ще ни убият?

Майката хвърли гневен и укоряващ поглед към съпруга си.

— Видя ли какво направи? — Тя се обърна към сина си и нежно го прегърна. Целуна го по главата и зашепна нещо в ухото му. — Нищо няма да направят, скъпи. Баща ти просто си разказва истории, не му обръщай внимание...

Но Вахан беше прав за сина си; Калуст беше всичко друго, но не и глупав и знаеше кога възрастните говорят сериозно и кога се шегуват. Знаеше, че думите на баща му са истина, и главата му кипеше от идеи в търсене на начин да се справи с отчаянието и ужаса от страха, че в този момент турците стояха на прага на дома му с намерението да изколят цялото му семейство.

— Има ли място, където можем да избягаме?

— В Константинопол — отбеляза Вахан. — С всички чужденци, които се разхождат там, няма да посмеят да ни докоснат.

Очите на момчето се разшириха. Това бе решението.

— Тогава... тогава... — изхленчи то с треперещ глас — защо не заминем?

Вахан и Верон отново се спогледаха, но този път в съгласие, сякаш всеки се опитваше да отгатне мислите на другия. Заминаването

за столицата бе нещо, което отдавна обмисляха тайно. Трабзон бе приятно градче, в което преобладаваше арменското население и където семейството им заемаше почетно място в живота на целия миллет. В крайна сметка нима Вахан не заемаше най-важната градска длъжност на валия? От друга страна обаче, тук не можеха да се развиват още кой знае колко. На малката земя живеят малки хора, а семейство Саркисян искаше да върви нагоре. Константинопол се славеше с колоси и богата история, столица на цяла империя и космополитен град, който представляваше врата към света. Освен това животът ставаше все по-труден за християнските миллети в провинцията, тъй като турците си откъщаваха за нарастващите загуби в Румелия на тях.

— Да заминем за Константинопол? — запита се Вахан замислено, все още взирайки се в жена си. — Какво мислиш?

Черните очи на Верон просветнаха като скъпоценни камъни.

— Защо не?

---

[1] хоровац — традиционно арменско ястие. — Б.пр. ↑

IV.

Слънцето изгряваше над азиатския бряг и озареният от лъчите му град заслепи Калуст. Окъпан в прозрачната светлина на изгрева, която рисуваше в небето феерия от меки и топли цветове, модерният квартал на Константинопол сякаш се носеше над хълмовете на европейския бряг на Мраморно море, а кулите с минарета, врязани в платото от тухлени покриви, се извисяваха като грамадни кедри към небето. Човек не можеше да остане равнодушен към поетичната красота на утрото.

— Да не сте забравили някоя тетрадка? — попита каведжи, който винаги се кахъреше за най-малките подробности. — Всичко ли прибрахте в чантата?

— Да — отвърна момчето, без да откъсва поглед от големия град, към който се отправяше параходът. — Всичко е тук.

— А написахте ли си домашните?

— Разбира се.

— Дори и задачите по математика?

Този разпит изнерви Калуст. Множеството настоятелни въпроси смущаваха и нарушаваха хармоничното удоволствие от утрото.

— Всичко е наред! — отвърна той с неочаквано раздражение. — Много си досаден, Гугас. Млъкни!

Каведжи цъкна с език.

— Ами ако нещо липсва — заоправдава се Гугас, — господарят, вашият баща, на мен ще търси сметка.

— Добре, но аз вече съм на единадесет. Не съм бебе!

— Вярно е, въпреки че понякога си забравяте нещата — настоя прислужникът. — Онзи ден, само защото не бяхте си взели учебника по френски, господарят накара да ме набият. — Придобих страдалческа физиономия, сякаш само споменът за случилото се му причиняваше болка. — Не бих искал да се повтори.

Момчето въздъхна. Не го интересуваха дертовете на каведжи, още повече в такъв важен момент. Как е възможно човек да остане безразличен към пейзажа, който го заобикаляше?

От момента, в който родителите му бяха решили да се преместят в Константинопол, до времето, когато се установиха там, бяха минали няколко години, но този ден все пак бе настъпил и доказателство за това бе фактът, че той се намираше на парахода, който бумтеше към имперската столица, проправяйки си път по морето покрай заострените брегове. Саркисян купи къща в отбрания жилищен квартал *Скутари*^[1] на азиатския бряг на Босфора, където живееха паши, дипломати, евреи и заможни християни, по-специално гърци и арменци — чудесно място с великолепен изглед към европейската част на града.

Именно този изглед към Константинопол от парахода, който пресичаше канала, бе пленил младия Калуст. Какво го хипнотизираше всяка сутрин? Красотата! Столицата на империята бе по-красива от всичко, което можеше да си представи. Кулата „Галата“, мостът над залива Златния рог, минаретата на Синята джамия, куполът на „Света София“, дърветата по брега, отраженията на къщите в неспокойните води на Босфора. Беше невероятно как не можеше да откъсне поглед от този пейзаж, чиято хармония го оставяше без дъх.

Всъщност винаги се бе чувствал неустойчиво привлечен от красивите неща. Гледката от прозореца на дома му го опияняваше и дори дребните детайли го привличаха — мебелировката на стаята, дрехите, които обличаше, дори училищната чанта, която носеше със себе си. До такава степен желаше да се свърже с онова, което смяташе за красиво, че тази сутрин, в която за пореден път бе поразен от великолепието на събуждащия се Константинопол, той за пръв път изрече въпроса, който започваше да го гризе отвътре.

— Какво е красотата?

Всяка сутрин преди началото на часовете младият Калуст пресичаше протока с парахода, за да отиде на училище. Това пътуване представляваше първото огромно вълнение за деня, особено в онзи час, когато утринната светлина придобиваше пленителни нюанси, които оказваха незаличимо влияние върху зараждащия му се естетически вкус. Последното нещо, от което се нуждаеше по време на този магичен миг, бе мърморенето на прислужника по време на целия

път. Безкрайният разпит на каведжи за онова, което евентуално е забравил, проваляше цялото очарование на сутрешното пътуване.

— А молива? Взехте ли молива?

Калуст завъртя очи, готов да избухне. Изведнъж се размърда на мястото си и гневно скочи на крака.

— Достатъчно! — извика ученикът с глас, който не търпеше възражения. — След малко не баща ми, а някой друг ще те напердаши, разбра ли? Аз! — Огледа се наоколо, разглеждайки пасажерите и палубата, сякаш търсеше къде да се скрие. — Слушай, Гугас, ще се поразходя малко и скоро ще се върна. — Посочи училищната си чанта на пода до седалката. — Оставям я тук. Да я пазиш, ясно?

Сърцето на каведжи подскочи.

— Къде отивате, момко?

— Там, където няма да се налага да те търпя! Пфу!

Без да обръща внимание на възраженията на прислужника, Калуст се отдалечи с несигурна походка по палубата на парахода. Отиде в предната част, за да наблюдава как корпусът пореше водата, и до кърмата, за да се наслади на слънцето, което се издигаше над азиатския бряг. Съзря фасадата на къщата им в Скутари. Когато се върнеше от училище по обед, щеше да прекара следобеда там заедно с учителя си по френски. Това продължаваше цяла седмица по нареждане на баща му; ето защо толкова обичаше пътуването по Босфора и не искаше да се подлага на обсебващия разпит на прислужника.

Измори се от изгледа към Скутари и реши да отиде да погледа Златния рог — най-аристократичния район на Константинопол. Тъкмо когато се запъти към предната част на кораба, вниманието му бе привлечено от опашка от забулени туркини, които влизаха в някаква кабина. И друг път бе виждал жени със скрити лица да минават през тази врата, затова бе обзет от любопитство.

Защо да не надникна?

Промъкна се покрай една тъмна каюта и се натъкна на група мюсюлманки, насядали по пода върху възглавници, и деца, които си играеха наблизко. От лицата им се виждаха само очите, които се разшириха от изненада, когато забелязаха натрапника. Имаше две по-възрастни жени, но повечето бяха млади, вероятно нямаха осемнадесет години.

— Кой си ти? — изръмжа един странно пронизителен глас. — Какво правиш тук?

Калуст се обърна и видя внушителен мъж със заплашителен поглед да върви към него.

— Аз... аз... търся моя каведжи.

— Махай се! — извика мъжът с пискливия си глас. — Това място не е за момчета!

Ученикът се заизмъква, но мъжът го последва и Калуст нямаше друг избор, освен да се скрие при своя каведжи. Гугас разбра какво става и веднага се изпречи на пътя на дебелака, който така гневно негодуваше и преглъщаше слюнка, че трудно му се разбираше какво говори. Различи само отделни думи като „жени“, „свещено място“ и „паша“, но нищо от това не му се струваше смислено. Каведжи го успокои, той се обърна и се отправи към каютата, от която бе дошъл.

— Никога повече не влизайте там! — предупреди го прислужникът, когато се върна при подопечния си. — Никога!

— Защо? Какво е толкова специалното на тази каюта?

— Запазена е за госпожите — обясни каведжи. — Вътре пътува харемът на един турски паша. Там не влизат мъже.

— Харем ли? — учуди се Калуст. — Но... но всички жени, които видях, са малко по-големи от мен.

Гугас се усмихна ехидно.

— Турските паши харесват само млади жени — обясни той. — Казват, че освен че следват светлия пример на пророка, да бъдеш с момиче, удължава живота. Младостта им се прехвърля върху мъжете, а старостта на мъжете — върху момичетата.

Калуст зяпна от изненада и остана дълго така, докато си припомняше лицата на младите жени в каютата, където бе надникнал преди малко. Идеята старец да си присвои младостта на харема си никога не му бе хрумвала. Наистина ли даваше резултат?

— Ами онова... чудовище? Щом там не може да влизат мъже, какво прави той там? Да не би да е пашата?

— Той е евнухът.

Калуст отново ахна от изненада.

— Евнух? Онова нещо беше евнух?

Прислужникът въздъхна и сложи ръце на кръста си като човек, който не можеше да повярва на подобно невежество или наивност.

— Нима не чухте гласа му?

Изборът на училище за сина му изпълни Вахан със съмнения. Когато се преместиха в Скутари, се спряха на три училища, където Калуст можеше да продължи образованието си: арменската гимназия „Гетронаган“, френския лицей „Галата Сарай“ и американския „Робърт Колидж“. След кратко проучване Вахан реши, че американското училище е с най-добрата репутация в Константинопол, и привлечен от престижа му, записа сина си там на дневно обучение.

Приемането му в „Робърт Колидж“ не се оказа толкова лесно, тъй като там учеха деца на дипломати и наследници на елитни семейства от християнските малцинства в Османската империя. Подборът на учениците бе строг и включваше провеждането на специален изпит, който обаче не затрудни момчето от Трабзон, свикнало на интелектуални задачи и обучено от учителя си по френски, и то получи най-високата оценка на изпита през 1880 г. Така си осигури обучението в колежа, който под вещото ръководство на мистър Джордж Уошбърн — новия директор, се бе превърнал в най-реномираното учебно заведение в цялата империя.

При все това само след няколко месеца до ушите на Вахан достигнаха язвителни коментари от страна на приятели арменци, според които „Робърт Колидж“ давал протестантско образование и пренебрегвал свещените учения на светата арменска църква. Освен това започна да смята учебната програма за прекалено тежка, тъй като синът му посещаваше часове, които според него нямаха нищо общо с бъдещия му професионален живот.

Затова поиска среща с директора — американец с внушителни размери, и му сподели тревогите си.

— Никога не сме крили, че сме протестантско училище — обясни мистър Уошбърн, — но и не сме налагали теологичните си възгледи на учениците. Още повече че в часовете по религия или в проповедите избягваме темите, свързани с разделението на християнството. И както ви е известно, имаме специални часове по арменски и дори предмет, наречен *Древната и съвременната Армения*, който преподаваме на арменските си възпитаници. Няма за какво да се тревожите.

— Но часовете ви по религия представят протестантските ценности и са задължителни за всички ученици...

— Да, и какво? Все пак вече не живеем в Средновековието! Сега е XIX век — епохата на Просвещението! Днес хората не закриват очите и ушите си от страх да не научат нещо различно от онова, в което вярват, и не приемат сляпо всичко, което им се казва. Тук учим децата сами да разсъждават, да мислят и неуморно да търсят истината.

Вахан стисна устни.

— Всичко това несъмнено е много хубаво. Обаче ми се струва, че претоварвате момчето ми с безполезни работи. — Той погледна бележката, която си бе подготвил. — Разгледах по-подробно вашата програма и признавам, че съм леко изненадан. Наистина, преподавате френски, английски, арменски и латински език — знания, които са важни в живота. Имате часове и по алгебра, геометрия и тригонометрия. — Прочисти гърлото си.

— Но... зоология? Физиология, химия, ботаника, астрономия, реторика и философия? За какво ще послужат тези предмети? Какво приложение ще имат те за учениците?

Мистър Уошбърн намести очилата си с кръгли рамки с лека и съдържана въздишка.

— Господин Саркисян, учебната програма на „Робърт Колидж“ се основава на установените програми в училищата в Нова Англия. Считаме, че тези науки са изключително важни за образованието на...

— Те имат нужда само да научат езици — прекъсна го Вахан. — И малко аритметика, разбира се.

— Знам, че тук, в Османската империя, за полезни знания се смятат само чуждите езици. Но според нас това не е така. — Той махна с ръка към прозореца. — Огледайте се и вижте докъде ви е докарало този тип образование. Доникъде, нали? Сега да вземем Америка или Франция например, където училищата имат програми, подобни на нашата, и вижте докъде са стигнали тези страни. След като сравнихте бедността в Османската империя и богатствата на Америка, сигурен ли сте, че искате синът ви да следва моделите на образование, довели империята до настоящия упадък?

Не стигнаха до съгласие и главата на семейство Саркисян се прибра вкъщи, изпълнен с още повече колебания. Обмисля въпроса в продължение на една седмица, слушайки негативните коментари на

аверите си, докато една сутрин на парахода, пътуващ през Босфора, чу разговор между двама турци, който разсея последните му съмнения.

— Виждаш ли онова там? — попита единият от тях, сочейки към мрачната и внушителна сграда на хълма на европейския бряг, близо до старите крепостни стени и кули на Румели Хисар.

— Училището на гяурите? Какво за него?

— То е най-голямата обида към турците, която съм виждал в Константинопол!

Другият се взря внимателно в „Робърт Колидж“.

— Така ли мислиш? Винаги съм смятал тази сграда за красива...

— Да, но важното е друго. Преди няколко години тук пристигна американец, който толкова се впечатли от невежеството ни, че извади пари от собствения си джоб и построи това училище, за да помага на напълно чужди хора. — Той посочи няколко големи къщи и дворци, издигащи се по бреговете на Босфора.

— Ние имаме стотици заможни паши, които са построили тези великолепни домове. Нима някой от тях е извадил и един *куруш* за образованието на собствения си народ? — Мъжът поклати глава. — Това американско училище е най-голямата обида, която гяурите някога са ни нанасяли. Знаеш ли защо това ни позори? Защото показва истинското лице на нашите управляващи.

В мига, в който чу разговора между двамата турци, Вахан взе решение. Синът му оставаше в американското училище.

Дъжд от камъни прониза въздуха и с трясък се стовари върху портата. Изплашен, Калуст се спотаи зад решетките и след като опасността отмина, той надникна навън в посоката, от която бяха дошли снарядите. Забеляза неколцина турци, които живееха близо до Румели Хисар, да крещят гневно със стиснати юмруци.

— Гяури! — извика яростно един от тях. — Да горите в ада!

Подобни инциденти не бяха рядкост, но след сутрешната молитва и преди часовете арменското момче отиде в кабинета на мистър Уошбърн на втория етаж на *Хамлин Хол* и му разказа за случилото се.

— Не им обръщай внимание, младежо — каза директорът. — Ще се погрижим за това. Сега върви в час.

Не можеше да се каже, че Калуст влизаше в часовете с огромно желание, но не заради материала, който поглъщаше с присъщото си ревностно стремление, а заради атмосферата в класната стая. Усещаше се постоянно напрежение, което не се дължеше единствено на турското присъствие близо до училището, а тегнеше и между самите ученици.

Сред възпитаниците на „Робърт Колидж“ най-многобройни бяха българите, следвани от арменците. След тях идваше ред на гърците, които никак не обичаха българите, и няколко турчета, чиито родители симпатизираха на Великите сили. Срещаха се по един-двама представители на останалите християнски общности в империята, като черногорци, далмати и македонци, както и деца на чуждестранни дипломати.

Българите бяха „боксовата круша“ на училището не само за гърците, с които незнайно защо бяха върли врагове, но преди всичко за турците. Само преди няколко години турците бяха избили цели български села. Българските християни при първа възможност си го върнаха, като изклаха хиляди турци, което принуди мюсюлманите да напуснат България на тълпи и да се отправят към Константинопол, където сега живееха по улиците като просяци. Затова турците бяха бесни на българите и знаейки, че в „Робърт Колидж“ те са мнозинство, съседството с тях често застрашаваше учениците.

За да разреши проблема, мистър Уошбърн бе разпоредил българските ученици да живеят в училището дори през ваканциите. Освен това се срещна с шефа на полицията и му плати завиден рушвет, за да защитава сградите и учениците. Макар и злонамерени, полицаите накрая задържаха няколко от извършителите на нападенията с камъни и ситуацията около „Робърт Колидж“ се успокои.

Докато стоеше наред стълбището, наблюдавайки как полицията извежда задържаните, мистър Уошбърн не хранеше илюзии.

— Един ден някой ще загине.

---

[1] Този район в Истанбул е известен и с името Юскюдар. — Б.пр. ↑

V.

В *Хамлин Хол* — главната сграда на „Робърт Колидж“, се носеше сдържан шепот, когато семейство Саркисян се настани на предните места, за да изслуша речта за откриване на учебната година. Калуст започваше втората си година в училището и знаеше, че *Commencement Day*^[1] можеше да бъде страшно скучен. Но какво да стори? Също като други видни представители на османското общество, родителите му бяха поканени на събитието и той нямаше друг избор, освен да ги придружи.

Когато мистър Уошбърн влезе през една странична врата и се качи на трибуната, на която бе поставена катедра за оратора, залата внезапно притихна. *Що за скучна реч ще е това*, запита се Калуст и се приготви за най-лошото. Миналата година имаше беседа за Омир, която беше толкова досадна, че момчето с мъка остана будно.

Директорът остави бележките си върху катедрата, оправи вратовръзката си, изкашля се, за да прочисти гърлото си, вдигна поглед и огледа гостите, които бяха дошли да отбележат *Commencement Day*.

— Защо сме дошли тук тази сутрин, облечени с такива хубави костюми?

Неочакваният въпрос предизвика множество учудени споглеждания и изненадани физиономии. Нима наистина очакваше отговор?

— Защо обзавеждаме домовете си? — бе вторият въпрос на мистър Уошбърн. — Защо се грижим за градината и слагаме красиви цветя във вазите? Защо окачваме картини по стените и постиламе персийски килими на пода, възхищаваме се на гледката през прозореца и великолепното отражение на Константинопол в Мраморно море? Защо сякаш политаме, когато слушаме „Реквием“ на Моцарт или „Ода на радостта“ на Бетовен? Защо онемяваме пред словото на Шекспир — *O, how this spring of love resembleth, The uncertain glory of an April day?*^[2] Защо затаяваме дъх пред купола на „Света София“ и изпитваме удоволствие от невероятния вкус на парче баклава, купено от чаршията? Кое е онова, което ни кара да търсим красотата във всичко,

което виждаме и до което се докосваме — от един обикновен кашмирен шал, който намятаме на раменете си, до космическото величие на Млечния път, който се разлива в черната пропаст на ясна нощ? Що за инстинкт ни кара да се стремим към красотата, какви неустойими импулси ни движат към хармонията и що за спасение намираме в нея?

Свит на стола си, зяпнал от удивление, Калуст чувстваше, че тези въпроси са отправени към него; сякаш директорът обличаше в думи загадките, които в последно време го измъчваха и които бе неспособен да изрази по такъв начин.

— Какво е красотата? — запита мистър Уошбърн с тон, който ясно показваше, че това е последният от встъпителните въпроси. — *Pulchra sunt quae visa placent* е казал св. Тома Аквински: Красотата е онова, което е приятно на възприятията ни^[3]. Съвършено вярно. Но къде точно да я търсим? В нещата или в човека, който ги съзерцава? — За миг въпросът увисна във въздуха, преди директорът сам да отговори. — Красотата очевидно е в предметите, в тяхната форма и съдържание, в тяхната хармония и вътрешните качества, но е вярно също и че едно нещо не може да бъде красиво, без някой да го съзерцава и да го смята за красиво, което очевидно означава, че красотата се крие и в субекта. Розата е хубава, защото ние я намираме за такава. Без мнението ни за нея розата просто съществува. Та щом красотата е в субекта, значи тя е субективна. От друга страна, въпреки присъщата ѝ субективност, истината е, че възприятието за красота е универсално. Всички хора, всички народи и култури търсят красотата. Идеалът за красивата жена може да бъде закръглена женска фигура в европейската култура или кльощава в африканската култура; оттук идва субективността на понятието, но е факт, че и в двете култури се търси красивата жена. Някои намират за превъзходни епичните стихове на „Илиада“, други предпочитат модерната проза на „Граф Монте Кристо“. Независимо от различните мнения относно какво е красиво, все пак всеки читател търси красотата в четивото си. Там се крие нейната универсалност. Когато африканката чисти колибата си, а европейката подрежда своя дом, двете изразяват инстинктивно по различен начин универсален естетичен ред. Но дали той е изцяло човешки? А животните? Нима те имат възприятия за красивото?

Директорът на „Робърт Колидж“ замълча и огледа залата, сякаш в очакване някой да му отговори. Калуст много пъти бе мислил по въпроса и му се искаше да скочи от мястото си и да извика: *He! He! He!*, но се въздържа.

— И да, и не — бе отговорът на мистър Уошбърн. — Едно куче например умее да разпознава вкуса на различните храни. Ако му хвърлим в чинията парче развалено месо и вкусен бифтек, кое, смятате, ще изяде първо? Насладата, която изпитва, при все че храната е пряко свързана с оцеляването, е форма на възприемане на красотата. Проблемът е, че удоволствието не може да се определи, то просто е реакция към нещо. Яденето на ягоди и вдъхването на аромат на роза са неща, които доставят удоволствие, а това доказва, че усещането за удоволствие е вродено, дори органично. Слушането на музика може да ни даде толкова наслада, колкото вкусът на шоколада или видът на хубавата жена, която се разхожда по пазара. Това води до заключението, че красотата притежава категории на удоволствие. Едни са изцяло сетивни, като това да си вземеш топла баня или да изядеш вкусен бифтек, други — интелектуални, като съвършено изиграна партия шах. И между тези два края се простира цяла вселена от красиви неща, които са отчасти сетивни и отчасти интелектуални. Животните изпитват сетивно удоволствие, но не възприемат интелектуалната красота. Това е изцяло човешка черта. Само един мъж или една жена биха спрели, за да се полюбуват на Босфора по залез, на купола на „Света София“, или да послушат музиката на дервишите суфисти. Човешките същества виждат в красотата знака на съвършенството и дори можем да...

— Господин Харитон!

Истеричният глас на някаква жена изпълни залата, прекъсвайки директора, който смаяно се обърна към вратата.

— Моля?

— Убиха господин Харитон! — извика жената, тичайки ужасена по централната пътека на залата, в която се провеждаше откриването. — Мили боже! Убиха господин Харитон!

В *Хамлин Хол* и из цялото училище настъпи суматоха.

Харитон бе арменец, служител в училището, който, освен че много го биваше да поправя разни неща, се бе превърнал в доверен човек на директора. Мистър Уошбърн веднага слезе от трибуната, на

която държеше беседа по повод първия учебен ден, и отиде при жената.

— Какво говорите? Какво се е случило с Харитон? Чистачката посочи към прозореца и портала на училището по-надолу.

— Там! — промълви тя, а ръцете ѝ трепереха неконтролируемо. — Точно пред училището! Двама мъже го убиха! Видях ги!

Всички в *Хамлин Хол* се вцепениха от страх. Въпреки усилията на учителите и родителите да успокоят учениците, те бяха крайно развълнувани и, шушукайки си, придружиха мистър Уошбърн до портала.

В далечината, проснато върху тревата, съзряха неподвижно тяло. Това бе трупът на Харитон, удушен с въже, което бе оставило дълбоки рани по шията му.

Официалното откриване на първия учебен ден бе незабавно отменено и Калуст се прибра вкъщи разочарован. Що за лош късмет! Точно в този ден, когато темата на беседата безкрайно го вълнуваше, турците трябваше да намерят начин да ги тормозят и да прекъснат откриването. Каква несъобразителност! Ех, защо поне не почакаха до края на беседата...

За убийството се говори много, дори го отразиха по вестниците. Слушайки внимателно шепота по коридорите и разговорите на родителите си на вечеря, Калуст узна значителни подробности по случая. Изглежда, Харитон бе успял да изпрати в Гърция двете си дъщери — изключително красиви девойки, които някакъв чиновник на султана се бе опитал да отвлече за харема си.

След много усилия и големи рушвети мистър Уошбърн успял да свърже двамата убийци със същия чиновник, който очевидно беше поръчителят; отмъщение за това, че Харитон му бе попречил да се сдобие с такива хубави попълнения за харема му. Само че колкото и голямо да бе влиянието на директора на „Робърт Колидж“, виновникът остана ненаказан.

За Калуст инцидентът бе много по-възпитателен от цяла една учебна година: животът в Османската империя бе наистина тежък за раята под ботуша на управляващите. Но най-лошото, онова, което му се струваше най-жестоко от всичко, бе пропуснатата възможност да чуе как мистър Уошбърн разкрива най-голямата загадка на света.

[1] Първи учебен ден (англ.). — Б.пр. ↑

[2] О, как напомня утрото любовно, несигурната слава на април? (англ.) — реплика на Протей от комедията на Уилям Шекспир „Двамата веронци“ — превод: Валери Петров. — Б.пр. ↑

[3] Из „Сума на теологията“, Първа част, Тома Аквински. Пъточен превод от латински би бил „Красотата е онова, което е приятно за окото“. — Б.пр. ↑

VI.

Сребърната монета проблясваше на слънчевата светлина, която струеше през отворения прозорец към Босфора. Нейната деликатна структура и елегантно сияние никак не подходждаха на тлъстите пръсти, които я държаха.

— Виждаш ли тази меджидия^[1]? — попита баща му, подхвърляйки монетата с върха на пръстите си. — Знаеш ли колко струва?

Очите на Калуст грейнаха като отразената в сребърното покритие светлина.

— Шест шилинга.

Златен зъб проблесна в усмивката на Вахан.

— Поздравявам те за оценките ти в училище! — каза той. — Човек с такива бележки несъмнено знае какво означава да спестяваш и разумно да харчиш парите си. С рязко движение той подхвърли монетата към сина си. — Твоя е.

В този ден сякаш всичко блестеше: сребърната монета, погледът на Калуст, златният зъб на баща му. Момчето обмисля съдбата на меджидията известно време и накрая реши, че няма да я спести, както баща му бе предложил, а ще я похарчи на чаршията. Въпросът беше за какво. Вкусна баклава? Шарен локум? Кадаиф с шамфъстък?

Преди да реши обаче, трябваше да се справи с друг проблем: как да се измъкне. Калуст прекарваше целия си предобед в „Робърт Колидж“ в Константинопол. След молитвата в осем сутринта започваха часовете, които продължаваха до дванадесет и половина на обяд. След обяда пак имаше часове между два и четири и половина, но по това време учениците на дневен режим като него си тръгваха към къщи. Останалите, които бяха на интернатен режим, оставаха в училището и спяха в *Хамлин Хол*.

Часовете в „Робърт Колидж“ отнемаха почти цялото му време, а когато свършваха, на вратата на училището, близо до Румели Хисар, го чакаше каведжи и заедно слизаха по склона до кея, откъдето хващаха парахода за къщи. При това положение кога би могъл да отиде до

чаршията? Бързо се сети, че отговорът е през времето за физически упражнения — три часа всеки четвъртък, посветени на бягане и крикет. Тъй като беше дребен и закръглен, Калуст намрази физкултурата и убеди баща си да му издейства медицинско свидетелство, което забраняваше на училището да го подлага на тези изпитания, защото ученикът страда от „слабо сърце“.

Това свърши работа и Калуст бързо бе освободен от този ад. Тези три часа в четвъртъците се превърнаха в перфектната възможност за бягство. Когато баща му го попита какво смята да прави през това време, момчето имаше готов отговор.

— Ще уча, разбира се.

Като чу това, Вахан Саркисян остана доволен. Синът му, помисли си, бе наистина разумен и отговорен и ако продължава така, със сигурност ще стигне далеч. И беше прав, разбира се. Но онова, което Калуст не му каза, бе, че възнамеряваше да учи на пазара.

— Ах, какъв град!

Ако липсваше нещо на този възглас от страна на Калуст пред онова, което откри, когато за пръв път отиде в центъра на Константинопол, то бе фактът, че не го извика достатъчно силно, както се полага на целия спектакъл, на който бе свидетел.

В четвъртък, веднага след началото на часовете по физкултура, момчето се промъкна през градините на „Робърт Колидж“, избягвайки главното стълбище, където каведжи би могъл да го забележи, и се озова на улицата. За да се изплъзне от набезите на мюсюлманите от България, потърсили убежище в града, той се изкачи по хълма на квартал „Пера“, пълен с кафенета и чужденци, и се вмъкна в тунела — подземния фуникулер, който бяха построили наскоро, за да улеснят връзката между тази част на града и Златния рог, който се намирал малко по-надолу.

— Не ми казвай, че отиваш в мишата дупка — подметна един стар беззъб турчин, плюейки към входа на тунела. — Мен ще ме заврат под земята чак когато умра!

Само че ученикът не се страхуваше от подземия. Това бе новост за него, изпълваща го с възхищение, което се засили още повече, когато стигна до станцията. Излезе на улицата и точно там, до Златния

рог, целият блясък на Константинопол го обгърна така, че за малко да го замая от вълнение.

— Господи!

Ако светът бе небето, Константинопол би бил най-ярката звезда — толкова силно и заслепяващо грееше. Ученикът осъзна това, докато вървеше по брега до моста на Галата, където прекара цял час, опиянен от живота, който кипеше наоколо. Чайките пикираха до водната повърхност, кряскаха от глад, когато усещаха мириса на осолена риба на крайбрежния площад; омайващото тъмносиньо море плискаше неспокойните си вълни, поръсени със солена пяна. От балюстрадата на моста бяха провесени въдици като бамбукова гора, а долу пръхтяха кораби, ръмжаха и свиреха платноходки и параходи, които изпълваха Мраморно море докдето поглед стига.

— Варда! — извика изведнъж някакъв глас. — Направете път! Варда!

Калуст се завъртя на пети и съзря едър евнух, възседнал кон, който разчистваше пътя на позлатена карета, украсена с цветя и рисунки на птици, която пресичаше моста, теглена от красив бял кон. В същия миг всички погледи се обърнаха натам. През прозорците надничаха женски очи; скрити зад копринени воали лица, които веднага породиха хорските възгласи.

— Харем! — извика някакъв глас. — Погледнете! Харем!

Каретата, която идваше от Пера, се вмъкна в уличките на Стамбул и изчезна някъде из чаршията, поради което вълнението бързо стихна. Калуст остана очарован от гледката и реши да остане още малко. Облегна се на парапета и се загледа в града, който дефилираше пред очите му.

Спектакълът на кипящия от живот Константинопол беше невероятен! Сред стрелкащите се насам-натам турци, арменци и гърци, които пресичаха моста *Галата*, Калуст забелязваше екзотични лица, които го пленяваха. Видя забулена робиня, която носеше риба; негърка от Кайро, увита в шарено наметало, евреин със светлосин фес и друг, носещ бяла ермолка; сириец с византийски жакет и бяла кърпа на златни райета на главата, руса европейка с дълга до глезените кремава дантелена рокля и чадърче, която се промъкваше сред тълпа от мюсюлмани с бели тюрбани.

Всички тези лица бяха различни — бледи, мургави, с тънки мустачки или гъста брада; хора, толкова разнолики, че Калуст се опитваше да отгатне произхода на всеки един. Ето една хърватка, насреща му маронит, там крачи кюрд, до него — друг, отвъд моста се разхожда мъж от остров Крит, а от другата страна — кипърец. Едни носеха тюрбани, други — фесове в различни цветове, в зависимост от етноса и религията, някои — от смачкани парцали, други — от шалове. Виждаха се мамелюкски панталони, тоги, монашески раса, дълги наметки, които се влачеха по земята, колани с втъкнати в тях ножове, златни колиета, шалварести панталони, платове с ярки ивици, коприна, мръсни дрипи, парфюмиран памук, шаячни дрехи, един принц, няколко просяци и трима сакати.

Тези изумителни картини зашеметиха Калуст и енергичният ритъм на тълпата, която изпълваше улиците на Константинопол, му подежда като най-силната ракия.

— Ах, какъв град!

Чаршията за подправки, закрито пространство в самото сърце на Стамбул, на пет минути пеша от Галата, представляваше огромна галерия, където се смесваха цветовете и ухания, сред които надделяваше ароматът на шафран.

Откакто посети това необикновено място, Калуст започна да обожаваше сладкишите и особено разноцветните локуми, които продавачите излагаха без капка милост, раздвоен какво да прави с парите, които му бе дал баща му. Тук ли да похарчи своята меджидия, запита се той, докато прехвърляше сребърната монета в джоба на панталоните си. Или по-добре да я запази за нещо друго?

Реши да постъпи разумно и парите си останаха в джоба. Излезе от тунелчето и се изкачи по малките улички до *Капалъ чарши*. От безкрайното пространство, което се разкри пред него, дъхът му секна. Капалъ чарши беше град в самия град — търговски лабиринт с улици под куполен таван и търговци, които заговаряха хората, тълпящи се по цветните коридори.

— Хайде на лулите! — викаше някакъв глас. — Хубави лули!

— Сребро! Злато! Скъпоценни камъни! — надвикваше го друг.
— В нашия дюкян клиентът е султан!

Калуст обиколи *Капалъ чарши*, мина покрай сергии за бижута, дюкяни за обувки и кожени изделия и ресторанти, от които се носеше аромат на кебап; дори се промуши под краката на една камила, докато откри каквото търсеше: улицата на килимите. Оцени както подобава няколко модела от Персия, Афганистан и Южен Кавказ и си пожела да ги купи всичките. Внимателно, за да не го познаят, надникна в магазинчето на баща си с неговата прочута колекция на килими от Туркменистан. Започването на керосиновия бизнес бе изместило търговията с килими, макар и доходоносна, на заден план, що се отнася до финансите на семейството, но въпреки това бе приятно да види върволицата клиенти, които разглеждаха стоката.

Тъкмо когато щеше да си тръгва, без да е решил какво да прави със своята меджидия, на бижутерската улица забеляза витрина със стари монети. Гледката го хипнотизира. През колко ли ръце бяха минали тези пари? На какви ли драми и истории бяха станали неми свидетели? Дали са подрънквали в джобовете на разни бейове и паши? Кой ли султан е притежавал някоя от тях? Или пък убиец? Почувства желание да ги купи, но се въздържа. Искаше да похарчи разумно своята меджидия, а за това първо трябваше да проучи стоката.

— Я, какво става тук? — попита собственикът на дюкяна — стар турчин със засукана бяла брада и приветлива усмивка. — Арменче на пазар? — Подкани го с жест навътре. — Влизай, момче, влизай. Добре дошъл в скромното ми леговище. Искаш ли да разгледаш красивите монетки, които имам тук?

Поканата го изкушаваше и за малко да се поддаде, но в същия миг почувства, че времето напредва и може би е по-добре да се връща в училище.

— Колко е часът, ефенди?

Старият турчин се обърна и погледна големия часовник с махало, закачен на стената в магазина.

— Наближава пладне.

Когато отново завъртя глава към младия, но със сигурност заможен, съдейки по униформата с цветовете на „Робърт Колидж“, потенциален клиент, той вече се бе изпарил.

Калуст тичаше към училището.

[1] Стара турска монета, използвана в обращение в Османската империя. — Б.пр. ↑

VII.

През следващите седмици Калуст разви любов към монетите. Всеки четвъртък след началото на часовете по физкултура той се измъкваше от „Робърт Колидж“ и прекосявайки половин Константинопол — първо с фуникулера, после пеша, отиваше да съзерцава нумизматичната колекция в антикварния магазин на *Капалъ чарши*.

Старият турчин със засуканата бяла брада бе свикнал да го вижда да се шляе по бижутерската улица; канеше го да влезе и търпеливо показваше на потенциалния си клиент мострите, изложени под стъклото на тезгяха, разказвайки му за всяка една поотделно. Беше убеден, че при интереса, който момчето проявяваше, посещенията му ще завършат с покупка.

— Това е стар екземпляр от 40 *пари* — обясни той, сочейки малка медна монета, — от времето на Абдул Месид.

— Откъде знаете?

— Съмняваш ли се в мен, момче? — възкликна старият турчин, преструвайки се на обиден. — Виждам, че ми нямаш доверие...

— Обичам да проверявам.

Продавачът се усмихна на разумния подход от страна на толкова млад ум и решен да докаже, че казва истината, повдигна стъкления капак и извади въпросната монета.

— Виждаш ли тези букви? — попита той, посочвайки издълбаните арабски символи в средата на монетата. — Това е тура — подписът на султана, управлявал по времето, когато тази пара е била в обращение. — Приблужи монетата до момчето. — Ето, прочети какво пише: „Абдулмесид, син на Махмут, вечният победител“. Виждаш ли? Подписът на султан Абдул Месид, Аллах да го закриля в безкрайната си милост!

Калуст посочи друга монета.

— Ами тази?

Старият турчин върна четиридесетте пари на мястото им и извади екземпляра, който бе събудил любопитството на момчето.

— Монета от десет куруша от времето на Абдул Азис — разказа старецът. — Виждаш ли тук турата с името му? Тя е много по-евтина, разбира се. Не е толкова рядък екземпляр. — Повдигна вежди, опитвайки се да разтълкува реакцията на клиента си. — Какво мислиш? Интересува ли те?

— Горе-долу.

— Не ми изглеждаш сигурен. — Показа една никелова монета. — А тази, виждал ли си такава? Монета от четири риала от Тунис. — Повдигна вежди. — Екзотична е, нали?

Тя също не убеди клиента, но продавачът не се отказа. Показа му още една, после друга; в продължение на два часа представи една пета от колекцията си, за да чуе накрая познатия въпрос.

— Колко е часът?

Време бе да се връща в училище.

В началото търговецът помисли, че лесно ще склони младежа да купи; все пак не всеки ден в магазина му се появяваше такова ангелче, дар от Аллах, Всемогъщия. Сделката обаче все не се случваше и с времето старият разбра, че младежът, въпреки своята незрялост и очевидна липса на опит, бе разумен и недоверчив клиент. С такива посетители, знаеше той, правилният подход изискваше търпение и упорита работа; притискането на човека в подобни случаи обикновено не свършваше добре.

— Не си от лесните, момче — отбеляза продавачът на третата им среща. — Идваш, разглеждаш стоката ми, аз говоря, обяснявам, ти погледнеш тук, надникнеш там и накрая си тръгваш, оставяйки ме с пресъхнала уста и с джобове, толкова празни, колкото са били, преди да дойдеш. В крайна сметка искаш ли да купиш някое от моите съкровища, или не?

Ученикът не сваляше очи от множеството монети, като запомняше формата им и техните истории. Той всъщност не се колебаеше; просто събираше информация и се опитваше да схване тънкостите на бизнеса. Щеше да реши чак след като се почувства сигурен и узнае достатъчно, за да действа.

— Не знам.

— Не знаеш ли? Как така не знаеш? Какво всъщност искаш да знаеш? Дали монетите са хубави? Ами хубави са! Дали са редки? Да! Тогава купувай!

Монетите наистина бяха интересни колкото заради стойността си, толкова и заради историята, която разказваха, но цената им го смущаваше. Трябваше ли да похарчи тук своята скъпоценна меджидия?

— Сигурно са скъпи...

— О, какво са някакви си гнусни пари в сравнение с удоволствието да притежаваш една от тези красоти? — попита старият турчин. Сложи ръка на рамото на Калуст подобно на дядо, който милва внука си. — Хайде, изглеждаш ми добро момче. — Наведе се и прошепна нещо в ухото му, сякаш му доверяваше някаква тайна. — За теб, защото ми напомняш на скъпия ми внук Али, Аллах да го закриля, ще предложи специална цена. Какво ще кажеш?

— Колко?

Погледът на продавача се спря върху стъклената витрина с монети и той махна с ръка към нея.

— Коя искаш?

Калуст вече знаеше наизуст цялата колекция, макар че още нямаше представа за цените. Пристъпи към един специален щанд, покрит със стъкло, което сякаш нарочно бе по-дебело, и посочи една блестяща монета върху яркочервено кадифе.

— Тази.

Като видя желанието на клиента, старият турчин се плесна по крака и се разсмя с пълно гърло.

— Хитрец си ти, момче — отбеляза той през смях. — Това е тетрадрахма от Милет — най-ценният екземпляр в колекцията ми! — Поклати глава. — Не можеш да я купиш.

— Така ли? Защо?

— Много е скъпа.

Калуст пхна ръка в джоба си и погали своята меджидия; вече бе решил как да я похарчи.

— Колко? — настоя той, приготвяйки се да покаже парите, дадени му от баща му. — Кажете ми колко струва.

Като видя решителността му, търговецът се намръщи. Нима момчето имаше пари за неговата тетрадрахма от Милет? Защо не,

запита се той, в крайна сметка носеше униформата на „Робърт Колидж“... Несъмнено имаше заможен баща. Може би предприемач или banker; пустите арменци бяха родени за бизнес! При това положение какво пречеше момчето да разполага с достатъчно пари за това съкровище?

— Десет златни лири — каза турчинът. — Наведе се над него с внезапен фамилиарен жест. — Но за теб, понеже ми влезе под кожата, ще направя отстъпка.

Сърцето на Калуст заби учестено, очите му се разшириха; бе смаян от цената. Десет златни лири? Абсурд. Дори нямаше смисъл да се пазари.

— Не — каза той с тон, с който слагаше край на разговора, бързо се съвзе и се отправи към вратата. — Много е скъпа.

Като видя, че клиентът се кани да си тръгне, търговецът разбра, че трябва да действа по-разумно, за да не го загуби.

— За теб осем златни лири.

— Дума да не става.

— Шест!

Момчето вече беше на улицата, когато поклати глава, без да се обръща. Дори и с тази цена не можеше да помисли за преговори.

— Сбогом!

Още преди известно време Калуст бе забелязал няколко гръцки момчета, които, със започването на пролетта, разпъваха импровизирани сергии близо до кея на Скутари и продаваха разни неща. В началото не обръщаше внимание на уличната търговия, дори и само заради това, че минаваше късно оттам и бързаше да се прибере за частния си урок.

Онази сутрин обаче часовете бяха прекъснати от непредвидено събитие. Господин Спанудис — грък с добра репутация — се появи в „Робърт Колидж“ с ужасено лице, три български момичета и шепа бесни турци подире му. Развълнувано обясни, че трите са отвлечени от турците по време на кланетата в България и са доведени в Константинопол за робини. Като добър християнин, стремящ се да помага на нуждаещите се, Спанудис успял да подкупи един евнух от харема и да освободи момичетата. Проблемът бе, че собствениците

едва не го хванали и тъй като училището било най-близкото християнско учреждение, четиримата дошли да се скрият тук.

Турците се приближиха опасно близо до „Робърт Колидж“ и мистър Уошбърн нареди на всички да се затворят в *Хамлин Хол*, като забрани да се доближават до прозорците, а двамата с господин Лонг слязоха долу, за да се изправят срещу гнева на преследвачите. Спокойно ги уведоми, че се намират в частен имот, и с императорски жест им заповяда да се оттеглят незабавно, иначе ще пусне кучетата. Отпорът на директора смути турците; бяха свикнали християните да треперят от страх пред тях, а не да ги гледат право в очите, и то с известна надменност. Освен това имаха чувството, че двамата чуждоземни гяури, макар и невъоръжени, бяха замесени от по-различно тесто от останалата пасмина в Османската империя и можеха да им създадат сериозни неприятности. Затова си тръгнаха.

Резултатът от всичко това бе, че след цялото вълнение през деня учебните занятия бяха преустановени и учениците, които не бяха на пансион, бяха изпратени вкъщи по-рано. Ето защо, като се върна от училище с парахода, Калуст, на когото му беше останало малко свободно време, хвърли поглед към сергиите на гръцките продавачи. Върху една съзря редица от тъмни монети. Любопитството му надделя и той реши да разгледа набързо. Взе монета в ръка и забеляза, че беше от десет куруша, излязла от обращение.

— Къде я намерихте? — заинтригуван попита той; Гръцкият продавач — слабо момче, което тъкмо влизаше в пубертета, посочи към водния ръкав на Босфора.

— Там.

Калуст проследи ръката му, без да разбира. Дали имаше предвид константинополските къщи от другата страна на канала?

— Къде там? На чаршията ли?

Продавачът се разсмя.

— Да, на морската чаршия — отвърна иронично той. — На дъното на морето, къде другаде. Откакто времето се затопли, аз и приятелите ми се гмуркаме и търсим монети. Изглежда, през годините хората са хвърляли доста в морето. Истинска златна мина, не знаеше ли?

Думите на момчето му дойдоха като просветление. Разбира се, помисли си Калуст, че на дъното има монети! Тогава си спомни, че бе

чел в учебниците си как при превземането на Константинопол от турците византийците християни, обсадени при Стамбул, хвърлили във водата всичките пари и злато, за да не ги заграби врагът. Морското дъно така заблестяло, че дори и днес каналът, който разделя Стамбул и Пера, се нарича Златния рог — името му идвало от златото, блещукащо в коритото на малкия проток на Мраморно море.

Ами ако византийските богатства още са си там? Вярно, че монетата от десет куруша е била изсечена от османците, поради което не би могла да е част от съкровището, изхвърлено в Златния рог. Но пък с всички тези водни течения какво пречи на една византийска монета да пресече Босфора и да се озове близо до Скутари? Щом параходът, на който се возеше към вкъщи, го правеше, защо не и част от онова богатство?

— Покажи ми монетите си — помоли Калуст, внезапно развълнуван. — Искam да ги видя всички.

Гъркът се изненада от тази молба, но извади дървена кутия и я сложи на земята до сергията. Калуст зарови ръце в морето от никелови, медни и бронзови монети и започна да ги изучава една по една. Забеляза, че бяха османски — някои на стотици години, други — по-нови.

По едно време обаче не можа да разпознае нито една от двете страни на една монета — толкова бе мръсна от засъхналата по нея тиня. Докато разглеждаше предишните, бе разбрал, че колкото по-трудно изтриеш мръсотията, толкова по-стара е монетата. А тази бе особено напластена с нечистотии, което можеше само да означава, че наистина бе много стара. Опита се да изчегърта калта с нокти, но мръсотията си остана там въпреки старанието му.

— Дай на мен — каза гръцкото момче. — Имам безотказен метод.

Калуст му я подаде и продавачът извади джобно ножче. Започна да стърже монетата с острието, докато част от калта падна, разкривайки половината от едната страна. Арменското момче отново взе монетата и разгледа изображението и буквите, изсечени в нея.

Тетрадрахма от Милет.

Когато осъзна какво държи в ръцете си, сърцето на Калуст подскочи. Беше открил една тетрадрахма! Нима бе възможно? Отново се взря в чистата страна и първоначалното му впечатление се

потвърди. Развълнуван, той преустанови огледа и си пое дълбоко дъх. Сетне, с най-голямото самообладание, на което бе способен, Калуст се взря в събеседника си, готов да започне преговорите.

— Колко искаш за нея?

Гъркът го погледна в очите, опитвайки се да отгатне какво се върти в главата на клиента му. Бе забелязал вълнението, което арменското момче не бе успяло да прикрие, зървайки откритата част на монетата, и заключи, че може да му плати добре за нея.

— Двадесет шилинга.

По лицето на Калуст премина сянка на разочарование. Знаеше, че тази цена бе много по-ниска от истинската стойност на монетата, но всъщност той нямаше толкова пари.

— Да не си луд? — престори се на възмутен той. — Това струва... един шилинг.

Всъщност гъркът възнамеряваше да поиска точно толкова за мръсната ръждясала вехтория. Но предвид реакцията на клиента си, която преди малко бе забелязал, реши, че може да изкара повече.

— Петнадесет.

— Два.

— Десет.

— Три.

Гъркът се поколеба. Само преди няколко часа три шилинга щяха да му се сторят много повече от парите, които си бе представял, че ще спечели от това старо парче метал. Дали да не се съгласи?

— Десет шилинга — заяви той. — Няма да сваля повече. Монетата е по-скъпа.

Калуст знаеше, че е прав. Много по-скъпа от десет шилинга. Проблемът бе, че не разполагаше с толкова пари. Напълно отчаян, той пхна ръка в джоба си и извади меджидията, която баща му му бе дал; може би парите щяха да изострят алчността на продавача.

— Една меджидия е най-голямата сума, която мога да ти дам — каза той, като обърна джобовите си, за да докаже, че наистина са празни. — Нямам повече. — Хвърли пренебрежителен поглед към монетата с надеждата, че така ще я накара да изглежда по-малко ценна. — Една меджидия е равна на пет шилинга — добра цена за това парче старо желязо.

Гъркът обмисли предложението. Клиентът наистина нямаше повече пари, затова реши да не настоява. По-добре да вземе петте шилинга — много повече, отколкото би могъл да иска за подобна вехтория, отколкото да остане с празни ръце.

— Разбрахме се.

Когато след няколко минути Калуст се прибра вкъщи, едва сдържаше вълнението си. Нарушавайки етикета, според който можеше да се обърне към баща си само когато той го заговори пръв, Калуст взе стъпалата през две и забърза към кабинета.

— Сключих сделка! — обяви той с глас, изпълнен с въодушевление. — Добра сделка!

Баща му, който дремеше на дивана, се събуди от шума. Надигна глава и погледна към вратата, все още сънен, с едно затворено око, а другото едва гледаше.

— Какво? — попита той с пресипнал от съня глас. — Какво става?

Осъзнавайки, че е прекъснал следобедната дрямка на баща си и че той го пита нещо, момчето се спря. Най-после се успокои и покорно наведе глава.

— Простете, господине — покорно прошепна Калуст. — Аз просто... направих една сделка.

Вахан се протегна и седна на дивана.

— Сделка ли? Каква сделка?

Момчето пхна ръка в джоба си и извади тетрадрахмата, с която току-що се бе сдобил на кея на Скутари.

— Купих тази стара монета. Струва много пари.

Баща му се нуждаеше от една дълга секунда, за да осмисли думите на сина си. Присви очи, опитвайки се да разбере какво държи в ръката си, и му направи знак да се приближи.

— Покажи ми това.

Калуст влезе с лека стъпка в кабинета, плъзна се по огромния персийски килим, отиде при баща си и му подаде монетата. Вахан я взе и внимателно я разгледа.

— Тетрадрахма от Милет, господине — обясни момчето. — Много е ценна.

Вахан огледа монетата отблизо и се взря в засъхналата кал по нея.

— Колко плати за това?

— Една меджидия, господине.

— Коя меджидия? Онази, която ти дадох?

— Да, господине.

Лицето на Вахан внезапно почервения от гняв.

— Това не е никаква тетрадрахма, глупако! — извика той. — Това е глуподрахма! — Ядосан, той върна монетата на сина си, тикайки му я грубо в ръката. — Значи, си ми изхарчил меджидията за такава... простотия? Нямах ли капчица акъл? Чувство за мярка? Пръснал си парите, които...

Това конско бе последното нещо, което момчето бе очаквало след сключването на сделката. Как бе възможно баща му да не разбира? Защо не се информира, преди да му се кара така? Нима не разбира, че монетата е част от съкровището на Златния рог и че струва цяло състояние?

— ... да не съм ти я дал, за да си купуваш боклуци? Животът не е само цветя и рози, ясно ли ти е? Само защото имаш храна и чисти чаршафи, не означава, че може да пилееш парите, които аз печеля с много труд! Мисли, сине! Мисли малко с тая глава!

Когато баща му приключи с мъмренето, съветвайки го „да си опича акъла“ и да „уважава парите, които той печели с много труд“, Калуст се прибра в стаята си, отчаяно се хвърли на леглото и направи единственото, което можеше да го освободи от онзи възел, който стягаше гърлото му като стоманено въже.

Заплака.

VIII.

През следващите дни почистването на тетрадрахмата, или „глуподрахмата“, както с разяждаща и безмилостна ирония я нарече баща му, се превърна в най-важното нещо за Калуст. Успя да премахне засъхналата тиня и патината по монетата, след като по съвет на учителя си по естествени науки в „Робърт Колидж“ я държа в химически разтвор, докато среброто засия, а автентичният ѝ вид блесна за нов живот.

— Великолепна! — прошепна той, очарован от покупката си, докато я съзерцаваше на слънчевата светлина, която влизаше през прозореца на стаята му. — Няма по-красиво нещо!

След като върна блясъка на монетата, Калуст премина към втората част от плана. Следващия четвъртък, както обикновено, използва трите часа по физкултура, за да забегне отново до Стамбул и магазина за антики на Капалъ чарши.

— Какво? Пак ли ти? — възкликна старият турчин, когато го видя да влиза в магазинчето. — Изчезвай от тук, гяур такъв! Посвещавам ти времето си, а накрая изчезваш, без да направим пазарлъка! Върви си и ме остави на мира!

Калуст се усмихна.

— Този път съм дошъл да се пазарим.

Лицето на търговеца тутакси се преобрази; престореното възмущение се превърна в широка усмивка.

— Аллах е велик! — каза той, поглеждайки към небето с вдигнати ръце. — Милосърдният се смили над мен и в своята безгранична щедрост реши да ме възнагради! — Взря се в клиента и потърка ръце. — Добре, момче, какво предлагаш?

— Момче ли? Преди миг бях гяур, а сега съм момче?

— Гяур е неверникът, който не си купува нищо — обясни турчинът, поглаждайки дългата си бяла брада. — Момчето си ти, който идваш да оправиш деня на един стар и беден мюсюлманин. — Махна с ръка към витрината, подсказвайки му, че само трябва да избере каквото си пожелае. — Какво искаш да си купиш?

— Всъщност няма да купувам — изясни Калуст. — Дойдох да продавам.

Усмивката върху лицето на търговеца мигновено се стопи, внезапно заменена от недоверчиво изражение. Не очакваше подобен отговор.

— Какво искаш да кажеш? Ще продаваш ли? Какво ще продаваш?

Като че с вълшебна пръчица една блестяща и гладка сребърна монета се появи в ръката на момчето.

— Тетрадрахма от Милет.

Старият турчин зяпна от изумление. Пое я много внимателно, сякаш не беше от сребро, а от кристал, и отиде до вратата, за да я огледа с лупа на дневна светлина. Докато я изучаваше, изгрухтя нещо неразбираемо и след минута се върна при клиента.

— Съжалявам, че ще те разочаровам — започна тъжно той, — но това не е тетрадрахма от Милет.

Думите му изненадаха младия арменец.

— Така ли? Погледнете тук — каза той, показвайки издълбаната фигура от едната страна на монетата. — Тетрадрахма е, не виждате ли?

Търговецът поклати глава.

— Това е лицето на Аретуза — обясни той, — изсечено от Кимон, художник от Сиракуза, който оставил инициалите си. Буквата К е вплетена в косите на Аретуза. Виждаш ли? — Старецът обърна другата страна на монетата, където имаше четири коня, теглещи колесница. — Това е квадрига с короната на Нике, богинята на победата. — Неохотно върна монетата на момчето. — Следователно не е тетрадрахма.

Калуст застина с монетата в дланта си и изписано по лицето разочарование.

— Наистина ли? Тогава каква е?

— Обикновена декадрахма от Сиракуза. — Турчинът сведе глава, сякаш ненавиждаше ролята си на лош вестител. — Съжалявам.

Момчето завъртя монетата в ръката си, не вярвайки на лошия си късмет. Смяташе, че е открил тетрадрахма, която накрая се оказва проста декадрахма! Как може да е толкова наивен! Баща му имаше право, той най-добре знаеше! Защо не го послуша?

— Искате да кажете, че... не струва нищо?

— Не ме разбирай погрешно — поправи го турчинът. — Монетата е сребърна, несъмнено, затова си струва дори само заради среброто, от което е направена. Това е сигурно.

Усмивка, макар и бегла, отново озари лицето на клиента; тази вехтория все пак не е безполезна! Може да не бе съкровището от Златния рог, но все нещо щеше да спечели. В сърцето му се прокрадна надежда.

— Колко?

Старият се почеса по носа, докато обмисляше въпроса.

— Десет шилинга.

При тези думи Калуст присви очи.

— Не знаех, че среброто е толкова евтино... Търговецът не успя да прикрие наченките на усмивка, която разцъфна върху тънките му устни.

— Да, вероятно си прав — призна той. — Добре, двадесет. Ученикът обмисли предложението. Това бе четири пъти повече от сумата, която бе платил за тази вехтория. Бе похарчил една меджидия, а щеше да спечели четири. Баща му щеше да се впечатли от сделката! Изкуши се да приеме, но хвърли поглед към тетрадрахмата, която търговецът бе изложил на витрината, и се поколеба. Щом онази монета струва осем златни лири, защо една декадрахма ще струва само двадесет шилинга? Вярно, че паричката в магазина бе от Милет, а неговата от Сиракуза... Но, по дяволите, как е възможно в стойността на две толкова подобни монети да има такава разлика?

— Не я давам за по-малко от... две златни лири!

Цената, която Калуст хвърли на масата, смая стария турчин.

— Две златни лири?! — възкликна търговецът. Очите му сякаш всеки момент щяха да изскочат. — Дума да не става! Невъзможно! Тази вехтория не струва толкова! Забрави!

— Приемате или се отказвате?

— Отказвам! — отвърна мъжът, без да се колебае. — И през ум не ми е минавало да дам цяло състояние за подобна глупост! Къде се е чуло и видяло една нищо и никаква декадрахма да струва две златни лири? Аз да не съм Османската банка?!

Младият арменец се поколеба. Бе отишъл твърде далеч. Да отстъпи или да държи на своето? Ако си тръгне, без да осъществи продажбата, губи чудесна възможност да умножи похарчената

меджидия. Разумът му казваше да отстъпи, но сърцето упорстваше. Тази сребърна монета може и да не бе много ценна, но беше красива, а това му стигаше.

— Много добре — реши той и се отправи към вратата, докато прибираше монетата в джоба си. — Тогава довиждане!

Когато вече бе по средата на улицата, усети силует зад себе си и се обърна да провери какво става. Старият турски търговец го бе последвал.

— Ех, момче! — възкликна мъжът, задъхан. — Не си от лесните. Ще ти дам петдесет шилинга.

Калуст вдигна показалец.

— Една златна лира — заяви той. — Най-малко.

— Но това са много пари! — възрази търговецът. — Аз да не съм султанът? Една декадрахма не е като тетрадрахма! Прояви разум!

— Една златна лира.

Мъжът пхна ръка в джоба си.

— В името на Аллах, ти си луд!

— Това е цената ми.

Старецът изсумтя.

— Злоупотребяваш с един възрастен човек! — процеди през зъби. — Но... понеже си ми симпатичен, ще ти дам седемдесет шилинга.

Арменецът махна с ръка.

— Довиждане.

Обърна се и понечи да тръгне, но на втората крачка усети как ръката на турчина го сграбчва за рамото.

— Добре, момче — предаде се търговецът с унило изражение. — Печелиш. Ела с мен в магазина и ще ти дам проклетата златна лира!

Една златна лира!

Кой би казал, че той, едва дванадесетгодишен, ще успее да измъкне цяло състояние от опитен търговец? И то само срещу една меджидия! Срещу монета на стойност пет шилинга той бе спечелил цяла златна лира! Добра сделка, нали? Бе сторил чудото на умножаването на парите! Ах, баща му ще се гордее с него!

Когато се прибра у дома в късния следобед, на Калуст му се искаше да изтича при баща си, за да покаже златната лира, която бе спечелил от старата монета, която той така презираше. Но се сдържа и

последва нормалния ход на деня. След като подреди стаята си, слезе в салона, за да съзерцава платноходките и параходите, които пресичаха Босфора.

Когато баща му влезе, той скочи на крака в обичайната си поза като на страж, в очакване на нарежданията му.

— Да вечеряме.

Седна около масата с родителите си и зачака прислужниците да сервират храната. Вахан и Верон размениха няколко думи по повод приема, който даваха идната неделя. Ставаше въпрос за обикновено планиране, тъй като същинската работа щеше да бъде възложена на двамата готвачи, тримата портиери и легиона слуги, от които голямата къща гъмжеше. Бяха поканени дипломати и важни членове на арменската общност, много от които вече бяха потвърдили присъствието си, поради което бе нужно да се обсъди събитието.

— Ще дойдат ли турци? — попита майка му.

— Салим бей и двама паши.

Верон отвори широко очи.

— Ах! — изхленчи тя. — Трудно е с мохамеданите! Винаги оставят жените си в харема и има повече господа, отколкото дами. Пълна скука...

— Какво да се прави...

— Ами Берберян? Дали ще доведат децата?

— Мисля, че не.

— Жалко.

— Защо?

Верон хвърли поглед към Калуст. Момчето, като добро дете, се задоволяваше да мълчи и да яде храната в чинията си.

— Дъщеря им ще е добра партия за него.

Баща му се разсмя.

— Списъкът с кандидат-годеници за Нунуфар е безкраен, жено! — възкликна той. — Освен това казват, че вече е обещана на някакъв братовчед. Мисля, че няма да имаме късмет...

Разговорът се проточи монотонно и чак в края на вечерята, когато прислужниците донесоха баклави за десерт, Вахан се обърна към сина си.

— Как беше в училище?

— Всичко е наред, господине. Сутринта имахме френски, а после три часа физкултура. Само че днес не ходих в библиотеката.

Това признание изненада родителите, които заинтригувано се възряха в Калуст.

— Така ли? — учуди се Вахан. — И какво прави през цялото това време?

— Отидох до *Капалъ чарши*.

Новината предизвика истинско удивление.

— Какво?!

Изумени, двамата спряха да се хранят и впиха ужасените си погледи в момчето, а Калуст, в опит да изпревари бурята, която надвисваше, съдейки по взиращите се в него смаяни лица, бързо пхна ръка под масата и бръкна в джоба си.

— Спомняте ли си, господине, че похарчих меджидията, която ми дадохте, за една старинна монета? — попита той. Измъкна ръка изпод масата и показа златна паричка. — Спечелих това срещу онази глупава вехтория.

— Ти... Ходил си до пазара? — ядоса се баща му, пренебрегвайки монетата. — Луд ли си? Имаш ли представа какви опасности дебнат из улиците на Константинопол? Знаеш ли, че са пълни със страшни бегълци, които разсипват града?

— Знам как да ги избягвам, господине.

— И как така знаеш да ги избягваш? Това са хора, които са клали християни, сине! Те нямат милост, те са...

Калуст постави монетата пред баща си.

— Погледнете.

Вахан се наведе напред и присви очи, опитвайки се да разбере каква е монетата, която синът му му показва.

— Какво е това?

Ех, славен момент, помисли си Калуст, като едва сдържаше вълнението си и желанието да заподскача на стола си. Сега щеше да го впечатли.

— Една златна лира.

Постижението на момчето, особено имайки предвид крехката му възраст, логично накара баща му да се гордее с него.

— В крайна сметка не всеки ден една меджидия се превръща в златна лира! — похвали се Вахан на гостите си, които пристигнаха в неделя, след като им разказа историята с интригуващи подробности. — Момчето ще стигне далеч. — И веднага добави. — Пък и куражлия, а? Скита по улиците, за да прави бизнес!

Това бе голям напредък, защото след инвестицията на петте шилинга Калуст си бе спечелил репутация на „разсипник“ и „разглежено детенце“. Затова се зарадва на триумфа и гордостта, които финансовият му подвиг бе пробудил у семейството. Е, не е ли велик търговец? Насладата от изгодната сделка се просмука в кожата му, или може би просто бе в кръвта му, и продажбата на декадрахмата само стана поводът, изкарал на бял свят вроденото му удоволствие от изгодните сделки.

Истината бе, че започна редовно да претърсва кутиите с монети, които гръцките момчета продаваха на кея в Скутари, макар че така и не откри нищо толкова ценно. Но това нямаше да го спре, каза си той. Ако бе научил нещо, то бе, че светът е пълен с големи сделки, които чакат да бъдат сключени. Просто трябваше да се научи да има очи за тях и да не спира да подхранва естетическите си възприятия, а после да бере плодовете от това.

Започна да търси нови възможности и трябва да отбележим, че бързо разбра, че в килимите — стария бизнес на баща му — има голям потенциал. Затова започна внимателно да изучава платовете в опити да разбере кои бяха наистина ценни и защо. При един разговор с баща си по въпроса с известна изненада откри, че употребяваните килими са по-ценни от новите, което на пръв поглед противоречеше на всякаква логика.

— Килимите са като хубаво бордо — обясни Вахан с чаша френско червено вино в ръка. — Колкото по-старо, толкова по-добро. Килимите достигат най-висока стойност след осем години на употреба. Именно тя им придава *souplesse*^[1], свършена мекота, както и хармоничното избледняване на цветовете в десена.

Калуст осъзна, че бизнесът не е единственото, което го вдъхновяваше. Харесваше хармонията, естетиката в нещата. И изкуството. Ах, изкуството! А неговата истинска мечта бе да съчетае тези две страни на същността си. Изкуство и бизнес. Ето за това

копнееше! Нима можеше да бъде ценител при такава огромна амбиция?

Успешната продажба на монетата тласна младия арменец по пътя, който той усещаше, че трябва да поеме. Затова продължи с разходките до *Капалъ чарши* всеки четвъртък, вече с благословията на родителите си, които бяха наредили на каведжи да го придружава и да го пази от ордите турци, избягали от клането в България и превърнали се в просяци по улиците, защото някои от тях бяха доста опасни. На *Капалъ чарши* обаче сигурността бе гарантирана и улицата на килимите се превърна в редовно място за посещения на младия клиент поради нарастващия му интерес към това традиционно за Ориента изкуство. Въпреки това той не се отказа съвсем от нумизматиката.

Известно време избягваше дюкяна, където бе продал декадрахмата от Сиракуза, тъй като чувстваше необяснимо разочарование. Забеляза, че му бе трудно да се разделя с красиви произведения на изкуството, макар и да сключваше отлична сделка, освен ако в замяна не се сдобие с нещо по-добро. Само че трудно щеше да намери по-добро от монета на стойност една златна лира.

След месец преодоля резервите си и реши да посети дюкянчето за монети на бижутерската улица. Старият турчин го посрещна с широка усмивка и дори му предложи кафе, разтапяйки се от вежливост; ученикът никога не го бе виждал толкова благ и мил.

— Да не си открил друга монета като тази, която ми продаде, моето момче? — попита старецът след куп любезности. — Ако намериш, знаеш къде съм.

Всъщност това не беше обикновено посещение от учтивост. На Калуст му беше мъчно за декадрахмата, с която се бе разделил, и искаше да я види още веднъж. Нямаше намерение обаче да показва слабостта си, затова не спомена нищо по въпроса, а просто помоли да разгледа отново екземплярите в магазинчето. Огледа монетите една по една, без да бърза, сякаш и най-незначителната сред тях бе уникално бижу, докато стигна до стъклената витрина, където бяха изложени най-ценните монети от гръцко сребро. Там се намираше тетрадрахмата от Милет с цената, отбелязана отдолу — десет златни лири. До нея, също на видно място, бе поставена декадрахмата от Сиракуза и цената ѝ.

Двадесет златни лири.

Калуст замръзна на мястото си; съзнанието му отказваше да възприеме онова, което очите му виждаха. Не, там не пишеше двадесет златни лири, а две. Поне така си каза във вътрешния монолог, който проведе в този миг. Бе видял нула, която не съществуваше. Невъзможно. Затвори очи и пак ги отвори, убеден, че оптичната илюзия вече се е разсеяла.

Двадесет.

Нула си стоеше на мястото. Двойка и нула. Нямаше съмнение. Двадесет. Наистина пишеше двадесет. Смаяно, момчето се обърна и се взря в търговеца със заинтригувано изражение.

— Двадесет златни лири?

Старият турчин се усмихна любезно, макар че умореният му поглед прикри онова, което приличаше на сянка на злорадство.

— Нищо лично, момче — отвърна той. — Просто добра сделка. Всъщност отлична! — Посочи монетата. — Декадрахмата от Сиракуза е изсечена в чест на победата на Сиракуза над Атина по време на Пелопонеските войни. Знаеш ли на колко години е тази монета? На почти две хиляди и петстотин години! Струва двойно повече от една тетрадрахма от Милет! Отлична сделка, наистина!

Без да продума, с парещо от гняв лице, Калуст се завъртя на пети и излезе от магазина. Знаеше, че не може да се оплаква. Нима самият той не бе заблудил гръцкото момче, което бе намерило монетата на дъното на морето? Измамникът бе измамен; тогава научи, че беше по-лесно да нанесеш удара, отколкото да станеш негова жертва.

Но това не бе най-важният урок. Случката го накара преди всичко да разбере, че в бизнеса, както и в живота, да знаеш, преди да предприемеш нещо, беше от първостепенно значение. Той знаеше нещо, което гръцкото момче не знаеше, и това му даде възможност да сключи добра сделка. Старият турчин имаше информация за неща, които Калуст не знаеше, и именно затова изпусна още по-добра сделка. Всъщност, осъзна той с неприкрита тъга, знанието е власт.

---

[1] Еластичност (фр.). — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ ЗАПАДНИЯТ СВЯТ

Никой не струва повече от своята амбиция.
Марк Аврелий

I.

Бледата светлина на следобеда обагреше в тъмножълти тонове стръмните квартали на Марсилия; къщите се отразяваха с накъсана симетрия във водното огледало на Средиземно море, а слънчевите лъчи, галещи морето, разпръскваха хиляди светлинки като дълъг коридор от искри, които пламваха и изгасваха в ритъма на леките вълни.

Облегнал лакти на парапета, Калуст Саркисян наблюдаваше града, докато корабът тихо се плъзгаше към Старото пристанище. Пасажерът бе заплепен от гледката, която се разкриваше пред него, докато приближаваха брега, и особено от силуета на катедралата *Нотр Дам дьо ла Гард*, извисяваща се над града като фар, покорил света под себе си. Калуст за пръв път напускаше пределите на Османската империя. Той пристигаше в страна, управлявана от християни, и установи, че град, в който кулите не бяха минарета, а камбанарии, наистина изглеждаше различно.

Петнадесетгодишният младеж бе отпътувал от Константинопол преди няколко дни, следвайки съвета на баща си да завърши образованието си на Запад. Обучението в „Робърт Колидж“ бе добро, но Калуст все още изпитваше трудности с френския и английския. Щом Вахан искаше синът му да владее до съвършенство двата езика, за да успее в живота, какво по-подходящо място да ги научи от земите, където се говореха?

— Мосю Саркисян? — заговори го един мъж с цилиндър, когато пасажерът слезе на кея на Старото пристанище. — Добре дошли във Франция! — поздрави непознатият, като свали цилиндъра си и протегна ръка. — Аз съм Пиер Маршан. Работя за Османската имперска банка тук, в Марсилия. Къде е багажът ви?

Калуст посочи с палец носачите, които го следваха — две момчета от екипажа мъкнеха три куфара, два от които големи. Маршан заведе новодошлия до каретата и след като подредиха багажа, напуснаха пристанището по оживената улица „Ла Канебиер“ и стигнаха до апартамента в Реформаторския квартал. Каретата спря на

една тиха уличка и пътниците слязоха. Следвайки жеста на французина, младият арменец мина през откритата портална врата на една сграда и стигна до апартамент в сутерена. Като влязоха, момчето забеляза, че помещенията са малки в сравнение с къщите, където бе живял в Трабзон и Скутари, но мястото имаше особена атмосфера.

— Тук ли ще отседна?

— Надявам се да ви хареса — отвърна домакинът. — Наех тази къща по нареждане на нашия търговски представител в Константинопол, с когото вашият баща е разговарял. Поискаха апартамент с *je ne sais quoi de charme*^[1] и... воала!

Калуст прехапа устни, без да е наясно дали му харесва, или не.

— Хм, не е зле.

Маршан изръкопляска.

— Ах, bravo! Знаех си, че ще ви хареса! Очарователен е, нали? — Хвърли поглед към кухнята, където за миг съзря преминаващ силует. — Мадам Динан? Мадмоазел Дюпре?

— Да? — отговориха два женски гласа в нестроен хор.

Новодошлият проследи погледа на французина и на дневната светлина от прозореца в кухнята забеляза две женски фигури на прага. Те се приближиха до входа на жилището, където стояха двамата мъже — жена на средна възраст с розово лице и престилка и девойка в синя рокля, с чуплива кестенява коса и големи кристално зелени очи. Повъзрастната беше около четиридесетгодишна яка френска селянка, но вниманието на Калуст бе привлечено от девойката. Имаше приветливо лице — ни красива, ни грозна, и изглеждаше на осемнадесет.

Маршан ги представи, Калуст свали червения фес с думите *bonsoir madame, bonsoir mademoiselle*^[2], те направиха лек поклон, едва-едва сгъвайки колене, към който момичето добави и срамежлива усмивка.

— Мадам Динан ще се грижи за домакинството — обясни французинът, посочвайки румената госпожа. — Тя ще чисти апартамента, ще пере, ще пазарува и ще приготвя храната. — Сетне се обърна към момичето. — Мадмоазел Дюпре ще се заеме с вашето обучение. Ще ви дава уроци по френска история и литература и ще ви помогне да усъвършенствате френския си, което, вярвам, е и целта на посещението ви. — Замълча за момент, сякаш нямаше какво друго да

добави. — Мисля, че това е всичко от мен. Има ли нещо друго, с което мога да съм полезен?

— Не се сещам.

С жест на човек, който цени времето си, домакинът му подаде някаква бележка.

— Това е адресът ми — каза той. — Сетне сложи цилиндъра си и се приготви да тръгва. — Службата ми се намира тук наблизо, до *Cafe Radieuse*. — Протегна ръка за довиждане. — Ако се нуждаете от мен, знаете къде да ме намерите. Ще бъда на ваше разположение, мосю.

Маршан докосна цилиндъра си за сбогом и си тръгна, оставяйки младия арменец сам с двете жени. За разлика от турските мюсюлмани, като християнин Калуст бе свикнал да живее под един покрив с противоположния пол, но за пръв път се намираше затворен в една къща с две непознати жени, без друг мъж наблизо. Подобна ситуация бе немислима в страната, от която идваше, особено за младеж, навлизащ в пубертета, сблъскващ се с истините от живота. Все пак бе дошъл във Франция, където на порядките се гледаше далеч по-свободно. Трябваше да ги приеме нормално.

Така и стори.

— Ще бъдете ли така добри да ми покажете стаята ми?

Макар ученето обикновено да се счита за трудно занимание, Калуст винаги го приемаше повече като игра. Въпреки това в Марсилия това забавно понятие за образование премина може би малко отвъд границите на разумното и ако въобще нещо по време на престоя в този смущаващ град би могло да се нарече академично, то това бе откриването на сетивата в най-голямата им дълбочина.

Храната, приготвяна от мадам Динан, се оказа изненадващо изискана. Младежът смяташе, че финесът е характерен за Изтока, но да гледа как френската готвачка майсторски забърква млечни сосове, гъби и какво ли още не, за него бе неочакван и благодатен дар. Особено за небцето. А чарът на местната гастрономия, веднага разбра арменецът, не се заключаваеше във вкусната домашна кухня. Достатъчно бе веднъж да посетиш някои от локалите в града, за да откриеш истински съкровища на кулинарното изкуство.

След това идваха часовете с мадмоазел Дюпре — извор на безкрайна наслада. Девојката се появяваше винаги добре облечена, с парфюм и с дискретен, елегантен грим, имаше невероятно грациозни жестове и изключително нежен и мелодичен глас. С други думи, всичко бе *comme il faut*^[3]. След кафето с кроасани и топла багета прекарваха предобедите в учене на граматика или — което бе за предпочитане — като се наслаждаваха на френската литература, особено на романите на Оноре дьо Балзак, Емил Зола, Алфонс Доде, Стендал и Гюстав Флобер, на разказите на Ги дьо Мопасан и поезията на Шарл Бодлер, като обръщаха специално внимание на великолепните стихове от *Les Fleurs du mal*^[4], които тя декламираше със сладкия си глас, придавайки му страстна меланхолия.

*O toison, moutonnant jusque sur l'encolure!
O boucles! O parfum charge de nonchaloir!
Extase! Pour peupler ce soir l'alcove obscure
Des souvenirs dormant dans cette chevelure,
Je la veux agiter dans l'air comme un mouchoir!*^[5]

Произнасяше думите така, сякаш ги вкусваше, изучавайки сладостта на всяка сричка, очите ѝ бяха затворени, гърдите ѝ потрепваха, а крехкото ѝ тяло се полюшваше в носталгичния ритъм на тези очарователни стихове. Докато я гледаше така — потънала в дълбок поетичен унес, на Калуст му се свиваше нещо под лъжичката, сякаш пламенният рецитал бе някакъв зов, може би дори похотлив намек, и той трябваше да положи усилие, за да не запуши устата ѝ със страстна целувка.

Въпреки еротичния привкус, който тя влагаше в рецитирането, постепенно стана ясно, че приема задачата сериозно и с голям професионализъм. Това не пречеше на младата учителка да се вълнува от някои четения, особено на най-популярните творби на Йожен Сю и Александър Дюма. Бе толкова запалена по тези автори, че една сутрин го заведе до Старото пристанище и седнаха в рибарска лодка, в която ужасно смърдеше на риба.

— Къде отиваме? — попита Калуст, смутен от миризмата.

— Искаш ли да четем? — отвърна тя със загадъчно изражение и показва книгата, чиято корица младежът веднага разпозна. — Ще те заведа при граф Монте Кристо.

Целта на пътуването им се очертаваше на хоризонта — загадъчният замък Иф на миниатюрен остров на около два километра югозападно от Марсилия, който Дюма увековечи в романа си „Граф Монте Кристо“, който бяха чели миналата седмица и чиито корици тя галеше в скута си. Когато пристигнаха, Калуст откри, че прословутият остров е изцяло зает от средновековна крепост, превърната в затвор — мястото, на което бе заточен главният герой на романа.

Слабостта на мадмоазел Дюпре към двамата романисти, освен всичко друго, позволи на младежа да забележи черта в характера ѝ, която му се стори специална — неизлечим романтизъм. Бе невероятно как дишането на учителката му се учестяваше, докато чете любовни сцени, описани с ярък драматизъм, което представляваше истинско предизвикателство за свенливия ѝ ученик. Как можеше да помири в себе си страстта на французойката към любовните литературни моменти и огъня, който го изгаряше отвътре по време на уроците?

Книгите нямаха отговор на този въпрос.

Щом страниците не предлагаха решение на новите предизвикателства в живота, Калуст разбра, че може да разбули загадката по улиците на Марсилия. По-точно с помощта на дамите, които се въртяха край оживения булевард в сърцето на града — *Ла Канебиер*. Тези жени носеха къси до коляното поли, раменете им бяха голи, като понякога дори показваха зърната на гърдите си, а силно гримираните им лица бяха усмихнати и подканящи — нещо, към което младият чужденец не можеше да остане безразличен.

Виждаше ги всяка вечер, когато се връщаше от разходка, или *constitutional*^[6], както я наричаше баща му. Гледаше ги с престорена надменност, тъй като бе чувал, че госпожиците за лесна любов носеха в слабините си неизлечими болести. Любопитството обаче като червей усърдно дълбаеше съзнанието му и го изкушаваше. Как да остане равнодушен към тези женски съблазни?

След известно време събра кураж и измисли как да спомене темата в разговорите си с мадмоазел Дюпре. Подходяща възможност за

това изникна през една петъчна утрин, докато четяха „Парижките потайности“ на Сю, чието действие, изпълнено с мелодраматични моменти със съмнителна достоверност, се въртеше около парижкия пролетариат. В един пасаж се разказваше за жена, която продаваше прелестите си на улицата, и, съзирайки удобния случай, Калуст веднага се възползва.

— Интересна е тази история за лесните жени — отбеляза той с най-невинното изражение, на което бе способен. — Знаете ли, мадмоазел, в Константинопол няма такива неща.

Учителката престана да чете и вдигна поглед от книгата.

— В Константинопол няма изкусителни дами?

— Със сигурност има — отвърна младият арменец, — но не се показват така безсрамно по улиците. — Всичко е... как да кажа, някак си по-дискретно. А тук... Виждали ли сте какво става около *Ла Канебиер*! Ами те са навсякъде! И ако случайно мина покрай тях, ме заговарят! Працат ми въздушни целувки! Искат да ме прелъстят! Дори снощи ми се случи, забележете.

Мадмоазел Дюпре тихо се засмя.

— Това тревожи ли ви?

— Малко... — отвърна той с престорена свенливост. Замълча за момент, сякаш се колебаеше дали да продължи. Естествено, не искаше да се показва като мамино детенце. — Искам да кажа, че съм просто любопитен, признавам.

— Любопитен ли? За какво?

— Да разбере какво е.

Момичето го погледна със загадъчно изражение, сякаш обмисляше някаква идея.

— Никога ли не сте били с жена?

Смутен, Калуст почувства, че се изчервява. Бе започнал разговора, без да знае докъде ще го доведе и какво ще му каже тя, но не бе очаквал подобна дързост от страна на учителката си.

— Не — призна тихо той.

Тя замълча и внимателно се взря в него, сякаш го изучаваше.

— А бихте ли искали да пробвате?

Младежът опита да отговори, но не бе неспособен да промълви и дума. С усилие успя да произнесе някакъв звук, смътно наподобяващ онова, което би искал да каже.

— Да.

Мадмоазел Дюпре смръщи тънките си вежди и прехапа устни. Изглежда, обмисляше отговора. След това сякаш се реши. Вдигна ръка и бавно погали меките черни коси на своя ученик, разресвайки ги с пръсти — жест, който много приличаше на милувка.

— Заплатата ми е ниска, а времената са трудни — каза тя със същия сладък глас, с който декламираше поемите на Бодлер. — Но при едно щедро увеличение на възнаграждението ми, несъмнено бих могла да включа в услугите си и други учебни предмети, които... да кажем, биха обезсмислили необходимостта да прибягвате до тези дами с долен произход и подозрително здравословно състояние. Допълнително обучение за живота и природата.

Предложението шокира Калуст. Той се взира в нея в продължение на един дълъг миг с настойчивостта на човек, който се опитва да разгадае събеседника си, и тя издържа на погледа му. Разбра, че бе имал грешна представа за нея. Противно на впечатленията му, мадмоазел Дюпре не беше непоправима романтичка, а развратна лицемерка. С други думи — това, от което се нуждаеше.

— Това увеличение на заплатата ви... — започна той с пресипнал глас. — За каква сума говорим?

— Спестявам пари, търся начин да замина да уча литература в Сорбоната — обясни тя със същия спокоен тон, с който му бе направила предложението. — Мисля си за добавка, да кажем от... четиридесет процента. — Кимна утвърдително. — Да, четиридесет. Струва ми се разумна цифра.

— Тридесет.

Тя отдръпна ръката си, сякаш с този си жест искаше да го накаже, и сърдито сбърчи нос.

— Един кавалер не се пазари с дама — смърри го тя. — По мое мнение четиридесет процента отгоре е справедливо възнаграждение в случая. Забележете, че ще научите всичко необходимо от госпожица с моите познания и произход, с абсолютна дискретност и отлична хигиена. — Примигна изкусително. — Е? Споразумяхме ли се?

За Калуст преговорите бяха като втора природа. Все пак тук залогът не бе една, макар и сребърна, декадрахма от Сиракуза, а францужойка от плът и кръв, която се предлагаше по начин, който му се стори колкото интересен, толкова и стряскащ. Моментът не бе

подходящ за безцелни уговорки, тъй като месечната издръжка от баща му позволяваше странични разходи по обучението му.

— Тогава да бъдат четиридесет процента.

— Които влизат в сила от кога?

Чувството в стомаха му, особено изгарящо в този миг, превърна уроците в неотложност и именно този прост факт продиктува отговора.

— От днес... сега.

Лицето на младата жена разцъфна в усмивка. Отново погали косата му, докато съблазнително облизваше устните си, сякаш за да го изкуши, но бързо отдръпна ръката си. Този жест беше просто за аперитив.

— Днес ще си тръгна в обичайния час — прошепна тя с прелъстителна сладост. — След вечеря, когато мадам Динан си отиде, сложете лампата на прозореца, за да ми покажете, че пътят е чист. — Лукаво му намигна със зелените си очи. — Тогава ще мина от тук и когато видя светлината, ще почукам на вратата ви, за да ви дам първия урок.

В същия миг чувствената поза на разгонена женска изчезна, отстъпвайки място на сериозната учителка. Мадмоазел Дюпре отново насочи вниманието си към „Парижките потайности“, сякаш загадката можеше да бъде истински разкрита в страниците на романа на Сю, вместо в невероятните превратности на съдбата, които ни сполитат понякога.

Новите уроци на мадмоазел Дюпре направиха престоя на Калуст в Марсилия значително по-приятен, прибавяйки известна доза трепет в нормалното му ежедневие. Освен уроците по френски сутрин и следобедната разходка, обикновено по *Ла Канебиер*, младият арменец се радваше и на много горещи вечери, докато учителката му го наставляваше как да задоволява най-загадъчните нужди на човешкото тяло.

Нещата вървяха толкова добре, че ученикът започна да кани учителката си на приятни разходки в околността. При първа възможност нае лодка на Старото пристанище и излизайки в морето с един рибар, я заведе да прекарат почивните дни в Камарг. Когато малката лодка се заклатушка из блатата на района, оставиха рибаря в

Сент Мари дьо ла Мер — укрепена църква на средиземноморското крайбрежие, в която според легендата бе пристигнала Мария Магдалена след бягството си от Палестина, и отидоха да преговарят материала от среднощните уроци до езеро, на открито, заобиколени от птици фламинго и сиви чапли.

Докато пътуваха обратно, за да вземат рибаря, Калуст си мислеше, че няма по-хубав живот. Нежният бриз рошеше черните му коси, солени пръски мокреха устните му, той се обърна назад и като видя своята францужойка със затворени очи и опиянена от страстен копнеж, сякаш бе открил бога в това кътче на земята, извика с пълно гърло:

— *Vive la France!*^[7]

Уви, нищо хубаво не трае вечно. Младежът научи това една сутрин няколко месеца по-късно по време на урока по френски със своята учителка. На вратата се почука и мадам Динан, която бе изоставила манджата, за да види кой е дошъл, влезе в стаята.

— Мосю Маршан е тук — обяви тя, докато бършеше мазните си пръсти в престилката. — Искате да говорите с вас.

Калуст прекъсна заниманието, в което сега разглеждаха друг роман на Сю, и посрещна представителя на Османската имперска банка в Марсилия на чаша чай. След като си размениха обичайните любезности и Пиер Маршан се осведоми за здравето и работите около престоя във Франция на събеседника си, той извади плик от вътрешния джоб на палтото и му го подаде.

— Получихме телеграма от Константинопол, адресирана до вас — каза той. — Мисля, че е от баща ви.

Внезапно обезпокоен, Калуст взе плика и го разкъса в единия край. По принцип телеграмите никога не носеха добри новини, поради което той хвърли разтревожен поглед към Маршан. Изражението на посетителя обаче бе непроницаемо и младежът не можеше да разбере дали той знае съдържанието на телеграмата, въпреки че щом бе получена в службата му, вероятно вече я бе прочел.

Със същото каменно изражение, за да прикрие емоциите си, Калуст разгърна листа и най-сетне зачете. Мигновено пребледня —

единствената видима реакция, която макар и дискретна, бе достатъчна, за да разтревожи мадмоазел Дюпре.

— Нещо лошо ли?

Калуст я погледна печално и отново сведе поглед към телеграмата. Обърна листа и го показва на учителката си.

ФРЕНСКОТО ТИ ОБУЧЕНИЕ ПРИКЛЮЧИ (СТОП)
НЕЗАБАВНО ЗАМИНАВАШ ЗА ЛОНДОН (СТОП)
ЗАПИСАН СИ ЗА ПРИЕМЕН ИЗПИТ В КИНГ
КОЛИДЖ (СТОП)

ТАТКО

Французойката прочете съобщението без коментар, прикривайки реакцията. Мосю Маршан, свикнал всичко да се върши веднага и както трябва, уведоми клиента си, че ще се погрижи за приготовленията по отпътуването, включително и за билет за първия кораб за Британските острови, и след пет минути вече бе на улицата, на път за канцеларията си.

Остана ли насаме, Калуст и мадмоазел Дюпре дълго мълчаха.

— Всичко се случи толкова бързо... — въздъхна тъжно тя. — Мислех, че ще останете по-дълго в Марсилия...

— Такъв беше планът.

— Тогава как ще обясните тази заповед да заминете? Защо Лондон? И защо сега?

Младият арменец сведе поглед към телеграмата, която още държеше в ръцете си, сякаш не знаеше какво да прави с нея.

Пое си дълбоко дъх, огорчен, че веселият му живот скоро приключва, и сетне се взря в учителката си.

— Сигурно са му казали.

— Какво?

Отново въздъхна, този път леко, сякаш вече бе приел съдбата си. Опитва да се усмихне, но изражението му показваше само примирение.

— За нашите среднощни уроци.

---

[1] С някакъв чар (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Добър вечер, госпожо, добър вечер, госпожице (фр.). — Б.пр.

↑

[3] Както трябва (фр.). — Б.пр. ↑

[4] „Цветя на злото“ — първата и най-известна стихосбирка на Шарл Бодлер. — Б.пр. ↑

[5] О, руно, къдри по плещите натежали!

О, букли! Аромат натегнал, въл от сладост!

Но ще развея аз косата — сякаш шал е —

и всички спомени, отдавна там заспали

толкова мрачен ще изпълнят с тих екстаз!

„Косата“, превод: Кирил Кадийски. — Б.пр. ↑

[6] В разговорната реч може да означава сутрешна разходка или друга активност, полезна за здравето (англ.). — Б.пр. ↑

[7] Да живее Франция! (фр.). — Б.пр. ↑

II.

Застоялият въздух в малкия апартамент на първия етаж в една сграда на Бейкър стрийт даде на Калуст ясна представа за степента на бащиното разочарование от поведението му в Марсилия. Дюшемето бе надупчено и в стаята се носеше неприятна миризма на мухъл. Съседите му бяха със съмнителен социален статус. Натъкна се на жената от съседния апартамент, от която го лъхна кисела воня; не бе се къпала от седмици, може би дори месеци. Върху стар бюфет до прозореца новодошлият намери писмо. Приблужи се и забеляза, че пликът, лежащ сред дебел слой прах, носеше неговото име, изписано с почерка на баща му. Този път не бе заслужил посрещане от представител на банката, а само писмо с инструкции. Разбра, че трябва да импровизира.

Отвори плика и прочете краткото съобщение, в което Вахан му даваше указания как ще получава месечната си издръжка — достатъчна, за да живее спокойно в Лондон, но с която не би могъл да си позволи големи своеволия, както и името и адреса на някаква личност, описана като „изгряваща звезда на английския политически и бизнес небосклон“, която би могла да му помогне.

Следвайки насоките в писмото, на следващата сутрин Калуст отиде до Уайтхол — района на правителствените сгради близо до Парламента. Отправи се към Министерството на външните работи и се представи на рецепцията.

— Мистър Филип Блейк, моля.

— Имате ли уговорена среща?

— Кажете му, че е господин Саркисян от Константинопол.

Изпратиха го в една чакалня на първия етаж. На масичката имаше броеве на „Таймс“ и „Дейли Телеграф“, два броя от списание „Пънч“ и по един от „Уестминстър Ревю“ и „Лондон Магазин“, които младежът разлисти без особен интерес. Очаквано, статиите се занимаваха с най-различни актуални теми, но любопитството му бе привлечено от първия брой на „Пънч“ с няколко сатирични илюстрации на министър-председателя — почитаемия Уилям

Гладстон. Не е за вярване как англичаните се подиграваха със собствения си премиер! В Османската империя подобно нещо би било невъзможно! Въпреки това от малкото, което бе видял от британската столица, му се струваше, че не Лондон, а Константинопол западаше...

— Мистър Саркисян? — заговори го един чиновник, прекъсвайки четенето. — Господин секретарят ви очаква.

Кабинетът на помощник-секретаря на външните работи представляваше малък салон, облицован в червен махагон, с вази цветя навсякъде и голяма фотография на кралица Виктория на стената зад бюрото. Калуст бе посрещнат от рус мъж, облечен във фрак, със сериозно лице и официални маниери, който го поздрави със здраво, но кратко ръкостискане и служебна усмивка под грижливо засукан златист мустак. Англичанинът отривисто посочи към канапе в ъгъла на помещението.

— Казвам се Филип Блейк — представи се той със силен акцент на човек от висшата класа. — Бога ми, за мен е чест да се запозная със сина на уважавания господин Саркисян!

— Удоволствието е мое.

Младият арменец бе проучил предварително Блейк и първото, което го изненада, бе възрастта му. Събеседникът му бе тридесетгодишен, въпреки че авторитетната му длъжност би предположила поне четиридесет. Ранното му назначение на такъв висок пост се обясняваше с връзките на семейство му, но също и с пъргавия ум, набитото око за успешен бизнес и способността за решаване на сложни политически проблеми. Помощник-секретарят бе завършил с отличие випуска в Оксфорд и се бе превърнал в младата надежда на Уайтхол и Ситито, където ръководеше просперираща адвокатска кантора. Калуст веднага разбра, че непременно трябваше да създаде контакт с този човек.

— Професионалният ми път, освен по много други места, ме отведе и в Константинопол — обясни Блейк, докато разсеяно галеше русия си мустак. — Имах възможността и удоволствието да се запозная с баща ви и благодарение на него сключих отлична сделка, която ми донесе значителни приходи. *Right-ho!*^[1] Така мистър Саркисян ми писа да ме уведоми за пристигането ви в Лондон и най-любезно ме помоли да ви напътствам, което аз на драго сърце ще сторя в рамките на ограниченото ми време. — Той подаде на Калуст някакъв

плик. — Това е препоръка, написана от мен, която да предадете на ректора на „Кинг Колидж“, където знам, че възнамерявате да се запишете. Дали не би било прекалено любопитството ми, ако ви запитам за специалността, на която сте се спрели?

— Инженерство. Баща ми смята, че бъдещето е в технологиите и машините.

— О, много добре! — отвърна одобрително англичанинът. — Наистина мъдър избор! — Повдигна вежди. — Вашият баща още ли търгува с керосин?

— Това е основният му бизнес.

— Смятам, че тепърва ще се говори за минералното масло, драги. Знаете ли, че неколцина изобретатели разработват модел на кола, която няма да се нуждае от коне. Изглежда, че ще се задвижва от машина.

— Да не говорите за парните превозни средства? Но те вече са добре познати. Системата *Дьо Трамбле*...

— Не говоря за пара, драги приятелю! Страхувам се, че дните на *Дьо Трамбле* са преброени. Имам предвид употребата на минералното масло като източник на енергия. Преди две години един италианец представи велосипед, задвижван от това масло. Разкри голям потенциал. — Англичанинът се наведе напред, сякаш му доверяваше някаква тайна. — И нашите хора в Берлин ни докладваха, че следващата година германците ще произведат автомобил с двигател с вътрешно горене, задвижван от дериват на минералното масло.

— Нима ще проработи?

— *Right-ho!* — Той се изправи назад и внезапно придоби изражението на човек, комуто тъкмо е хрумнала идея. — Бих искал да ви попитам имате ли някакви финансови средства.

Калуст се смути за миг; разговорът, изглежда, отиваше в друга посока и той не разбираше целта на въпроса, който освен това му се стори и дързък. За кого се мислеше англичанинът, че да го пита такива неща?

— Да... Така мисля. Защо?

— Имате ли интерес да инвестирате в „Роял Ексчейндж“^[2]?

— Зависи — отвърна предпазливо Калуст. — Играя само на сигурно. За да си купя акции, трябва да съм сигурен, че си струва.

— Работа в отдел „Информация“, приятел — успокой го Блейк. — Возилото, което германците разработват, ще носи името на някой си господин Бенц. Ако видите това име да се котира на фондовата борса, съветвам ви да купувате.

Посетителят разбра, че е получил важни сведения, и побърза да си запише името.

— Наистина ли? Бенс, а?

— Бенц, с „ц“ — уточни англичанинът. — Електричеството също ще покори бъдещето. Преди три години тук се проведе демонстрация, която, смея да кажа, бе впечатляваща. Наскоро правителството на Нейно Величество прие закон, позволяващ основаването на фирми в тази сфера. — Заговори тихо, с потаен глас. — Тук, в Обединеното кралство, водеща компания ще бъде „Лондон Електрик Съплай Корпорейшън“. — Блейк му намигна.

— Купете акции на ЛЕСКо, докато са още евтини. Няма да съжалявате.

Калуст си отбеляза и това име.

— Нещо друго?

Блейк се наведе, за да отвори чекмеджето на една масичка до канапето, от което извади кутия „Х. Упман“. Предложи на госта си пура, която той отказа.

— *Right-ho!* — възкликна Блейк, изваждайки една за себе си. Както навярно предполагате, постът ми в правителството ми дава достъп до привилегирована информация, много полезна за човек, който инвестира в „Роял Ексчейндж“. — Плъзна пурата под носа си, за да усети аромата на тютюна. — В жест на благодарност към баща ви, с чиято помощ сключих някои сделки, с удоволствие ще споделя с вас част от тази информация. Естествено, предвид длъжността ми, разбирате, че трябва да сте дискретен...

— Разбира се!

— Освен това искам десет процента от печалбата — добави той, докато палеше пурата си. — Ако някоя инвестиция се провали, колкото и минимална да е вероятността за това, загубите, естествено, са за ваша сметка. — Англичанинът свъси вежди и се взря в събеседника си. — Надявам се, че това не ви притеснява.

— Не, разбира се. Струва ми се напълно разумно. Домакинът издуха дима и докато се канеше да подхвърли още няколко идеи, в

кабинета се разнесе звън. Калуст погледна в посоката на звука и установи, че идва от дървена кутия на бюрото на Блейк. Англичанинът се извини, стана и хвана две дръжки, като постави едната до ухото си, а другата — до устата.

— Ало? — извика той. — Ало? А, аз съм. — Замълча. — Кой? Аха! Как сте, стари приятелю? — Настъпи нова пауза. — Какво? Сега ли? Но... — Отново замълча. — Добре, тръгвам. Чао!

Помощник-секретарят на Министерството на външните работи постави обратно двете дръжки върху дървената кутия. Когато отново погледна Калуст, се изненада от смаяното му изражение.

— Говорите на някаква кутия?

Блейк се разсмя.

— Това е телефон — каза той. — Устройство, което предава глас на разстояние. Изобретен е в Америка и поръчахме няколко апарата за Уайтхол. Това е прогресът, момче!

Арменецът не изглеждаше убеден.

— Намеквате, че някой ви чуваше?

— Разбира се, драги. В случая събеседникът ми се намираше в кабинет номер 10. Премиерът е свикал събрание и секретарят ми ме уведоми. Опасявам се, че срещата ни приключи.

Всичко това бе ново и изненадващо за Калуст, който все още не сваляше поглед от дървената кутия, сякаш му бе трудно да повярва, и дори подозираше, че е жертва на остроумна шега.

— Как казахте, че се нарича този... апарат?

— Телефон — повтори Блейк. — Друга добра инвестиция. В този прекрасен век новите открития се множат и ще променят света, който познаваме. На ваше място бих купил акции на Лондонската телефонна компания „Едисън“. — Посочи кутията. — По мое мнение тези чудеса никнат като гъби и онзи, който знае къде да инвестира, ще спечели много пари.

Наистина, информацията е власт, помисли си Калуст, докато си записваше последното предложение. Времето бе изтекло и Калуст се изправи, обръщайки се към събеседника си, за да се сбогува.

— Благодаря за отделеното време — каза той, канейки се да протегне ръка. — Не знам как да ви се отблагодаря за любезността...

— Няма защо да ми благодарите — отвърна Блейк, докато подготвяше документите, които му трябваха за събранието. — Както

казах, дължа услуга на баща ви. Освен това храня големи симпатии към арменците, затова насочих вниманието на премиера Гладстон към положението на християнските малцинства в Османската империя, поради което завързахме добри контакти с вашата общност. Дори утре имам среща с най-заможния арменец в Константинопол — господин Оханес Берберян, за да обсъдим какво бихме могли да направим за вашите хора.

Името се стори познато на госта.

— Берберян ли? Той е тук?

— Точно така! Добрият стар Оханес се премести в Лондон за известно време, за да бъде с дъщеря си, която завършва образованието си в страната на Нейно Величество. Мисля, че се чувства малко самотен, горкият. Не говори английски, нито френски. Знам малко турски, така че ще разменим няколко думи. — Блейк приключи с подреждането на документите в куфарчето си и се взря в госта. — Искате ли да ви дам адреса му?

Калуст вече бе срещал семейство Берберян в Константинопол. Оханес беше banker и притежаваше кораби. Младежът познаваше семейството от приемите, които Саркисян организираха в къщата си в Скутари, а един от племенниците на Оханес дори му беше съученик в „Робърт Колидж“. Доколкото си спомняше, въпросната дъщеря беше едва на десет, когато миналата година той замина за Франция, но това не пречеше да бъде най-желаната невеста от арменските ергени в цялата Османска империя. Списъкът с претенденти за наследницата на Берберян бе дълъг, колкото да застеле Капалъ чарши, но...

Тази идея, която вероятно мълчаливо се бе зараждала у него, докато бе слушал разговорите на родителите си в Скутари, сега внезапно избуя в мислите на младежа. Значи, момичето учеше в Лондон. Това означава, че в момента бе далеч от всички кандидати за ръката ѝ. И кой е единственият млад арменец наоколо? Самият Калуст.

Какво имаше за губене?

— Да.

Англичанинът отвори чекмеджето на бюрото си, извади бележник и започна да търси.

— *Хайд Парк Терас 11* — продиктува той. — Намира се в Бейсуотър, приятел.

Без да губи време, Калуст записа адреса и на лицето му се появи лукава усмивка.

— Най-вероятно ще го посетя.

Планът влезе в действие, след като записа инженерство в „Кингс Колидж“. Младият арменец знаеше, че за да преуспее, трябва да промени някои неща в живота си. Първо, трябваше да преодолее своята обсебеност от красивите неща; по-късно можеше да се посвети на естетиката, но преди това трябваше да намери мястото си в света. После трябваше да се махне от ужасяващия апартамент на *Бейкър стрийт*, с който баща му го наказваше; намирането на жилище в квартал, отговарящ на амбициите му, оглавяваше списъка му с приоритети.

Разходи се из *Хайд Парк Терас* — едно от най-шикозните места в Лондон, в търсене на подходящо жилище. Намери елегантен апартамент на модерния *Кромвел Роуд* в Кенсингтън, от другата страна на Хайд Парк. Нае го веднага, въпреки високата цена, като го сметна за обикновена инвестиция. Пресичайки парка по права линия, апартаментът в Кенсингтън се намираще близо до къщата на Берберян, което бе доста удобно и едновременно му решаваше два проблема. От една страна, щеше да живее на място, внушаващо респект, което му се струваше важно, за да си създаде достоен имидж на благополучие, а от друга — разполагаше с подходящите условия за „случайна“ среща с мишената си.

Следващата стъпка бе да посети „Роял Ексчейндж“, за да закупи акции от наскоро основаните ЛЕСКо и Лондонската телефонна компания „Едисън“. Направи го на добра цена, тъй като двете фирми бяха нови и повечето инвеститори не бяха убедени, че залагат на сигурно. В неповторимия век на чудесата новите технологии се развиваха бързо, така че кой можеше да гарантира дали електричеството и телефонът не бяха просто мода, която времето щеше да заличи? Нима нарастващата скорост на прогреса не превръщаше едно бомбастично изобретение от днес в безполезна вехтория утре?

Към борсата и наемането на апартамента Калуст подходи със същата дискретност, с която поддържаше не особено редовна

кореспонденция от разстояние с мадмоазел Дюпре. Не че изпитваше кой знае каква дълбока привързаност към бившата си учителка; просто вярваше, че е важно да запазиш връзките си с хора, които биха могли отново да са ти от полза. От време на време си разменяха писма и именно така младежът научи, че французойката, която преподаваше няколко езика и някои житейски изкуства, бе сбъднала мечтата си да запише литература в Сорбоната.

Тази сутрин Калуст се събуди рано, напръска се с одеколон, облече фрака, поръчан от „Севил Роу“, сложи цилиндър, завъртя бастунчето в ръцете си с надянати ръкавици и излезе. Повървя няколкостотин метра, спря се и зачака близо до една улична газена лампа с добра видимост към *Хайд Парк Терас 11*.

Младежът смяташе, че необходимите условия за изпълнение на подготовения до най-малката подробност план вече са налице. Трябваше само да предприеме следващата стъпка. Следвайки плана, остана там повече от час в очакване. По някое време, тъй като бе неизбежно това да се случи рано или късно, входната врата се отвори и Калуст съзря внушителната фигура на великия Оханес Берберян. Бе дошъл моментът да действа.

Следейки мишената си с крайчеца на окото, младежът решително тръгна по тротоара към номер 11 с темпо, което му позволи да мине покрай портата точно когато банкерът пресичаше тротоара и се готвеше да се качи на каретата.

— Господин Берберян?! — възкликна той на арменски, с изненадано изражение, сякаш всичко това бе една щастлива случайност. — Какво правите тук?

Като чу, че някой го заговаря на майчиния му език, банкерът спря пред каретата. Заинтригуван, той се обърна и погледна назад.

— С кого имам честта да...

— Калуст Саркисян — представи се младежът, сваляйки цилиндъра от главата си и протягайки ръка. — Син съм на Вахан Саркисян, ако си спомняте... Идвали сте в дома ни в Скутари и...

Лицето на мъжа светна, като чу познатото име.

— Разбира се! Вахан! Значи, вие сте синът му? Двамата стиснаха ръцете си; банкерът — предпазливо, а младежът ентусиазирано

разтърси неговата.

— Да! А, изглежда, сме съседи! — Той посочи към другата страна на парка. — Апартаментът ми е там отсреща и бях тръгнал към Ситито, когато ви видях. Захванал съм се с много изгодни инвестиции. — Калуст сложи ръце на кръста си и блажено въздъхна. — Светът е малък, нали? Кой би казал, че ще се срещнем тук, в Лондон, пък и живеем толкова близо един до друг!

Оханес се усмихна, показвайки два прекрасни златни зъба.

— Наистина! — съгласи се той, вече чувствайки се по-спокоен. — Какво, за бога, търсите тук? Има ли добри инвестиции в Ситито?

— Разбира се — отвърна младежът с непринудения тон на човек, който цял живот това е правил. — Разполагам с предварителна информация и се надявам да спечеля много пари от акциите, които изкупувам. — Пое си дълбоко дъх и внезапно се натъжи. — Проблемът е, че се чувствам самотен. Знаете как е. Сам в Лондон, не познавам сънародници тук, а копнея да говоря на нашия красив арменски език...

Тези думи бяха като музика за ушите на Оханес Берберян, който се почувства така, сякаш бе открил сродна душа.

— Много добре знам за какво говорите. Много добре! Самият аз се оплаквам от същото.

— Ужасно е! — промълви съчувствено младежът. — Страшно ми липсва животът в общността и... — Замълча внезапно, преструвайки се, че му е хрумнала идея. — Какво ще кажете да ви посетя тези дни? Дали няма да е неудобно...

Банкерът кимна ентусиазирано.

— Неудобно ли? Идеята е чудесна! — Хвърли поглед назад към къщата. — Виржини организира прием тази събота, към пет следобед. — Сви тлъстата си ръка в шепа до устата, сякаш казваше нещо тайно. — Много е неприятно, знаете ли. Всички говорят английски и аз нищичко не разбирам! Защо не дойдете?

Това бе всичко, което Калуст искаше да чуе. Опасявайки се, че събеседникът му може да размисли, веднага протегна ръка и стисна неговата.

— Значи, се разбрахме!

Приемът, даван от Берберян, събра на едно място мнозина отбрани лондонски граждани. Когато в събота Калуст пристигна в къщата, завари салона пълен с хора, които разговаряха с чаша шампанско в ръка и похапваха: дипломати, банкери, предприемачи, политици и дори неколцина артисти. Малка групичка бе наобиколила последната звезда на Уест Енд, която сензационно се бе появила в салона и в този момент бе център на внимание.

Младежът забеляза Оханес, седнал в единия край дивана, с изражение, по което се четеше смесица между яд и срам. Очите на банкера светнаха и усмивка на облекчение озари лицето му, когато позна сънародника си.

— Саркисян! — възкликна той като корабокрушенец, съзрял спасителна лодка сред бурните вълни. — Радвам се, че дойдохте!

— Не бих пропуснал такова важно събитие! — отвърна Калуст, оглеждайки хората, които пълнеха салона. — Боже, целият град е тук!

— Така е — съгласи се домакинът. — Само дете не разбирам какво казват. Ох, ужасно е!

Гостът се настани до Оханес и подхвана разговор. Обсъдиха живота в Лондон, електричеството и телефоните, както и бъдещето на тези чудновати изобретения; разговаряха за Константинопол и банкерът сподели последните клюки около султана и великия везир. От време на време се появяваше някой гост, за да поздрави домакина, и в тези случаи Калуст предлагаше услугите си на преводач. Имаше невероятен късмет, осъзна той. В Константинопол момче като него никога не би спечелило вниманието на могъщия и недосегаем Оханес Берберян — най-богатия човек в страната. Но тук, в езиковата изолация на Лондон, милионерът се нуждаеше от приятелско рамо, от някого, с когото да разговаря на арменски за нещата, които го интересуваха. Това бе златна възможност.

— Не знам какво щях да правя без вашата помощ! — възкликна домакинът, когато поредният гост се отдалечи. Постави ръка на рамото на младежа, показвайки по този начин, че много го цени. — Трябва да кажа на Вахан, че има прекрасен син!

Калуст скромно сведе поглед.

— О, нищо особено — каза той. Огледа се наоколо, сякаш търсеше нещо. — Сигурен съм, че в такива ситуации семейството също ви подкрепя...

— Кой? Виржини ли? Тя е много заета с гостите, милата. Има толкова хора, с които трябва да размени две думи, че няма време за мен, душичката...

Младият арменец бе започнал да опипва почвата и водеше разговора към въпроса, който го вълнуваше. Усети, че е настъпил моментът деликатно да пристъпи към последната част от плана.

— Госпожа Берберян... Тя ли е единствената ви близка тук, в Лондон? — попита той съвсем непринудено. — Никого друго ли си нямате?

— Имам дъщеря си, разбира се.

Калуст отвори широко очи и се престори на изненадан.

— Какво? Дъщеря ви е тук?

— Да, тук е. Всъщност заради нея се преместихме. Знаете как е, Нунуфар дойде да учи и Виржини ми каза, че ще се тревожи и няма да издържи дълго далеч от нея. Майчинска ѝ работа. Все пак Нунуфар е само на единадесет, още е дете. Затова двамата стегнахме куфарите и пристигнахме, за да бъдем с нея. — Махна гневно с ръка. — Не минава и ден, в който да не копнея да се върна в Константинопол, признавам, но в крайна сметка... семейни ангажименти.

Гостът придоби замислено изражение, сякаш се опитваше да си спомни нещо.

— Може да ви прозвучи странно, но никога не съм срещал дъщеря ви.

— Не е трудно да се уреди — отвърна бързо Оханес. Вдигна ръка и направи знак на един прислужник, който веднага се приближи. — Семаг, доведи малката Нунуфар.

Той кимна и изчезна сред гостите. Две минути по-късно се появи заедно с едно момиченце с болнав вид.

— Викали сте ме, господине — заговори тя с детския си глас.

— Искам да те запозная с господин Калуст Саркисян — каза баща ѝ. — Това е моята Нунуфар — небесен ангел, съкровище за очите ми.

Момичето повдигна леко полите си и се поклони. Беше слаба и носеше бяла рокля с поръбени краища, което ѝ придаваше ангелски облик, а меката ѝ черна коса се спускаше върху раменете. Макар че все още бе в началото на юношеството и не беше точно красива, малката имаше приятен вид.

— Здравей, Нунуфар — поздрави Калуст, видимо очарован. — Много си хубава.

— Благодаря, господине.

— Харесва ли ти Лондон?

— Да, господине.

Не беше много словоохотлива, но и никой не го очакваше от нея.

Жените трябваше да спазват благоприличие, особено в такава крехка възраст. Затова, след като се запознаха, Оханес направи жест с ръка, за да я отпрати.

— Поздравления, господин Берберян — каза Калуст, когато тя се отдалечи. — Дъщеря ви наистина е много красива.

— Истинско бижу, нали? Нямате идея колко кандидати има за ръката ѝ. Цяла сюррия!

— Представям си. Не се учудвайте, тя е великолепна!

— Да, но повечето от тях дори не са я виждали. Ще ви кажа нещо. Преследват парите ми, това е! Всички са един дол дренки!

Гостът зяпна и си придаде възмутен вид.

— О, не е за вярване!

— Бъдете сигурен. — По лицето на банкера внезапно се появи лукава усмивка. — Само че нямат късмет. Моята Нунуфар вече е сгодена. Ще се омъжи за далечен братовчед.

Калуст не се изненада. Обмисли най-добрия начин за действие оттук нататък. Бе спечелил част от доверието на Оханес, но имаше още много работа, поради което му се стори неразумно да разкрива истинската си цел толкова рано, още повече заради подозренията на Берберян към намерението на кандидат-съпрузите. Трябваше да изиграе картите си разумно и в правилния момент, когато щеше да държи всички козове.

— Ах, онези интересии ще побеснеят! — възкликна Калуст с престолено възмущение. — Наистина, добре сте го замислили.

— Нали?

— Ами... този братовчед? Предполагам, че е човек с положение...

— Разбира се. Далечен роднина, но пък доверен. И, естествено, начин всичко да остане в семейството.

— Сигурен съм, че е отличен избор. — Калуст се поколеба. — Но представете си, когато дойде време, дъщеря ви да не иска да се

омъжи за него...

Оханес се намръщи.

— Хм... Тя няма нищо против.

— Да, но още е прекалено млада. Тогава може да мисли по друг начин, знаете ги какви са жените. А може да се появи и по-добър кандидат. Как ще постъпите?

Домакинът свъси вежди, без да разбира накъде бие събеседникът му.

— По-добър ли? Кой?

— Просто предположение — побърза да обясни Калуст. — Вярвам, че не съществува по-добра партия, повярвайте ми, но само си представете... Повдигам въпроса единствено с намерение да продължим този приятен разговор... Та, представете си, казвам, че се появи такъв мъж или пък дъщеря ви категорично не приеме брака с братовчед си. Как бихте постъпили?

— Добре, при това положение ще трябва да подхожда внимателно. Факт е, че нямаме подписано споразумение, нали? Това с братовчед а е само на думи.

Тези сведения бяха посрещнати от Калуст с дискретна глътка шампанско. Пазейки в паметта си образа на единадесетгодишното момиче, с което току-що се бе запознал, той остави чашата на масата, огледа гостите, сякаш за да оцени успеха на посещението си, и се усмихна на домакина.

— Разбира се, това е просто едно предположение.

---

[1] Възклицание, което обикновено се превежда според контекста и изразява изненада или възхищение. Става популярно в английския език от романите на П. Г. Удхаус (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Лондонската фондова борса, създадена през XVI век от британския финансист и търговец Томас Гришам. — Б.пр. ↑

III.

Младата жена забави крачка, за да си проправи път през тълпата, като заобикаляше минувачите, които се изпречваха на пътя ѝ. Носеше голяма платнена торба и вървеше замислена за своите си работи, без да забележи силуета, който я следеше, откакто бе излязла навън. Спря се на бордюра, тъй като тракането на копита я накара да се огледа на двете страни — отдясно идваше карета, а отляво приближаваха двама конници. Изчака да минат и пресече по калната улица от другата страна на „Хаймаркет“.

Силуетът, който я следваше като сянка, също пресече улицата. Когато стигна от другата страна, той забърза крачка и пресрещна девойката до една продавачка на вестници, която крещеше с пълно гърло, приканвайки хората да си купят „Илюстрейтид Лондон Нюз“ или „Дейли Телеграф“.

— Извинете!

Изненадана, че някой я заговаря на арменски, тя се обърна и съзря нисък чернокос младеж в безупречен костюм.

— Да?

— Името ми е Калуст Саркисян — представи се непознатият. — Миналата седмица бях на приема, организиран от господин Берберян, не знам дали си спомняте...

Девойката поклати глава.

— Простете, господине. Имаше толкова хора...

— Така е — съгласи се неохотно той. — Имате ли минута? Арменката хвърли поглед към сергиите на отсрещния ъгъл и показва платнената торба, която носеше.

— Трябва да напазарувам, господине — заоправдава се тя. — До час трябва да съм се върнала в къщата и...

Видът на монета от една корона^[1] прекъсна мисълта ѝ. Калуст веднага разбра, че бе привлякъл вниманието на девойката с короната, която прехвърляше между пръстите си, и ѝ направи знак с глава да го придружи.

— Монетата ще е ваша, ако ми правите компания за десетина минути в онзи пъб.

Без да се колебае, младата жена последва непознатия и двамата влязоха в мрачно помещение, пълно с грубовати мъже, надвесени над бара, на име „Кинг Едис“. Сنيшиха се на една маса до прозореца и Калуст поръча две бири и парче пай. Дамата му гледаше стеснително в пода и очевидно се чувстваше неудобно: бе свикнала тя да сервира, вместо на нея да ѝ сервират. Още по-добре, помисли си арменецът, докато вадеше тефтерче, за да си води бележки. Колкото по-срамежлива, толкова по-полезна щеше да му бъде.

— Доколкото знам — започна той, — името ви е Дируа и сте гувернантка на дъщерята на господин Оханес Берберян. Прав ли съм?

— Да, господине — потвърди тя. — Наистина работя като гувернантка в дома на господин Берберян.

— И всеки ден сте с госпожица Нунуфар?

Дируа замълча и недовърчиво се взря в него, готова всеки момент да побегне.

— Защо питате?

Младежът изправи рамене. Мислеше, че няма да е нужно да дава обяснения, но ако искаше да разчита на услугите ѝ, явно тя трябваше да знае поне каква бе целта на всичко това. В крайна сметка говореше с някакъв непознат.

— Да кажем, че съм кандидат за ръката на госпожица Нунуфар — обясни арменецът. — Сигурен съм, че сте отлично осведомена за дългия списък от кандидати за ръката ѝ, което значи, че трябва да намеря начин да стигна до сърцето на... ами, на моята любима. — Тогава сложи короната на масата, за да подсили ефекта от думите си. — Тази монета ще бъде ваша, ако ми дадете сведения, които могат да се окажат полезни.

Изражението на гувернантката малко поомекна, но все още изглеждаше стъписана.

— Какво по-точно ви интересува?

— Искам да узная какво харесва госпожица Нунуфар — обясни той. — Парфюми, цветя, храна, дрехи... Всичко, което би ми помогнало да я спечеля.

Дируа сведе алчен поглед към короната, която проблясваше на масата. Това са много пари! Една корона се равняваше на пет шилинга,

или четвърт лира. Чудесна отплата за кратък разговор. Какво имаше да губи?

— Ако ви кажа, ще ми дадете ли монетата?

— Разбира се.

Не бе трудно да удовлетвори молбата му и след известни размишления гувернантката, преодоляла своята стеснителност, реши, че няма нищо лошо, ако сподели малко информация. Какво пък толкова? В крайна сметка тя просто помагаше на една голяма любов да разцъфне, нали така? Това бе благородна кауза. И ако така можеше да изкара една корона, кой би могъл да я съди? В днешно време животът на прислугата не беше лесен...

— Госпожица Нунуфар обича всичко, свързано с розите — заговори накрая тя и отприщи истинска лавина от ценна информация. — Цветя, парфюми, платове, цветове... неща, които ухаят на рози, имат нарисувани по тях рози или цвят на рози — всичко това ѝ допада.

Калуст бързо си записа.

— Мхм — измънка той, докато пишеше. — А храна? Предполагам, че не яде рози.

Дируа нервно се засмя.

— Разбира се, че не. За закуска иска печен боб с наденички, което малко дразни госпожа Виржини. Иначе обича арменска кухня — суджук и харпутски кюфтенца. Но най-любим ѝ е шоколадът.

Събеседникът ѝ се намръщи, думата му беше непозната.

— Как го казахте?

— Шоколад — повтори тя почти на срички, за да може той да запише правилно. — Една напитка, която се появи наскоро. Майка ѝ се опитва да я ограничава, което страшно ядосва момичето. Онзи ден се нацупи и се затвори в спалнята, защото госпожа Виржини не ѝ позволи да изпие една чаша на закуска. Каква сцена само!

— Шоколад, значи. Някакъв по-специален вид?

— Всяка сутрин пие млечен шоколад „Сър Ханс Слоънс“. Но ако някой ѝ предложи следобедна чаша, няма да откаже.

Като всичко останало, той записа прилежно и тази информация в бележника.

— Ами дрехите? Къде се облича?

— В най-шикозния магазин в Лондон, разбира се. „Херъдс“, в Найтсбридж. Пожарът миналата година прекъсна посещенията в

магазина, но докато завършат новите складове, управителят уреди да ѝ носят дрехите вкъщи, за да ги пробва, което всъщност е по-удобно.

Калуст не спря да записва.

— Боже! Колко е часът?

Сведенията бяха много подробни и разказът ѝ отне половин час. Когато си даде сметка за времето, прекарано в пъба, Дируа подскочи на стола и се изправи, почти в паника заради забавянето. Взе монетата и светкавично излезе от „Кинг Едис“. Калуст хвърли една корона на масата за бирите и пая и хукна след нея. Настигна я на ъгъла с вестникарката и я придружи до пазара с бърза крачка.

— Искях само да ви помоля още нещо.

— Не сега, господин Саркисян! — Лицето на гувернантката издаваше тревогата ѝ, че бе загубила представа за времето. — Какъв ужас! Господжата ще ме уволни, ако закъснея! Бог да ми е на помощ, трябва да побързам!

Младият мъж вече знаеше как да привлече вниманието ѝ, затова извади от джоба си монета от един шилинг и я подхвърли пред погледа на прислужницата на Берберян.

— Ще ви плащам един шилинг на седмица, ако ми направите една малка услуга.

Това накара Дируа да спре, сякаш волята ѝ бе подвластна на парченцето метал. Поколеба се дали да се затича към пазара, или да се отдаде на изкушението. Второто спечели.

— Каква услуга?

— Да се срещаме всеки петък до Уелингтън Арч в Хайд Парк Корнър — предложи той. — Ще ви давам малки подаръци, които да поднасяте от мое име на госпожица Нунуфар. За тази работа ще получавате по един шилинг на седмица.

— Много добре — съгласи се тя. — Може да разчитате на мен. Младата жена понечи да тръгне, но Калуст я сграбчи за рамото.

— Освен това бих искал да ѝ говорите за мен. Хубави неща, разбира се.

— Какви например?

Младежът се изчерви; беше му неудобно така да се изтъква, но ако искаше да успее, трябваше да го направи.

— Ами, кажете ѝ, че... че ме намирате за красив например. — Изчерви се още повече, смутен от образа, който си изграждаше. — Че

съм щедър и... истински джентълмен. Всичко, което жените харесват. Представете ме като най-галантния кавалер в Уест Енд.

— Какво ще спечеля от това?

Дируа вече се бе научила да играе играта, доволно си помисли младият арменец. Още по-добре! Така по-лесно щеше да осъществи плана си.

— От добрите думи за мен ли? Нищо. — Той замълча, за да й даде да разбере, че още не е казал всичко. — Но имате интерес да я убедите, че аз съм правилният човек за нея.

— Защо?

— Защото, ако тя се омъжи за мен, вие ще получите хубава премия. — Извади още една монета от джоба си, като напълно съзнаваше, че това е победният му коз. — Десет суверена^[2].

Масивното злато проблесна на дневната светлина, което направо слиса учителката. Дируа не откъсваше поглед от монетата и не можеше да повярва, че един ден може да притежава подобно съкровище, умножено по десет. Суверенът бе най-ценната монета в Англия: тежеше двадесет и четири унции и бе изработена от двадесет и две каратово злато. Как да устои на такава печалба?

— Господин Саркисян — заговори тя, задъхана от емоцията и неспособна да откъсне поглед от златото. — Считайте, че вече сте женен за госпожица Нунуфар!

За дъщерята на Берберян петъците се превърнаха в ден за подаръци. Използвайки Дируа за куриер, Калуст й изпращаше букети от рози, бонбони, рокли от „Херъдс“, флакончета парфюм от „Флорис“ и малки дрънкулки по препоръка на гувернантката.

Към тези дарове младежът обикновено добавяше по някоя поема на френски, изписана на парфюмирана хартия, най-често стихове на Бодлер; вярваше, че галантните думи на поета ще разтопят сърцето й. След като бяха подействали на мадмоазел Дюпре, защо да не проработят и при Нунуфар?

— Кажете дали ще хареса тази — казваше той при всяка среща с учителката, търсейки мнението й. — Слушате ли?

— Разбира се.

Прочистваше гърлото си и с мелодичен глас демонстрираше най-добрия си френски акцент. В случая рецитира стихове от поема с така подходящото заглавие *Hymne a la beaute*^[3].

— Tu contiens dans ton ceil le couchant et l'aurore; tu repands des parfums comme un soir orageux; tes baisers sont un philtre et ta bouche une amphore, qui font le heros lache et l'enfant courageux.^[4]

— Не разбирам италиански — призна тя, — но направо ще я сразите.

Калуст допълваше ухажването си с чести посещения в дома на Берберян. Под претекст, че прави компания на Оханес, който чезнеше от мъка заради изолацията, породена от езиковите ограничения, Калуст намираше повод да се среща с избраницата си. Когато го видеше в къщата, Нунуфар се изчервяваше и загубила ума и дума, покриваше лицето си с ръце и побягваше в стаята си. Тази сцена много забавляваше всички присъстващи.

— Ех, детство! — възкликваше Оханес. — Когато си дете, можеш да бъдеш невинен!

Заедно с усилената работа по ухажването на наследницата на Берберян младият арменец усърдно се посвети на обучението си в „Кингс Колидж“ и усвояваше новата материя с лекота, което изненада приятно учителите му. Линейна алгебра, диференциално смятане, съпротивление на материалите, геометрично моделиране и добивни процеси бяха дисциплини, които Калуст изучи без особени затруднения, въпреки че най-голямата му страст, откри той, бе физиката.

— Имате голямо бъдеще в астрофизиката — каза му професор Уилям Томсън, считан за най-голямото светило в тази сфера на Британските острови. — Защо не се запишете във Висшето еталонно училище в Париж^[5]? Това е точното учебно заведение за тази наука.

Тази идея накара Калуст да се размечтае. Ах, звезди, мъглявини, галактики! Жул Верн го изкушаваше, мадмоазел Дюпре — също. Писа на баща си, че е „решен да учи физика“ и Париж е най-подходящото място за това, но отговорът разби илюзиите му.

„Не се забърквай в академични щуротии, младежо — смърри го старият с раздразнение, което прозираше във всеки ред, който бе написал. — Никой не си изкарва хляба с мечти.“

Може би именно защото искаше да живее от мечтите си, или поне да не се ограничава да ги следва, младият студент продължи да играе на борсата, от която започна да печели значителни суми. Филип Блейк го бе взел под крилото си и освен че често го канеше на обяд в „Симпсънс“ на улица *Странд*, където сервираха най-добрата храна в града, англичанинът му правеше и подплатени със сведения предложения, които се оказваха изгодни; някои в краткосрочен план, което позволяваше приличен паричен поток, а други изискваха повече работа и планиране. Почти всички съвети на Блейк водеха до добри резултати, но никой не беше толкова печеливш, колкото онзи, който англичанинът му даде по време на третия им обяд.

— Случайно да имате някакви скрупули да инвестирате в оръжие?

Помощник-секретарят в Министерството на външните работи зададе интригуващия въпрос, докато разрязваше парче ростбиф.

— Оръжие ли? — учуди се Калуст. — Да не предлагате да си купя пистолет за самозащита?

— Не, за бога — невъзмутимо отвърна англичанинът. — Говоря за оръжейната индустрия, драги. Изпитвате ли угризения да инвестирате в тази област?

— Щом е печеливша...

Блейк пхна в устата си парче месо и го сдъвка бавно и мълчаливо. Преглътна и отново заговори.

— Мой приятел, полковник, ми разказа за мъж на име еди-кой си Максим, който разработвал революционна картечница. Не знам дали сте в течение, но въоръжените сили не си падат по картечници. Вероятно защото имат недостатъка да засичат в най-неподходящия момент. Например по време на сражение.

— Сигурно е неприятно...

— Много неудобно. Заради тази пречка акциите на производителите държат ниска цена.

— Щом отворихте дума, подозирам, че тази картечница ще е различна.

— Правилно! — потвърди Блейк, сграбчвайки чашата с вино, което „Симпсънс“ внасяше от Франция. — Полковникът ме уверява, че играчката на въпросния Максим минава безпогрешно всички тестове.

Бих казал, че е истинска машина за убиване. Ако е така, а не се съмнявам, че сведенията ще се окажат верни, е въпрос на време нашите въоръжени сили да преодолеят резервите си и да се докопат до тях. Когато това стане... бум! Печалбите на акционерите във фабриката ще се изстрелят нагоре като куршум от същата картечница!

Моливът и бележникът вече бяха извадени.

— Как се казва фабриката?

Англичанинът отпи глътка вино и попи устата си с избродирана с името „Симпсънс“ салфетка, като грижливо прекара безупречно бялата кърпа по краищата на русия си мустак.

— „Максим Гън Къмпани“ — каза той. — Тези акции, драги, ще се превърнат в машина за отстрелване на пари.

---

[1] Стара английска монета на стойност 5 шилинга. — Б.пр. ↑

[2] Златна монета на стойност една британска лира. — Б.пр. ↑

[3] „Химн на красотата“ (фр.) — поема от „Цветя на злото“ на Шарл Пиер Бодлер. — Б.пр. ↑

[4] В очите залеза си сляла със зората, като вечерна буря разпръсваш мирис свеж; с целувки — тайнствен сок, съсъдът на устата в прахта героя сваля и вдига плах младеж. Превод от френски: Кирил Кадийски. — Б.пр. ↑

[5] На френски *Ecole normale superieure* — престижно висше училище във Франция, Италия и Белгия. Основано е през 1794 г. и подготвя студентите за работа в областта на фундаменталните и приложните научни изследвания. Днес там се подготвят и кадри в областта на хуманитарните науки, за университетски преподаватели и държавни служители. Сред възпитаниците на *Ecole normale* са Луи Пастьор, философът Мишел Фуко, физиците Нобелови лауреати Габриел Липман (1908 г.) и Пиер-Жил дьо Жен (1991 г.), писателят Жан-Пол Сартр и много други имена от световната наука и култура. Когато терминът се ползва без уточнение, обикновено става дума за училището на ул. „Улм“ в Париж. — Б.пр. ↑

IV.

Ръмеше ситен дъжд, капките бяха толкова леки, че се рееха като листа във вихъра на вятъра, разсичайки металическата светлина на мъгливото небе на хиляди ресни; сякаш фин ефирен воал от ефирно сребро бе покрил града. През онази студена сутрин на 1885 година Хайд Парк Корнър кипеше от живот в ранния час, когато магазините отваряха и хората бързаха за работа; мъжете бяха облечени в шлифери и носеха шапки, някои — с вестник под мишница, а жените разнасяха разноцветни чадъри.

Докато нетърпеливо се вглеждаше в лондончани, които прекосяваха парка във всички посоки в странно организирана хаотичност, Калуст най-сетне съзря Дируа, която изникна от тълпата и се запъти към него.

— Закъсняхте! — беше първото, което младежът ѝ заяви с ядосан тон. — Не ви плащам по един шилинг, за да ме карате да чакам!

— Само пет минутки...

— И пет секунди да бяха! Щом сме се разбрали за девет сутринта, това означава точно девет сутринта!

Учителката на дъщерята Берберян реши да не отговаря. Вече бе минала година, откакто играеше ролята на тайния любовен куриер на арменец, и знаеше, че си има работа с изключително дребнав човек по отношение на непредвидимите ситуации — от хората, които посрещаха с огромни изблици на гняв и най-малкото отклонение от плана. В опит да смени темата Дируа спря погледа си на пакета, който претендентът за нейната възпитаничка пазеше от дъжда.

— Това ли е днешният подарък?

— Да — отвърна той. — Бисквити „Хънтли и Палмърс“. Вътре е и поемата. Този път избрах нещо на Маларме.

Девојката протегна ръка, за да поеме пакета.

— Днес бързам — каза тя. — Госпожа Виржини иска да заведе Нунофар на разходка край Темза и сутрешният урок ще е по-рано от обикновено. Трябва да...

— Не бързайте толкова — сръза я Калуст, стискайки подаръка. — Мисля, че дойде време да си поговорим...

— Сега не мога...

— Да бяхте дошли навреме! — скара ѝ се отново той. Замахна с пакета в ръка. — Вече цяла година се занимаваме с това — всяка седмица вие идвате тук, взимате подаръците, носите ги на момичето и накрая аз изобщо не знам какво става! Така не може!

Тя осъзна, че няма да може да се измъкне веднага, смръщи вежди, въздъхна и реши да изчака.

— Какво ви тревожи?

— Питам се какви резултати дава този план. Искam да кажа, правим ли нещо наистина?

— Правим каквото можем — обясни Дируа. — Тя приема ли подаръците? Приема ги. Толкова е доволна! Чува ли добра дума за вас? Постоянно! Говоря ѝ за бъдещето, което имате пред себе си, казвам ѝ, че я харесвате и ще я защитавате, каквото и да се случи... Общо взето, правя всичко по силите си. Наистина се старая. Ето, когато тя чете романи, особено тези на Остин, аз използвам всяка възможност, за да ви сравнявам с героите от тези произведения. Онзи ден например на един дъх изчете „Гордост и предразсъдъци“ и не спря да ми разказва историята. Като я видях толкова ентусиазирана, веднага отбелязах, че много приличате на господин Дарси в арменската му версия, а тя би могла да е в ролята на Елизабет.

Калуст доволно въздъхна.

— О, чудесно хрумване! — похвали я той. — И Нунуфар? Как реагира тя?

Дируа замълча, сякаш обмисляше какво трябва да каже, и си пое дълбоко дъх.

— Честно казано, не знам дали приема идеите ми с отворени обятия. Харесват ѝ подаръците, разбира се. Радва се и на поемите, чувства се поласкана. Но... — Тя се поколеба, търсейки точните думи. — Да кажем, че още реагира много... инфантилно.

Младежът забеляза колебанието ѝ и се учуди на тези думи.

— Инфантилно ли? Как така?

— Ами тя... — Отново замълча. — Знаете как е, госпожица Нунуфар още е много млада, все пак е само на дванадесет, и живее в измислен свят. Тя си представя принца, който ще се появи на кон под

прозореца и ще я отведе в нощта. Разбирате какво имам предвид, нали?

Калуст направо се ужаси.

— Какво? Тя иска аз да... да яхна кон и да я отвлека? Но това е...

— Няма предвид точно вас — прекъсна го гувернантката, на която все още ѝ бе трудно да обясни. — Просто някакъв принц, разбирате ли? Висок и рус младеж, който не спира да ѝ казва колко е красива. Вижте, трябва да разберете, че госпожица Нунуфар е на дванадесет и в главата ѝ са само историите на госпожа Остин и господин Скот. Трябва да бъдете търпелив и да изчакате да порасне, за да падне накрая в прегръдките ви.

Калуст погледна учителката в очите.

— Значи, казвате, че още не съм я покорил, ако ви разбирам правилно.

Раменете на Дируа много бавно се свлякоха надолу, сякаш се отказваше да търси по-завоалиран начин да му го съобщи.

— Точно така.

— Тогава какво да правя?

— Имайте търпение — посъветва го тя. Отново се поколеба, сякаш водеше вътрешна борба дали да говори, или да замълчи. Накрая се реши. — Ако позволите, има и друг проблем, който смятам, че ви засяга.

— Какво става?

— Господин и госпожа Берберян вече предугадиха вашите намерения, хубаво е да го знаете. При толкова цветя и подаръци само глупак или слепец не би се досетил. Така стана, че онзи ден ги хванах да обсъждат въпроса. Господарят, изглежда, ви харесва. Казва, че сте добро момче, свястно и умно. Но...

Тя проточи последната дума и замълча, сякаш не би се осмелила да сподели недоизказаното, но то се подразбираше.

— Но какво?

Гувернантката отново направи опит да намери точните думи по тази деликатна тема.

— Съмняват се, че сте на тяхното ниво, ако ме разбирате...

Калуст присви очи, докато осмисляше последните ѝ думи.

— Защо го казвате? — запита той. — Какво точно чухте? Моля, повторете ми, и то съвсем точно, думите, които чухте.

— Подслушах разговор между господарите преди време... Когато отгатнаха за намеренията ви към дъщеря им, чух господин Оханес да казва, че семейство Саркисян, макар и заможно, все пак няма достатъчно високо положение, за да се свърже с Берберян. Опасява се, господин Калуст, че вие сте просто дилетант, който...

— Дилетант? Тази дума ли използва?

— Да, дилетант. И каза още, че трябва да се увери, че сте достатъчно амбициозен, за да се изкачите едно стъпало по-горе от родителите си. — Дируа преправи гласа си, имитирайки Берберян. — *Младежът е само студент, дори няма работа.* — Възвърна нормалния си глас. — Точно това каза, дума по дума.

Калуст кимна леко. Отмести поглед от лицето на събеседничката си и се загледа някъде далеч. На Дируа ѝ отне известно време да разбере, че той се взира във фасадата на номер 11 на *Хайд Парк Терас* — дома на Берберян.

— Значи, той се съмнява — прошепна арменецът със свити устни, сякаш предизвикваше противника си на дуел. — Ще му покажа с кого си има работа.

След този ден с подаръците, цветята и поемите за Нунуфар бе свършено, което означаваше, че Дируа също се прости със своя шилинг на седмица. Но ако си мислеше, че Калуст се е отказал, много грешеше; една вътрешна искра, от която от време на време лумваха буйни пламъци, просто му пречеше да се предаде. Сякаш за него препятствията бяха предизвикателство, с което трябваше да се справи, и всичко това бе само игра, в която колкото повече трудности срещаше, толкова по-голямо удоволствие изпитваше.

Реши да смени тактиката. Запази обещанието си към Дируа за премия от десет суверена, в случай че каузата му успее, за да си гарантира всичките ѝ усилия да събуди интереса на момичето. Струваше му се много важно тя да остане на негова страна. Освен това я разпитваше за подробности около Оханес, за да разбере най-вече неговите вкусове и предпочитания. Всяко полезно сведение бе възнаграждавано с един шилинг — отплата, която развързваше езика на арменката.

— Господин Берберян не одобрява танците — каза му тя веднъж. — Смята също, че нощният живот е за улиčníците и мъжете със слаб ангел. Мисли, че сегашното поколение е изгубено, и постоянно повтаря, че по негово време не било така, тогава имало ценности... такива работи.

Всички тези подробности се запазваха в съзнанието на Калуст за цели, за които гувернантката си нямаше и най-малка представа, макар да бе очевидно, че са важна част от новата тактика. А за да я приложи с най-голям шанс за успех, претендентът трябваше да обърне повече внимание на гардероба си.

Освен че се старееше да бъде информиран за всичко случващо се на *Хайд Парк Терас 11*, младият арменец започна да се появява в по-изискан и елегантен вид. Продължи да се снабдява с костюми от най-добрите магазини на „Севил Роу“, както се очакваше от джентълмен от висшата класа, тъй като предпочиташе тъмните цветове. Смяташе, че му придават по-консервативен вид, и имаше право.

Остави брадата си да порасне, за да изглежда по-възрастен и да вдъхва уважение и доверие, и започна грижливо да я поддържа в най-добрия викториански стил. Когато реши, че е постигнал желанния ефект — нито прекалено гъста, нито нелепо къса, Калуст се огледа в огледалото и не можа да скрие възхищението си от мъжа, когото виждаше.

— Направо ще ги разбия!

Отначало Оханес изобщо не забеляза брадатия, добре облечен мъж с вече по-елегантно и зряло излъчване, който мина през порталната врата и влезе в салона с цилиндър в ръка, затова посрещна госта си по обичайния начин.

— Ще изпратя да повикат Нунуфар — каза главата на семейство Берберян. — Тя е горе и учи за изпита си по пиано.

— Не се тревожете — отвърна веднага Калуст. — Не съм дошъл при нея, а при вас.

Банкерът повдигна вежди. Това определено не беше отговорът, който бе очаквал.

— При мен ли?

— Да — потвърди гостът. — Нужен ми е съветът ви за една инвестиция.

След като се съвзе от първоначалната изненада, домакинът се усмихна любезно и, познавайки предпочитанията на събеседника си, го покани с жест да се настани на ориенталския диван.

— Разбира се — каза той. — Седнете, седнете! — Самият Оханес се разположи удобно на дивана и кръстоса крака. — Кажете сега, каква е тая сделка, дето ви води при мен?

Младежът седна на ръба на дивана и се наведе към Оханес като дете, търсецо бащина подкрепа.

— Имам един приятел — помощник-секретаря във Външно министерство, който...

— А, Филип Блейк! — прекъсна го домакинът. — Познавам го много добре!

— Той ме посъветва да закупя акции на компания, която произвежда напитка от мляко и шоколад. Името на фабриката е „Кедбъри“. Блейк смята, че инвестицията е добра, особено сега, докато тече кампания за предимствата на шоколада пред алкохола. Според него шоколадовата индустрия ще се разрасне. — Калуст се наведе още по-близо. — Признавам, че печеля добре, играейки на борсата, но... шоколад? — Той се намръщи. — Какво мислите? Смятате ли, че това производство действително има бъдеще?

Оханес сбърчи нос.

— За да бъда напълно честен с вас, трябва да призная, че тези модерни стоки са отвъд моята компетентност — каза той. — Факт е обаче, че Нунуфар обожава да пие този бъркоч. Ако повече хора мислят като нея, защо не?

— Значи, мислите, че трябва да действам?

Домакинът вдигна ръка с дланта навън, сякаш искаше да спре карета, устремила се право към него.

— Успокойте се, не съм казал това — побърза да обясни той. — Бизнесът трябва да бъде огледан от няколко страни. Каква е тази фабрика? Как се управлява? Как се е развил пазарът от появата на тази напитка? Кои са главните конкуренти? Расте ли пазарният дял на компанията? С две думи, има множество фактори, които трябва да се вземат предвид, преди да решите, нали така?

Калуст си пое дълбоко дъх.

— Отличен съвет! — възкликна той. — За мен е привилегия и истинско облекчение, че познавам толкова добре осведомен човек като вас. — Заговори по-тихо, сякаш споделяше някаква тайна. — Естествено, вече съм проверил всички тези подробности. Нямаше да съм добър инвеститор, ако не го бях сторил. — Възвърна нормалния тон на гласа си. — Сведенията, които събрах, несъмнено са обещаващи. Единственото, което ме притеснява и именно заради това съм тук, е самият продукт. Смятате ли, че шоколадът наистина ще се продава?

Домакинът неопределено махна с ръка.

— Бих казал, че не — заключи той. — Но ако пазарните сведения са добри...

Младият гост се плесна по бедрото като съдия, който удря с чукчето, когато произнася присъда.

— Значи, е решено! — възкликна той. — Убедихте ме да инвестирам в „Кедбъри“.

— Ами... това е голяма отговорност, не искам да ви се бъркам. Представете си, че нещата не потръгнат? Ще хвърлите вината върху мен!

Калуст се разсмя.

— Не се тревожете, господин Берберян. Щом става въпрос за бизнес, аз никога не губя! — увери той събеседника си. — Сделките са моята страст! — Махна с ръка към входната врата. — Знаете ли, мъжете на моята възраст предпочитат да си губят времето в танцовите салони и да посещават нощни заведения — тези дупки на порок и морален упадък, пълни с уличници. Места за неудачници! Моето поколение е изгубено! Изгубено, казвам ви! Но аз изповядвам други ценности, ценности от отминали времена, несъмнено, и предпочитам да използвам енергията си, за да трупам богатство.

От устните на Оханес се изтръгна одобрително подсвирване. Главата на семейство Берберян никога не се бе надявал в днешно време да срещне млад човек, който говори така.

— Ето това са думи на място!

Сделките се превърнаха във водеща тема в разговорите между Оханес и Калуст по време на седмичните му визити в дома на

Берберян. Младежът бе престанал да се интересува от Нунуфар до такава степен, че самите домакини го питаха дали иска да види дъщеря им — привилегия, с която гостът учтиво се съгласяваше, сякаш им прави услуга.

Берберян организираха все повече приеми, тъй като бяха заможно семейство, и именно по време на тези сбирки присъствието на Калуст бе най-полезно. Младежът гледаше да е наоколо, когато имат нужда от него — някой гост се обръщаше към Оханес или пък самият домакин искаше да поговори с някой инвеститор, банкир или дипломат, който бе уважил събитието.

Докато траеха тези приеми или по време на редовните си посещения в дома на Берберян, Калуст осведомяваше Оханес за случващото се като цяло и с някои конкретни персони. Настаняваше се на ръба на ориенталския диван, където домакинът се разполагаше удобно, и също го заливаше с информация относно всякакви възможности за инвестиции.

Разговорите за бизнес толкова ги бяха сближили, че един ден главата на семейство Берберян се отпусна достатъчно, за да сподели своята най-ревностно пазена тайна.

— Искате ли да научите как натрупах богатството си? — попита Оханес с предизвикателен тон. — Знаете ли кой беше най-големият ми удар?

Съзнавайки, че за да му сподели подобно нещо, събеседникът му явно му има огромно доверие, Калуст още повече се приведе към него.

— Целият съм в слух.

— Знаете ли, не съм разказвал на никого тази история — предупреди го домакинът и се огледа наоколо, за да се увери, че наблизо няма някой прислужник, който би могъл да го чуе. — Това го знаем само аз, брат ми, един министър и още една шепа хора.

— Не се безпокойте — увери го гостът. — Гроб съм, от моите уста нищо няма да излезе.

Оханес отпи глътка уиски и се настани по-удобно, като изпъна краката си напред.

— Семейството ми е от Кайсери, не знам дали сте чували...

— Дядо ми и баба ми са от там.

Усмивка на изненада озари лицето на Берберян.

— Не думайте! — възкликна той, видимо доволен. — Корените ви са от Кайсери? Но това е чудесно! Кайсери, както със сигурност знаете, е град Кесария, който се споменава в Новия завет^[1]. — Придоби отнесено изражение. — Знаете ли какво ще ви кажа? Искаме или не, най-добрите арменци идват от там.

— Не се съмнявам! — потвърди убедително Калуст. — Вие сте жив пример!

Изчервен от ласкателството, Оханес се размърда на ориенталския диван.

— В Кайсери имах магазинче, където продавах всичко: килими, кухненски съдове, украшения и какво ли още не. Сред цялата стока, с която се занимавах, се намираха и разни метални вехтории. Така се случи, че изкупуването и продажбата на скрап потръгна и решихме да инвестираме предимно в нея. След известно време, когато бизнесът се разрасна достатъчно, аз се свързах с мой човек в Министерството на корабоплаването и му предложих да доставям мед на Османската държава. Този човек ме свърза с министъра и докато се усетя, вече имах изключителни права на доставка. Сключих сделката за нула време!

Гостът му го погледна невярващо.

— Просто така?

Домакинът се разсмя.

— Естествено, не беше толкова просто — призна той. — Платих на моя познат, който ме свърза с министъра, после платих на министъра, за да ми даде изключителни права и да подпише договора.

— С други думи, трябвало е да подплатите със солидни рушвети...

Оханес разпери ръце, сякаш се канеше да съобщи нещо очевидно.

— Драги приятелю, в Османската империя никой не забогатява, без да бутне пари на управниците и кликата, която ги заобикаля, както сигурно ви е известно — напомни Берберян. — Но пък ще ви кажа, че истинският бизнес съвсем не беше този. Тайната бе в цената. Медта, която доставях, беше два вида: с добро и с лошо качество. Затова имах един договор за единия вид мед и втори — за другия. В замяна на солиден рушвет убедих министъра да допусне малка грешка и да размени договорите, така че доброкачествената мед да се продава за

определена сума, а тази с лошо качество — за три пъти повече. Калуст отвори широко очи невярващо. Добре ли беше чул?

— Какво? — учуди се той. — Медта с лошо качество е била три пъти по-скъпа от добрата стока?

Оханес не можа да се сдържи и шумно се разсмя, последван от събеседника си, който тъкмо бе схванал същността на сделката.

— И аз, разбира се, ги залях с долнокачествена мед! — разкри домакинът през сълзи от смях, като си пое дъх. — Тонове! Все пак лошата мед ми струваше стотинки, а те ми даваха цяло състояние за кило!

— Гениално!

Двамата продължиха да се кикотят още известно време, забавляваха се искрено и целите се тресяха от смях. Пристъпът им бе толкова силен и шумен, че привлече любопитните погледи на слугите, но бе прекъснат от Оханес, чийто кикот прерасна в безспирна кашлица. Тогава трябваше да го изправят на дивана и да му дадат чаша с вода.

— Станах богат за една нощ! — каза той, след като се съвзе. — Тогава разширих бизнеса. Купих няколко кораба и започнах да се занимавам с корабоплаване. Все още недоволен от постигнатото, отворих банка и така станах най-богатият арменец в цялата империя.

— И всичко това заради някакви си разменени държавни договори...

Може би заради пристъпа на кашлица, Оханес усети, че пикочният му мехур го притиска. Направи знак на госта си да му помогне да се изправи. Преди да напусне салона, арменецът хвана ръката на Калуст и го дръпна към себе си.

— Никога не забравяйте този урок, драги — прошепна в ухото му. — На този свят никой не се издига, без първо да натъпче с пари нечий управнически джоб.

Младият арменец смяташе преди всичко да напълни собствените си джобове. Тази мисъл не му излизаше от главата, докато разпределяше времето си между няколко дейности.

Добре информираните залози на „Роял Ексчейндж“ му позволиха да натрупа значителна сума спестявания, поради което отделяше доста

време на обичайните обяди с покровителя си Филип Блейк и на честите си посещения в Ситито. Това бе отлично спестовно средство, но на Калуст този източник на пари не му се струваше много надежден. Разбира се, сведенията на помощник-секретаря бяха сигурни, но от друга страна, какво щеше да прави, когато Блейк вече не заема тази длъжност? Откъде, по дяволите, щеше да черпи информацията, която му позволяваше да залага на правилните акции?

Останалите дейности, които изпълваха живота му в Лондон, бяха ориентирани към по-дългосрочни инвестиции. Една от тях, която му отнемаше цял ден в края на седмицата, бе свързана с плановете му за Нунуфар. Да стане част от семейство Берберян, бе главна цел за Калуст и момичето представляваше неговият пропуск. За да го постигне, продължаваше да поддържа контакт с Дируа, която го осведомяваше за случващото се на *Хайд Парк Терас* 11. Гувернантката обаче бе слисана от поведението на младия арменец.

— Господине, та вие спряхте да правите подаръци на Нунуфар и почти не говорите с нея! — отбеляза тя, озадачена. — Как очаквате да я покорите така?

Въпросът прозвуча прекалено дръзко и младежът искаше да ѝ отвърне, че това не е нейна работа, но се сдържа. Имаше нужда от нея и може би най-разумно бе да ѝ обясни; това щеше да запази мотивацията ѝ.

— Наистина ли не схващате? В заможните арменски семейства браковете се решават по сметка от родителите. Кой уговоря брака на Нунуфар с далечния братовчед? Не е нито един от двамата, а родителите им!

— И какво от това?

— Опитвам се да се харесам на господаря ви! — извика Калуст. — Защото точно той, драга моя, ще ми даде дъщеря си.

Сред всички планове и задължения по-голямата част от времето на младия арменец, естествено, бе заето със следването. От инженерната специалност в „Кингс Колидж“ Калуст разбра, че призванието му не бе изграждането на мостове или небостъргачи като онези, за които казваха, че се строят от другата страна на Атлантика. Но ако нищо от това не го интересуваше, защо тогава учеше инженерство? Как образованието щеше да е полезно за бъдещето му? Нима просто си губеше времето?

Потърси съвет от Блейк. След няколко идеи, които протежето му отхвърли, на англичанина му хрумна нещо ново точно по време на десерта в „Симпсънс“.

— Баща ви не е ли най-големият вносител на керосин за Османската империя? — припомни му той. — Защо не се ориентирате към тази сфера? В тая работа има бъдеще!

— Керосинът ли?

— Петролът, приятел! Петролът!

Идеята постепенно проникна в съзнанието на Калуст. В крайна сметка отговорът на въпроса му бе очевиден. Тогава започна да проучва всичко, свързано с маслото, което извираше от камъните. Същото, за което така ентусиазирано говореше неговият покровител и което бе донесло толкова пари на семейството му. Внимателно прочете докладите на американската „Стандарт Ойл“ и колкото повече научаваше, толкова повече се убеждаваше, че англичанинът има право.

Така, когато дойде моментът, в който ръководителят му от „Кингс Колидж“ го попита каква тема мисли да разгледа в дипломната си работа за завършване на курса, отговорът отдавна бе премислен.

— Петролно инженерство.

Отне му две години да подготви тезата си. Изучи технологиите на добив и рафиниране, но преди всичко се съсредоточи върху пазарните условия, нарастването на търсенето, проблемите на снабдяването и спада в цените, предизвикан от агресивните конкурентни практики на „Стандарт Ойл“.

Представи дипломната си работа през пролетта на 1887 г. и няколко месеца по-късно завърши образованието си с отличие и два медала за заслуги — един по естествени науки и един по инженерство. Когато баща му научи новината, му изпрати възторжена телеграма, в която го поздравяваше и изказваше гордостта си — синът му се бе дипломирал в Англия, и то с отличие! Кой не би се гордял? По-нататък краткото телеграфно съобщение завършваше с ясна заповед.

ВРЪЩАЙ СЕ ВКЪЩИ СТОП

При последното си посещение при Берберян Калуст дори не влезе в къщата на *Хайд Парк Терас* 11. На прага на портата Калуст се натъкна на Оханес, който тъкмо излизаше.

— Какво ви води насам, младежо? — поздрави той. — Хайде, елате. — Домакинът го хвана под ръка и го поведе към улицата. — Писна ми да стоя затворен в къщата. Искам да се разходя в парка, пък сам ще ми е скучно. Правете ми компания.

Пресякоха улицата внимателно, за да избегнат пръските кал, хвърляни от конете и каретите, и отидоха да се пошляят в големия парк в центъра на града. Докато обикаляха между градините, Оханес коментира времето в Лондон, наричайки го „нещастно“, като същевременно похвали британците за грижите, които полагаха за тревните площи. Събеседникът му слушаше, без да отговаря, и само кимаше механично, сякаш не обръщаше много внимание на думите му. Телом бе там, но в ума си — другаде. Тъй като този монолог не можеше да продължи безкрайно, между двамата се настани неловка тишина.

— Тръгвам си — каза внезапно Калуст. — Получих нареждания да напусна Англия.

Оханес спря, шокиран от новината.

— О, не! — възкликна той. — Защо? Случило ли се е нещо?

— Нищо непредвидено. Завърших колежа и баща ми иска да се върна в Константинопол.

Банкерът отново тръгна, като размишляваше за последствията от новината, забил поглед в земята.

— Какво ще стане с мен? — простена той. — Сега кой ще ми прави компания по време на ужасяващите приеми у дома?

Трябваше ли Калуст да даде ясен знак за намеренията си? Може би му се искаше да подготви повече стария Берберян и да избере по-добре момента, в който да съобщи желанието си, но всъщност нямаше време за това. Ако не го направеше сега, кога щеше да му се отдаде възможност? Кога, щом напускаше Англия?

— Винаги ще имате компания — подхвана той, събирайки кураж да говори по същество. — Била тя и от страна на бъдещия ви зет.

Въдицата бе хвърлена. Дали рибата щеше да клъвне?

— Кой? Далечният братовчед ли? — учуди се Оханес. — Той е в Кайсери, горкият. Не ми върши работа.

— Тогава може би е добре да потърсите друг кандидат — осмели се да предложи Калуст. — Някой, който... е в по-добра позиция да ви подкрепи.

Банкерът го погледна заинтригувано и най-сетне разбра какво цели младежът. След това тръгна напред и мълча известно време, за да осмисли по-добре нещата. Когато заговори отново, подхвърли няколко тривиални забележки относно една цветна леха, за която смяташе, че трябва да се подреже. Излязоха от парка и свиха по *Бейсуотър роуд*, докато Оханес разказваше за някакъв прием, организиран от жена му в края на седмицата, и накрая призна, че му липсва къщата в Константинопол.

Празните приказки на банкера бяха неговият начин да отхвърли претенциите на Калуст, без директно да го отсече. Наскоро дипломираният инженер схвана посланието и реши, че в този момент не си струва да настоява. Ще остави арменец да говори, а по-късно насаме със себе си ще обмисли внимателно последствията от негативното му отношение и ще реши какво да прави занапред. Знаеше само, че е против природата му да се отказва, затова трябваше да намери друг начин.

Докато водеха неангажиращ разговор за цветята, за времето или за внушителната сграда на „Херъдс“, построена върху останките на опожарената постройка, Калуст внезапно спря и махна с ръка към една малка уличка.

— Елате, искам да ви покажа нещо.

Тръгнаха по късата *Брук стрийт* и след няколко метра свиха надясно по тясна и спокойна уличка; от лявата страна се виждаха задните дворове на тухлени къщи, а отдясно се редяха спретнати бели фасади. Дърветата хвърляха широки сенки върху уличката, а до портите на една резиденция чакаха две коли.

— Какво става?

Калуст се обърна към една голяма къща в края на улицата.

— Виждате ли онази къща? — попита той, замахвайки с бастуна в същата посока. — Един ден ще живея там.

Оханес погледна към сградата, намираща се на *Хайд Парк Гардънс* 38. Забелязвайки, че къщата бе дори по-голяма от тази, в която живееше сега, и очевидно много по-скъпа, той избухна в смях.

— Ах, Калуст — възкликна той, сякаш му бяха разказали виц. — Понякога сте много духовит!

Инженерът се взря в него със сериозно изражение.

— Не се шегувам — увери го той с леко язвителен тон. — Един ден наистина ще живея там. Не се съмнявайте в думите ми!

Усмивката тутакси угасна на лицето на банкера, който чувстваше известен срам. Разбра, че събеседникът му говори сериозно, извини се смутено и замълча. Тишината отново се настани между тях и така повървяха доста време. Замисленият поглед на Оханес бе вперен в пътя, сякаш образите, които минаваха покрай него, не съществуваха, а виждаше само мислите си.

По някое време спря и, дошъл на себе си, се обърна към събеседника си.

— Вече знам, че сте амбициозен човек — отбеляза той, като внимателно подбираше думите си. — Това ми харесва. — Замълча за миг, сякаш все още обмисляше заключението, до което бе стигнал. — Единственото ми съмнение е дали сте на висотата на амбициите си. Ако успеете да осъществите делата, за които сега имате само думи, може би ще бъдете подходящият мъж за моята Нунуфар.

Сърцето на Калуст подскочи. Това изявление го свари неподготвен и той дори се зачуди дали е разбрал правилно. Но не. Оханес бе казал точно това, което той бе чул, нямаше съмнение. Можеше ли да храни надежда?

— Не се съмнявайте в това — убедително заяви той с пълното съзнание, че му се предоставя неочаквана възможност. — Имам големи планове и ще ги осъществя!

Вгълбен в мислите си, Берберян отново тръгна. Направи няколко крачки мълчаливо, сякаш все още обмисляше идеята си, и отново спря.

— Ето какво ще направим — каза накрая. — Нунуфар ще учи още две години в Лондон. Дотогава нещата остават така. Тя е сгодена за братовчед си и ще се омъжи за него след време. — Отново млъкна и продължи разходката си унесено. — Та този годеж ще бъде развален, ако и само ако аз се убедя напълно, че вие сте най-подходящ за нея.

Докато слушаше тези думи, в Калуст бушуваха вихрушка от емоции — хем се чувстваше потиснат, че годежът оставаше, хем се въълнуваше от възможността, която му се предоставяше.

— И... какво трябва да направя, за да ви убедя?

Оханес забави крачка за последен път и се взря в събеседника си с непроницаемо изражение.

— Не знам — отвърна той. — Изненадайте ме.

---

[1] В древността много градове са носели името Кесария или Цезария в чест на Гай Юлий Цезар или друг римски император. Оханес говори за Кесария, древен палестински град, намиращ се на територията на днешен Израел, между Хайфа и Тел Авив, на брега на Средиземно море. Като част от римската провинция Палестина, мястото често е споменавано в Новия завет. През XIX век там съществува село на име Кайсери. — Б.пр. ↑

V.

Втори перон на източната гара бе изключително оживен: пътниците даваха последни наставления, утешаваха се и се сбогуваха в минутите преди потеглянето. Тънкият воал на нощта се бе спуснал над Париж и призрачните силуети на влаковите композиции, нанизани на коловоза, контрастираха с луксозния интериор на вагоните, подсилен от газените лампи, които осветяваха всяко купе и превръщаха влака в истинско бижу.

Точно в седем и двадесет и пет униформен служител на Международната компания за спални вагони, чиято черна вратовръзка указваше, че е помощник началник-влак, изникна до вратата на един от вагоните. Внезапно настъпи тишина и гласът на кондуктора изпълни гарата.

— En voiture, messieurs et 'dames!^[1] — обяви той. — „Ориент Експрес“ ще потегли след пет минути!

Суетнята по перона достигна предела си, когато морето от глави се раздвижи. Двойките се прегръщаха и разделяха, едни тръгваха, други оставаха, махаха с ръце, носачи мъкнеха куфари, кърпички се вееха, разменяха се думи и целувки, докато по лицата се стичаха сълзи от раздялата.

— Време е, нали?

Зелените очи на мадмоазел Дюпре се усмихваха; ако някой щеше да плаче, това със сигурност нямаше да е тя. Нямаше причина да е тъжна, защото онова, което я свързваше с мъжа, когото изпращаше, не бе любов, а неясна смесица от изгода и приятелство.

— Точно така, драга — отвърна Калуст. — Време е. — Той вдигна ръка за сбогом. — A bientôt!^[2]

— Bon voyage!^[3]

Един носач вече бе понесъл куфарите на безупречно облечения във фрак и цилиндър арменец, а той хвърли последен поглед към французойката, преди да се слее с тълпата, която се стичаше към влаковата композиция. Спря за миг и се качи във вагона.

Топлата и приветлива обстановка веднага го обгърна. Кондуктор провери билета му, кимна леко в знак, че всичко е наред, и го приветства с добре дошъл.

— *Soyez le bienvenue, m'sieur!*^[4]

Кондукторът даде наставления на носача, който придружи пасажера до купе номер осем.

— Съсед ще ви бъде най-богатият пътник във влака — отбеляза носачът и посочи към купе номер седем. — Или поне този, който дава най-щедри бакшиши.

На Калуст му хрумна да запита кой е мъжът, но реши, че с тази забележка носачът просто се опитва да измъкне добър бакшиш, затова не каза нищо.

Прибра се в купето и забеляза, че обзавеждането — както можеше да се очаква — бе от най-висока класа. Стените бяха облицовани с тиково дърво и махагон, седалките бяха от гладка испанска кожа със златни орнаменти, а завесите, изпъстрени с цветя в прасковен цвят, висяха на копринени въженца. Имаше звънец, с който да повикаш *brigadier-postier*^[5], и една тръба, през която директно да разговаряш с шафнера^[6].

— Неслучайно наричат „Ориент Експрес“ хотел на колела — отбеляза Калуст, докато носачът подреждаше куфарите му в купето. — И то много луксозен хотел, безспорно.

Даде бакшиш един *сол* на носача, отвори прозореца и се облегна на парапета. Тълпата, която бе дошла да изпрати пътниците, се бе стекла към композицията и хората се взираха в прозорците, за да се сбогуват за последен път. Потърси лицето на мадмоазел Дюпре, не го съзря, но в интерес на истината не го и очакваше.

В Лондон бе решил да се завърне в Константинопол с класа и „Ориент Експрес“, чието първо пътуване бе гръмко отразено по вестниците четири години по-рано, бе очевидният избор. Първото впечатление на Калуст потвърждаваше всичко онова, което се говореше. Пресата го бе нарекла „летящото килимче на Ориента“ — помпозна метафора, която бе събудила любопитството му. Затова нарочно бе дошъл в Париж, за да се качи на това истинско чудо на модерната епоха.

След като така или иначе бе в града, реши да остане няколко дни и да се обади на бившата си учителка от Марсилия, мадмоазел Дюпре,

която тъкмо завършваше специалност „Литература“ в Сорбоната. Калуст откри очарованието на Париж: не само забележителностите на града, които му бе показала мадмоазел Дюпре, отделяйки специално внимание на съкровищата, изложени в Лувъра, но и дръзките представления във „Фоли Бержер“. А вечерта, когато се прибраха в хотела, тя го дари и с удоволствието, което носеше тялото ѝ, сякаш се бяха върнали към среднощните уроци, които му преподаваше в Марсилия. Всичко това в замяна на пълна шепа франкове, разбира се. Приятелството си беше приятелство, но някои неща си оставаха просто бизнес.

Дълго и тъжно изсвирване отекна на гарата, изтръгвайки Калуст от сладките спомени за седмицата, прекарана в Париж. Тълпата на перона се раздвижи неспокойно, предчувствайки, че моментът е настъпил; глъчката се усили и зазвуча превъзбудено, крещяха се последни думи за сбогом, подаващите се от прозорците ръце докосваха тези, които се протягаха от перона, летяха въздушни целувки, последен поглед, усмивка и малко сълзи. „Ориент Експрес“ се разтреса, все едно се прокашля и сякаш вече му липсваше Париж, и най-сетне потегли с продължителна и печална въздишка.

Пътуването започваше.

Калуст излезе в коридора с намерение да се разходи из влака и вниманието му бе привлечено от приглушен звук, който сякаш идваше от съседното купе номер седем. Понечи да отмине, но споменът за забележката на носача за пасажера, настанен там, го накара да спре. Дали пък не му се откриваше нова възможност? В крайна сметка нали именно малките вратички понякога водят към големите зали? Преодолявайки неохотата си да се меси в чужди работи, той се върна и почука на вратата на купето.

— Всичко наред ли е?

Чу странен гъргорещ звук и разтревожен, сложи ръка на ръчката и отвори вратата. Съзря мъж, застанал на четири крака на пода, надвесен над локва повръщано.

Мъжът усети, че някой го наблюдава от коридора, и вдигна глава.

— Лошо ми е...

Без да губи време, Калуст натисна звънеца, за да повика помощ, и помогна на неразположения пътник да се изправи. В купето се носеше кисела воня, затова Калуст дръпна пердетата и отвори прозореца, за да влезе чист въздух. Секунди по-късно в купето пристигна носач и като видя положението, веднага грабна комуникационната тръба и се свърза с шафнера с молба да повика лекар.

След като се увери, че пасажерът вече идва на себе си, обяви, че отива за кофа и парцал, за да почисти купето, и изчезна по коридора.

Докато чакаха лекаря, Калуст изведе мъжа навън и го заведе до близкия край на коридора.

До вратата на тоалетната стоеше служител, чието единствено задължение бе да почиства санитарното помещение след използването му. С негова помощ вкара мъжа в банята, за да си наплиска лицето.

После неразположеният пасажер бе върнат в купето, където лекарят на влака вече го чакаше с чантичката си и увесен на шията стетоскоп.

Калуст осъзна, че присъствието му вече не е необходимо и че се превръща в обикновен зрител на прегледа, затова се сбогува и отиде да си гледа своите работи.

Леко почукване, почти допир по вратата, прекъсна четенето на Калуст. Беше късен следобед на втория ден от пътуването и червеникавото слънчево кълбо отдясно галеше просторните плата на Унгария.

— Влезте!

Вратата се отвори и арменецът видя лице с мустаци и остра брадичка да наднича от коридора. Беше пасажерът от купе номер седем.

— Аз съм вашият съсед — представи се гостът, очевидно вече възстановен от вчерашното си неразположение. — Дойдох да ви благодаря за благородството. Наистина постъпихте много любезно.

Калуст скочи от мястото си.

— О, няма за какво да ми благодарите! — възкликна той. — Радвам се, че ви виждам в добро здраве! Предполагам, че вече сте превъзмогнали това... неразположение.

Двамата си стиснаха ръцете.

— Несъмнено! — каза съседът по купе. — В Париж ядох стриди, които не ми понесоха. С клатенето на влака, макар и леко, стомахът ми се преобърна и ми стана лошо. Лекарят обаче се погрижи за мен, даде ми някакви вълшебни соли и след ден почивка съм като нов. — Мъжът посочи книгата, която Калуст бе оставил на масичката. — Не исках да ви прекъсвам. Дойдох само да ви благодаря за добрината, която сторихте, и да ви кажа, че съм на ваше разположение за всичко. Вие бяхте изключително великодушен с мен.

Размениха още няколко любезности относно това какъв късмет е влакът да разполага с лекар, но по някое време разговорът се изчерпа. Като нямаше вече какво да си кажат, се сбогуваха.

Арменецът седна на мястото си и се върна към четенето. Половин час по-късно друго почукване отново го прекъсна. Отиде да отвори и този път беше шафнерът.

— Мосю, часът е седем и четиридесет и пет — заяви французинът с официален тон. — Вечерята ще бъде сервирана след четвърт час.

Тъй като имаше достатъчно време, Калуст довърши главата и започна да се приготвя за вечеря. Оправи вратовръзката си на огледалото, облече сако и излезе.

Точно в осем часа арменецът се появи в ресторанта.

След като се възхити на обстановката, Калуст огледа пасажерите и забеляза познатото лице на съседа си по купе. Мъжът седеше до прозореца отляво, на маса за двама.

— Сам ли пътувате? — попита пътникът от купе номер седем, подканвайки го с любезен жест към свободното място на масата си. — Защо не ми правите компания?

Новодошлият не се поколеба; откриваше му се прекрасна възможност да научи повече за „най-богатия човек във влака“, по думите на носача.

— С удоволствие — отвърна арменецът и се отправи към масата. — Позволете да ви се представя. — Той протегна ръка. — Инженер Калуст Саркисян от Константинопол.

Съседът по купе се изправи, усмихна се и му стисна ръката.

— А, сънародник! — възкликна той и отново се настани на мястото си. — Името ми е Базил Захаров и също съм от

Константинопол.

— Чудесно съвпадение, наистина. — Калуст присви очи. — Но... името ви не звучи османско...

Захаров се разсмя.

— Нищо не ви убягва, а? — отвърна той. — Семейството ми е от Гърция и е избягало в Русия след масовите турски кланета през 1821 година и името ни е придобило руско звучене, въпреки че след това се върнахме в Константинопол. Роден съм с името Василиос Захарияс Захаров, но предпочитам да ме наричат Базил Захаров. — Повдигна гъстите си вежди. — Звучи някак по-загадъчно.

Докато слушаше, Калуст си играеше разсеяно със сребърните прибори на масата.

— Интересно, името ви ми се струва познато — заинтригувано отбеляза той. — Къде съм го чувал?

Гъркът сви тънките си, почти свирепи устни, докато се колебаеше как да отговори.

— Зависи от професията ви. Ако въпросът ми не е недискретен, с какво се занимавате?

— Наскоро завърших инженерство и сега се връщам в Константинопол. Единственото, което ми донесе някакви приходи през последните години, бяха няколко добри инвестиции на „Роял Ексчейндж“.

— Тогава може би ме познавате от там.

Очевидно непознатият имаше някои съображения относно самоличността си, което накара арменецът да се замисли за сделките, в които бе инвестирал на борсата. Припомни си всяка закупена акция през годините и след секунди отвори широко очи, досетил се кой е събеседникът му.

— „Максим“! — възкликна той. — Вие сте представител на „Максим“!

— „Норденфелд-Максим“ — поправи го Захаров с усмивка.

— Браво, добре сте се информирали. Виждам, че сте добър инвеститор. Всъщност моята компания е „Норденфелд“. Благодарение на усилията ми, и го казвам без излишна скромност, успяхме да се слеem с „Максим“ и мисля, че това сътрудничество ще се окаже много изгодно.

Калуст внимателно изучаваше мъжа срещу себе си. Спомни си, че Филип Блейк му бе споменавал за Базил Захаров, наричайки го „търговеца на смърт“, тъй като продаваше оръжие в целия свят. По гърба на арменеца полазиха тръпки. Да закупи акции на „Максим Гън Къмпани“, беше едно — нищо и никакви хартийки, които се разменяха на „Роял Ексчейндж“; съвсем друго бе да вечеря с човека, продал най-много оръжие в целия свят. Как да постъпи? Да стане и да си тръгне? Тази мисъл му вдъхна спокойствие, но той веднага я отпъди. Трябваше да се държи като джентълмен. Освен това можеше да научи нещо от успехите на събеседника си.

— Преди две години купих акции на „Максим“ по съвет на приятел — сподели той. — Но все още не съм спечелил нищо от тях и се опасявам, че така и ще си остане...

— Грешите, драги. От момента, в който се присъедини към нас, „Максим“ престана да бъде враг, който ни саботира, и се превърна в приятел, който ни помага да се разрастваме. — Захаров се наведе напред. — В момента сключваме убийствени договори! Знаете ли...

Сервитьорът прекъсна разговора и им подаде менюто; листът, отпечатан със златисто мастило, предлагаше завидно разнообразие от ястия, достойно за банкет. Всъщност целта му не беше клиентите да изберат желаното ястие, а да ги информира какво ще им поднесат. Така започнаха да сервират вечерята, докато мъжете говореха за бизнес.

— Опасявам се, че аз съм виновен за безполезните ви акции — пошегува се Захаров, докато се хранеха. — Докато с „Максим“ бяхме конкуренти, аз постоянно ги саботирах.

— Така ли? Как?

— О, нямате представа! Преди две години италианските въоръжени сили повикаха „Норденфелд“ и „Максим“ за демонстрация на картечници в Специя. Тази на „Максим“ бе истинска сензация, а нашата — много по-лоша, разбира се. Съзнавах, че при равни условия с тях бяхме загубени, и знаете ли какво направих? Вечерта преди демонстрацията намерих начин да заведа представителите на „Максим“ в един бордей в града, като наредих на момичетата да ги усмъртят. Те бяха толкова изпълнителни, че на следващия ден типовете от „Максим“ дори не се появиха на демонстрацията! Какъв е изводът? „Норденфелд“ получи договора! Калуст повдигна вежда.

— Не ми звучи като лоялна конкуренция...

— В бизнеса, драги, е като в любовта или на война: всичко е позволено — заяви гъркът. — Миналата година австро-унгарската армия организира демонстрация във Виена. Разбира се, не можех да прибягна отново до номера с бордея. Какво направих ли? Подкупих пазача на склада, където „Максим“ държаха оръжията си, и в нощта преди демонстрацията проникнах вътре и повредих картечницата. Когато дойде моментът да покаже какво може, оръжието стреля два-три пъти и — пуф! — засече. Спечелихме и този договор! Притиснах конкуренцията по такъв начин, че те разбраха, че доникъде няма да стигнат, и накрая се съгласиха да се слоят с „Норденфелд“. Само така можеха да се отърват от мен.

— С други думи — възхити се Калуст, — сега представлявате същите картечници, които преди това сте саботирали!

Гъркът шумно се разсмя.

— Кажете, не е ли гениално?

Докато разговаряха, сервитьорите, всички облечени с фракове, жокейски панталони до коляното и копринени чорапи, носеха и отнасяха чинии, изработени от севърски порцелан, със златен кант по ръба. След супата последва ордъовър от стриди, хайвер и лангуста, после печена риба, еленско месо, петел със сини сливи, а за десерт се насладиха на няколко вида сладолед, торти и дузина сирена, поднесени с различни плодове. Влакът се поклащаше толкова леко, че нито капка вино не се разля по масата от чашите, изработени от кристал *Бакарат*.

След вечеря, два часа по-късно, Калуст и Захаров отидоха в салона, който се намираше в дъното на вагон-ресторанта. Помещението бе обзаведено с кожени канапета и лавици с книги и списания на няколко езика, пресъздавайки атмосферата на изискан лондонски клуб. Арменецът поръча чаша вино „Порто“, а гъркът се спря на коняк „Наполеон“, от който изпи солидно количество с аргумента, че все още празнува сливането на „Норденфелд“ и „Максим“, случило се няколко седмици по-рано.

Търговецът на оръжия се шегуваше с натоварената си програма. Разказа, че постоянно пътува и посещава само луксозни хотели, което впечатли Калуст. Но младият арменец искаше да чуе нещо друго. Умираще от любопитство да научи как такъв успешен бизнесмен е

склучил първия си голям договор — опит, който той смяташе, че ще му е полезен в бъдещите бизнес начинания, но му бе неудобно да пита направо.

Едва когато час по-късно забеляза, че събеседникът му е доста почерпен и много-много не си мери приказките, събра кураж да засегне темата.

— Най-любопитното от живота на един бизнесмен е начинът, по който се е издигнал — подхвърли той, сякаш коментарът му не засягаше никого конкретно. — Човек може да научи много от тези истории, не мислите ли?

— И още как! — съгласи се Захаров с блясък в очите, вперени в златистата течност, която танцуваше в чашата му. Това може би беше четвъртото му питие след вечеря и започваше да заваля думите. — Вземете мен например. Аз бях господин никой, който развеждаше туристите на Константинопол по курви. Един ден приятел ме препоръча за мястото на продавач в „Норденфелд“. На непълен работен ден. Плащаха ми малко — пет лири на седмица, но ми обещаха комисионна от десет процента, ако успея да продам нещо. Звучи добре, нали? Обаче знаете ли какво ми дадоха? Една скапана подводница, която постоянно аварийаше! По онова време хората дори не знаеха какво е подводница и „Норденфелд“ не успяваше да я продаде. Та за тая проклетия ме накараха да търся купувач.

— А! И какво направихте, за да се отървете от нея?

Захаров докосна челото си с показалец.

— Използвах главата си, момко! — Потисна едно оригване. — Балканите се въоръжават заради османците, нали така? Тъй като никой не искаше тъпите подводници, поисках позволение от „Норденфелд“ да продам първата машина на по-ниска цена. Онези типове отначало не искаха, стиснати са като дявола, но някак си успях да ги убедя. После отидох в Атина и се срещнах с гръцкия министър на отбраната. Предложих му подводницата с голяма отстъпка и му казах, че тази машина ще постави османците на мястото им... и, разбира се, му обещах пет процента от парите от продажбата да бъдат преведени на личната му сметка... Сключихме сделка и така продадох първата си подводница!

— Не знам колко струва една подводница, но се съмнявам, че продажбата ѝ би направила някого богат...

Гъркът вдигна ръка.

— Почакайте, младежо! Почакайте, това не е всичко! — Отпи глътка коняк. — Знаете ли накъде тръгнах, когато напуснах Атина? Право към Константинопол, разбира се! Уговорих си среща с османския министър на войната и разтревожен му разкрих, че гърците са се сдобили с опасен кораб, който може да се потапя под вода и незабелязано да проникне във водите на Мраморно море. Да не говорим, че може да преплава Босфора и да вдигне султанския дворец във въздуха! Човекът щеше да се насере от страх, трябваше да го видиш! Веднага поръча две подводници, и то на нормалната им цена!

— Еха! Да продадеш нещо без рушвет, си е истинско постижение!

— Как пък не! Министърът беше глупав, но не чак толкова. Прибра си комисионната.

— О!

— А после? Намерих начин да информирам руски агенти, че османските въоръжени сили разполагат с две мощни подводници, готови да плават в Черно море и да бомбардират военноморската база в Крим. Царят щеше да припадне, горкият! Веднага прати военното си аташе в Лондон, за да купи няколко от нашите подводници. И този път — без рушвет.

— Но вие, разбира се, сте си получили комисионната.

Захаров гаврътна останалия коняк и шумно стовари празната чаша на масичката. Сетне се изправи, за да се отправи към купето си.

— Спечелих цяло състояние, младежо!

През остатъка от пътуването Калуст не потърси повече съседа си по купе. Освен това след потеглянето на влака от Букурещ Захаров се радваше на компанията на червенокоса румънка, която някой беше представил в купе номер седем. Затова Калуст се задоволи само с формален поздрав всеки път, когато срещаше гърка във влака, сам или с неговата спътница.

Когато „Ориент Експрес“ пристигна в Ниш, Сърбия, началник-влакът информира пътниците, че трябва да се прехвърлят на дилижанс, тъй като железопътната линия на територията на България не беше завършена. Калуст слезе от влака заедно с носач, който занесе

куфарите до неговия дилижанс — карета с четири места, теглена от два коня. Вътре изглеждаше уютно, макар че беше тясно и прозорците бяха миниатюрни.

— Що за прозорци! — запротестира арменецът. — Така не може да се диша! Няма ли дилижанс с по-големи прозорци?

Кочияшът, с камшик в ръка, поклати глава.

— Прозорците неслучайно са толкова малки — каза той, подготвяйки се да тръгва. — Мерки за сигурност.

— Сигурност ли?

Кочияшът се настани на мястото си.

— Заради изстрелите, господине, заради изстрелите! — възкликна той, като хвана юздите. — С малки прозорци пътниците са по-защитени от куршумите на бандитите, които кръстосват пътищата.

Тази информация стресна четиримата пътници в дилижанса и арменецът се запита дали наистина бе разумно да се впуска в това приключение. Говореше се, че работата по линията ще приключи догодина и чак тогава ще е възможно да се пътува до Константинопол, без да се налага прехвърляне в Ниш. Хрумна му да отложи пътуването, но размисли. Какво щеше да прави? Да остане в Ниш, по средата на нищото, и да гледа как пасат кравите? Разбра, че е прекалено късно да се върне назад, и примирено зае мястото си в тясното пространство.

Преходът с дилижанса се оказа истински кошмар.

Друсаха се повече от двеста километра по лоши пътища, като прекосиха много диви места. И всичко това само с няколко спирания в селища, които се считаха за сигурни, за да сменят конете.

— Ако по някаква причина се наложи да останем тук — обясни кочияшът по време на една от почивките, — пътниците ще трябва да спят в дилижанса.

— Я стига! Защо?

— По причини, касаещи хигиената и сигурността им.

Отговорът не убеди някои пътници, които чувстваха неудобство, но последвалите събития подкрепиха доводите на кочияша. На половината от пътя, някъде след София, се чуха изстрели и пътниците, с които младият инженер споделяше колата, бяха обзети от ужас.

— Мили боже! — изпищя една френска матрона, чиито обикновено розови страни побеляха като платно. — Ще умрем!

Калуст се сви на мястото си, също пребледнял от страх. Беше толкова уплашен, че не бе способен да пророни и дума. Единственият звук, който се чуваше от него, бе бясното биене на сърцето му. Изстрелите наоколо продължиха известно време, понякога се чуваха наблизко, но повечето идваха отдалеч и дилижансът отново потегли, сякаш нямаше нищо общо със случващото се около тях. Няколко километра по-нататък гърмежите заглъхнаха и колата спокойно продължи по пътя си. Спря чак на следващата сутрин, когато стигнаха Татар Пазарджик, откъдето се прекачиха на друг влак на Международната компания за спални вагони.

Влакът потегли едва след като всички дилижанси пристигнаха невредими. Пътуването беше сравнително кратко и след няколко часа, когато пътниците все още се възстановяваха от изморителното пътешествие с дилижанса, един кондуктор мина през всички купета, като чукаше по вратите и известяваше нещо, за което всички копнееха.

— Дами и господа — казваше той, когато някоя врата се отвореше, — след тридесет минути пристигаме в Константинопол.

---

[1] Качвайте се, дами и господа! (фр.) — Б.пр. ↑

[2] До скоро! (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Лек път! (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Добре дошли, господине! (фр.). — Б.пр. ↑

[5] Влаков служител, отговорник за багажа и превозваните пратки. — Б.пр. ↑

[6] Влаков служител, който обслужва спалните вагони. — Б.пр. ↑

VI.

Имаше нещо успокоително в онази далечна припряност на платноходките и параходите, които кръстосваха Мраморно море, навлизаха в Босфора или излизаха от там, плъзгайки се леко пред къщите, разсичащи хоризонта — като гигантска картина, нарисувана с ярки акварели.

Константинопол струеше от прозореца на салона, където семейство Саркисян обядваха — прекрасен изглед, от чиято завладяваща красота очите на Калуст бяха отвикнали и сега жадно я поглъщаха.

Вниманието на родителите му обаче бе насочено към сина им, който тъкмо се бе върнал вкъщи; предпочитаха да съзерцават него, вместо града в далечината.

— Сега, след като завърши — говореше Вахан, докато сърбаше супата си, — какво смяташ да правиш?

Добър въпрос. През последните дни младежът си го бе задавал хиляди пъти.

— Не знам... — отвърна той. — Може би някои сделки...

— Сделки ли? Какви сделки? Та ти завърши инженерство!

— Вярно е.

— Ами... работи! Толкова работа има за вършене в тази страна! — Вахан погълна още една лъжица супа. — Искаш ли да говоря със Салим бей, за да види как можеш да бъдеш полезен?

Калуст се намръщи.

— Честно казано, нямам желание да строя пътища, мостове, сгради и каквото ще друго.

Баща му остави лъжицата в купата със супа и се взря в сина си с изражение, което подсказваше, че не вярва на ушите си.

— Но тогава защо учи инженерство? — попита той. — За какво финансирах целия ти престой в Лондон? Пък и скъпо ми излезе! Не мислиш ли, че трябва да има възвръщаемост на инвестициите? А и завърши чудесна специалност. Няма да останеш без работа.

Погледът на Калуст отново се зарея в града навън, който изпълваше рамката на прозореца от край до край. Загледа се във великолепието на Стамбул и грамадните силуети на *Света София* и *Сюлейман джамия*. Великани, вечно бдящи на пост, две светилища, обградени от минарета от четирите страни, като султани сред любовниците си в харема.

— Дипломната ми работа бе свързана с петрола — каза той с отнесено изражение. — Вие притежавате изключителни права за внос на керосин, нали така? — Отмести погледа си от далечния град и срещна погледа на баща си. — Защо да не съчетаем нещата?

— Искаш да се занимаваш с керосиновия бизнес? Тук са необходими търговски умения...

— Всъщност търговията на дребно с керосин също не ме вълнува. Струва ми се много по-интересно да се захвана със суров петрол и да помисля за различното му приложение. По време на следването си в Лондон осъзнах, че тук се крият невероятни възможности. Тъй като добивът на петрол едва започва и малцина имат представа за какво точно става дума, първият, заел се с този бизнес, ще има решаващо предимство.

— В началото ли? Но... мнозина отдавна са в бизнеса!

— Хора без подготовка и квалификация, господине. Обикновени авантюристи, това са те! Аз говоря за професионализъм, разбирате ли? Сериозни неща, като в Америка.

Вахан се върна към супата си. Всички около масата внезапно потънаха в мислите си. Чуваха се само приборите, които мелодично потракваха в чиниите, и ритмичното сърбане, подобно на музикална композиция за камбанки.

Господарят Саркисян дояде супата си и почака прислужниците да отнесат празните съдове, преди да заговори отново.

— Знаеш ли какво мисля? Трябва да попътуваш малко...

Синът му се взря в него с нескрита изненада.

— Да пътувам ли? Къде?

Един прислужник се появи и сложи плато с хоровац в средата на масата.

Печеното месо ухаеше така приятно, че на новодошлия за малко да му потекат лигите. Отдавна не бе хапвал този деликатес от детството си.

— До родината на керосина, младежо.

Влакът въздъхна тежко и продължително с гъст дим, сякаш пръхтеше от изтощение. Разтресе се силно, като в предсмъртен спазъм, и накрая спря. След като надникна през прозореца, за да добие първоначална представа за града, Калуст махна на носача от железопътната компания, грузински младеж от благороден, макар и беден произход, който взе куфарите и ги завлече по коридора до вратата. С последни сили ги свали на перона.

Арменецът слезе след него, даде му бакшиш от девет пенса и мигновено бе обграден от трима татарски кочияши, облечени в традиционни костюми.

— Желаете ли транспорт, господине?

Калуст избра онзи, който му се стори най-надежден, и го последва по перона, докато напуснаха гарата и стигнаха до раздрънкан файтон. Очевидно поддръжката на превозното средство не беше на кой знае какво ниво.

— Към грандхотела.

Татарският кочияш подреди куфарите и новодошлият се настани във файтона. Когато потеглиха, той се залепи за прозореца, за да почувства града с цялото си същество.

Баку.

Пътуването бе дълго, преди три седмици бе тръгнал от кея на Галата с парахода *Niemen*. Бе плавал по Босфора и Черно море до Батуми, откъдето се качи на влак на Транскавказките железници през Мингрелия до Тифлис. От третия етаж на хотел „Берлин“ бе зърнал царя и царицата, от плът и кръв, да се разхождат с кола из столицата на Южен Кавказ заедно с княза и придворните, придружени от арменското, грузинското и татарското регентство, пременени в най-елегантните си тоалети.

Каква гледка само!

Но в този момент Калуст се намираше в Баку — целта на неговото пътуване, и остана крайно изненадан. Очакваше да види град с изявен персийски облик, като се започне от кулата, от която се бе хвърлила дъщерята на един хан, ако се вярва на вълнуващия пътепис на Александър Дюма, който бе прочел преди няколко години в

Марсилия. Но докато пътуваше с файтона, видя модерен град с широки булеварди и големи, наскоро построени сгради. Испита разочарование, тъй като търсеше магията на отминали времена и техните ханове, но като че ли мястото не бе по-различно от всеки друг руски град.

Вятърът го блъскаше в лицето, рошейки косите му, когато внезапно усети остра миризма. Беше неприятна, напомняше киселина и вероятно се отделяше от някакво химическо вещество. Подаде главата си през прозореца и заговори кочияша, опитвайки се да надвика шума от движението на колата.

— Каква е тази миризма?

Мъжът тъкмо щеше да размахва камшика, за да накара коня да побърза, но се спря.

— Петрол, господине! Миризмата на петрола! — Той посочи към шосето, по което се движеха. — Виждате ли това?

Арменецът сведе поглед и забеляза сиво-синкаво петно, което покриваше част от настилката. Вгледа се внимателно и разбра, че руснаците използваха втвърдените отпадъци от нефтените рафинерии, за да застелят улиците. Калуст първо се отврати, но след като наблюдава известно време другите файтони и коне, които се движеха по улицата, забеляза, че те не вдигаха прах и не хвърляха кал при преминаването си. Тогава го озари идеята, че употребата на втвърден нефт за настилка всъщност бе гениална идея. Защо да не стигне и до Европа?

Мислите на арменеца бяха прекъснати от виковете на кочияша, който дърпаше юздите на конете. Файтонът спря.

— Пристигнахме, господине — обяви мъжът и скочи на земята. Сетне започна да сваля куфарите. — Това е грандхотел „Баку“.

Хотелът бе считан за най-добрия в града и бе сравнително добре обзаведен, но не впечатли особено Калуст. Пътуването в „Ориент Експрес“ го бе запалило по лукса, особено след като Базил Захаров му бе описал преживяванията си из най-добрите европейски хотели. Ето това се наричаше живот!

Докато разопаковаше куфарите в стаята, някой почука на вратата и Калуст отиде да отвори. В коридора стоеше около тридесетгодишен синеок мъж с брада и грижливо сресана руса коса, който държеше шапка и настойчиво се взираше в него.

— Добър ден! — поздрави той. — Вие сте господин Саркисян, предполагам...

— Да, аз съм.

Непознатият протегна ръка.

— Казвам се Емануел Нобел — представи се той. — Снабдител съм на баща ви и получих телеграма от него, в която съобщава за пристигането ви с молба да ви разведе из града. Съдържателят на хотела ме уведоми, че сте се настанили, и идвам да ви уведомя, че съм на ваше разположение.

След като поздрави госта си и му благодари за любезността, Калуст го помоли да изчака, за да се приготви. Няколко минути покъсно, вече освежен, той слезе по стълбите към фойето и се отправи към него.

— Значи, сте от семейство Нобел? — попита той новия си приятел. — Онези Нобел, които управляват петролния бизнес в Русия?

— Същите.

— Интересно. Знаете ли, четох много за вашите инвестиции, докато подготвих дипломната си работа в „Кингс Колидж“. Изглежда, ваш роднина — господин Лудвиг — е най-големият петролен магнат в тази част на света.

— Това е баща ми. За жалост, той почина миналата година...

Тази новина смути Калуст за момент.

— О, простете! Не знаех...

— Не се тревожете. След като баща ми почина, аз поех компанията.

— Ами чичовците ви? Какво се е случило с този, който е изобретил динамита? Май четох някъде, че също е починал...

— Чичо Алфред ли? Недоразумение. Когато баща ми почина, вестниците помислиха, че става дума за чичо, и писаха за изчезването на изобретателя на динамита. Някои го нарекоха Изобретателя на смъртта. — Устните му за кратко се извиха в усмивка. — Чичо ми бе много потиснат, когато прочете вестта за смъртта си, горкият. Тогава осъзна, че ще го запомнят единствено заради динамита. Новините толкова го натъжиха, че промени завещанието си с намерението да учреди някакъв фонд, само и само да подобри репутацията си^[1]. — Емануел сви рамене. — Пилеене на пари, мен ако питате. И така, той е зает със своите си неща и предпочете да ми повери бизнеса тук, в Баку.

Както вероятно предполагате, няма много желаещи да се заточат в този град...

Излязоха от хотела и арменецът откри, че вече почти не забелязва миризмата на петрол, която му бе толкова неприятна на идване с файтона. Явно хората могат да свикнат с всичко.

С покровителски жест Емануел освободи кочияша, тъй като предпочиташе да разведе госта си пеша. Следваше ги висок и набит мъж с пиратска брада и затъкнат в колана пистолет, който домакинът представи като *кочии* — татарин, който ги охраняваше.

— Имате нужда от гавазин? — учуди се Калуст. — Та ние се намираме в цивилизован град, нали?

На лицето на Емануел се появи иронична усмивка.

— Така ли мислите?

Не бяха изминали и триста метра, когато някакъв силует ненадейно се нахвърли върху арменеца. Настана суматоха и преди да се усети, Калуст вече лежеше по гръб на тротоара, а мъжът върху него бе блокирал ръцете и краката му. Докато се опомни, усети, че тежестта на непознатия изчезва, и осъзна, че гавазинът на Емануел го бе вдигнал като чувал с картофи и го бе захвърлил върху покритата с катран улица.

Все още замаян от случилото се, Калуст се изправи и се огледа. Огромен мъж, може би два метра висок, с продълговато и грозно лице, черна и гъста брада и с камшик в ръка, се биеше с трима мъже в окаян вид. Бе трудно да се каже кой взима превес, тъй като щом великанът се освободеше от единия, другите двама веднага се нахвърляха отгоре му.

Емануел направи знак на гавазина и татаринът се гмурна в мелето като същински бик, за да помогне на великана срещу противниците му. Изправени срещу двама истински титани, тримата осъзнаха, че нямат шанс, и побягнаха; единият от тях накуцваше. Великанът обаче се спусна след тях, налагайки ги с камшика. След няколко метра се отказа да ги гони и се върна. Противниците му бяха прекалено бързи за него.

— Е, Арпиар? — заговори шведът, когато всички се поуспокоиха. — Победихте ги и въпреки това хукнахте след тях, а? Струва ми се малко злобничко от ваша страна...

Докато се приближаваше към новодошлите, великанът оправяше измачканите си дрехи и навиваше камшика. Вървеше задъхан и освен огромното му тяло, най-забележителното у него бе погледът му, в който блестеше някаква лудост, дори злост. Това вероятно се дължеше на гъстите вежди, които му придаваха вид на широкоплещест Мефистофел.

— Злобничко ли? — изръмжа гръмко той. — Аз съм зъл! Дори много зъл! И горд! Знаете ли защо? Защото само слабаците са добри, ясно ли ви е? Правят се на добри, защото не са достатъчно силни, за да бъдат лоши!

— Да, знам теорията ви — отстъпи Емануел. — Но не смятате ли, че вече е време да се вразумите? Защо не оставите гавазите да се бият вместо вас?

— Нямам нужда от тези женчовци! — Той посочи към татарина зад себе си. — Не се нуждая и от помощта на вашия човек! Прекрасно щях да се справя и сам с тези дрипльовци.

— Не така — отвърна шведът, размахвайки пръст, сякаш му се кара. — Неблагодарността е грозно нещо, драги Арпиар Зиновиев! Пратих моя телохранител да ви помогне и така ли ми благодарите? На какво прилича това?

— Какво искате да направя? Да ви разцелувам ли?

— Едно „благодаря“ ще е достатъчно.

Зиновиев подсмръкна звучно, обърна се и изплю една гъста хрчка на земята.

— Благодарност ли искате? Тогава заповядайте утре вечер в имението ми. Ще видите какво означава истинско забавление.

— Това покана ли е?

Великанът сложи ръце на кръста и се взря в събеседника си с навъсено лице и с навит камшик в ръката, сякаш всеки момент щеше да му се нахвърли.

— Това е заповед!

Докато следваше Емануел по улиците на Баку на връщане към хотела, Калуст бе смаян и уплашен. Арменецът бе свалил самото си и го тупаше от прахта, която бе полепнала по него, докато лежеше на улицата. Инцидентът бе помрачил желанието му за разходка и той

помоли да се върнат в хотела. Макар ужасен от преживяното, Калуст се чувстваше по-скоро объркан.

— Винаги ли е така?

Шведът се усмихна.

— Да кажем, че Баку е много оживен град — отвърна той. — Нападенията са ежедневие и почти няма полиция. — Той посочи с палец мъжа, който ги следваше. — Който иска сигурност, трябва да наеме някой татарин или от онези грузински принцове, които ходят въоръжени до зъби. Иначе е загубен.

— Ами онзи кибритлия?

— Зиновиев ли?

— Да, и той ли е *кочиш*!

Шведът се разсмя от сърце.

— Наистина прилича на такъв — съгласи се той. — Но не е... Ако щете вярвайте, но Арпиар Зиновиев е един от най-богатите хора в Баку.

Това твърдение му се стори невероятно и Калуст помисли, че събеседникът му се забавлява за негова сметка.

— Кой? Онова чудовище? Един от най-богатите в... Не може да бъде! Шегувате се!

— Питайте когото искате — увери го Емануел. — Зиновиев притежава най-успешната компания в Баку след нашата и тази на Ротшилд. Човекът буквално се къпе в рубли! Толкова е богат, че дори не знае какво да прави с парите си!

Все така объркан, Калуст си припомни образа на мъжа със свирепо лице, който с голи ръце се биеше с групичката просяци на улицата. Нима бе възможно този главорез да бъде петролен магнат? Невероятно наистина! И преди всичко, колко бе различен той от всички милионери, които бе срещал преди! Бе трудно да си представи Оханес Берберян или дори Базил Захаров в такава светлина!

— Как е възможно? — попита той. — Как така тип като него е станал толкова богат?

— А, историята на Зиновиев е достойна за роман на Дюма! — отбеляза домакинът. — Знаете ли, че той е арменец като вас?

— Наистина ли?

— В началото бил бедняк, скромн селянин, нает да прислужва на генерал. Този генерал обаче бил адютант на царя и имал интереси в

Баку. Дошъл насам и довел Зиновиев със себе си. Тъй като му липсвала полската работа, нашият приятел дал мизерните си спестявания за лозе в покрайнините на града. Нищо особено, разбира се. Един ден Зиновиев не отишъл на работа и генералът се разгневил. Нарекъл го безделник, казал му, че ще го уволни и т.н. Не успял да изпълни заканите си, защото в имота на Зиновиев били открити значителни залежи на петрол.

Калуст зяпна от изненада.

— Шегувате се!

— Човекът забогатя за една нощ. От шепа земя изкара близо половин милион долара! Въпреки че е груб и недодялан, Зиновиев не е никак глупав. Реши да не спира дотук и тъй като имаше много пари, продължи да купува земи. И понеже късметът привлича още късмет, а парите — още пари, той откри петрол и по нашите земи! — Емануел се разсмя. — Та от едно нищо и никакво лозе Зиновиев построи империя. Сега има толкова пари, че дестилира керосина в цистерни от платина! И, разбира се, издигна същински арабски палат, в който всяка седмица организира нечувани забави...

Калуст се спря на тротоара и остана известно време така, с вперен поглед в своя водач, сякаш отказваше да повярва на историята. Сетне поклати глава и тръгна отново.

— Какъв късмет, а? Той ви покани на следващата сбирка.

Емануел се обърна към госта си и загадъчно се усмихна.

— Ние бяхме поканени, драги — поправи го той. — И двамата.

— Какво искате да кажете?

Двамата спряха пред грандхотела — началната точка на тяхната печална разходка, и шведът посочи Калуст, като го докосна с пръст по гърдите.

— Вие идвате с мен!

---

[1] Алфред Нобел (1833–1896) — шведски химик, инженер и предприемач, създател на динамита. Завещава цялото си състояние за учредяването на Нобеловите награди. — Б.пр. ↑

VII.

На следващата сутрин Калуст се събуди от леко, но настойчиво почукване по вратата. Сънен, арменецът отвори едното си око и надникна през прозореца; небето тъмнееше в сини тонове, а лилаво сияние на хоризонта бе знак, че слънцето се готви да изгрее. Беше рано. Той стана и се заклатушка в тъмното, ругаейки тихо през зъби, като заплашваше да обезглави негодника, дошъл да го безпокои в толкова неподходящ час.

Ядосан, рязко отвори вратата и съзря пиколо, което чакаше в коридора.

— Добро утро, господине — поздрави младежът с явно неудобство. — Простете, че ви събуждам, но господин Емануел Нобел изпрати куриер да съобщи, че ще ви чака долу точно в шест.

Гостът разтърка слепоочието си.

— Колко е часът?

— Пет и половина.

Калуст изруга отново и шумно затръшна вратата. Неговият водач му бе казал, че ще дойде рано, но не бе предупредил, че ще е чак толкова рано. Добре че не си беше легнал късно. В Баку нямаше театри, нито концертни зали. Само барове със съмнителна клиентела, които Калуст предпочете да избягва, затова след като вечеря, не му оставаше нищо друго, освен да си легне.

Нямаше време за губене. Арменецът обичаше да бъде точен и изискваше същото от другите. Тъй като знаеше, че половин час минава бързо, той се изми и се облече. След като се приготви, слезе за закуска.

Шведът се появи в хотела, докато Калуст още се хранеше. След като хапна две парченца плод, гостът бе готов да придружи водача си до колата. И дума не можеше да става пак да обикалят града пеша. След като излязоха навън, арменецът отново вдъхна наситения с петролни газове въздух, но не му стана неприятно. Слънцето вече бе изгряло и градът се събуждаше в чудесно свежо утро. Хубаво бе да усетиш прохладния бриз, още повече че денят се очертаваше горещ.

— А сега — обяви Емануел — отиваме при петрола!

Колата подкара през източната част на Баку, докато излезе от градската зона и се отправи към полуостров Апшерон. Калуст наблюдаваше внимателно пейзажа, обръщаше внимание на растителността, почвата, дори на минувачите и веднага забеляза разликата, след като напуснаха града.

Пръстта бе станала сивкавобяла заради натрупването на огромни количества сол или пясък, а пейзажът — неприветлив. На места земята бе залята с нефта или петрол и бе ясно, че почвата е неплодна — в този край нищо не можеше да вирее. На теория тук свършваха Кавказките планини, или поне така бе отбелязано на картата, но всъщност теренът бе леко хълмист и се спускаше в равна ивица земя.

— Добре дошъл в платото на вечния огън!

Долу теренът изглеждаше още по-суров. Колата мина бавно през селището Сурахани и стигна до Храма на огъня, където земята непрекъснато гореше. Калуст погледна учудено към пламъците, изникнали от почвата, в кръг от камъни, като огнище, което никога не угасваше, и остана дълго и мълчаливо пред този феномен, който пленяваше хората от незапомнени времена. После продължиха пътя си през естествени петролни блатата, докато стигнаха до съседното плато на Балахани. Там се намираха големите петролни залежи на Баку — изворът на богатството на баща му и на още шепа хора. Когато най-сетне спряха колата и слязоха, арменецът не можа да откъсне очи от смайващия спектакъл, който се разкриваше пред него.

— Мили боже!

Мощни черни струи летяха във въздуха като несекващо черно шампанско, бликащо от земните недра, което образуваше лепкави гейзери с височина осемдесет, дори деветдесет метра. Тъй като искаше да ги разгледа отблизо, новодошлият пристъпи несигурно към бурния кладенец, но внезапен порив на вятъра обърна посоката на струята. Внезапно Калуст усети лепкавия дъжд по тялото си.

— Внимавайте! — извика Емануел. — Махнете се от там!

Арменецът го послуша и отстъпи на безопасно разстояние. Но вече бе опръскан с петрол, което всъщност не го обезпокои. След първоначалната изненада случката дори му се стори забавна — не всеки ден човек попада под такъв дъжд. Възползвайки се от

предоставената му възможност, Калуст прокара показалеца си по течността, опръскала дрехите му, и я разтърка между пръстите си, за да определи по-добре консистенцията ѝ.

— Мазно е — отбеляза той, когато се върна при домакина си. — И гъсто.

Върнаха се на шосето и се разходиха покрай останалите кладенци. Навсякъде се виждаха дървени сондажни кули, съоръжения за добив, издигащи се като чуждоземни великани. На места петролът се лееше свободно от земята като черна лава, изригнала от невидими вулкани, и образуваше малки езера в хлътналите части на терена.

— Но това е прахосничество!

— И е опасно — побърза да добави Емануел, повишавайки глас, за да надвика оглушителния шум, който се носеше от окъпаното в черна кръв плато. — Местните се страхуват от инциденти. Онзи ден от един кладенец бликна струя, висока повече от двеста фута. И знаете ли докъде стигнаха пръските? До улиците на Баку, представете си!

— По дяволите!

Тогава забелязаха блещукащи в далечината червеникави и жълти точици, от които излизаше дим, като заводски комини. Виждайки, че гостът му изгаря от любопитство, Емануел нареди на кочияша да ги закара там. Когато се приближиха, Калуст видя, че това са пламъци. Отивайки още по-близо, се изправиха срещу горящи струи петрол, достигащи седемдесет-осемдесет метра височина, чиито огнени пръски се сипеха по земята, сякаш от небето падаше пурпурна градушка. Ако има ад, помисли си ужасен посетителят, сигурно изглежда така. Огнената струя излъчваше зловеща алено-черна светлина, която се превръщаше в гъсти облаци дим, а във въздуха се носеше остра миризма.

— Огнят е най-опасен — заговори Емануел, докато отраженията на жълто-червеникавите огнени езици танцуваха по лицето му, сякаш бяха сянката на самия дявол. — Пожарът при Дружба продължи десет седмици.

— Но как започва всичко това?

— О, различно. Например инцидент. Или поради небрежност. Понякога дори са подпалвани от самите собственици.

— Не е за вярване!

— Знам, че звучи невероятно — съгласи се шведът. — Но е така. — Той посочи на юг. — По тия места имаше кладенци, които избулваха близо двеста хиляди хектолитра. Беше изумително, както сигурно предполагате. Проблемът бе, че петролът беше толкова много, че заля околните полета. Собствениците, разбира се, се разгневиха и излязоха на протест. Казаха, че петролът е опасен и може да предизвика огромен пожар, и имаха право. Неспособен да се справи с проблема, знаете ли какво направи притежателят на кладенците, за да ограничи разливите? Подпали ги — единственият начин да сложи край на всичко това.

Замаяни от тежкия въздух, двамата се отдалечиха от пламъците. Отново потеглиха с колата, но Калуст не откъсваше поглед от нефтените езера, образувани от неконтролируемите гейзери, изненадан от факта, че се срещаха навсякъде край пътя.

— Няма спор, че това е опасно — съгласи се той. — Но все пак не смятате ли, че това е огромно разхищение?

— Естествено! — съгласи се шведът. — Знаете ли какво ще се случи с нефта, събран в тези езера? Тъй като не може да се експлоатира, ще се затрие в Каспийско море. Колко жалко! И това е само част от проблема. Забележете, че тук има много кладенци, които не са регулирани и са напълно безполезни. Преди време познавах собственик, който фалира, докато неговият кладенец, представете си, изхвърляше милиони литри петрол! Чисто и просто той не можеше да го контролира. Така кладенец, който в Америка би направил всеки богат, тук докарва притежателя си до банкрут.

— Често ли се случва?

— За съжаление, да. Половината от добития петрол на Апшеронския полуостров е безвъзвратно загубен заради непрофесионализма на експлоататорите. Преди няколко години братята Орбелови пренебрегнаха високото налягане на кладенеца си и затегнаха прекалено капака му. Знаете ли какво стана? Заради налягането петролът разруши стените на кладенеца и за половин час напълни резервоар от две хиляди хектолитра, който преля и петролът се разля по терена. — Емануел щракна с пръсти. — Два милиона хектолитра изчезнаха ей така!

Оглушителна врява, какофония от викове, смях и забавна музика изпълваше каспийската звездна нощ, когато Калуст и Емануел слязоха от колата на компания „Нобел“ и се отправиха към портата.

Двамата озъбени татари, които охраняваха входа, препречиха пътя им. Познаха шведа и му дадоха знак да продължи, но един от тях протегна ръка и задържа другаря му.

— Това е господин Саркисян — каза Емануел. — Той е с мен.

Татаринът изръмжа неохотно и отстъпи, за да му направи път. Двамата гости влязоха и още на портала се натъкнаха на истински цирк, разположен в градината на огромна къща. Фасадата на сградата бе цялата в златни орнаменти, които проблясваха на светлината на свещите в градината.

— Виждали ли сте тези отражения по стените? — попита Калуст. — Това някаква специална боя ли е?

Приятелят му се разсмя.

— Златни плочи! — весело отвърна той. — Зиновиев е покрил двореца си със злато, представяте ли си? Веднъж, по време на бунт в Баку, просяците дойдоха до тук и нападناха сградата, за да откраднат златните плочи. Оттогава той увеличи броя на татарите, които охраняват имота.

Вниманието на Калуст бе привлечено от случващото се в градината. Гол мъж, само по препаска, бълваше огън от устата си, предизвиквайки възторжени възгласи у зрителите, а факир се разхождаше върху натрошени стъкла. Изпълнението на двамата циркови артисти бе достойно за възхищение, въпреки че очите на арменеца веднага се спряха на танцьорките. Почти всички бяха руси, в прилепнали рокли с дръзка дължина над коляното, но най-въздействащи бяха чувствените им движения, докато поклащаха бедрата си напред и назад в ритмите на цигански оркестър.

— Нобел! — изрева познат глас. — Ето те най-после!

Двамата новодошли се обърнаха в посока на гласа и съзряха гигантския силует на домакина, който вървеше към тях. Арпиар Зиновиев се приближи към тях с отворени обятия; облечен бе в яркочервена копринена риза, панталони със златни нишки и ботуши на ток с шпори и неизменния камшик, навит в едната му ръка; не би могло да се каже, че оставаше незабелязан.

Мъжагата застана до Емануел и разтърси раменете му, като го остави почти без дъх, и му залепи четири звучни целувки по бузите.

— Арпиар, престанете!

Зиновиев го пусна и гръмко се разсмя.

— По-крехък си и от някоя госпожица, Нобел! — възкликна той.

— Ако имаше и цици, щях да те изпапкам!

— Какво говорите, човече? Дръжте се прилично!

Двуметровият великан отново се разсмя. Той рязко вдигна ръка, показвайки градината.

— Е, харесва ли ви забавата?

— Опасявам се, че не мога да отговоря на въпроса ви — отвърна шведът. — Току-що пристигаме и досега успяхме да видим само онези артисти.

Зиновиев огледа тълпата и направи знак на няколко танцьорки, които тъкмо бяха приключили изпълнението си на откритото пространство пред един внушителен фонтан.

— Момичета, елате!

Танцьорките се затичаха към тях с малки крачки, докато се кикотеха и си подвикваха една на друга.

— Имате ли нужда от нас, мосю?

Домакинът не обърна внимание на русокосата красавица, която го бе заговорила на френски. Вместо това той се обърна към двамата гости, които стояха наблизо, и посочи групата момичета с палец.

— Харесвате ли някоя?

Калуст и Емануел се спогледаха, изненадани от въпроса.

— Ами... — смути се шведът. — Госпожиците са много хубави, но, естествено, аз не ги познавам и не мога да...

— Не ги познавате ли! Хубаво ги вижте, по дяволите!

Двамата мъже огледаха всички момичета. Бяха пет — три руси, една червенокоса и една чернокоса. Имаха пищни форми и дълбоки деколтета, от които се подаваха зърната на гърдите им. Интересно защо не се чувстваха неудобно, че се излагат така на показ като добитък. Напротив, гледаха мъжете с очакване, премигваха и се усмихваха. Като забелязаха колебанието им, едната хвана гърдата си и я разклати като зрял плод, докато хвърляше предизвикателни погледи на Емануел.

— *Ca vous plait, m'sieur?*^[1]

Шведът се изчерви, запъхтя се, без да знае какво да каже, очевидно засрамен.

— Ами... очарователни са — заекна той. — Обаче... може би някой друг път. — Махна с ръка наоколо. — Сега бих искал да разгледам имението и да се наслаждавам на забавата. Струва ми се, че е весело.

Зиновиев се намръщи и изгледа подозрително госта си:

— Абе, Нобел, да не си обратен?

При този изключително директен въпрос шведът се разсмя нервно.

— Разбира се, че не — отвърна твърдо той. — Само че не съм много по тези неща...

Домакинът разочаровано поклати глава и се обърна към Калуст:

— Ами вие? Ще си изберете ли някоя?

Дребничкият гост се сви още повече, смутен от грубите маниери на Зиновиев, но не се посвени да огледа отново момичетата, поспециално едната русокоса — тази с по-пищните форми. Поколеба се за миг, след като тя облиза яркочервените си устни с влажния си език, но накрая поклати глава.

— Не.

Домакинът присви очи и се наведе над него; очевидно не му хващаше много вяра.

— Струва ми се, че ви се иска да се позабавлявате — прошепна той. — Защото не искам хората да говорят как сте дошли на гости на Зиновиев и не сте се веселили! — изръмжа внезапно той. Вдигна пищната блондинка с червените устни, сякаш бе чувал с картофи, и я тръсна пред новодошлия, като не пропусна да притисне щедрите ѝ гърди към лицето му. — Хайде, вземайте курвата! — Той посочи към голямата къща. — Заведете я в някоя от стаите. Забавлявайте се!

Калуст не знаеше какво да направи и местеше погледа си между Емануел, Зиновиев и момичето, което вече се отъркваше в него. Тогава шведът се намеси и издърпа приятеля си настрана.

— Нали щяхме да се разходим? Да вървим.

Двамата се отдалечиха, за да се пошляят наоколо. Минаха покрай акробати и фокусници, които изпълняваха своите номера, танцова труппа цигани, облечени в бели ризи и черни панталони, а жените носеха дълги поли в ярки цветове. Навсякъде имаше дълги маси,

отрупани с различни видове месо и сладкиши, и сервитьори, които маневрираха сред гостите с пълни подноси с чаши шампанско. Но преди всичко имаше много красиви жени, очевидно европейки. Докато ги наблюдаваше в захлас, Калуст забеляза, че някои често влизаха в къщата под ръка с гостите, а други излизаха, като пригласяха роклите си. Емануел не каза нищо, но бе ясно, че домакинът ги бе довел от най-добрите европейски бордеи специално за приема.

След известно време шведът осъзна, че това не бе нищо друго освен оргия, маскирана като светско тържество, и извади часовника от джоба си, за да провери колко е часът.

— Май е време да тръгваме...

Потърсиха домакина, за да се сбогуват. Зиновиев ги попита направо дали са „изчукали някоя мацка“, но шведът не искаше да продължава разговора и само благодари за поканата. Калуст стори същото. Сетне, без да кажат нищо повече, двамата минаха през тълпата и се отправиха към изхода.

Точно когато минаваха през портата, Калуст спря и се плесна по челото.

— О, не! — възкликна намръщено той. — Забравих си кърпичката.

— Къде?

— В тоалетната — Кимна на спътника си. — Изчакайте ме тук, веднага се връщам.

Преди Емануел да успее да отговори, арменецът вече бе изчезнал сред гостите в градината. Калуст вървеше бързо и уверено като ловно куче, надушило плячка, но следата не го поведе към голямата къща, най-малко пък към тоалетните, където уж бе забравил кърпичката си. Потърси домакина и го откри на същото място, където се бяха сбогували преди минута.

— Още ли сте тук? — запита учудено Зиновиев. — Мислех, че сте си тръгнали.

Гостът източи врат, опитвайки се да стигне възможно най-близо до ухото на великана.

— Помните ли онази французойка, която ми представихте преди малко?

Домакинът повдигна гъстите си вежди, изненадан от въпроса.

— Проститутката от Париж? Да, защо?

Преди да отговори, Калуст неспокойно се огледа наоколо, за да се увери, че шведският му приятел не го е последвал. Градината гъмжеше от народ, но Емануел Нобел не се виждаше никъде, което накара арменеца почти да въздъхне от облекчение. Обърна се към едрият мъж и се повдигна на пръсти в опит да прошепне нещо в ухото му.

— Отседнал съм в стая 201 на грандхотела — каза тихо той, защото се боеше някой да не го чуе. — Може ли да я пратите при мен тази нощ?

---

[1] Харесва ли ви, господине? (фр.). — Б.пр. ↑

VIII.

Вълните на неспокойното Мраморно море яростно се разбиваха във вълнолома. Бяха високи, но не можеха да го достигнат. Въпреки оглушителния шум Калуст остана съсредоточен в текста. Седеше на една пейка на брега точно там, където Босфорът започваше своя път към Черно море, без да забелязва случващото се наоколо; дори пискливото, меланхолично крякане на чайките не можеше да го разконцентрира.

— *Après... que... l'on... a... vue...* — шепнеше си той, докато пишеше. — *Vue?* — запита се колебливо. — Или пък *vi*? Мъжки род е, значи *vi*. — Задраска буквата *e* и остана *vi*. Сетне отново започна да пише: ... *sur... les... plateaux... desoles... de... la... peninsule... d'Apcheron... le... petrole...*^[1]

Младият инженер бе решен да напише статия на добър, дори перфектен френски, затова се опитваше да мисли на чуждия език, докато пише, както се бе научил в Марсилия. Бе открил, че именно тук, на крайбрежната улица на Пера, между градската глъчка на Константинопол зад гърба му и кроткото плискане на морските вълни пред него, се вдъхновява най-силно. Ето защо реши да прекара следобеда на тази пейка заедно с бележките от пътуването си и арменско-френския речник.

Спря да пише и тихо прочете написаното до момента. Хареса му, въпреки че бе открил две несъгласувания по род, които веднага поправи. Знаеше, че френският език е безкомпромисен в съгласуването, затова внимаваше за грешки; не искаше да става за срам пред мадмоазел Дюпре, когато тя прочете текста. Бившата му учителка, с която редовно си пишеше, вече бе завършила образованието си в Сорбоната и му бе съобщила, че си е намерила работа в издателската къща *Librairie Hachette et Compagnie* в Париж. Когато той отговори на писмото ѝ и ѝ разказа за приключенията си в земята на петрола, мадмоазел Дюпре се въодушеви и предложи на бившия си подопечен да напише статия за списание, с което работеше.

Точно по този текст работеше Калуст сега. След като прочете написаното, той погледна бележките си и отново се захвана с текста: ... *s'elancer... dans... les... airs... en... jets... bruyants,... il... reste... a... le... suivre...*^[2]

Край брега отекна музиката на тромпет, свирещ военен марш, който пригласяше на ритмичното тракане на копита по калдъръма.

Арменецът можеше да се откъсне от морето, чайките и градския шум, но не бе в състояние да се концентрира при подобна врява, която бе нетипична за този квартал.

Думите тутакси се изпариха от ума на смутения от тромпета и конете Калуст. Обърна се назад, за да се опита да разбере какво става. Кавалерийският отряд от войници в елегантни и блестящи парадни униформи току-що бе пресякъл моста на Златния рог от страната на Сарайбурну и се приближаваше в тръс. В средата, обградена от конниците, се движеше открита черна кола, в която се возеха няколко души, очевидно важни особи — двама мъже в униформи, окичени с медали по гърдите, и една жена, европейка, в дантелена рокля и с жълто чадърче в ръка.

— Кайзерът! — извика млад турчин, който скачаше по тротоара. — Дайте път на кайзера!

Кортежът се показва иззад завоя и Калуст се присъедини към тълпата, която изпълваше крайбрежната алея, движейки се към Босфора. За миг, като проливен дъжд, чиито капки падат и изчезват, той успя да зърне само главата на императора, носещ островърхия шлем *Пикелхаубе*, и роклята на германската императрица.

Ескортът бързо изчезна в края на улицата, явно на път към дворците *Долмабахче* и *Йълдъз*. След първоначалното вълнение Калуст се сети, че бе виждал на живо всички могъщи управници на този свят — преди време бе засякъл царя в Тифлис^[3], а сега кайзерът беше в Константинопол. После се върна на пейката, откъсна се от всичко наоколо и се потопи в писането на статията.

Написа последните редове същата вечер в дома си в Скутари. Младият инженер прочете текста безброй пъти, като постоянно поправяше дребни грешки — тук неправилен словоред, там две неточни съгласувания, докато накрая успя да го прочете два пъти без

нито една забележка. Текстът му се стори съвършен. Тогава се надигна от стола и потърси плик в бюрото. Сгъна листа със статията, пхна го вътре и го запечата с лепило. Написа името и адреса си на мястото на подателя и тези на мадмоазел Дюпре на мястото за получателя. После се отправи към стаята на прислугата и се провикна:

— Гугас!

Старият слуга изникна незабавно в салона, облечен в безупречно бяла униформа.

— Да, момченце.

Навикът на каведжи след толкова години все още да го нарича „момченце“ не го дразнеше. Беше прекалено стар, за да свикне с факта, че синът на господарите е пораснал мъж. Затова Калуст не каза нищо, а просто му подаде плика.

— Гледай утре да изпратиш това писмо.

Каведжи изчезна, а Калуст, доволен от свършената работа, излезе на терасата, за да се наслади на момента. Вечерта бе приятна и той се изтегна на любимия шезлонг на баща си, за да наблюдава нощен Константинопол. Всъщност гледката не представляваше нищо особено; виждаха се няколко трепкащи светлилки от газени лампи, вероятно захранвани от керосина, който баща му внасяше от Баку и Америка, чиито отражения проблясваха в неспокойните черни води на Босфора.

Затова пред погледа на Калуст се простираше тъмно пространство, с изключение на добре осветения дворец Йълдъз, където султанът бе посрещнал германския кайзер. Родителите му също присъстваха по покана на техния покровител от Високата порта Салим бей.

Уморен от дългия ден на вгълбено писане, той се отпусна, унесен от успокояващото плискане на вълните само няколко метра по-нататък, и неусетно заспа в удобния шезлонг.

Събуди се няколко часа по-късно, когато чу гласовете на родителите си в салона. Скочи на крака все още сънен и след минута, когато се поразбуди, усети хладния ветрец, който се бе извил над Скутари. Стана му студено и, търкайки ръце една о друга, влезе вътре.

— Ха! — учуди се баща му, когато го видя в салона в този късен час. — Още ли си буден?

— Заспал съм навън — обясни Калуст. После се прозя широко и дълго, сякаш за да потвърди последните си думи. — Как мина банкетът? Хареса ли ви?

Вахан си пое дълбоко дъх.

— Кайзерът е луд за връзване! — заяви той, като няколко пъти почука с пръст по слепоочието си. — Луд за връзване, казвам ти! Този тип ще създаде сериозни проблеми на света, помни ми думата.

Думите на баща му учудиха Калуст, който все още не се беше събудил съвсем.

— Какво е станало? Какво е направил?

— Започна да вдига тостове за султана и ни в клин, ни в ръкав обяви, че обича исляма! Можеш ли да си представиш?

— Какво? Но той не е ли християнин?

— И аз така мислех... всъщност още го мисля. Но така или иначе човекът не е добре с главата. Турците полудяха от радост, разбира се. Дори започнаха да го наричат хаджи Вилхелм.

Калуст разтърси глава, сякаш да подреди мислите си.

— Почакайте, разкажете ми всичко отначало. Значи, това се е случило на банкета, даден от султана? И вие бяхте там?

— Разбира се, че бяхме там, младежо! — възкликна Вахан, подразнен, че синът му се съмнява в думите му. — След банкета германците напълниха чашите си с вино, за да вдигнат тост, и турците се присъединиха към тях, само дето пиеха вода. Дотук всичко бе в реда на нещата. Тогава обаче кайзерът, като истински вероотстъпник, изнесе дълго хвалебствие на исляма и каза, че християните трябва да се засрамят. После заедно със султана се оттегли в харема, където явно са се насладили на изпълнението на черкезки танцьорки.

— Ами другите германци? Как реагираха те?

Баща му сви рамене.

— Какво да кажат? Замълчаха си, какво друго. Но по време на коктейла поговорих с един от тях, на име Опенхаймер, който ми довери, че господин Бисмарк бил против посещението в Константинопол, тъй като смятал, че е само ненужна провокация към руснаците. Но въпреки това кайзерът дошъл. Изглежда, планира нещо с Османската империя, с цел да убеди ислямския свят да обяви джихад

на англичаните и французите. — Вахан отново докосна слепоочието си. — Кажи сега, не е ли опасно луд? Играе си с огъня!

— Но как смята да влезе в съюз с Османската империя? Какво ще прави?

Вахан си пое дълбоко дъх, очевидно разтревожен. Отиде до бара и извади бутилка арменски коняк, от който си наля в една чаша.

— Изглежда, иска да доведе военни съветници, които да въведат нов ред в Османската армия — каза той. — И да сключи някакво споразумение за изграждане на железопътна линия през Анадола. Германецът, с когото се запознах, този Опенхаймер, смята, че съоръжението е много важно.

— Така ли? — учуди се Калуст. — Защо?

— Идеята е по-късно да продължат линията до Багдад. С други думи, истинската цел на строежа е германците да могат да стигнат до Месопотамия.

Калуст си представи картата на региона, но не можа да схване смисъла на тази идея.

— И защо това е толкова важно?

Баща му се загледа в златистата течност в чашата си, рязко я надигна и погълна по-голямата част от съдържанието ѝ наведнъж. Лицето му се поду и се зачерви, сякаш в тялото му бе избухнал динамит. Кожата му възвърна нормалния си цвят едва след няколко секунди, когато първоначалният ефект от алкохола отмина.

— Говори се, че там има петролни залежи.

Той отново надигна чашата и изпи останалия коняк.

Когато Калуст слезе в салона за закуска, каведжи се приближи до него и му подаде поднос. Отначало младият арменец реши, че носят закуската му, но когато погледна, забеляза, че там нямаше хляб, нито мляко, а голям плик.

— Пристигна тази сутрин, момченце.

Той разпозна закръгления почерк на мадмоазел Дюпре и изгарящ от любопитство, тъй като бившата му учителка нямаше навика да му изпраща такива обеимисти писма, грабна плика и, нетърпелив да търси нож за отваряне на писма, го скъса в края. Вътре имаше тънко списание на име *Revue des deux mondes* с дългото подзаглавие *Journal*

des voyages, de L'administration et des mœurs, etc., chez les différents peuples du globe ou archives géographiques et historiques du XIXe siècle; rédigée par une société des savants, de voyageurs et de littérateurs français et étrangers^[4]. Калуст го разгърна с треперещи пръсти и бързо намери статията, която търсеше — *Le Bacou et le pétrole russe*^[5]. С малки наклонени букви под заглавието бе изписано името на автора. Калуст Саркиясян.

Ах, каква гордост!

Завладя го нестихваща еуфория, сякаш тялото му бе изпълнено с божествена светлина. Той беше писател! Бе написал статия и някой начетен човек в далечна Франция бе решил, че е достойна за публикуване! Ето го и доказателството, тук, между страниците! Той имаше глас! Един ден щеше да си отиде от този свят, но неговите думи ще отнесат името му във вечността! Прочете текста три пъти, наслаждавайки се на всяка дума, учудваше се на великолепния словоред, любуваше се на начина, по който бе изразил мисълта си, и се гордееше с майсторството на езика. Първият прочит бе, за да види собствените си думи в напечатан текст, прочете го втори път, като се опита да се постави на мястото на мадмоазел Дюпре, и трети път с очите на френски читател, седнал в открито кафене на булевард *Сен Жармен*. Последният прочит бе с най-дръзка цел: представи си, че е президентът на Франция, мосю Карно. Да, кой знае дали самият президент не е прочел с удоволствие статията му?

Родителите му, разбира се, не говореха френски. Буквите на латиницата, с която не бяха свикнали, образуваха неразгадаеми думи, които звучаха относително приятно, но им бяха абсолютно непонятни. Само че те прекрасно разбраха две неща: четиринадесетте символа, образуващи името на сина им под заглавието на статията; въпреки странните букви, все пак успяха да ги прочетат. Второто, и по-важно бе, че осъзнаваха колко е невероятно престижно френско списание, за което пишеха гении като Александър Дюма, Виктор Юго, Шарл Бодлер, Ги дьо Мопасан и Оноре дьо Балзак, да публикува материал на двадесетгодишен чужденец.

— Та това е истинско постижение! — извика Вахан, като видя името на сина си, завинаги запечатано на онази страница. — Огромно постижение!

Главата на семейство Саркисян изпадна във възторг. Нима това не бе доказателство, че бе отгледал сина си добре? Парите, инвестирани в образованието му, си струваха. Тази статия опровергаваше всички съмнения, които някога бе имал относно сина си. Вече хранеше увереност, че синът му щеше да стигне далеч.

— И сега какво? — попита Верон. Тя бе прагматична жена и първа се отърси от еуфорията, обзела всички. — За какво е всичко това?

Съпругът ѝ се възмути от въпроса.

— За какво ли? — повтори той, разнасяйки списанието като трофей. — Ами за... за да го покажем на приятелите си! Цял Константинопол ще научи за постиженията на моя син!

И той се зае да осъществи заканата си. Поръча от Париж хиляда екземпляра от списанието и ги разпространи в столицата и околностите, подарявайки на приятели, клиенти, дипломати, снабдителите и на всички, които искаше да впечатли. Привличаше вниманието им към чудесния френски език, сякаш самият той го говореше свободно, и непрестанно хвалеше новостите, които статията представяше.

— Кажете, синът ми не е ли умник?

Гордостта на баща му от публикуването на статията имаше интересно въздействие върху Калуст — накара го да слезе на земята. Все пак нямаше нужда да се вдига такава врява. Истерията, която съпътстваше превзетите хвалебствия от страна на баща му, малко го смути и дори засрами. В крайна сметка това бе просто статия пътепис, публикувана във френско списание, нищо повече. Все пак не бе изобретил динамита.

Статията просто видя бял свят и това бе всичко.

Точка.

Следващото писмо на мадмоазел Дюпре опроверга прогнозите на Калуст. Бившата му учителка по френски предаде приятното впечатление, което статията бе породила у издателя, за когото тя работеше, и за изненада на арменеца, същият този човек му бе задал въпрос, на който чакаше отговор. Мосю Ашет, пишеше тя, би искал да знае дали авторът на интересната статия има готовност да напише

книга за пътуването си из Южен Кавказ — регион, който не бе познат на френските читатели.

Това предложение потвърди убеждението на Вахан, че синът му се намираше на прав път. Колко младежи на неговата възраст, на всичко отгоре от Константинопол, получаваха предложение да пишат книга за толкова важно европейско издателство? Какво друго доказателство му бе нужно?

Други мисли обаче минаваха през главата на Калуст, макар че не ги споделяше. Младият инженер осъзна, че статията в *Revue des deux mondes*, въпреки че наистина бе постижение за човек на неговата възраст, не беше, нито можеше да бъде някаква цел сама по себе си, а инструмент към друга такава — книгата. Така трябваше да гледа и на следващия проект, който му бе възложен — само средство, за да постигне нещо още по-голямо.

Запретна ръкави и прекара почти година в писане. Щом бе подходил толкова отговорно към обикновена статия, представете си към цяла книга! Обаче Калуст нито за миг не забрави, че текстът, който пишеше, също бе само инструмент. Публикуването на книгата нямаше просто да повдигне самочувствието и да задоволи суетата му, нито да даде повод баща му да се хвали пред клиенти и приятели. Залогът бе много по-голям. Разказаните истории и сведенията, които разкриваше във всяка глава, трябваше да отворят правилните врати пред него.

Също като при статията, но сега с особено усърдие, Калуст прочете текста безброй пъти, като проверяваше словореда и следеше за непринуден изказ на френски; езикът не му бе роден, но той започваше да го владее все по-добре. Тъй като не се доверяваше напълно на собствената си преценка, той помоли двама французи също да прочетат ръкописа — дипломат от френската легация и професор, който преподаваше във френския лицей „Галата Сарай“. Едва след като получи техните дребни забележки, с които веднага се съобрази, се осмели да го изпрати в Париж.

Колетът, който получи в края на 1891 година, съдържаше красиво издание от над триста страници, включително картите и бележките, със сива велурена корица, върху която със златни букви бе изписано заглавието *La Transcaucasie et le Bakou: souvenirs de voyage*^[6]. Калуст изпита огромна гордост. Творбата му бе толкова красива! Той се любува на книгата така, както художник съзерцава своята картина; бе

опиянен от думите, дошли от неговото съзнание, които сега бяха отпечатани на толкова много страници. Но това вече не беше онази еуфория, която бе изпитал при излизането на статията в *Revue des deux mondes*. Нима това не бе знак, че се е превърнал в автор, който добре познава света?

Баща му реагира с присъщия за него ентузиазъм, макар и този път по-умерен. Похвали се на всеки срещнат, разбира се, но доказателството, че този път не се бе зареял в облаците, бе броят книги, които поръча от издателството. Сто. Това бе голяма поръчка, но все пак не можеше да се мери със зашеметяващите хиляда екземпляра от списанието, в което бе публикувана статията на сина му.

Калуст надлежно изпрати екземпляр от книгата на *Хайд Парк Терас* 11 в Лондон, за да покаже как през изминалата година бе развил статията в *Revue des deux mondes*. Тогава Оханес Берберян му бе върнал отговор, пълен с ласкателства, изключително доволен от прочетеното, с „възторжени поздравления“, но без да добави нищо особено за дъщеря си, освен краткото „Нунуфар е добре“.

Този път, когато писмото от Лондон пристигна, младият инженер едва успя да сдържи вълнението си. Разгъна тънката хартия и зачете редовете, изпълнени със загадъчните знаци на арменската азбука.

Оханес признаваше безкрайното си вълнение от отпечатването на толкова хубава творба, отбелязвайки, че „дори Нунуфар е останала изключително впечатлена“. По-важно обаче бе написаното в последните редове: „Признавам, драги, че най-сетне успяхте да ме впечатлите — бе написал Берберян, — поради което се питам дали все още имате интерес към ръката на дъщеря ми“.

В този момент Калуст разбра, че е спечелил.

---

[1] След като го видяхме... по голите плата на полуостров Апшерон, петролът... (фр.). — Б.пр. ↑

[2] ... да изригва във въздуха на буйни струи, оставаше да го последваме... (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Старото име на Тбилиси. — Б.пр. ↑

[4] Дневник за пътешествия, управления и нрави у различните народи по света и за географски и исторически архиви от XIX век, съставен от група френски и чуждестранни учени, пътешественици и писатели (фр.). — Б.пр. ↑

[5] Баку и руския петрол (фр.). — Б.пр. [↑](#)

[6] Закавказието и Баку: спомени от пътуването. — Б.пр. [↑](#)

IX.

Блестящата корона в бледите ръце на патриарха застина във въздуха за част от секундата и се спусна към черните коси на Нунуфар с такава тържественост, сякаш след миг щеше да стане притежание на най-великата императрица. Момичето, облечено в ослепителна рокля от червена коприна, погледна замечтано към своя избраник, на чиято глава вече имаше корона, сетне се обърна към кума — собствения ѝ баща, който бе застанал между младоженците, държейки кръст над главите им.

— Провъзгласявам ви за цар и царица на вашето собствено царство! — обяви патриархът с мощен глас, който отекна в църквата. — Нека да благословим общата чаша.

Както повеляваше арменската традиция, патриархът благослови чаша вино и младоженците отпиха от нея. Той благослови двамата млади, молейки Исус да ги закриля под сянката на своя свят и благочестив кръст, и накрая ги обяви за съпруг и съпруга.

Сватбеният марш огласи патриаршеската църква *Сурп Аствадзадзин*, която се намираше в самото сърце на Константинопол, а когато младоженците слязоха от олтара, за да поздравят роднини и приятели, в храма избухнаха аплодисменти.

— Поздравления! — провикна се някой.

— Да остареете все така заедно!

На церемонията присъстваха семействата Берберян и Саркисян, включително роднините от Анадола и Кайсери, които бяха пристигнали специално за сватбата, разбира се, с изключение на братовчедата, на когото Нунуфар бе обещана от малка. Той оправда отсъствието си с „лична неотложна работа“ — извинение, което поради личния характер на споменатия проблем бе изтълкувано от всички като сарказъм, неуважение и дори обида.

— Момчето ми! — каза Оханес, сграбчвайки Калуст за раменете. — Или вече трябва да те наричам... сине?

— Не и сине — разсмя се Вахан. — За щастие той все още си има баща.

— Така да бъде — съгласи се бащата на Нунуфар. — Обаче мога да ви отправя покана. Бих искал да дойдете да живеете в моя дом, тук, в Стамбул. Къщата е скромна, наистина, но мисля, че има всичко необходимо, за да задоволи нуждите ви.

Вахан свъси вежди.

— Свате, знаеш, че според арменската традиция булката отива да живее в дома на младоженеца.

— Добре знам традициите — отвърна Оханес. — Но времената се променят, да му се не види! 1892 година е! Двадесети век чука на вратата! Освен това в моя дом гълъбчетата ще са сами и никой няма да им държи сметка. Не ви ли се струва по-добре така?

— Как така сами? Ами вие?

— Ние живеем в Лондон, свате. Здравословното ми състояние не ми позволява да се върна, тъй като най-добрите лекари са там. Пък и не ми се ще да оставям бараката на произвола на съдбата, в ръцете на прислугата и бог знае още на кого. Ако гълъбчетата отидат да живеят там, даже ще ми направят услуга, разбираш ли?

Домът на Берберян съвсем не бе скромна къща или барака, както го описваше Оханес. Всъщност бе една от най-красивите резиденции в Константинопол. Намираще се в зелена зона, недалеч от двореца *Топкапъ*, и се радваше на прекрасен изглед към Мраморно море. Затова, без много да му мисли, Калуст прие поканата, мотивиран преди всичко от факта, че сватове не имаше да му се пречат.

Младоженците слязоха от каретата и съзряха новото бижу на Константинопол: новооткритият *Пера Палас* бе новата гордост на бащата на булката, който искаше да построи най-добрия и лъскав хотел в Османската империя, за да отседат в подobaваща среда пътниците на „Ориент Експрес“.

Сградата, която бе готова за празненството на най-дългоочакваната сватба тази година, се намираше на върха на Пера, с великолепен изглед към залива Златния рог и квартала *Сарайбурну*, но младоженците нямаха време да се порадват на гледката. Веднага бяха въведени в елегантно помещение, където гостите ги чакаха, за да ги поздравят.

През следващия половин час Калуст се здрависа с над сто души. Един от тях бе доведен под ръка от баща му — слаб турчин, облечен в черен фрак, с фес и засукан мустак, който много приличаше на арабин.

— Искам да ти представя господин Салим бей — заяви важно Вахан. — Както знаеш, той е стар приятел на семейството и нему дължим много.

Синът се поколеба за миг, преди да стисне ръката на непознатия. Бе слушал много за Салим бей, въпреки често споменаваха името му. Той бе пазителят на личните финанси на султана, благодарение на него баща му бе назначен за валия на Трабзон и бе получил изключителни права за вноса на керосин — най-доходоносния семеен бизнес. Калуст винаги си го бе представял като достолепен старец или поне мъж на възрастта на баща му, но в действителност изглеждаше съвсем различен. Имаше вид на четиридесетгодишен, което го изненада. Салим бей със сигурност бе протеже на султана, само така можеше да се обясни блестящото му изкачване в цивилната листа и администрацията на османския владетел.

— Баща ти ми е разказвал много за твоите успехи — заговори фамилиарно Салим бей, след като го поздрави за сватбата. — Дори бе така любезен да ми подари чудесната книга, която си публикувал във Франция.

Калуст се изчерви.

— Ефенди... Нямахше нужда...

— И защо не? Нима в книгата ви пише нещо, от което един баща би могъл да се срамува?

— Не става въпрос за това, просто... Може би придава прекалено голямо значение на нещо, което всъщност не е толкова важно.

На лицето на Салим бей грейна усмивка. Той развеселено погледна Вахан, след което отново се обърна към младия си събеседник.

— Ама ти си бил скромен! — възкликна той. — Но грешиш. Книгата ти всъщност е много интересна и е истинско постижение. Статията, която имах щастието да прочета в *Revue des deux mondes*, е не по-лоша. Искрено те поздравявам за твоя голям писателски талант!

— Благодаря.

— Освен това дадох книгата и списанието на министъра на мините и той споделя моето мнение.

Изненадан, Калуст отвори широко очи.

— Наистина ли?

Турчинът кимна. Изведнъж млъкна, наведе се напред, сякаш искаше да му прошепне нещо тайно, и присви очи.

— Защо не минеш през кабинета ми тези дни? — попита той със заговорнически поглед. — Искам да си поговорим.

Пред входа на правителствената сграда, помещаваща се в двореца *Топкапъ*, в сърцето на Сарайбурну, се бе събрала малка групичка бизнесмени, повечето гърци и арменци. Облечен в най-хубавия си костюм и с червен фес на главата, младежът си проправи път през тези заможни мъже и се насочи към турския чиновник на рецепцията.

— Бих искал да говоря с Негово Превъзходителство господин Салим бей.

Служителят го изгледа презрително, свикнал с обсадата на християнските бизнесмени, които постоянно се тълпяха на вратата на двореца, за да просят услуги от ефенди.

— Имате ли уговорена среща?

— За четири следобед. — Калуст извади часовника си от джоба на самото. — Значи, след пет минути.

Точността не беше на особена почит в Османската империя, затова изражението на турчина остана все така неприветливо.

— Ще видим това — каза той с тон, издаващ лошото му настроение. — Името?

— Калуст Саркисян.

Мъжът прегледа списъка и с изненада откри, че младежът наистина има записан час за среща с интенданта на цивилната листа и счетоводител на султана. Беше необичайно толкова млад арменец да се появява така с уговорена среща на такова високо ниво. Все пак графикът не оставяше никакво съмнение; в него наистина фигурираше човек с това име.

— Моля, качете се.

Може би защото не знаеше докъде точно се простират властта и влиянието на гяура, когото виждаше за пръв път, рецепционистът

изведнъж стана любезен и го придружи из коридорите на сградата до кабинета на султанския интендант.

Секретарят на Салим бей помоли Калуст да остане в чакалнята — малко помещение в дъното на коридора. Арменецът се настани на един стол до прозореца и запълни времето си, като наблюдаваше корабите, които мълчаливо се плъзгаха по повърхността на Мраморно море. Съзря къщата на родителите си на отсрещния бряг — в Скутари, и се опита да намери дома, в който самият той живееше, също там наблизо, но скоро разбра, че не се виждаше от мястото му. Резиденцията се намираше от другата страна на хълма.

— Влезте, моля.

Гласът на секретаря го изтръгна от унеса му, докато гледаше през прозореца. Мъжът се бе върнал в чакалнята и му правеше знак да го последва. Продължиха по коридора до кабинета. Калуст влезе в помещение, застлано с килими от Шираз, и видя Салим бей, който седеше на едно канапе с друг, по-възрастен турчин. Като видя младежа, покровителят на баща му се изправи, за да го поздрави и да го представи на непознатия костюмиран мъж.

— Това е господин Ахмет Ферит, министър на мините — каза той. — Както ти споделих онзи ден, Ахмет също прочете забележителната ти книга и тя много го заинтригува.

— За мен е чест — каза Калуст и леко се поклони на домакините си. — На ваше разположение съм за всичко необходимо.

Салим бей погледна към диваните.

— Засега трябва само да седнем — пошегува се той и махна с ръка към местата им. — Заповядайте.

След като се настаниха, един служител влезе в кабинета с джезве и три чаши, които постави на масичката пред тях. Отпиха от турското кафе, докато министърът на мините учтиво разпита Калуст за сватбата и му пожела щастие и благоденствие.

След десетминутен неангажиращ разговор той сподели експертното си мнение относно колекционирането на килими — тема, която интересуваше и трима им, Салим бей се прокашля и накрая подхвана въпроса, заради който бе свикал срещата.

— Присъствал си на посрещането на кайзера в града ни преди около три години, нали?

— За кратко — отвърна Калуст. — Спомням си, че случайно бях наблизил и тъкмо редактирах статията си за *Revue des deux mondes*, когато видях кортежа да пресича новия мост на Златния рог на път за приема, даван от Негово Величество султана.

Салим бей потри ръце.

— Много добре! — доволен възкликна той. — По време на това посещение възложихме на *Дойче банк* изграждането на железопътната линия през Анадола. Строителните работи вървят добре и се надяваме в края на годината да открием линията до Анкара. Идеята е да продължим изграждането до Багдад и след това до пристанището на Басра. По този начин германците искат да се сдобият с излаз на Индийския океан и от там да стигнат до колониите си в Танганайка^[1], като избегнат Суецкия канал. Така ще се предпазят от евентуални атаки от страна на Великобритания и Франция и ще имат достъп до африканските суровини, необходими за развитието на индустрията им. Не забравяй, че Германия вече надмина Англия в производството на стомана.

— Ето защо Западните сили не одобряват договора с Германия. А и можем ли да ги виним?

— Факт — потвърди Салим бей. — За британците железопътната линия е заплаха за Индия. Смятат, че Германия става прекалено силна, дори по-могъща от британската, френската и руската империя, и правят всичко възможно, за да спрат развитието ѝ. — Той махна с ръка във въздуха. — Но... това е тема на друг разговор. Причината да те поканим на тази среща е свързана с определена част от проекта за железопътната линия. — Салим бей погледна към Ахмет Ферит. — Вярвам, че господин министърът ще ни осветли по въпроса.

Министърът на мините прочисти гърлото си.

— Германците изпратиха технически екип, който да проучи маршрута на линията до Багдад — започна той. — Преди няколко месеца обаче те поискаха среща с мен с молба да вземат на концесия находищата на Месопотамия. Това ми се стори странно, затова се замислих...

— Какво ли са открили, за да се интересуват толкова от онези земи?

— Аз си помислих същото! — възкликна Ферит с усмивка и посочи с пръст арменския си събеседник. — Виждам, че сте умен мъж,

господин Саркисян.

— Предупредих те — каза Салим бей с блага усмивка. — Крушата не пада по-далеч от дървото.

— И какво направих? — продължи министърът на мините. — Поръчах да следят къде ходят германците. Открих, че са прекарвали известно време в Мосул, Киркук и Басра, но въпреки че ги разпитахме, не забелязахме нищо особено. Все пак аз не се отказах. Убеден, че има нещо, което ни убягва, проучих биографиите на германските експерти, изпратени от Анадолската железопътна компания, за да изследват маршрута на линията, и разбрах, че между тях има геолози с опит в нефтодобива. — Той отвори куфарчето си, извади една книга, чието заглавие бе изписано със златни букви и която Калуст веднага позна — *La Transcaucasie et le Bakou: souvenirs de voyage*. — Всичко това се случи по времето, когато четях вашия интересен труд. Събрах две и две и стигнах до извода, че германците са открили петрол по нашите земи и си мълчат като мишки.

— Сигурно ни мислят за глупаци — отбеляза Салим бей. — Или за слепци.

— Схващате ли в какво положение се намираме?

Калуст бе разбрал много добре, но изражението му остана непроницаемо, докато наблюдаваше двамата си събеседници.

— Напълно ви разбирам — отвърна той бавно. — Но... как мога да ви бъда полезен?

Двамата се спогледаха, сякаш всеки подканяше другия да заговори пръв. Накрая с това се зае Салим бей, имайки предвид приятелските му отношения със семейството на арменеца.

— Тук, в Османската империя, нямам човек, който да разбира поне малко от петрол — призна той. — Истината е, че след като прочетохме книгата ти, стигнахме до заключението, че именно ти, макар и толкова млад, си най-големият, да не кажа единственият авторитет в тази област. Написал си дипломна работа за петрола, бил си в Баку и си видял кладенците, имаш статия и книга на тази тема, публикувани в Европа. В тази страна няма друг с подобен опит. — Той прочисти гърлото си, за да даде знак, че започва да говори по същество. — В такъв случай искаме да знаем дали би се съгласил да служиш на Негово Величество султана?

Въпросът смути Калуст. След като представиха нещата по този начин, как би могъл да откаже? И дали наистина искаше да отхвърли предложението? Работата му за султана можеше да се окаже големият му шанс. Какво имаше да му мисли? Колко възможности биха могли да се открият пред него?

— Разбира се! — ентусиазирано отвърна той. — Ще бъда напълно разположение на Негово Величество! Кажете ми какво трябва да правя и ще го направя.

Двамата турски управници измъркаха доволно.

— Искаме да проучите случая — каза министърът на мините. — Подгответе подробен доклад за петрола на територията на империята. — Той се усмихна. — Имам предвид Месопотамия, разбира се. Именно от тези земи се интересуват нашите приятели германците.

През следващите дни Калуст бе погълнат от подготовката за голямото пътуване. Щом щеше да пише доклад за Високата порта, най-разумно му се стори първо да огледа района. За целта трябваше да организира транспорта и да си осигури необходимите контакти за разрешаването на множеството проблеми, които биха могли да възникнат, например факта, че до тези части на империята се стигаше с влак.

Попита баща си дали познава някого в Мосул или Киркук — места, около които германците очевидно душеха. Вахан се изненада от молбата на сина си.

— Защо те интересува?

— Трябва да отида там — обясни синът му. — Салим бей ми поръча да изготвя доклад за потенциални петролни залежи в Месопотамия.

Баща му наклони глава настрани.

— Слушай, имаш ли представа какво представлява подобно пътуване? Само пътят до там е истински кошмар. Трябва да пътуваш на кон или с карета седмица или две по ужасни и опасни пътища. А най-лошото е, че това е дива земя. Месопотамия гъмжи от номадски племена, бедуини, араби — хора, които с кеф ще прережат гърлото на първия жив човек, когото зърнат, за да му вземат парите. Сигурен ли си, че искаш да попаднеш в това гнездо на оси?

При тези думи Калуст замислено се почеса по брадичката. Месопотамия наистина беше сурова земя, с обширни пустини и войнствено настроени обитатели. Немалкото истории за нападения над пътешественици не трябваше да се подминават с лека ръка, а и по пътищата скитаха разбойнически банди. Освен това там нямаше и хотели. Това означаваше, че ще трябва да спи на палатка, да яде камилско месо или нещо още по-лошо — да се облекчава на открито! Идеята не му се струваше особено примамлива.

— Ами... имате право — призна той. — Но ако не отида, как ще подготвя доклада?

Вахан се размисли по въпроса.

— Всъщност... — промърмори той. — Най-добре да изпратиш някого, не мислиш ли?

На Калуст му хрумна друго.

— Защо да го правя, ако мога да говоря с някого, който вече е бил там? — запита се той. Изведнъж отвори широко очи, въодушевен от идеята си. — Ами да! — възкликна той. — Мога да получа сведения от човек, който познава местността!

Той изрови записките си, които бе подготвил покрай дипломната си работа в „Кингс Колидж“, и потърси копия на първите документи, свидетелстващи за наличието на петрол в Месопотамия. Това бяха докладите на полковник Чесни, пътувал из региона през 30-те години на деветнадесети век. Проблемът бе, че събраните сведения по време на това пътуване бяха оскъдни и със сигурност вече не бяха актуални, което налагаше Калуст да говори с хора, които са били там по-скоро. Но с кого?

Не трябваше да мисли дълго, за да стигне до отговора — самите германски експерти, които работеха в Анадолската железопътна компания. Естествено, не можеше да отиде направо при ръководителите, които веднага щяха да се досетят какво цели. Най-добре да разпита обикновените работници, които не разбират нищо от стратегии. Със сигурност имаше много такива, но как да ги открие?

Отговорът отново дойде от баща му. Вахан си спомни, че много европейци посещаваха магазина му за килими на *Капалъ чарши*, сред които и германци, които работеха по железопътния проект. Двама от тях бяха колекционери, а единият — Гюнтер, често сравняваше стоката с други килими, които бе купил по време на пътуванията си из

империята, и по-точно от Багдад, Алепо и Киркук, от което ставаше ясно, че е член на екипа за проучвания на терена по маршрута на линията.

След като обмисли разказите на клиента през всичките пъти, когато бе идвал в магазина, Калуст взе решение.

— Това е нашият човек.

Една сутрин германецът се появи в магазина, за да види дали не е пристигнала нова стока от Персия, Южен Кавказ или Индия. Вече бе минал месец, откакто господарят бе наредил на продавачите какво да правят, когато точно този клиент дойде. Ето защо двама вестоносци веднага хукнаха навън — единият да предупреди Вахан, а другият — да повика Калуст.

Господарят пристигна пръв и без да губи време, се обърна към клиента.

— Удоволствие е да ви посрещна в скромното си магазинче, хер Гюнтер! — възкликна той с широка усмивка и разперени ръце, които постави върху раменете на новодошлия. — Къде изчезнахте? Вече започнахме да се питаме къде сте.

Тук винаги го посрещаха приятелски, по традициите на *Капалъ чарши*, но този път собственикът беше особено сърдечен, което изненада германеца. Нямаше представа, че го помнеха така добре.

— Ами... насам-натам. Както знаете, работата ми налага често да отсъствам от Константинопол.

— О, всички сме роби на професията си! — съгласи се Вахан с добре престорена неприязън. Той махна с ръка, като посочи изложените в магазина килими. — Единствено изкуството е от значение, драги приятелю. Само то внася смисъл в дните ни!

— Без съмнение.

Собственикът на магазина подкани посетителя към диван с възглавници.

— Седнете! Искате ли чай или кафе?

— Не се притеснявайте...

— Но какво говорите? Няма такова нещо! — Вахан се обърна към един прислужник. — Кашиг, донеси едно кафе и мини през „Сарк Кахвеси“ за баклава. — Арменецът отново се обърна към посетителя.

— Да знаете само как се бяхме притеснили! Четох във вестника за вандалските прояви в Месопотамия и веднага се сетих за вас!

Впечатлен от такова топло посрещане, Гюнтер най-после се отпусна и се настани удобно между възглавниците.

— Наистина, понякога е опасно — съгласи се той. — Но ние винаги работим в екип и, разбира се, имам гавази. Затова няма проблем.

— А, радвам се! Винаги съм казвал, че е истинска благословия, че германците са тук, за да ни помагат! — Той се наведе напред и заговори по-тихо. — Вие сте хиляди пъти по-добри от англичаните, французите и руснаците. Не че им мисля злото, все пак имам много клиенти от тези страни и са християни като мен, но... не могат да се сравняват с германците.

— Благодаря. Правим каквото можем.

Вахан се облегна на възглавниците.

— Аз също! — изведнъж заяви той. — Тъй като познавам вкуса ви на изтънчен колекционер, съм ви подготвил изненада.

Искра на любопитство проблесна в очите на германеца.

— Наистина ли? Каква?

В този миг в магазина влезе Калуст. Двамата с баща му бяха организирали малък театър, който да изнесат в подходящия момент. Ето че той бе настъпил и всеки трябваше да изиграе ролята си.

— О, вече си тук! — възкликна Вахан, когато съзря сина си и му направи знак да се приближи. — Ела, искам да те запозная с клиента, за когото ти разказвах. — Той се обърна към Гюнтер. — Представям ви сина си. Той намери малкото съкровище, което запазихме за вас.

Новодошлият поздрави клиента и също се настани на възглавниците. Междувременно Кашиг се бе върнал с поднос с три чашки турско кафе и пълна чиния с баклава. Вахан се извини и се отдалечи, като остави разговора на сина си.

— Наскоро се върнах от Британска Индия — излъга Калуст, пристъпвайки към изпълнението на плана си. — В Лахор посетих магазин за килими, както правя винаги по време на тези пътувания, макар че съм скромен колекционер, но пък и голям ценител. От дума на дума продавачът ми показва личната си колекция килими. Сред тях имаше няколко, които ми се сториха много стари. Разбира се, веднага поисках да ги купя, но си казах, че първо трябва да се посъветвам с

експерт. Повиках куратора от Британския музей в Лахор — сър Малкълм Тей, с чиято помощ вече бях сключил няколко сделки, и му показах колекцията. Сър Малкълм остана без думи.

Тогава се появи баща му, следван от неколцина слуги, които носеха голям квадратен килим. Изработен бе от кашмирена вълна и изглеждаше захабен, но имаше странен десен — яркочервено и златно с множество геометрични фигурки във формата на дванадесетлъчни звезди, приличащи на снежинки.

— О! — възкликна германецът, зяпнал от изненада. — Това не е ли... не е ли могул^[2]?

Калуст кимна.

— От осемнадесети век. Кураторът ми разказа, че са били част от колекция, задигната от Лахорския дворец преди няколко десетилетия по време на бунт.

— Купихте ли го?

— Индиецът трябваше да върне колекцията, тъй като е била открадната, но като награда за моята намеса кураторът ми подари два килима. Единият е част от колекцията ми и там ще си остане, а другият... Ами, баща ми ме посъветва да го запазя за вас. Каза ми, че ще ви хареса.

При тези думи клиентът отмести омагьосания си поглед от килима и се взря в събеседника си.

— За мен ли? Но... защо аз?

Калуст прочисти гърлото си и се приготви да изиграе коза си.

— Защото знам, че сте колекционер с изтънчен вкус — отвърна той. — Готов съм да ви продам този килим, разбира се, заедно със сертификат, издаден от куратора на музея в Лахор, за десет златни лири.

Възмутено изражение замени жадния поглед на германеца.

— Моля? Та това е цяло състояние! Нямам средства за...

— Но това е килим от осемнадесети век! — настоя арменецът. — Изработен е в периода на апогей на килимарството! Знаете ли какво е да притежаваш подобен екземпляр? Колекционери от целия свят ще ви завиждат!

— Прав сте — призна Гюнтер, който отново бе вперил поглед в килима. — Проблемът е, че нямам толкова пари.

— Ще ви направя отстъпка — Калуст се загледа в една точка, сякаш обмисляше цената. — Да кажем... осем златни лири.

— Ах! Опасявам се, че не мога да дам повече от пет. И то с много жертви, повярвайте ми.

Калуст си пое дълбоко дъх, преструвайки се на ядосан, и хвърли укорителен поглед на баща си.

— Казахте ми, че този клиент е специален — отбеляза ядно той. — Но щом е така...

— Почакай! — каза Вахан, в опит да спаси сделката. — Може би хер Гюнтер би могъл да ти бъде полезен по друг начин. Нали пишеш пътеводител за природните чудеса на Месопотамия? Ами хер Гюнтер много е пътувал по тези места. Ако намалиш още цената, може би той ще ти помогне. — Обърна се към клиента. — Нали така, хер Гюнтер?

— Разбира се! — веднага предложи услугите си германецът, нетърпелив да вземе килима. — С най-голямо удоволствие!

Калуст потърка брадичката си, сякаш размишляваше дали това споразумение ще му е от полза.

— Зависи какво можете да ми кажете — заяви накрая той с известна сдържаност.

— Какво ви интересува?

— Търся любопитни факти за природата и геологията на Месопотамия. Фумароли^[3], непознати особености на почвата... неща, които биха били интересни за пътешествениците, които обичат природните феномени.

Гюнтер почти подскочи от радост.

— Случайно се натъкнахме на подобни любопитни явления — побърза да разкаже той. — Не знам дали сте наясно, но работата ми е да извършвам топографски измервания, за да определя с точност най-подходящия маршрут на железопътната линия, която изграждаме. В екипа ни има и геолози, които се занимават с малко странни проучвания. Преди време откриха две дузини дупки в земята, от които излизат пламъци. Кюрдските селяни ги наричат покровители на огъня и твърдят, че винаги са съществували. — Той повдигна вежди. — Това може да е интересно за пътеводителя ви, не мислите ли?

Много, помисли си Калуст, спомняйки си за вечните огньовете, които бе видял на Апшеронския полуостров. Нямаше съмнение, че

става въпрос за същия феномен. Все пак той се опита да скрие вълнението си.

— Може би — отвърна лаконично, с непроницаемо изражение като на играч на покер. — Значи, казвате, че това е в Кюрдистан?

— Мястото се нарича Баба Гургур и е близо до Киркук. Нашите геолози бяха много заинтригувани от огъня, който излиза от земята. Много се развълнуваха, когато го откриха.

— Открихте ли и други такива?

— Моите приятели ми разказаха, че такъв огън има и в района на Мосул — отбеляза Гюнтер. — Но признавам, че не съм ги виждал с очите си, тъй като по това време правих измервания в Ефратската долина.

Арменецът продължи да разпитва германеца с все така апатично изражение, сякаш разказът не му беше особено интересен; по някое време дори се престори, че се прозява. След като чу всичко, което Гюнтер знаеше, Калуст поклати глава.

— Не, нищо от това не ми се струва подходящо за моя пътеводител — заяви той. — Цената остава същата. Осем златни лири и нито стотинка по-малко.

Германецът унило отпусна рамене.

— Не мога да ви дам нещо, което нямам — каза той. — Осем е прекалено много за мен.

— Значи... няма сделка.

Калуст се изправи с дълга въздишка, сбогува се с Гюнтер и с баща си и бързо напусна магазина, опасявайки се германецът да не промени решението си. Всъщност никога не му бе минавало през ума да се раздели с ценния индийски могул — една от перлите в неговата все още скромна колекция.

През следващите седмици младият инженер продължи да допълва сведенията, предоставени му от Гюнтер, с разкази на други германски инженери, които работеха по проекта на железопътната линия. Въпреки че все още нямаше големи открития, германските геолози бяха засекли ясни следи, свидетелстващи за наличието на големи петролни залежи в Месопотамия.

Всички тези данни, заедно с прочетеното в различни пътеводители, Калуст събра в доклад. Допълни текста с обяснителни бележки за петролната индустрия, които взе от дипломната си работа за „Кинг Колидж“, и в заключение написа, че вероятността за петролни залежи в местността е голяма.

Когато приключи с доклада, първият човек, на когото позволи да го прочете, бе баща му.

— Еха! — разсмя се Вахан, когато свърши с четенето. — Все едно си бил там!

Най-сетне докладът бе занесен в двореца *Топкапъ* в плик, адресиран до Салим бей. Чак след като връчи документа на Салим бей, Калуст, изведнъж останал без работа, се замисли за откритието си. Германците търсеха петрол в Месопотамия — крайно пренебрегван факт. Сега османските управници щяха да разберат истината, но никой друг нямаше да знае.

Освен той самият, разбира се.

Тези размисли му припомниха времената, когато се скиташе из *Капалъ чарши* и се бе сдобил с декадрахмата от Сиракуза. Какво беше научил тогава? Бе осъзнал, че информацията е власт. Който знае нещо, за което другите нямат представа, има значителна преднина.

Е, добре, той разполагаше с нещо, което повечето хора не подозираха. Калуст бе открил, че най-вероятно в Месопотамия има големи залежи на петрол. Какво да направи с тази информация? Как би могъл да спечели от нея? От какво трябва да се пази, за да не бъде измамен, както при сделката с декадрахмата? Тези въпроси се лутаха трескаво в ума му и единствено бе сигурен, че трябва да използва тази информация разумно.

Когато няколко седмици по-късно получи нова покана за среща от Салим бей, младият арменец се надяваше, че моментът е настъпил. Бе събрал ценна информация за Високата порта. Какво щеше да получи в замяна?

— Браво, Калуст — поздрави го приятелят на баща му, с доклада в ръка. — Чудесна работа!

Както и при първата среща, министърът на мините Ахмет Ферит също беше там и именно той започна разговора.

— Сведенията, които сте събрали тук, ни помагат да разберем по-добре истинските намерения, които се крият зад молбата на германците за експлоатация на месопотамските земи. Без съмнение, бяхте много полезен на Негово Величество.

Калуст търпеливо изчака да заговорят за възнаграждение за труда му, но не чу нищо такова.

— И сега какво, ефенди? — се осмели само да попита той. — Какво ще правите?

— Ще им дадем разрешение, разбира се — усмихна се Ферит, като се направи, че не разбира истинското значение на въпроса. — Ще позволим на нашите приятели германците да експлоатират земите. В крайна сметка те ни помагат с изграждането на линията, нали така? Трябва да им се отплатим, така е справедливо.

Тези думи смутиха Калуст за момент и той не можа да схване смисъла на това решение.

— Какво? — учуди се той. — Но...

— Всъщност — прекъсна го събеседникът му — разрешението за експлоатация ще се отнася само до земите в непосредствена близост до линията. Нищо повече.

Подмолната и загадъчна усмивка на турчина потвърди думите му. Калуст разбра, че концесията щеше да бъде тясно ограничена, и едва не въздъхна от облекчение.

— О, много добре! — възкликна той. — Ами... останалото?

— Негово Величество вече започна процедура по изкупуване на големи парцели земя в Месопотамия. — Вдигна пръст. — На всичко отгоре на добра цена! Управителите получиха нареждания да уведомят съответните собственици, че Негово Превъзходителство ще издаде документи за собственост, с които ще прехвърли земи, принадлежащи на Османската държава, към администрацията на Негово Величество без никакво заплащане. — Министърът отново се усмихна ехидно. — Така никой няма да се осмели да иска много пари за мизерните си земи.

Младият инженер веднага схвана последствията от тези шмекерии.

— Искате да кажете, че Негово Величество султанът ще стане собственик на земите, в които... всъщност може да има нефтени находища?

— Благодарение на доклада ви — потвърди Ахмет Ферит. — Разбира се, след това той ще може да ги даде на концесия, за да бъдат експлоатирани. — Министърът свъси вежди, сякаш за да подчертае значението на следващите си думи.

— В замяна на подobaваща компенсация, естествено.

Наистина, гениална машинация на султана, помисли си Калуст. Планът щеше да позволи на цивилните служители да спечелят много пари в замяна на няколко концесии, и то на ниска цена. Тук обаче не се гледаше интересът на Османската държава, а този на султанската хазна. И защо това трябваше да го изненадва?

— Ами аз? — попита той. В този миг разбра, че е прекалил, и вдигна ръка. — Искam да кажа, с какво друго мога да бъда полезен?

Този път отговори Салим бей. Той се досещаше какво се върти в главата на арменеца, затова сърдечно стисна ръката му.

— Младежо, трябва да се гордееш, че служи достойно на Негово Величество — каза разпалено той. — Да служиш на султана, означава да служиш на съвестта си!

След няколко минути Калуст вече беше на улицата и се чувстваше толкова измамен, колкото в деня, когато разбра, че монетата, която бе продал за жълти стотинки на *Капалъ чарши*, всъщност струваше цяло състояние. Нямаше съмнение, светът принадлежеше на мошениците.

---

[1] Държава в Източна Африка, която през 1880-те години е включена в колониалното владение на Германия, наречено Германска Източна Африка, заедно с днешните Бурунди, Руанда и Танзания. — Б.пр. ↑

[2] Ръчно тъкани килими, изработени в Индия през XVI и XVIII век за владетелите от династията Мугал. — Б.пр. ↑

[3] Пукнатини в земната кора с парни и газови емисии. — Б.пр. ↑

Х.

Тази сутрин Калуст отиде да пие кафе в хотел „Пера Палас“. По време на пътуването си с „Ориент Експрес“ той бе развил склонност към лукса, привличаха го изтънчеността, елегантността и хармонията, които напълно съответстваха на естетическото му усещане за живота. Хотелът на тъста му се бе утвърдил като най-добрия в империята и в него задължително отсядаха пътниците от Международната компания за спални вагони, което му придаваше световна класа.

Арменецът често пиеше турско кафе в салона на хотела, докато четеше вестник, току пристигнал от Лондон или Париж, най-често „Таймс“ или „Монд“ — най-актуалните западни ежедневници през 1895 година. От мястото си можеше да наблюдава посетителите и виждаше много заможни чужденци. Не общуваше с тях, защото не намираше повод да ги заговори, но наблюдаваше начина им на живот.

Около единадесет арменецът излезе от кафенето на „Пера Палас“ и се отправи към къщи. По улиците все още се виждаше непочистеният боклук от демонстрацията на Хунчаканската партия^[1], която настояваше за въвеждането на обещаните реформи и равенство на арменците с мюсюлманските поданици на империята, включително възможност християни да заемат длъжности в полицията и управлението. Но мислите на Калуст не бяха заети с политика, а с други въпроси, поради което той не забеляза памфлетите, разпилени по улиците.

Имаше си свои грижи, свързани предимно с неуспешни инвестиции на борсата. Успехът, постигнат преди няколко години на „Роял Ексчейндж“, го бе убедил, че ще може да печели парите си от акции, но действителността бързо осуети плановете му. Вече не разполагаше с привилегированите сведения на Филип Блейк и Калуст добре знаеше, че именно там беше разликата.

Всъщност бизнесът не вървеше никак добре. Откакто бе открил вероятността за петролни залежи в Месопотамия, вече не ходеше често в двореца. Салим бей му бе обяснил нещо, което той знаеше отдавна — за да успее, трябваше да раздава щедри рушвети. Използва

спестяванията си, които бе натрупал от „Роял Ексчейндж“ по време на престоя си в Лондон, за рушвети в опит да се сдобие с концесия на част от земята, която султанът бе закупил наскоро, но не успя. Проблемът бе, че парите от борсата вече свършваха и той харчеше от зестрата на Нунуфар. Знаеше, че един ден и тези пари ще се стопят. Какво ще прави тогава? Нима ще трябва да се откаже от проекта в Месопотамия? Само ако...

— Помощ!

Отчаян вик го изтръгна от мислите му и го върна в настоящето. Погледна в посоката, откъдето бе дошъл гласът, и видя мъж да тича по улицата близо до кулата на Галата. Беше арменец. След секунди се появи галопиращ кон и онова, което последва, се случи много бързо. Конникът вдигна ръката си, в която блестеше острието на сабя и, настигайки беглеца, замахна с нея и разсече въздуха.

— Не! Не!

Мъжът квичеше като прасе на заколение и външната стена на къщата, до която жертвата бе съсечена, бе опръскана с кръв. В този миг се чу вик и петнадесетгодишен младеж, който бягаше по улицата, бе повален от острието на друг конник, който внезапно бе изникнал отнякъде.

— Псст!

От процепа на леко открехната врата се появи ръка и направи знак на Калуст, който бе залегнал на земята, докато наблюдаваше как конниците газеха бягащите хора.

— Какво? Кой е? — заекна той с ужасено изражение. — Какво става?

— Веднага си свалете феса! — заповяда жената, която усилено му махаше с ръка от вратата. — Елате! Бързо, преди да ви видят!

Гласът ѝ изтръгна Калуст от самоубийственото му вцепенение. Хванат неподготвен в тази неочаквана ситуация и неспособен да разсъждава, той механично се подчини на непознатата. Свали червения фес и се скри в къщата, която му предлагаше убежище. Жената затвори вратата и той се взря в нея, задъхан и все още шокиран, без да съзнава какво се случва, сякаш всичко се случваше в някакъв сън, в който нещата постоянно менят формата и местоположението си.

— Какво има? Какво става?

— Нима не виждате? Турците отново избиват арменци! Започна преди около два часа! Истински кошмар!

Силуетът на жената леко се открояваше в мрака на стаята. Тя пусна резето на вратата, приближи се до една масичка и запали газената лампа. Трепкащият пламък светлина най-после озари лицето ѝ. Беше възрастна, с набраздено от бръчки лице и крив нос; бялата ѝ коса беше прибрана на тила в кок, а тялото ѝ бе леко прегърбено.

— Защо ми помагате?

Жената ядосано цъкна с език.

— Що за въпрос? Защото сме арменци, разбира се! — Тя се приближи и разгледа лицето му. — В кой свят живеете? Не знаете ли, че от миналата година турците избиват арменци? Нима не видяхте какво се случи в Киликия?

— Но Киликия е в провинцията! — възкликна той, сякаш спореше с нея. — Ние сме в Константинопол! Тук сме на сигурно място!

— О, така ли? — подхвърли саркастично тя. — Тогава защо се криете в дома ми?

— Ами... защото...

Тя се взря в очите му и укорително поклати глава.

— Никой арменец не е в безопасност сред турците, чувате ли? Никой! Те искат да ни унищожат!

— Но защо? Заради демонстрацията на Хунчаканската партия? Какво сме виновни ние за...

— Това е само повод, младежо! — разпали се още повече тя.

Знаете ли какво наистина ги вбесява? Фактът, че Великите сили ги карат да се държат с нас като с равни. Те се мислят за по-висши от нас и не го приемат! Ами бедните нещастници в Киликия? — Посочи към вратата, сякаш Киликия се намираше точно зад ъгъла. — Кюрдите започнаха да събират незаконни данъци от християните и когато миналата година арменците възроптаха, кого наказаха управляващите? Кюрдите, които нарушаваха правата на арменците? Не! Погнаха арменците! Арменците! В Киликия бяха убити хиляди! За какво да щадят нас, арменците от Константинопол?

Нови викове на паника отвън накараха жената да замълчи и в стаята се възцари тежка тишина. Касапницата продължаваше, улицата бе арена на хищници и плячка. Нямаха друг избор, освен да изчакат

кръвта да утоли жаждата за смърт и вечерният час да сложи край на лова на арменци.

Едва през нощта, преоблечен като жена, с кърпа на главата, криейки се в сенките, Калуст успя да слезе от Пера, да пресече моста на Златния рог и да се прибере вкъщи. Завари къщата тъмна и сърцето му подскочи. Задушаваше се от ужас, докато прекрочваше прага на дома. Нима турците бяха влезли и...

Някакъв силует се хвърли към него в тъмното.

— Добре че се върна! — изхленчи женски глас. Беше Нунуфар, която го прегръщаше с мокро от сълзи лице. — Мили боже! Така се разтревожих! Толкова много! — Говореше бързо, изпаднала в паника и потресена от случващото се навън. — Казаха ми, че Пера е обсаден и убиват всички арменци, които срещнат по улиците, а ти си излязъл от хотела на татко и...

— Спокойно, няма нищо... — прошепна в ухото ѝ той. — Всичко е наред, вече съм тук.

Нунуфар поплака на рамото му и се отдели от прегръдката му чак когато се успокои. Прислужниците — арменци и гърци, се бяха барикадирали в голямата къща. Законът забраняваше християните да държат големи ножове в домовете си, затова всички бяха въоръжени с тояги и джобни ножчета, готови да се защитават в случай на нападение.

— Кавалерийските части „Хамидие“^[2] — заговори един от готвачите, който идваше от провинцията и бе постъпил на работа при тях през изминалата година. — От самото си създаване преди пет години не са спрели да убиват хора в Анадола! Нападнаха нашето село и неколцина мои братовчеди загинаха. Преследваха арменци в Зейтун, Трабзон, Ерзурум, Битлис, Харпут, Диарбекир, Ван, Сивас и къде ли още не! А сега... сега „Хамидие“ са тук!

— Що за глупости? — ядоса се Калуст. — Откъде знаеш, че са те?

— Така разправят, господине — отвърна готвачът. — Освен това ги видях с очите си. Убийците на арменци там, на улицата, са униформени кюрди. Единствените кюрди, които носят униформа, са тези от „Хамидие“, не е ли вярно?

Портиерът кимна.

— Прав е, господине. „Хамидие“ са. Но има и турци. И то много. Днес в джамията хора на султана са разправяли, че арменците смятат да постъпят като другите християни в Румелия и че трябва да им се даде урок. Такива работи.

— Султанът — обади се друг глас — няма нищо общо с това!

— Мълчи, глупако! — сръза го портиерът. — Разбира се, че има! Всичко това е плод на неговия болен мозък! Нима смяташ, че тия от „Хамидие“ могат да се разхождат тук и да убиват арменци без негово съгласие?

Всички се спогледаха, в очите им се четеше страх. Знаеха, че портиерът е прав.

Нервите на обитателите на голямата къща бяха опънати до скъсване и най-малкото разногласие прерастваше в жестока кавга. Прислужниците се бяха залепили на прозорците и наблюдаваха улицата със страх в очите и молитва на уста, докато мъжете, сред кратки изблици на гняв, тихо спореха как да постъпят, в случай че конниците проникнат в къщата. Знаеха, че тоягите и джобните ножчета няма да ги защитят от сабите на нападателите, но не разполагаха с нищо по-добро.

Калуст се чувстваше изтощен от тежкия ден, прекаран в къщата на старицата в Пера, докато навън цареше хаос, и от цялото напрежение от пътя, изминат пеша до дома през тъмните улици, осеяни с трупове.

— Да се качим горе — прошепна той на жена си. — Ще ни е по-добре в спалнята.

Помогна на Нунуфар да изкачи стълбите до първия етаж. Преди две седмици съпругата му му бе казала, че е бременна, и въпреки че все още не й личеше много, Калуст реши, че трябва да й осигури възможно най-голямо спокойствие. Само че при цялото напрежение това му се струваше невъзможно. Трябваше да я заведе някъде.

— Защо го правят? — каза тя през сълзи, когато останаха сами. — Какво сме им сторили?

— Шшшт... — прошепна й нежно той, опитвайки се да я успокои. — Ти и аз не сме сторили нищо.

— Тогава защо? Защо?

— Положението бързо се влошава, Нунуфар — каза той, с все така спокоен тон. — Турците са ядосани, защото искаме равни права с тях, и ни обвиняват, че възнамеряваме да разединим империята. Тъй като не можах да се изправя срещу сърбите, българите и гърците, които вече се разбунтуваха и обявиха независимост или скоро ще го направят, те се обърнаха срещу нас. Разбираш ли? Ние сме им подръка. Плащаме за всички християни, които се разбунтуваха в Румелия.

Нунуфар подсмръкна и кимна леко.

— Искаш да кажеш, че сме изкупителната жертва.

Угасващите очи на Вахан премигнаха неспокойно в полумрака на стаята; половината от блесналото му от пот лице бе огряно от тесния слънчев лъч, промъкнал се през завесите. Семейството му и лекарят бяха наобиколили леглото и се взираха в болния с потъмнели и примирени лица.

— Докторе — прошепна Калуст на мъжа до себе си, — дали ни чува?

Лекарят кимна.

— Дори може да говори — каза той. — Но по-добре да не го изморяваме. Сърдечен удар на тази възраст... Трябва да внимаваме.

— Приятелят му от Високата порта е тук и иска да му каже нещо. Мислите ли, че е възможно?

Лекарят позволи посещението и Салим бей веднага влезе в стаята. Останалите тихо го поздравиха и се оттеглиха, като оставиха Калуст и турчина насаме с главата на семейство Саркисян. Двамата седнаха на ръба на леглото, посетителят хвана студената ръка на Вахан и леко я стисна.

— Е, аркадаш? — заговори тихо Салим бей, навеждайки се над болния. — Как си?

Вахан се усмихна немощно.

— И по-добре съм бил, ефенди...

— И пак ще бъдеш. Аллах е милостив.

Арменецът затвори очи за момент и тежко въздъхна. После се взря в турчина с измъчен поглед.

— Вашият Аллах ни причинява много главоболия, ефенди промълви той с усилие, накъсвайки думите. — Колко от нашите трябва да измрат, за да е доволен той?

Лицето на Салим бей помръкна. Хвърли бърз поглед към Калуст и отново се обърна към болния.

— Това е една от причините за посещението ми — тъжно каза той. — Не исках да те безпокоя в този труден час, когато те е налегнала болест, но има важни въпроси, чието обсъждане не търпи отлагане.

Хрипове накъсваха дишането на Вахан и говоренето му костваше нечовешко усилие.

— Какво има?

— Положението не е никак добро за арменците — започна турчинът. — Чули са Негово Величество султана да казва, че ще ви постави на място. И че загубата на Румелия е осакатило империята и той няма да позволи същото да се случи с Армения. Заклел се е, че е по-добре да умре, отколкото да ви даде права, защото това ще означава независимост.

Като видя, че баща му няма сили да говори, но слуша внимателно, Калуст се прокашля и се намеси.

— Тогава какво ще прави Негово Величество?

— Той вече го прави — отвърна турчинът. — Дава оръжия на населението, подтиква го да убива арменци, като им казва, че избиването на християни е религиозен дълг, постановен от Пророка за всички вярващи. Който убива арменци, ще отиде във вечните градини на Аллах, където ще го очакват седемдесет и няколко девици. — Салим бей заговори тихо, сякаш споделяше някаква тайна. — Един от съветниците на Негово Величество, Изет паша, каза, че най-добрият начин да се справим с арменския въпрос е да елиминираме арменците.

— Празни приказки! — възкликна Калуст, ядосан на госта си, който бе дошъл да ги плаши с врели-некипели. — Не могат да го направят!

— Опасявам се, че вече го правят.

— Негово Величество ще си навлече гнева на Великите сили...

Салим бей поклати глава.

— Нищо подобно — каза той и махна неопределено с ръка.

— Прекалено заети са да решават жалките си вътрешни проблеми и да се занимават със съперничеството помежду си, което ги

разединява. Въпреки че не престават да искат от нас реформи и да настояват за хуманитарна намеса, всяка от тях защитава само собствените си икономически и геостратегически интереси. Няма кой да ви помогне.

— Но... те вече отправиха няколко предупреждения! Негово Величество не може да ги пренебрегне!

— Бошлаф, казвам ви! — настоя турчинът. — Знаем, че от британската и френската легации са уведомили правителствата си, че заповедта за избиването на арменци идва директно от Двореца. — Той заговори по-тихо със заговорническо изражение. — Мога да ви кажа още, че в частен разговор няколко европейски лидери са уверили султана, че никога няма да атакуват империята заради арменския въпрос. — Турчинът замълча, за да могат събеседниците му да осмислят чутото. — Разбирате ли какво означава това?

Калуст се изправи, пребледнял.

— Но това... това е зелена светлина от страна на европейците за изстребването ни от Негово Величество!

Турчинът кимна.

— Харесвам те, ти си умен младеж — прошепна той. — Затова съм тук. — Той хвърли притеснен поглед към Вахан, който отново бе затворил очи. — Искях да видя баща ти, но също исках да ви предупредя да се пазите. Много да се пазите. Страхувам се, че настъпиха трудни времена за арменците.

— Но какво можем да сторим, ефенди?

— Да се молите — отвърна кратко министърът на цивилната листа. — И ако ми позволиш един съвет... Ако бях на ваше място, щях да търся начин да напусна Османската империя.

Калуст отвори широко очи, осъзнавайки, че положението наистина е сериозно.

— Но, ефенди, вече трудно се издават визи — отбеляза той. — Сякаш се страхуват, че християните ще помъкнат със себе си богатствата на империята. Как да избягаме?

В отговор Салим бей вдигна ръка и потърка палеца о показалеца си.

— С много рушвети, то се знае.

[1] Социалдемократическата хунчаканска партия е втората най-стара арменска политическа партия, основана през 1877 г. в Женева. Това е първата социалистическа партия на територията на Османската империя. — Б.пр. ↑

[2] Военни кавалерийски части, основани от султан Абдул Хамид II през 1891 година и носещи неговото име. Освен турци, в редиците им се сражават още сунитски кюрди, юруци, туркмени и араби. Изиграват основна роля при арменските кланета през 1894–1896 година. — Б.пр. ↑

XI.

Отмереното тиктакане на големия стенен часовник отбелязваше с безмилостна тържественост бавния и равнодушен ритъм на горещия августовски следобед. Във въздуха танцуваха прашинки като хиляди диаманти, които блестяха в сноп слънчева светлина, който проникваше през прозореца, а дървеният под скърцаше и стенеше срещу тежката горещина, която задушаваше къщата.

От малката люлка се надигна писклив бебешки плач, който раздра тишината и събуди голямата къща от сладката следобедна дрямка. Изведнъж настана суматоха, сякаш всички се подчиняваха на заповедите на кроткото проплакване. Затръшваха се врати и се чуваха забързани стъпки. Майката и дойката влязоха в стаята, една от тях прошепна „сега, сега“, докато другата се питаше „какво му е на бебето“. Стигнаха до извода, че е гладно, и дойката извади гърдата от ризата си и пъкна зърното във вече отворената устичка, за да утоли глада ѝ.

Спокойствието се завърна в дома като облекчаващ болката балсам. Докато наблюдаваше как бебето лакомо суче, Нунуфар мислеше за необичайните времена, в които живееха. Раждането на сина ѝ миналата седмица донесе огромна радост на всички — бебето бе като слънчев лъч в почернения от скорошната кончина на свекъра ѝ дом. Сърцето на господин Вахан Саркисян не бе издържало.

Не спираше да се безпокои в какъв свят щеше да расте детето ѝ. Вече повече от година семейството живееше в ужас сред безразборни убийства, заповядани от султана. Арменците, също като християните в Румелия, бяха поискали равни права и копнееха за автономия, която може би един ден щеше да им донесе независимост. Турците не искаха и да чуят и продължаваха гоненията. В провинцията положението бе тежко, но и в Константинопол ставаше все по-лошо, затова Саркисян нареждаха на един-двама прислужници винаги да стоят до прозореца, за да наблюдават случващото се навън. Не се знаеше кога насъсканата от султана тълпа щеше да разбие вратата и да нахълта вътре с викове.

— Нунуфар! — отекна някакъв глас в къщата. — Нунуфар и всички останали! Бързо в салона!

Чу се трясането на входната врата и Нунуфар разбра, че съпругът ѝ се е прибрал. Идваше си по-рано от обикновено и разтревоженият му тон — нещо нетипично за него, бе сигурен знак, че нещо лошо се бе случило. Обитателите на голямата къща веднага се стекоха към салона с пребледнели от притеснение лица и още повече се изплашиха, като видяха господаря да крачи нервно насам-натам, като спираше от време на време само за да надзърне през прозореца.

— Онези от *Дашнакцютун* са нападнали сградата на Имперската Османска банка! — избълва той на един дъх и продължи да говори бързо, сякаш не можеше да губи нито секунда. — Затворили са се вътре заедно с английските и френските служители. Чуха се изстрели и има убити турски войници. Това е катастрофа!

Всички веднага разбраха колко сериозни ще са последствията. *Дашнакцютун* беше Арменската революционна федерация една от арменските организации, които работеха за равни права на арменците в империята, и организатор на демонстрациите от миналата година, които доведоха до убийствата на арменци в столицата. Щом мирните демонстрации така бяха вбесили султана, можеха да си представят как Високата порта би реагирала на подобно деяние!

— Мили боже! — прошепна Нунуфар, която усети, че силите я напускат и се свлече на дивана. — Какво искат *Дашнакцютун*! Турците да ни довършат ли?

Калуст свъси вежди.

— Казват, че искат да привлекат вниманието на света към арменския въпрос — обясни той. — И по-точно към неизпълнените обещания за реформи, гарантиращи равенство на арменците.

Жена му се засмя нервно.

— Цялото внимание ще бъде насочено към нас, в това няма съмнение! — възмути се тя. — С цената на нашата кръв. — Тя се взря в съпруга си. — Какво ще правим сега? Турците ще ни убият!

В салона настъпи потискаща тишина. Никой не хранеше илюзии относно ответната реакция на турците, особено предвид касапницата миналата година заради една обикновена демонстрация.

— Салим бей дойде да се видим в „Пера Палас“ и ме предупреди, че султанът ще издаде ферман, който постановява всички

мюсюлмани да потушават бунта без капка милост — каза той бавно. — Донесе ми паспортите и визите, които поръчахме преди година, за да напуснем страната. — Той махна с ръка към слугите, които го слушаха в гробна тишина. — Съжалявам, че няма да мога да ви взема. Но ви позволявам да останете в голямата къща заедно със семействата си и се моля да не нападат най-богатите арменски къщи в Стамбул. — Обърна се към жена си. — Готова ли си?

— Готова ли? За какво?

— Трябва да тръгнем възможно най-бързо.

Изненадана от светкавичния развой на събитията, тя объркано се огледа наоколо.

— Но... Не можем да тръгнем сега! — извика тя. — Перачката още не е донесла дрехите!

За момент съпругът ѝ не знаеше какво да каже. Как може да се притеснява за мръсните дрехи в такъв драматичен момент в живота им? Посочи решително към стенния часовник:

— Тръгваме след час.

В следващия час настъпи истински хаос. Докато слугите бяха отишли да доведат семействата си, за да се барикадират в голямата къща с надеждата, че заможните арменски домове ще бъдат пощадени от урагана, който се задаваше, Нунуфар и Калуст ровеха из шкафовете, за да решат какво да вземат.

— Не взимай такива дрехи! — възмути се той, когато видя жена си да приготвя красива рокля за пътуването. — Ако те видят така, веднага ще ни се нахвърлят!

Тя разбра и веднага замени някои от най-хубавите си рокли със старите дрипи, които носеха прислужниците. Съпругът ѝ изхвърли арменските дрехи, които обикновено носеше, и облече един от старите си костюми от „Севил Роу“, макар че му бе малко тесен. Семейният живот го бе накарал да се отпусне и дрехите от младежките години почти не му ставаха. След това хвърли три ката дрехи в един вързоп и скри между тях всички лири, франкове и долари, които имаше, включително и бижутата на жена си.

— Как ще се измъкнем от Константинопол? — попита тя, все още заета с багажа. — С кораб?

— Пристанищата се охраняват — отвърна той. — Купих билети за „Ориент Експрес“.

Озадачена, Нунуфар остави дрехите и се обърна към съпруга си.

— Има ли влак днес?

— Чак утре.

— Тогава за какво е цялото това бързане?

Калуст настойчиво се взря в нея.

— Петъчната молитва приключва след два часа — припомни той.

— Вероятно в този момент ферманът на султана се чете в джамиите. Когато турците излязат от там, ще започнат безредиците. Трябва да сме на сигурно място, когато молитвата свърши, защото след това ще стане невъзможно за арменци да се разхождат по улиците. — Калуст посочи часовника на стената, чиито стрелки невъзмутимо отбелязваха безспирния ход на времето. — Имаме двадесет минути да тръгнем, не повече.

Излезе от стаята и поръча на една слугиня да приготви мляко за бебето. После извади един турски килим, нави го на руло и го приготви за пътуването, за да създаде впечатлението, че е обикновен търговец на килими. Върна се в стаята, за да провери докъде е стигнала жена му с приготовленията, и в този миг влезе слугинята с подноса с млякото в ръце. Калуст извади от джоба си шишенце и сипа три капки от него в млякото.

— Нахранете бебето — нареди той. — После го сложете в кошчето и го донесете.

Жена му, която стана свидетел на всичко, се притесни.

— Какво сложи в млякото?

— Сънотворно — отвърна той, вече изтощен от приготовленията.

— Искам Крикор да спи, докато стигнем на безопасно място.

Когато излязоха, всичко изглеждаше спокойно. Минаха през *Сарайбурну* с карета и Константинопол им се стори необичайно пуст. Мюсюлманите се бяха събрали в джамиите за петъчната молитва, а арменците се криеха в домовете си в очакване на неизбежното.

Отидоха до дома на Салим бей, който бе удобно разположен зад гара *Сиркеси*, и се настаняха в задната стая. Оттам те чува първите отчаяни викове и ужасяващия шум на погрома, отключен от прочитането на султанския ферман в джамиите. Гоненията започнаха в късния следобед и Калуст затвори вратата на стаята, за да спести на жена си случващото се навън.

Нощта също не бе лека, въпреки че Салим бей и семейството му правеха всичко възможно, за да успокоят гостите си. Поднесоха им богата вечеря и цяла вечер им разказваха стари турски легенди. Всичко това не можа да ги накара да забравят за случващото се навън, но бе достатъчно да се почувстват в безопасност.

Двете стрелки на часовника достигнаха дванадесетия час; Калуст си пое дълбоко въздух за кураж и стана, като се обърна към домакините.

— Стана пладне — каза той. — Време е.

Надзърнаха през прозорците и се увериха, че виковете вече бяха стихнали, както бяха и предвидили. Убийците се бяха разотишли по къщите си, за да обядват и да възстановят силите си; беше настъпил точният момент за бягство.

Калуст отново сложи няколко капки приспивателно в млякото на сина си. Когато малкият Крикор се унесе, Нунуфар го пови в копринено платно и го пхна в навития турски килим. Беше важно да го скрият, за да не приличат на младо семейство бегълци. Това веднага щеше да издаде арменския им произход.

Когато всичко беше готово, двамата знаеха, че нямат време за губене. Сбогуваха се с турските домакини и излязоха навън.

— Аллах да ви закриля! — каза Салим бей, когато ги прегърна на вратата. — Нека безкрайната му мъдрост ви води!

Тръгнаха, като се държаха възможно най-непринудено. Калуст носеше отеснелия си костюм от „Севил Роу“ с навития килим в ръце, където синът му спеше, увит в копринено платно, а Нунуфар крепеше върху главата си вързоп с багажа им, точно по ориенталски. Вървяха, докато погледът им се стрелкаше във всички посоки, защото се бояха да не ги нападнат във всеки един момент, но пътят до гара *Сиркеси* не бе дълъг и те скоро стигнаха, без инциденти.

— Къде е влакът? — запита съпругата, когато съзря пустия коловоз, вече неспособна да сдържа вълнението си. — В колко часа потегля?

Калуст отчаяно огледа гарата и усети, че дъхът му спира.

— Не е тук — отвърна тъжно той и хвърли поглед към часовника на гарата. — „Ориент Експрес“ трябва да тръгне в два часа следобед.

— Той въздъхна, обзет от безсилие. — Остават час и половина. — По челото му се стичаха капчици пот. — Скоро... скоро ще се появи, не се тревожи.

Докато времето минаваше, отмервано от отчайващо бавния ход на часовниковите стрелки, перонът се пълнеше с хора. Междувременно от влака нямаше и следа. В два часа следобед, когато „Ориент Експрес“ трябваше да потегли от гара *Сиркеси*, коловозът все още беше празен, а нервното нетърпение на младото семейство постепенно отстъпваше място на нарастваща паника. Калуст наблюдаваше входовете на гарата и виждате все повече турци, които хвърляха недоверчиви погледи към перона. Двамата арменци се задушаваха от мисълта, че всички погледи бяха насочени към тях и всеки момент можеха да ги издадат. Трябваше да направят огромно усилие, за да запазят самообладание и да не изпаднат в паника.

Разтревожен и отчаян, Калуст видя служител с униформа на Международната компания за спални вагони и го пресрещна.

— Какво става, мосю? Къде е влакът?

Французинът сви рамене.

— И аз съм изненадан също като вас! — призна той. — Трябваше вече да е тук!

— Но ще дойде ли?

— Надявам се...

В три часа „Ориент Експрес“ все още не се бе появил. Горещината почти ги задушаваше, все пак беше крайт на август. Тих стон, идващ от килима, изплаши двамата родители. Ефектът на приспивателното, което бяха дали на бебето, вече отминаваше.

— По-добре да го извадим от килима — тревожно каза Нунуфар. — Много е горещо, ще се задуши вътре!

Съпругът се огледа наоколо, в търсене на хилядите опасности, които дебнеха от всички страни.

— Успокой се — помоли я той. — Наглеждай бебето, но не го изваждай от килима. Прекалено опасно е.

Бе достатъчно да хвърлят един поглед към случващото се във фойето на гарата, за да разберат, че наистина трябва да проявят огромна предпазливост. Групичките от турци бяха започнали да се разхождат наоколо, хвърляйки заплашителни погледи към хората на перона, които чакаха влака. Следобедната молитва вече бе приключила

и гара *Сиркеси* се пълнеше с току-що излезли от джамиите турци, като много от тях търсеха арменци. Напрежението ескалираше и безпокойството сред пътниците растеше.

Една жена изпищя.

В същия миг на перона настъпи суматоха и някой каза, че турците са се опитали да я завлекат навън, защото подозирали, че е арменка. Полковник от британската легация, който бе дошъл да изпрати свой приятел, с пистолет в ръка и твърда дума изтръгна нещастницата от лапите на побеснялата сган и не се стигна до по-сериозен инцидент.

След случката пътниците на перона сякаш инстинктивно се събраха по-близо един до друг. Приличаха на стадо овце, обградено от вълци. Повечето бяха европейци, но също изпитваха ужас от враждебната атмосфера, която цареше на гарата.

— Мили боже! — простена Нунофар. — Какво ще правим? Влакът е отменен, а ние сме тук! Как ще се върнем в къщата на Салим бей с всички тези турци наоколо? Божичко! Ако трябва да излезем от тук, те ще ни...

Въздишките и разговорите на перона бяха заглушени от няколко последователни тътена и всички впериха погледи в края на линията. Черен локомотив, който изпускаше големи черни облаци пушек, се приближаваше, теглейки след себе си дълга колона зелени вагони.

— Уф! — въздъхна облекчено Калуст. — Най-после!

Пристигаше „Ориент Експрес“. Чакаха още час, за да слязат пътниците и чистачите на влака да свършат работата си. Турците се държаха все така агресивно, но присъствието на служителите на железопътната компания внасяше някакво чувство на сигурност.

В пет часа следобед началник-влакът се появи на вратата на един от вагоните и с усмивка се обърна към пътниците на перона.

— En voiture, m'sieurs et 'dames!

Настъпи истинска суматоха, тъй като всички нямаха търпение да се качат във влака, където щяха да са в безопасност.

Калуст и съпругата му едва не изблъскаха останалите, за да бъдат едни от първите. Все пак успяха да се качат и веднага се скриха в купе номер десет, което бе резервирано за тях. Първото, което Нунофар стори, когато затвори вратичката, бе да извади бебето от килима, докато съпругът ѝ тъкмо пускаше щорите.

— Дръж го скрит между седалките — посъветва я Калуст. — Не сме в безопасност, докато влакът не потегли.

Няколко минути по-късно се чу свирката на началник-гарата, вагоните се разтресоха, сякаш машината се прокашляше, и влакът потегли отначало бавно, после постепенно набра скорост, докато най-после напусна Константинопол, над който се носеха гъсти облаци дим — следи от опожаряването на арменските квартали. Чудовищната касапница бе в разгара си, но семейството най-после се намираше в безопасност в купе номер десет.

ХІІ.

Калуст хвърли последен поглед към масивните кули на замъка, извисяващи се над пристанището с италианския трикольор, който се вееше под непрестанните пориви на вятъра, и стъпи на платформата, за да се качи на кораба, акостираше в живописния Триестки залив. Параходът принадлежеше на компанията „Лойд Триestino“, собственост на Оханес Берберян, бащата на Нунуфар, така че можеше да се каже, че вече са си у дома.

Параходът бе пълен с пасажери, много от тях арменци, които бяха успели да избягат от кланетата в Константинопол и в цял Анадол. Един юнга заведе семейство Саркисян до каютата им — малък апартамент в предната част — най-изисканото място на кораба, където Калуст остави съпругата и сина си и отиде да се разходи.

Наситеносиният цвят на Триесткия залив контрастираше с индиговия оттенък на небето. Наоколо плаваха малки платноходки, а покрай брега растяха редици млади борчета. От едната страна се виждаха керемидените покриви на града, а от другата блестяха малки архитектурни бижута, като двореца *Мирамаре*, който се издигаше върху надвиснала над морето скала. На кърмата жално крякаха чайки, които навярно търсеха храна, затова арменецът им хвърли няколко парчета хляб.

Слезе на един от долните етажи и мина през вратата за пасажери. Вече всички бяха на борда и капитанът даде знак на екипажа да вдига котва и да се приготви за отплаване. Трима моряци започнаха да прибират веригата, която държеше кораба за кея.

— Чакайте ме! — извика някой от кея. — Чакайте!

Всички погледнаха в посока на гласа, включително капитанът и Калуст. Огромен мъж с гъсти вежди и буйна брада тичаше към кея, махаше като обезумял и крещеше да не тръгват без него.

— Късно е — заяви капитанът. — Да е дошъл навреме. Хайде, момчета!

Калуст не сваляше очи от великана, който тичаше по кея. Дори след седем години не можеше да сбърка този човек. Беше Арпиар

Зиновиев, арменският мултимилионер, с когото Нобел го бе запознал в Баку.

— Почакайте! — каза решително той. — Капитане, не можете да го оставите на сушата!

Капитан Колинс, англичанин от Бирмингам, който наскоро се бе пенсионирил от Кралските военноморски сили, поклати глава.

— Закъснял е. Освен това корабът вече е пълен.

Останал без дъх, мъжът спря на края на кея в очакване нещо да се случи — вдигането на котвата, за да може параходът да потегли, или спускането на платформата, за да се качи.

— Вие не разбирате, господин капитан! — извика Калуст, докато сочеше към сушата. — Този човек е добър приятел на моя тъст. Трябва да го пуснете!

— Но всичко е пълно!

— Ще измислим нещо, но той не може да остане на сушата!

Капитанът се поколеба и се взря в Калуст. Нямахше представа каква е връзката между собственика на поверения му кораб и закъснелия пасажер, но знаеше, че Калуст е зет на шефа му и на всяка цена иска да помогне на закъснелия мъж. Защо да рискува удобната си длъжност на корабен капитан?

— Свалете платформата! — нареди накрая той. — Нека се качи!

Веднага стана ясно, че от обноските на Арпиар Зиновиев има още какво да се желае. Още щом стъпи на парахода на „Лойд Триestino“, той запрати огромна зелена хрчка на палубата и процеди две мощни псувни. По лицето му се четеше безумен страх и имаше петна от засъхнала кръв по дрехите. Като го разгледа отблизо, капитан Колинс съжали, че е послушал зетя на шефа си, но вече нямаше връщане назад.

— Къде е каютата ми — попита великанът от Баку, разпервайки огромните си ръце със засъхнала кръв под ноктите. — Убих двама турци с голи ръце и трябваше да тичам по-бързо от цяло стадо от тези говеда, за да се отърва жив. Искам да си полегна. А ако имате арменски коняк и две палави закръглени хубавелки, още по-добре. Имам нужда да се поразсея.

Капитанът поклати глава.

— Опасявам се, че параходът е пълен, сър — заяви той с делови тон. — Няма места. — Той посочи към Калуст, който стоеше наблизо.

— Единствено намесата на господин Саркисян ме склони да позволя качването ви на кораба. Ще трябва да се настаните на палубата. — Вдигна очи към безоблачното небе. — Сега е август и времето е хубаво.

— На палубата ли? — ядоса се великанът. — Аз съм Арпиар Зиновиев, петролният крал на Баку! Палатът ми е покрит със златни плочи, момченце! Аз съм един от най-богатите мъже в Русия, а ти ми казваш, че на тая смешна лодка няма каюта за мен? Що за лоша шега?

Пенсионираният офицер, командир на кораба, изопна гръб, заемайки почти военна поза, и повдигна брадичка, за да срещне гордо погледа на своя събеседник.

— Съжалявам, сър — каза той съчувствено, — но няма свободни места. Ако условията не ви устройват и искате да промените решението си, аз ще ви разбера. — Той посочи към портичката на кораба. — Ще наредя да се върнем и да спуснем платформата. Така ще може да слезете и да потърсите по-подходящ транспорт, отговарящ на положението ви.

— Какво слизане, какви глупости?! Искам каюта! — Зиновиев извади пачка банкноти от джоба на панталоните. — Колко искате?

Като видя парите, капитан Колинс почервения от гняв.

— Нима не разбирате? — изръмжа той, като едва сдържаше яростта си. — Няма свободни места в каютите, сър! И всичките пари на света не могат да променят това, разбирате ли? Приятно пътуване!

След тези думи англичанинът се обърна и се отдалечи. Зиновиев не бе свикнал на подобно отношение и понечи да го последва, но пътят му бе препречен от дребничкия мъж, който мълчаливо бе присъствал на малкия словесен дуел.

— Успокойте се, всичко ще е наред — каза Калуст. — Ще ви намеря каюта, дори ще гледам да е просторна и луксозна, не се тревожете.

Великанът спря и погледна надолу; черните му очи блестяха като перли сред рошавите му вежди.

— Кой си ти, дребосък?

— Един от собствениците на този кораб — отвърна Калуст, изопачавайки малко истината. — Затова мога да говоря с капитана. Аз му наредих да позволи качването ви на борда и... се надявам да намерим къде да ви настаним. Разбира се, няма да е лесно. Параходът

е пълен и както забелязахте, капитанът не ви харесва много. Но съм сигурен, че с моите връзки все ще ви уредя каюта.

Думите му успокоиха Зиновиев, който разглеждаше събеседника си с все по-голям интерес.

— Струваш ми се познат, без майтап — накрая каза той. — Не гостува ли в моя палат в Баку преди няколко години?

По устните на Калуст заигра доволна усмивка.

— Прав сте, така е. Посетих резиденцията ви заедно с господин Нобел по време на едно... хм, частно празненство. — Той протегна ръка и се представи. — Калуст Саркисян, на вашите услуги. Семейството ми притежаваше изключителни права за внос на керосин в империята, а самият аз бях съветник по петролните въпроси в цивилната листа. — Арменецът махна с ръка наоколо. — Моят тъст, освен директор на корабната компания, която притежава този параход, е собственик на една от най-големите банки в Константинопол и на хотел „Пера Палас“, където отсядат пътниците на „Ориент Експрес“.

Великанът изръмжа одобрително.

— Значи, съм в добра компания!

— Разбира се — Калуст посочи една пейка на палубата. — Моля, изчакайте ме тук. Ще се опитам да ви намеря каюта. Няма да е лесно, но ще направя всичко по силите си.

Нунуфар бе останала без дойка, а нямаше кърма, затова бе поискала от една келнерка чаша хладко мляко, което даваше на капки в пресъхналите устни на Крикор. Бебето лежеше в майчината си прегръдка, повито в коприненото платно, и ядеше след хилядите перипетии, които бе преживяло по време на бягството от Константинопол.

Вратата на каютата се отвори и влезе Калуст. Извади прибория под леглото куфар, който бяха купили в Триест, и го остави отворен върху дюшека.

— Трябва да напуснеш каютата!

Съпругата му спря да храни бебето и го изгледа изненадано.

— Моля?

Мъжът ѝ вече вадеше дрехите им от чекмеджетата и бързо ги прибираше в куфара.

— Един от най-богатите мъже в Русия е на борда! Запознах се с него, когато бях в Баку. Червив е с пари! Той също е арменец и е бил

преследван в Константинопол. Преобърнах целия кораб за свободна каюта, дори говорих с капитана, но няма свободно място за него. Трябва да дойде тук.

Нунуфар го гледаше объркано, сякаш не разбираше думите му.

— Да напуснем каютата ли? И защо?

Съпругът ѝ бе толкова зает да подрежда нещата им в куфара, че дори не вдигна поглед.

— Защото той няма къде да се настани, вече ти казах!

— Това е негов проблем, не наш.

— Вече е наш. Трябва да излезеш, за да дойде той. Думите на Калуст смутиха още повече Нунуфар, в чийто поглед вече се четеш изумление.

— Но тогава... Ами ние? — попита тя, сочейки към бебето. — Къде ще отидем ние?

— Стига! Отиваш на палубата! — отвърна той и махна с ръка към вратата на каютата. — Има удобни сенчести места, където ще се чувстваш много добре. Горещо е, нали? Ще бъде приятно да пътуваме на открито. Даже казват, че е добре за здравето. Ще се отрази добре на малкия.

— Ама... да не си полудял? Да живеем на палубата? Аз и бебето? На палубата?

— Само за няколко часа... надявам се. Ще се опитам да убедя капитана да ви намери нещо по-добро.

— Ами ти?

— Аз ли? Оставам тук с мъжа от Баку. Много е важно да се сближа с него.

Жена му поклати глава, отказвайки да приеме тази абсурдна ситуация.

— В това няма никаква логика. Не мърдам оттук.

В този миг арменецът спря да подрежда багажа и се взря в нея. В погледа му се четеше решителност.

— Слушай, Нунуфар — заговори той сериозно. — Това е голямата ни възможност, нима не разбираш? Човекът, на когото помагам, се къпе в пари. Толкова е богат, че е покрил стените на резиденцията си със златни плочи, представяш ли си? Видях го с очите си! Златни плочи! Сега не е моментът да се колебаем, а да действаме! Много е важно той да ме хареса и да ми дължи услуга, разбираш ли?

Исключително важно! Бъдещето ни зависи от това. — Отново насочи вниманието си към куфара и прибра последните дрехи. — Вземи Крикор и върви на палубата. Може да ти звучи абсурдно, но те уверявам, че животът ни ще се промени според начина, по който се отнасяме с този тип.

И сякаш нямаше какво повече да добави, Калуст взе куфара и излезе.

Пътуването с парахода на „Лойд Триестино“, собственост на Берберян, продължи само една седмица, която на семейство Саркисян се стори цяла вечност. Като видя дъщерята на шефа си, оставена на палубата заедно с бебето, и след молбите на Калуст да уреди нещо, капитан Колинс изкара един юнга от каютата му и настани в нея Нунуфар и Крикор. Миниатюрното помещение се намираше близо до машинното отделение, превърнато във въглищна пещ. Не беше особено уютно, но предвид обстоятелствата — търпимо.

Калуст остана в луксозната си каюта заедно с благодарния Зиновиев. Въпреки различията си или може би именно заради тях, двамата арменци се погодиха добре; единият бе огромен, нахален и груб, а другият — дребен, тих и възпитан.

— Какво желаете за вечеря — запита Калуст другаря си по каюта, докато разглеждаше менюто, предлагано в ресторанта. — Има печена каракуда и спагети с морски дарове. Ако предпочитате месо, предлагат татарски бифтек и пиле с ориз.

Великанът, който удобно се бе изтегнал на леглото, махна отегчено с ръка.

— Що за глупости! — запротестира той. — Нима тези мръсни животни нямат никакви арменски ястия? Например *хачапури* или *хоровац*.

Погледът на Калуст отново се плъзна по списъка с ястия.

— Опасявам се, че не. Европейска кухня.

— Ах, по дяволите! Никога нищо нямат тези глупаци! Ако камшикът ми беше с мен, щях да ги науча аз...

— Мога да говоря с готвача — предложи любезно младият арменец. — Какво ви се яде?

— Какво ли? — Зиновиев въздъхна дълбоко, почти носталгично. — Знаете ли, едни кюфтенца ще ми дойдат много добре. О, колко добре само! — Той облиза устните си. — Би било чудесно.

Като чу поръчката на другаря си, Калуст веднага скочи и изхвърча от каютата с репликата „Веднага се връщам“. Отиде при Нунуфар и я заведе при корабния готвач, за да го научи да прави кюфтета.

Готвачът възропта, че пасажерите трябва да се съобразяват с менюто за деня, че не е възможно да приготвя различни ястия и че има страшно много работа, но банкнота от пет франка в крайна сметка подсигури съдействието му. След половин час традиционните арменски кюфтета димяха апетитно в чиния с гарнитура от ориз и вкусна разядка *пилаки*, заедно с бутилка шампанско.

Калуст не отказваше нищо на своя богат приятел и другар по каюта. Уверяваше го, че ще му бъдат сервирани любимите му ястия, пазеше го от комарите и слънцето, винаги имаше подръка изстудена бутилка шампанско и дори му четеше на глас вестниците, които купуваше на всяко пристанище. Въпреки това Зиновиев не оставаше напълно доволен.

— Няма ли жени в тая дупка? — оплака се той втората вечер, докато се почесваше по издутината между краката си. — Нима очакват един мъж да оцелее на такова пътуване? Да не съм някакъв поп!

Загрижен за приятния престой на госта си, Калуст слезе на палубата, където пътуваха хора от по-бедна черга, и се приближи до италианка, очевидно със скромни възможности, като се опита да я придума да предостави услугите си на богатия пасажер в замяна на двадесет франка. Отначало тя отказа, в крайна сметка за каква я взимаха? Замисли се, когато предложението се качи на петдесет франка и се съгласи, когато достигна сто.

— Е, добре! — въздъхна примирено тя. — Господ ще ми прости.

Сам Калуст я изкъпа, облече и парфюмира, като за целта използва от най-красивите рокли, които Нунуфар си бе купила в Триест. Даде ѝ подробни наставления как да задоволи пасажера и чак тогава я заведе в каютата, като я остави на разположение на Зиновиев за един час.

Но приятелството между двамата арменци не се основаваше само на подобен тип услуги. Винаги когато съзираше възможност, което обикновено се случваше, докато четеше новините във вестника, Калуст насочваше разговора към бизнеса и изтъкваше познанията си в

областта и връзките си с министрите от цивилната листа. Така заговори за нещо, което накара Зиновиев да се замисли.

— Знаете ли — каза великанът малко преди да акостират в Саутхамптън, когато двамата си почиваха на чист въздух на палубата. — Имам неизчерпаеми залежи от петрол.

— Естествено! Не забравяйте, че гостувах в дома ви в Баку. Апшеронският полуостров е голяма работа, а? Проблемът е какво ще правите с целия керосин, който изнасяте за Османската империя. Знаете, че империята фалира. Сметките ѝ се управляват от ликвидационна комисия, съставена от представители на европейски банки. Един ден просто ще спрат да ви плащат...

— Дори не го споменавайте! Често се налага да гоня тези крадци, турците, за да си платят дължимото, какво мислите? Обирджии! — Той се поколеба. — Но какво мога да сторя? Държат ме в ръцете си. Проклети турци!

— Намерете други пазари.

— Лесно е да се каже — отвърна великанът. — Имам представител в Париж, който само ме краде. Понякога си мисля, че е по-лош и от турците. Светът е свърталище на крадци, казвам ви. Свърталище на крадци!

— Но за какво ви е представител в Париж? Центърът на Европа е Лондон, друже! С години съм залагал на „Роял Ексчейндж“ и добре знам какво говоря. Лондон е мястото, финансовият световен център, там законите се спазват и съдът уважава правата ни, това е столицата на най-голямата европейска сила, а на огромната ѝ територия няма и капка петрол. Ето това наричам сигурен пазар.

Зиновиев замислено почеса дългата си черна брада.

— Да... очевидно е. — Той разпери ръце в жест на безсилие. Проблемът е, че в Лондон не познавам никого. Освен това предпочитам доверени хора. Не мога да отида там и да наема първия глупак, който се изпречи пред погледа ми, нали така? Нямам доверие на англичаните, с техните бели костюми и превзети разговори, освен това се мислят за нещо повече от другите. Имам нужда от човек от нашите, да говори нашия език и същевременно да разбира от бизнеса. Но откъде да намеря такъв?

— Значи, ви трябва арменец — предложи Калуст с блуждаещ поглед, сякаш и сам той не познаваше човек, който да отговаря на

изискванията. — Някой, когото познавате добре и с опит в петролния бизнес. Освен това ми се струва важно този човек да има понятие и от финанси, не мислите ли?

— Няма да е лесно да го открия.

На палубата настъпи тишина.

— Смятам да се установя в Лондон и мога да потърся някого с тези характеристики — подхвърли Калуст възможно най-непринудено. — Разбира се, няма да имам много свободно време. Ще възстановя контактите си във Външното министерство и отново ще залагам на „Роял Ексчейндж“. С моите познания в петролния бранш мисля, че няма да е трудно да си намеря работа, която да...

Великанът изведнъж скочи, прекъсвайки мисълта на събеседника си, и настойчиво размахна пръст насреща му.

— А защо да не бъдете вие?

Калуст се направи на изненадан.

— Какво аз?

— Вие — мой представител. Защо не?

— Аз ли?

— Ама разбира се! Вие сте идеалният човек! Сякаш самата длъжност е чакала да се появите, за да ми хрумне да я създам!

Дребничкият арменец сведе поглед и си придаде скептично изражение, което бе научил от търговците на *Капалъ чарши* при пазарлъците си с тях.

— О! Не знам...

По грубото лице на Зиновиев премина сянка на разочарование и учудване.

— Не ми казвайте, че отказвате.

Калуст си пое дълбоко дъх и не отговори веднага, сякаш едва сега обмисляше въпроса.

— Не че не искам — заговори той. — Всъщност разполагам с отлични връзки в британското правителство и съм сигурен, че ще ви спечеля много пари в Лондон. Проблемът е, че имам планове, които биха били много изгодни за мен, а тази работа изисква пълно посвещение, както е очевидно. Не знам дали ще мога да...

— Сто лири! — прекъсна го арменският милионер. — Ще ви плащам сто лири месечно, за да бъдете мой представител в Лондон.

Като чу тази сума, Калуст пребледня. Сто лири на месец бяха много пари. Предоставяше му се невероятна възможност. А интуицията му на опитен търговец, познаващ тънкостите на пазарлъците на *Капалъ чарши*, му подсказваше, че това бе само началото.

— Малко са — каза той с най-голямото самообладание, на което беше способен. Получи му се, изразението му остана абсолютно непроницаемо. Бе настъпил моментът да играе твърдо.

— Сто лири звучат добре като основно възнаграждение, но аз обичам да работя... на процент.

Гъстите вежди на събеседника му се повдигнаха в знак на учудване.

— На процент ли? Какво означава това, по дяволите, никога не съм работил така! Плащам добре, мамка му!

Пръстите на Калуст се плъзнаха по масичката на палубата.

— Процентното възнаграждение е чудесен вариант за производител като вас — каза той. — Ако продам повече петрол или на по-добра цена, получавам повече. Ако продам по-малко или на по-ниска цена, печеля по-малко. Това е добър стимул, за да ви осигурявам по-изгодни сделки и за да ви помагам да печелите повече. Повече британски лири, забележете. За тези пари няма да е необходимо да преследвате клиентите, за да си платят, разбирате ли? Защото те не подценяват...

Зиновиев отново зарови пръсти в брадата си, докато обмисляше предложението. Имаше големи резерви относно заплащането на процент, но аргументите на събеседника му несъмнено заслужаваха внимание.

— Един процент — отстъпи накрая той. — Давам ви комисионна от един процент от продажбите.

— Десет.

Великанът облещи очи.

— Какво?! — възмути се той. — Ума ли си изгубихте? Никой не получава десетпроцентна комисионна! Това е прекалено!

— Тогава какво предлагате?

— Ами... Добре, да бъдат три процента.

— Осем.

— Абсурд! Това е лудост!

— Слушам ви.

— Четири процента.

— Шест.

Зиновиев упорито разтърси глава.

— А, не! — възкликна той. — Шест е много. Не мога да приема!

В никакъв случай!

Събеседникът му скръсти ръце на гърдите си.

— Вижте, вече свалих достатъчно. За мен десет процента е разумна цифра. Но понеже сте ми симпатичен и бих искал да помогна на сънародник в тези трудни времена, приемам намаляване на комисионната на шест процента. Разбирате, че четири е много малко. Всъщност това е по-малко от половината от първоначалното ми предложение. Да приема, би означавало да изгубя залога.

Великанът въздъхна и погледът му се отнесе към хоризонта, сякаш морето би могло да му даде съвет.

— Разбирам думите ви — призна той. — Тогава уговаряме половината от първоначалното предложение и приключваме въпроса.

— Пет процента?

— Да. Но и те са много.

Всъщност това надхвърляше всичко, за което Калуст някога се бе осмелявал да мечтае. На дребничкия арменец му се искаше да заподскача от радост, да прегърне всички, които минаваха покрай тях, да се смее и да прави кълбета по палубата, но изразът на лицето му остана непроницаем, дори малко сърдит, сякаш неохотно правеше услуга на приятел.

— Става — съгласи се той. — Сто лири на месец плюс пет процента комисионна от продажбите.

Стиснаха си ръцете и споразумението бе сключено.

ТРЕТА ЧАСТ МИЛИОНИ

*На какво ли не подлагаш човешките сърца,
о, проклета жажда за злато?*

Вергилий

I.

Портиерът натисна бутона и голямата кутия с железни решетки, подобна на гигантска клетка, се разтресе и се спусна надолу, което предизвика тих шепот между присъстващите. Отнякъде се чуваше пиано, което придаваше известна романтика на цялата сцена, но вниманието на петимата пътници бе изцяло насочено към движението на кутията.

— Това е чудо — отбеляза Калуст с усмивка. — Истинско чудо!

— Това е бъдещето, мистър Саркисян — отвърна портиерът. — Хотел „Савой“ е горд, че притежава първия електрически асансьор в света. Ще дойде ден, когато целият свят ще се задвижва от електричество.

Тази последна забележка изтри доволното изражение от лицето на арменеца.

— Не, драги — каза той и поклати глава. — Това няма да стане. Ако сте прав, кой ще купува моя керосин?

Асансьорът спря с леко друсане. Портиерът дръпна желязната решетка, поставена вместо врата, и направи път на гостите. Калуст, Нунофар и останалите влязоха във фойето, където музиката се чуваше по-силно, и се отправиха към салона, в който управата на хотела организираше тържеството. Той бе облечен в смокинг, както подобаваше на един джентълмен от изтънченото лондонско общество, пък и поводът го изискваше. Съпругата му носеше великолепна лилава рокля с волани от Париж.

— Мосю Саркисян! — чу се глас от лявата част на салона. — Мосю Саркисян, *s'il vous plait*!

Калуст се обърна и разпозна мъжа с високо чело и дълги засукани мустаци, който се приближаваше.

— Мосю Риц! — възкликна той. — Поздравления! Разкошен прием!

— Моля ви, наричайте ме Сезар — усмихна се мъжът и гордо се огледа наоколо. — Празненството е наистина чудесно, не мислите ли? — Наведе се към събеседника си, за да му прошепне: — Опитайте

лангустата. Поръчана е специално за случая от Флорида. Превъзходна е!

— Непременно. Не мога да пренебрегна съвета на гений в хотелиерството като вас.

— Много сте любезен, мосю Саркисян! — изчерви се Риц. — Надявам се да си прекарате чудесно в нашата компания!

Гостите в салона бяха от висшата лондонска класа. Благородни дами, които преди това са избягвали публичните изяви, изпълваха фойето със своето *upper class*^[1] произношение. От дъното на салона се чуваше развълнувано бърбене, навярно заради присъствието на някоя високопоставена особа. Новопристигналата двойка се осведоми за самоличността на госта и един сервитьор прошепна:

— Принцът на Уелс, милорд.

Докато наблюдаваше гостите, размишлявайки за тяхното благородно потекло, Калуст не можеше да не се поздрави за отличния избор, който бе направил. Намираше се на идеалното място, което прекрасно пасваше на нарастващата му слабост към изяществото и красотата.

Когато преди близо четири години пристигна в Лондон, арменецът бе разпитал няколко души, за да разбере кой е най-добрият хотел в града, и всички единодушно го насочиха към „Савой“. Животът му в Англия всеки ден потвърждаваше правилния му избор. Освен отбраната си клиентела хотел „Савой“ разполагаше с изключителни условия за посрещане на уважавани гости, най-вече защото беше първият хотел в света с изцяло електрическо осветление. И още по-важно — мраморните бани с топла вода в повечето стаи, нещо невиджано на друго място.

— Саркисян! — извика някакъв глас с подчертан *upper class* акцент. — Хей, Саркисян!

Калуст се обърна по посока на гласа и видя елегантната фигура на Филип Блейк, бившия помощник-секретар в Министерството на външните работи, който в момента беше депутат и петролен представител на Ротшилд. Блейк се бе превърнал в негов съперник, тъй като продаваше в Европа нефта, добит в Баку от Ротшилд, който се конкурираше с петрола на Зиновиев, чийто представител бе арменецът. Това обаче не можеше да помрачи приятелството им. Напротив, Блейк бе помогнал на Калуст да изучи тънкостите на търговията с петрол в

Европа, което осигури отлични сделки на Зиновиев и тлъсти комисионни за неговия представител. Не по-маловажни връзки имаше Блейк в парламента и благодарение на тях продължаваше да му дава полезна информация за борсовите акции.

— Филип! — възкликна арменецът. — Тъкмо вас търсех. Представителят на Ротшилд посочи маса в дъното на салона.

— Масата ми е там, приятел. Хендрик и Самюел ще дойдат всеки момент. Трябва да обсъдим някои неща.

Англичанинът ги покани на своята маса, но Нунуфар отказа.

— О, не — простена тя, като разбра какво предстои. — Още един безкраен разговор за бизнес!

— Защо не се разходиш наоколо и не поговориш с онези баронеси? — предложи съпругът ѝ. — Може би с тях ще ти бъде по-приятно, не мислиш ли?

— Разбира се — отвърна тя и махна с ръка, за да го отпрати. — Приятно изкарване с твоите другарчета.

Двамата мъже се настаниха на масата с лица към салона, за да наблюдават присъстващите. Блейк поднесе на приятеля си чаша уиски, след което наля и на себе си.

— Как вървят акциите на „Роял Дъч“? — поинтересува се той, докато отпиваше уиски с лед. — Добра инвестиция, а?

Калуст вдигна чаша за здравето на приятеля си.

— Откъде знаете, че цената им ще се качи?

— Саркисян, приятелю, знаете, че съм добре информиран, нали? — отвърна англичанинът със загадъчна усмивка. — Когато се разчу, че в кладенците на „Роял Дъч“ в Суматра има само вода, акциите на компанията буквално се сринаха. Боже, каква бъркотия настана! Всички на пазара решиха, че с холандците е свършено. Петролът на „Роял Дъч“ беше изчерпан! Само че получих поверителни сведения от посланика ни в Батавия, който твърди, че компанията е започнала нови сондажи на многообещаващ терен. И хоп! Не е необходимо да си гений, за да се сетиш, че акциите, стигнали дъното, ще скочат до небето, когато се разчуе за новите кладенци. Това бе идеалният момент за купуване.

— Така е — съгласи се Калуст. — Признавам, че когато ми казахте за тях, имах едно наум при закупуването им. Всички

разправяха, че с „Роял Дъч“ е свършено. Но когато обявиха разкриването на нови залежи в Суматра... Какво облекчение само!

— И добра печалба, приятел. Колко изкарахте от тях?

Калуст се усмихна.

— Доста — призна той. — Но и вашата комисионна си я бива, признайте.

— Не съм твърдял друго — изчерви се Блейк. Англичанинът се размърда на мястото си, приготвяйки се да смени темата. Не обичаше да говори за пари на подобни събития. — Вижте, защо не ме придружите до Министерството на вътрешните работи другата седмица?

Споменаването на ведомството уплаши Калуст.

— Защо? Случило ли се е нещо?

— Не искате ли да станете поданик на Нейно Величество? — попита Блейк, изненадан от тревогата на събеседника си. — Заради вас пуснах някои връзки...

— О, да! — успокои се Калуст. — Как върви?

— Как върви ли? Ако ме придружите до министерството другата седмица, за да уредим нещата, процедурата ще е повече от задействана! Почти е готово! До няколко дни ще имате британско гражданство. Тогава вашият султан няма да може да ви докосне!

Погледът на арменеца светна.

— Прекрасна новина!

Приемът протичаше приятно и оживено сред смях и музика, когато из тълпата изникнаха двама мъже и се приближиха към масата.

— А, ето ви! — възкликна Блейк и стана да ги посрещне. — Най-после.

Единият от новодошлите беше Хендрик ван Тигелен — нисък мъж с големи сини очи и зъбата усмивка, който наскоро бе станал изпълнителен директор на „Роял Дъч“. Другият — Самюел Марк, който също не блестеше с висок ръст, имаше гъсти вежди и стреснат поглед. Той бе евреин и собственик на корабоплавателна компания, направила революция в транспортирането на нефт, бе я нарекъл „Шел“ заради някаква сделка на баща му, в която били намесени декоративни мидени черупки^[2].

— Как е, приятели? — поздрави ги англичанинът, като влезе в ролята на домакин. — Закъсняхте, но все пак дойдохте.

Мъжете се поздравиха и след обичайните любезности се настаняха на масата. Калуст се взря в тримата мъже и си помисли, че именно те щяха да му осигурят пълния достъп до света на петролния бизнес. Работата за Зиновиев го въведе в бранша, но големите играчи стояха пред него: Филип, Хендрик и Самюел. Светът беше в краката им, макар че малцина биха го забелязали. След като разговаряха известно време, стана ясно, че двамата новодошли не са в особено добро настроение, дори изглеждаха унили.

— Но какво ви става? — учуди се Калуст. — Намираме се в най-добрия хотел в света и празнуваме Нова година, която ще ни отведе в новия век, а вие сте така умърлушени?

— Настъпва новата 1900 година, драги — поправи го Хендрик. — Двадесетият век ще започне през 1901.

— Подробности — отвърна арменецът и сви рамене, сякаш това бе съвсем маловажно. — След тази нощ в датата вече ще се появи деветка, а осмицата остава зад гърба ни, да го приемем така. Важното е, че това е паметен момент! Защо са тези погребални физиономии?

Хендрик въздъхна.

— Заради американците е — заговори директорът на „Роял Дъч“ — Не сте ли чули за новия гнусен ход на онези глупаци от „Стандарт Ойл“?

— Свалянето на цените ли?

— Ами да! Ако продължат така, тези типове ще ни докарат до фалит! Кой би издържал на подобни цени? Та те са по-ниски и от себестойността на продукта! Чист дъмпинг! Как е възможно да работят по този начин? Рокфелер е мошеник!

— Обясних ви хиляди пъти как го правят — каза Калуст. — В страните, където нямат конкуренция, американците продават много скъпо и пускат ниски цени там, където има и други търговци. Печалбата от първите продажби покрива загубите им от вторите, като така погубват конкуренцията. От години е така!

— Знам това — отвърна холандецът. — И все пак тези тактики не спират да ме изненадват. Знаете ли какво трябва да направим?

— Какъв е планът ви?

Хендрик ван Тигелен се размърда на стола си и с типичен за него театрален жест размаха юмрук във въздуха.

— *Eendracht maakt macht!*

— Хендрик, приятелю, престани вече! — помоли Филип. — Никой тук не говори този език.

— Аз просто цитирах стара поговорка от моята родина — обясни директорът на „Роял Дъч“. Холандия е малка страна, изградила империя. Как е успяла ли? — Той отново размаха свития си юмрук. — *Eendracht maakt macht!* С други думи, *съединението прави силата*. Това е тайната на Холандия, а също и начинът да се изправим срещу онези изверги от „Стандарт Ойл“. — Той разпери пръсти. — Разделени, ние сме толкова слаби, колкото всеки отделен пръст. — И отново сви ръката си в юмрук. — Заедно ще бъдем силни като този юмрук!

— Много хубава реч — отбеляза Филип. — Но американците са навсякъде, тези скапани копелета! Нима не се обединиха с Нобел в Германия, за да прогонят нас, Ротшилд, от този пазар?

— Стара история — каза Хендрик. — Не забравяйте, че за да догонят конкуренцията в Германия, „Стандарт Ойл“ намалиха цените, без да предупредят Нобел.

— Известно ми е — потвърди представителят на Ротшилд. — Онзи ден говорих с Емануел Нобел и той е съсипан, горкият. Всеки път, когато споменавах името на „Стандарт Ойл“, се тресеше от гняв. Опитвам се да кажа, че американците ни погаждат тези номера, за да ни разединят.

Холандецът отново сви юмрука си.

— *Eendracht maakt macht!*

— Да, да, разбрахме. Въпросът, приятелю, е да започнем да действаме...

Самюел Марк мълчаливо следеше разговора, но в този момент неспокойно се размърда, очевидно смутен.

— Аз... трябва да ви кажа нещо — заекна той. — Не знам дали... дали ще ви хареса.

— Какво? Какво има?

Самюел си пое дълбоко дъх, за да събере кураж да изплюе камъчето.

— „Стандарт Ойл“ ми направиха предложение.

Тримата мъже на масата зяпнаха от изненада и го загледаха с широко отворени очи.

— Какво?!

— Дават ми четиридесет милиона долара — поясни дребният еврей. — Моля ви, опитайте се да ме разберете. Терените на „Шел“ са в Борнео и добивът е скъп. Падането на цените бавно ни довършва. Не знам дали ще издържим още дълго. От друга страна, петролът от Борнео дава малко керосин и много бензин. Рафинерията не работи добре. — Той разпери ръце в знак на безсилие. — Предложението на „Стандарт Ойл“ може да ни спаси.

— Чак сега ли ни казвате? — извика Хендрик. — Как е възможно, Самюел?

Собственикът на „Шел“ засрамено наведе глава.

— Не ми беше лесно...

— Писна ми от игричките на „Стандарт Ойл“! — извика холандецът. — Атакуват ни с ниски цени и когато не унищожават конкуренцията, я купуват! Всеки път едно и също! А ние, тъпаците, седим и си говорим!

— Тъпак ли ме наричате?

— Не продавайте „Шел“ на „Стандарт Ойл“! — възкликна Хендрик, сякаш не бе чул въпроса. — Продайте я на нас, или още по-добре — присъедините се към нас! „Роял Дъч“ разкри нови терени, в Суматра и компанията се разширява. За първи път можем спокойно да се изправим пред „Стандарт Ойл“. Това е нашата възможност! Но ако американците купят „Шел“, това ще е истинска катастрофа! Те ще установят монопол! Замисляли ли сте се за последствията от всичко това?

— Ще ми дадат четиридесет милиона! Четиридесет милиона долара! Знаете ли колко пари са това? Семейството ми настоява да приема.

— Семейството ви не ме интересува! — сръза го директорът на „Роял Дъч“. Размаха пръст срещу събеседника си. — Искам да знам какво мислите вие! Какво ще правите?

Разкъсван от противоречиви чувства и отчаян от нерешимата дилема, Самюел тъжно заговори.

— Не знам, не знам! Разумът ми казва да се възползвам, докато е време. Но сърцето ми... — Той въздъхна. — О, не знам как да постъпя! Не мога да реша...

Хендрик ван Тигелен впери огромните си сини очи в собственика на „Шел“. Познаваше го добре и знаеше, че е податлив на

манипулации. Сега щеше да се възползва от тази негова слабост.

— Самюел, кажете ми... — заговори холандецът. — Вие англичанин ли сте, или евреин?

Собственикът на „Шел“ го стрелна със скандализиран поглед. Не можеше да повярва на ушите си.

— Какво намеквате? — възрази той, повишавайки глас. — Да, евреин съм, но освен това съм и англичанин! И съм горд да го кажа! Как се осмелявате да поставяте под съмнение моя патриотизъм?!

— Просто понякога не си личи — отвърна хладно Хендрик. — Също като мен, и вие добре знаете, че петролът е бъдещето. Компанията ви е английска и ако запазите контрол над „Шел“, това ще означава, че значителен дял от бизнеса остава в Англия, която сам твърдите, че толкова обичате. Но заради някакви си дребни неприятности вие, изглежда, сте готов да я продадете на „Стандарт Ойл“ и така да отстъпите бизнеса на американците. Как е възможно човек да се готви да отнеме от страната си част от нещо толкова важно и същевременно да тръби наляво и надясно, че е патриот? Та в това няма никаква логика! Ако продадете „Шел“ на американците, патриотизмът ви се превръща в една празна дума. — Той размаха пръст заплашително. — Подкрепяйте думите си с действия! Казвате, че сте родолюбец? Ами дръжте се като такъв!

— Трябва да ме разберете — настоя Самюел, притиснат от солидните аргументи на събеседника си. — Имам проблеми с добива в Борнео! Освен това складираният петрол е оскъпен, а в момента пазарните цени са сринати! Сринати! Няма да оцелеем!

— Това са проблеми, породени от обстоятелствата.

— Не е точно така — настоя собственикът на „Шел“. Той посочи към лампите, които осветяваха салона на хотел „Савой“. — Виждате ли това осветление? Захранва се изцяло от електричество. „Савой“ може и да е първият напълно електрифициран хотел в света, но скоро всички градове ще имат електричество. Например Берлин. Осветлението на керосин ще изчезне. Също като свещите и осветлението на газ, керосинът оставя сажди, изгаря кислород и може да причини пожари. Електричеството няма такива недостатъци. То е бъдещето. Това означава, че проблемът не е просто в обстоятелствата.

Холандецът скръсти ръце на гърдите си.

— Да, електричеството ще замени керосина при осветителните тела — призна той. — Но нали вие сам казахте, че петролът от Борнео е беден на керосин и богат на бензин? А бъдещето на петрола, драги, е именно в бензина! Виждали ли сте онези карети без коне, които изобретиха наскоро? Един ден всички карети ще бъдат такива!

— Задвижвани с пара.

— И с бензин! Германците започнаха да произвеждат карети без коне... автомобили, както ги наричат сега, които работят на принципа на вътрешното горене. Явно са по-ефикасни. Не знаете ли какво се случи на ралито Париж — Бордо? От шестнадесетте бензинови автомобили, които стартираха, половината финишираха. А от осемте парни до финала стигна само един. Първите места спечелиха само бензинови автомобили. Значи, бензинът победи парата! И това не се отнася само до каретите без коне, драги. Ще дойде ден, в който корабите също ще бъдат задвижвани от бензин! Запишете си думите ми. Бензинът е бъдещето!

За няколко минути на масата настъпи тишина. Наоколо всички празнуваха, пианистът свиреше весела мелодия и из салона се въртяха няколко двойки. Чуваше се радостен смях и всички изглеждаха щастливи, освен четиримата мъже, които се споглеждаха притеснено, сякаш се намираха в друг свят. Самюел облегна лакти на масата, хвана главата си с ръце и разтри лицето си.

— И сега какво, боже Господи? — простена той. — Какво ще правя? Да продавам на американците или да рискувам да се разоря?

Холандецът удари с юмрук по масата, което стресна останалите.

— Нито едно от двете! — изръмжа той. — Присъединете се към „Роял Дъч“! *Eendracht maakt macht!* Само съединението ще ни спаси! Ще обединим ресурсите си, ще споделяме рафинериите, транспорта, ще намалим разходите и ще стабилизираме пазара. Има много пари за печелене и ние ще ги спечелим, по дяволите!

Калуст премигна.

— Ако ми позволите да се намеся... Това не е достатъчно — каза той с обичайния си спокоен тон, нарушавайки проточилата се тишина. — Съюзът между европейските производители ще даде резултат само ако навлезем в пазарите, където „Стандарт Ойл“ е монополист. В противен случай американците ще продължат да се възползват от печалбата от тези пазари, за да подбиват цените ни там, където се

конкурираме. Но ако присъстваме навсякъде, те вече няма да могат да поддържат тази ценова война.

— Прав сте! — съгласи се Хендрик. — Но нищо от това не би било възможно, ако продължим да сме разединени. Трябва да слеем активите си и да си сътрудничим. — Той погледна към представителя на Ротшилд. — Филип, какво мислите?

Англичанинът поклати глава.

— Нещата не могат да продължават както досега. Това ще ни разори. — Вдигна глава и се взря в събеседника си. — Може да разчитате на нас, приятелю.

Холандецът се обърна към арменеца.

— Калуст, а вие? Русия е втората петролна сила в света и ако искаме да се изправим срещу „Стандарт Ойл“, ще имаме нужда от независимите производители от Баку. Каква е вашата позиция?

Представителят на Зиновиев бе запазил непроницаемостта си изражение, също като търговците от *Капалъ чарши* в разгара на пазарлъка.

— Убеден съм, че изходът от ситуацията е именно такова споразумение — заяви накрая той. — Независимите производители от Баку ще ви подкрепят, гарантирам ви. Но само като ваши партньори.

Накрая Хендрик се обърна към Самюел, който още триеше лицето си.

— Ами вие? Ще продадете ли „Шел“ на „Стандарт Ойл“ и така да предадете страната си? Или ще се присъедините към „Роял Дъч“ в едно англо-холандско партньорство, за да спасите фирмата си, без да е необходимо да продавате душата си? На кого служите? На Рокфелер или на кралица Виктория?

Като представи въпроса по този начин, холандецът знаеше, че току-що нанесе последен удар по дилемата на Самюел, който много обичаше да демонстрира патриотичните си чувства. Самюел Марк спря да масажира лицето си, вдигна глава и се взира в събеседника си пет дълги секунди, докато накрая се реши, протегна ръка и промълви:

— Разчитайте на мен.

След като намериха решение как да се справят със „Стандарт Ойл“ на Рокфелер, напрежението премина, тримата се отпуснаха и постепенно попиха празничното настроение на вечерта. Салонът се пълнеше с двойки, които танцуваха под бързия ритъм на малкия

оркестър, който междувременно се бе включил в програмата, докато хората по масите оживено разговаряха и опитваха специалитетите, приготвени от най-добрите френски готвачи.

Докато наблюдаваше веселието наоколо, Калуст се замисли за иронията на съдбата. През изтичащата вече година бе починала майка му, което, след смъртта на тъста и тъщата му преди няколко години, го правеше кръгъл сирак. Сега той и Нунуфар бяха съвсем сами, без да има на кого да разчитат; дори банката, хотелът и корабите на стария Оханес бяха наследени от синовете му. Но междувременно Калуст се бе утвърдил като представител на Зиновиев и играеше важна роля в петролния бранш. Споразумението, сключено тази вечер с тримата му сътрапезници, също бе важно и предвещаваше добро бъдеще за бизнеса му. С други думи, имаше добър повод да празнува настъпващата година.

Малко преди полунощ управителят на „Савой“ — Сезар Риц, изникна от тълпата и застана в центъра на салона. Размаха ръце, за да привлече вниманието и да накара присъстващите да замълчат. В салона стана необичайно тихо. Риц драматично се обърна и посочи големия стенен часовник, който сам бе донесъл от родната си Швейцария; стрелките показваха единадесет и петдесет и пет.

— Уважаеми дами и господа — започна тържествено той. — След по-малко от пет минути ще изпратим 1899 година. С нея си отива и славният осемнадесети век, в който светът се събуди от мрачен сън и прегърна прогреса, начело със светлата Великобритания и кралица Виктория. Предлагам да се сбогуваме достойно с годината и века, които тази вечер си отиват завинаги.

Чуха се няколко възгласа *Hear! Hear!*^[3], както правеха в парламента, и „Бог да пази кралицата!“, когато оркестърът засвири *Rule, Britannia*^[4] и всички присъстващи запяха заедно.

*When Britain first, at Heaven's command
Arose from out the azure main;
This was the charter of the land,
And guardian angels sang this strain:
Rule, Britannia! Britannia rule the waves:
Britons never will be slaves.*^[5]

Сетне Риц отброи оставащите секунди от 1899 година, докато всички гости му пригласяха.

— Пет! Четири! Три! Две! Едно! — Настана истински спектакъл от гърмежи и летящи тапи от бутилки шампанско, вдигнати за на здравица чаши, целувки и прегръдки.

— Честита Нова година! Честита 1900! Нека новият век донесе на всички ни щастие!

Музиката засвири още по-весело, някои от двойките още се целуваха, други вече танцуваха, а от чашите им се разливаше шампанско по пода. Четиримата мъже от петролния бизнес, един висок и трима по-ниски, едновременно вдигнаха чаши, за да приветстват новите времена, които ги очакваха.

— За Новата година!

— За „Роял Дъч Шел“!

— Моля за внимание! — каза Калуст и вдигна тост за бъдещето, което настъпването на 1900 година предвещаваще. — За века на петрола!

---

[1] Висша класа (англ.). Представителите на висшата класа в Англия имат по-особено произношение, при което пропускат гласните, тъй като избягват да движат много устните си. — Б.пр. ↑

[2] Shell — черупка (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Съкратено от израза hear him — чуйте го (англ.). Така аудиторията е показвала съгласието си с гледната точка на оратора. — Б.пр. ↑

[4] Британска патриотична песен — Б.пр. ↑

[5] По воля Небесна земята британска

въздигна се над синева океанска;

така отреди ѝ Хартата на Земята

и ангели пазители запяха словата:

„Напред, Британия! Вълните морски покорявай:

Свободата британска гордо защитавай“. — Б.пр. ↑

II.

Бавачката, мадмоазел Клеманс, пристъпи с мокър гребен в ръка и клекна до малкия Крикор, за да срещне черните му коси, отделяйки ги настрани, за да постигне съвършено правилен път. Оправи яката на ризата му, отстъпи назад и огледа критично тоалета на петгодишното дете.

— *Voilà!*^[1] — възкликна тя, най-сетне доволна, но тревожна бръчка бързо набразди челото ѝ. — Готов ли си? Добре ли го научи?

Крикор кимна.

— *Oui, mademoiselle.*^[2]

Бавачката се изправи, посочи вратата и направи знак на момчето да тръгва.

— *Alors, allons-y!*^[3]

Момченцето харесваше мадмоазел Клеманс. Тя се движеше леко и беше много по-мила от предишната му бавачка, строгата мис Сойър, която се занимаваше с обучението му допреди няколко месеца. Родителите на Крикор държаха той да получи най-доброто образование, затова наеха последователно англичанка и францужойка, за да може той да изучи отлично и двата езика.

В момента, в който прекрачи прага и влезе в салона обаче, малкият забрави за бавачката и коленете му омекнаха, сякаш направени от желе. Там, като същинско жури, нетърпеливо за представлението, бяха родителите му, удобно седнали на един шезлонг. Майка му нежно прегръщаше белия си пекинез, а баща му разсеяно поглаждаше брадата си. Двамата бяха заобиколени от гости, вперили погледи в момчето, сякаш синът на домакините беше чуждестранен артист, излязъл да им представи номера си. Колко трудно беше в тези сутрини за него! Родителите му бяха купили къщата наскоро и за тях той бе просто част от мебелировката.

Бавачката го спря с ръка, показвайки му, че е застанал на правилното място и може да започва. Крикор преглътна сухо. Стомахът му се свиваше от нерви и черните му блестящи очи се спряха върху баща му. Образът на Калуст с тъмна брада и гъсти вежди над

студените очи го ужасяваше. Освен това знаеше, че не е единственият човек вкъщи, който се чувства смутен от господаря. Двете му бавачки, слугите, готвачите, дори майка му, всички те се държаха по различен начин в негово присъствие; сякаш изпитваха някакво сляпо страхопочитание.

— Хайде, Крикор — подкани го майка му. — Ще започваш ли?

Малкият напъха треперещите си ръце в джобовете, защото не си спомняше нищо, и хвърли въпросителен поглед към бавачката, сякаш я молеше за помощ.

— *La lune* — прошепна мадмоазел Клеманс — *etait sereine...*

А, да! След първите думи останалите веднага изникнаха в съзнанието му.

*La lune etait sereine et jouait sur les flots.
La fenetre enfin libre est ouverte a la brise,
La sultane regarde, et la mer qui se brise,
La-bas, d'un flot d'argent brode les noirs ilots.*^[4]

Когато мекият и треперещ детски глас замлъкна, в салона избухнаха въодушевени аплодисменти, придружени с викове „Браво!“. Мадмоазел Клеманс обясни на гостите, че са чули стих от „Лунна светлина“ на Виктор Юго, което предизвика нови ръкопляскания. Скоро обаче гостите забравиха за Крикор, чиято звезда бе угаснала след най-яръкия си блясък. Тогава бавачката го отведе в стаята му с пакет бонбони — награда за доброто му представяне.

Всяка сряда едно от тези изпълнения създаваше настроение на приемите в новата къща на родителите му на *Хайд Парк Гардънс 38* — същата, която преди години Калуст се бе зарекъл пред бъдещия си тъст, че ще притежава. Това бе станало реалност и семейство Саркисян сега живееше в къщата на мечтите на господаря.

Програмата включваше поетичен рецитал от Крикор, поради което момчето бе принудено всяка седмица да учи по едно ново стихотворение. Миналата седмица рецитира Бодлер, сега Виктор Юго, а следващата сряда — кой знае... Това не му допаднаше особено, но поне накрая получаваше бонбони за усилията и за всички мъки, през

които минаваше, за да запомни странните думи, които повтаряше като папагал, без всъщност да ги разбира.

— Крикор!

Гласът на баща му го вцепени. Малкият спря и бавно се обърна, изпънат като струна, за да срещне погледа му. Въпреки че баща му често отсъстваше и двамата не бяха близки, той винаги се бе държал добре, но въпреки това Крикор умираше от страх, когато се изправи пред него. Може би се дължеше на отдалечеността между двамата и на факта, че баща му вечно всяваше смут сред слугите.

— Да, господине?

Калуст се приближи до сина си и се наведе, за да може да го погледне в очите.

— Следващата седмица ставаш на шест, нали така?

— Да, господине.

— Тогава утре сутрин ще те заведа в „Суеърс & Уелс“ — заяви той. — Ще тръгнем в десет. Искam да си готов навреме за подаръка, който ще получиш.

Момчето знаеше, че „Суеърс & Уелс“ бе известен още като „Облекла за млади джентълмени“, или по-просто казано, магазин за детски дрехи. Щом баща му искаше да го заведе там за рождения му ден, това означаваше само едно: ще получи парцалки за подарък. Това не бе най-добрата новина, но какво можеше да направи?

Посещението в „Суеърс & Уелс“ беше кратко и ползотворно, както и всички останали начинания на баща му. Обслужен лично от мистър Уелс, Калуст избра за сина си чифт гамаши с копчета, късо сако с перлени копчета, чифт панталони за езда и памучна синьо-зелена шотландска шапка като на Том О’Шентър с красиво бяло перо отстрани.

— Бастун и ръкавици! — каза накрая мистър Уелс и го заведе до съответната секция. — Един уважаващ себе си джентълмен винаги носи бастун и ръкавици, когато излиза, независимо дали ще се разхожда, или ще язди.

Дадоха му бастун, без да го питат, но Крикор можеше сам да избира между черни и кафяви ръкавици. Избра кафявите, това всъщност бе единственото решение, което му позволиха да вземе. Всичко останало избра собственикът на магазина, а баща му решаваше. Той трябваше само да мълчи и да се облича.

Вече обзаведен с всичко необходимо, на следващата седмица заведеха момчето до един мост в Хайд Парк, близо до новия му дом. Там имаше няколко коня, но баща му му показва едно дребно животно, бяло с черни петна по гърба, което кочияшът на семейството — мистър Аштън, държеше за поводите.

— Виждаш ли това пони — попита Калуст сина си. — Твое е! Честит рожден ден!

Моментът, когато получи понито за шестия си рожден ден, наистина бе щастлив за Крикор. Щастлив, защото то бе първият му кон, но още повече заради близостта с баща му, макар и кратка. Калуст бе зает мъж, пътуваше много по работа, грижейки се за сериозните неща на възрастните, затова рядко го виждаше. В малкото дни, когато се прибираще по-рано, той посещаваше сина си в стаята му за няколко минути, но строгият му маниер, прекомерното чувство за ред и студеното му изражение ужасяваха Крикор.

Сега поне си имаше пони.

В тези първи години от живота си наследникът на семейство Саркисян бе по-близък с майка си. Виждаше я сутрин, когато се събудеше и тичаше към спалнята ѝ, за да ѝ прави компания за закуска. Бавачката идваше да го вземе за сутрешните уроци, но на обяд отново отиваше при Нунуфар. Беше му приятно да се храни на една маса с нея, въпреки че тя беше много строга относно ястията, които той трябваше да яде.

— Първо зеленчуците — повтаряше постоянно тя. — Те са полезни за здравето. Морковите правят очите по-красиви.

— Но аз искам бифтек!

— След като изядеш всички зеленчуци, ясно? За твое добро е.

Проблемът беше, че Крикор мразеше проклетите зеленчуци почти толкова, колкото и съображението, което му изтъкваха за всичко — за твое добро е. Кое е добро? За какво говореше тя? Та те нямаха вкус! Как е възможно да го задължават да яде тази гадост? След много протести, плач и караници един ден Крикор реши да пренебрегне нарежданията на майка си и отдели зеленчуците, в случая зеле, за да премине направо на месото. Само че на майка му не ѝ се спореше, бързо стана и върна месото в големия глинен съд.

— Ах, непослушно момче! Ще ядеш месо чак след като изядеш зеленчуците, ясно ли е? Да не си посмял да ми противоречиш!

— Но аз не обичам зеле!

— Не ме интересува! Яж!

Заповедта прозвуча пределно ясно и малкият знаеше, че ако не се подчини, ще има последствия. Когато не слушаше, майка му или гувернантката го наказваха. Това се случваше често и бе нормално за неговата възраст, но баща му никога не бе го наказвал. Така или иначе Крикор бе престанал да се страхува от тях. Няколко шамара повече нямаше да го убедят да погълне проклетото зеле.

— Няма да ям!

Майка му повдигна вежди.

— Няма ли? — Тя кимна към мадмоазел Клеманс. — Детето да не слага нищо в уста, докато не изяде зелето, ясно ли е? Дори парче картоф!

Крикор очакваше обичайните няколко плесвания по дупето или едноседмична забрана да яде бонбони, но не и това. Майка му не го докосна, просто го обрече на глад цял следобед. Тъй като не изяде зеленчуците, не му дадоха да хапне нищо до следобедната закуска.

В пет часа следобед, когато бе времето за чай, Крикор седна на масата за обичайните сладкиши. Усещаше стомаха си свит от глад и слабост в краката и ръцете си. Лигите му едва на текнаха, когато видя прислужницата да се приближава до чаената маса с подноса, но сред чайника, чашите и панерчето със сладкиши с ужас съзря и чиния зеле. Неговото зеле. Същото това зеле му бе сервирано и на следобедната закуска. Той унило се взря в него, вече на ръба отчаянието, но нещо в душата му трепна. Някакво негодувание се надигаше в гърдите му или може би беше гордост, която не му позволяваше да се предаде. Реши да държи на своето.

— Не искам да ям тази гадост!

Знаеше, че майка му се тревожи за него, и искаше да види какво ще направи. Дали накрая ще прибегне до шамарите? Той почти си го пожела, защото така случаят бързо щеше да приключи. Момчето предизвикателно погледна Нунофар и зачака тя да отстъпи или да се ядоса. Със сигурност нямаше да понесе страданието на най-скъпото си същество.

— Може да отнесете зелето — нареди тя с неочаквано студен тон. — Детето няма да яде до вечерята.

Едва сдържайки сълзите си, Крикор стана от масата и изхвърча към стаята си с наведена глава. Беше толкова гладен, че седна на леглото и започна да гризе кожичките на ноктите си. После откри, че водата задоволяваше апетита му за кратко, и изпи много. Но гладът скоро се връщаше и всеки път все по-бързо, докато накрая и водата не помагаше. Вече бе на ръба на силите си.

Вечерта седна на масата напълно отпаднал. Баща му още не се бе прибрал от своите бизнес дела. Прислужницата сервира супата, но Крикор бързо и без изненада откри, че тя не е за него. Вместо супа, съгласно нарежданията на господарката, му поднесоха същата чиния със зеле, която този път той покорно изяде, и то с известна охота.

Странно, дори му хареса.

---

[1] Готово! (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Да, госпожице (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Хайде тогава! (фр.) — Б.пр. ↑

[4] Над морските вълни изгрява пак луна!

И през прозореца нахлува лек ефира.

Султанката, сама останала, се взира

във мрачното море със сребърна вълна.

Превод: Георги Мицков. — Б.пр. ↑

III.

Хоризонтът блестеше в странна смесица от жълто и лилаво, сякаш небето бе гигантско платно, изрисувано с маслени бои. Калуст тъкмо бе станал и наблюдаваше улицата през прозореца. От време на време пред дома му се появяваше някой конник, който обявяваше: *The Queen is coming!*, след което колата на кралица Виктория минаваше покрай къщата на път за гара „Падингтън“, откъдето хващаше влака за Уиндзор. Обаче вече седмици не бе виждал кралския кортеж. Говореше се, че кралицата, вече над седемдесетгодишна, е болна, което, ако беше вярно, обясняваше факта, че кралската кола не се бе появявала скоро.

По-добре тя, отколкото аз, помисли си арменецът и безразлично сви рамене. Прозя се и с тихи стъпки, за да не събуди Нунуфар, отиде в банята. Облекчи се и се взря в образа си в огледалото. Имаше тъмна брада и харизматичен поглед. Изми си зъбите и лицето, надяна халат и слезе до гимнастическия салон.

— Добро утро, господин Саркисян — поздрави го едрият белгиец, който чакаше на вратата. — Готов ли сте за масаж?

Калуст промърмори нещо в отговор. Свали халата си и без да продума, се изтегна на кушетката. Масажистът бързо го намаза с лосион и започна да притиска с върха на пръстите си мускулите на краката му. По време на сутрешния си масаж арменецът обикновено мислеше за най-новото си постижение. Бе намерил нов клиент за петрола на Зиновиев. Но дори това не можеше да засенчи покупката на къщата на *Хайд Парк Гардънс 38* — собствения му дом. Най-сетне притежаваше къщата, за която бе мечтал дванадесет години. Нима можеше да има по-голямо доказателство за успеха му?

— Готово, господин Саркисян.

Масажистът добре познаваше ежедневието на клиента си и стриктно спазваше програмата. Знаеше какво следва, така беше всяка сутрин, но господарят не си спести напомнянето.

— Пригответи ваната.

Калуст стана от кушетката и се зае с петнадесетминутната си шведска гимнастика. Преди време бе решил, че трябва да живее повече

от дядо си. Карниг Саркисян бе живял сто и шест години, но внукът му бе решил да го задмине.

След като приключи с упражненията, арменецът се отправи към банята, за да приготви тоалета си. Във водата на ваната имаше соли, пяна и цветя, които се носеха по повърхността. Калуст топна пръста си, за да провери температурата. Стори му се подходяща, но с присъщата си недоверчивост сложи термометъра, за да се увери. Извади го и видя, че живакът сочеше два градуса.

— Не е достатъчно студена! — възмути се той. — Искаш да ме умориш ли?

Масажистът веднага грабна една кофа с лед и я изсипа във ваната.

— Простете, господин Саркисян — каза той с искрено съжаление. — Сбъркал съм пропорциите.

— Да не се повтаря, чуваш ли? — предупреди Калуст, размахвайки пръст. — Колко пъти да ви казвам, че искам водата да е един градус по Целзий? — Вдигна показалец, за да се изрази по-ясно. — Един! Нито повече, нито по-малко.

С възрастта нетърпимостта на Калуст към бездарието растеше. Ставаше все по-малко толерантен към грешките на другите и се дразнеше от несъвършенствата на човешката природа, сякаш недостатъците на хората засягаха чувството му за естетика. Хубавото на изкуството беше, че красивите неща си оставаха красиви, не се проваляха, нито се променяха, бяха изпипани до съвършенство, сякаш благословени от божията милост. Как само контрастираха с човешкото несъвършенство! Ако преди му се налагаше да се справя с хорските недостатъци, то сега, когато тлъстите комисионни от петрола на Зиновиев пълнеха сметките му, Калуст можеше да си позволи да не прави компромиси с грешките на себеподобните си.

Ваната му отне още петнадесет минути. После се облече и излезе за обичайната си сутрешна разходка; всеки ден ходеше една миля в Хайд Парк. Човешките недостатъци го подлудяваха, особено когато го сравняваше със съвършенството на изкуството. Но най-страшният сред човешките недъзи за него беше старостта. Калуст бе твърдо решен да се пребори с остаряването на тялото; беше на тридесет и две и въпреки че се чувстваше в разцвета на силите си, усещаше, че ако не стори

нещо, скоро бавният, но безвъзвратен процес на стареенето щеше да започне. Той искаше да го спре.

Жената седеше с наведена глава и с голото бебе в скута си, заобиколена от един мъж с червени одежди отдясно и друг мъж, който приличаше на свещеник — отляво. Калуст потърка брадичката си, докато съзерцаваше картината. Жената очевидно беше Мария, а бебето — Исус, но кои бяха мъжът и свещеникът?

— *Ансидеи Мадона* — чу се глас зад него. — Тази картина на Рафаело е много характерна за зрелия Ренесанс. Забележете как златистият нюанс изглежда съвсем истински.

Арменецът се обърна и видя мъжа, който говореше. Беше млад, с отметната назад коса и ясни сини очи.

— Моля?

Непознатият протегна ръка.

— Името ми е Кенет Барк — представи се той. — Аз съм новият уредник на Националната галерия.

Името се стори познато на Калуст.

— Кенет Барк ли? — учуди се той. — Сър Кенет Барк?

Двамата си стиснаха ръцете.

— Самият аз — усмихна се уредникът, поласкан, че непознатият е наясно с благородническата му титла. — Приятно ми е.

— Аз съм...

— Калуст Саркисян — побърза да каже сър Кенет, за да покаже, че също го познава. — Славата ви върви пред вас, драги. Общият ни приятел — Филип Блейк, ми е разказвал за вас. — Погледът му се спря върху картината на Рафаело. — Обаче не ми е казвал, че обичате изобразителното изкуство.

Погледът на посетителя разсеяно се плъзна върху *Ансидеи Мадона*.

— Обичам красотата — каза той. — Но не казвайте на никого. Това е тайна.

— Наистина ли?

Устните на Калуст се извиха в усмивка.

— Шегувам се — отвърна арменецът. — Знаете ли, нося естетичното в себе си по рождение, но бях позапуснал тази моя страст.

Имах други приоритети...

— Прозаичната страна на живота ни завладява, нали? Първо трябва да забогатеем...

— Виждам, че ме разбирате. Все пак успях да заделя спестявания и мисля отново да се отдам на света на изкуството, който толкова ме вълнува. Минавах през площад „Трафалгар“, видях Националната галерия и нещо ме подтикна да вляза.

— Добре сте направили! — одобрително възкликна уредникът, потривайки ръце. — Има ли нещо по-специално, което ви интересува?

Посетителят махна с ръка към картината пред тях.

— Харесвам класиците. Например Рафаело. — Посочи към дъното на залата. — Но също Ван Дайк, Хогарт и Констабъл, чиито творби са изложени в другия салон.

— А видяхте ли Търнър и Клод в зала петнадесет?

— Всъщност не.

С ентузиазирано „а трябва“, сър Кенет Барк хвана посетителя за лакътя и го поведе по коридорите, за да му покаже най-добрите творби в Националната галерия. Освен при обещаните Търнър и Клод уредникът го заведе също и при *Посланиците* на Холбайн, като пламенно похвали усета към детайла и символизма в творбата. Възползвайки се от възможността, че разговаря със специалист, Калуст реши да засегне тема, която го занимаваше още от дете, когато пресичаше Босфора на път за „Робърт Колидж“ и се наслаждаваше на изгледа към Константинопол, окъпан в нежната утринна светлина.

— Тази картина несъмнено е красива — каза той за творбата на Холбайн. Отстъпи крачка назад, за да разгледа платното от разстояние, и тъжно въздъхна. — Знаете ли какво ме удивлява? Чувството на изумление пред красотата. Как е възможно Холбайн така да ме очарова? И не е само тази картина, а... всичко! Как гнусната мизерия в бедните лондонски квартали ме потриса, а безметежната зеленина в Хайд Парк ме кара да се чувствам жив? Защо тези неща ме вълнуват? Поради каква причина не се чувствам безразличен към грозното и към красивото? Какво поражда тези чувства?

В меките сини очи на англичанина проблесна искра.

— Питате ме какво е красотата...

Неспособен да откъсне поглед от картините в салона, сякаш искаше да ги отнесе със себе си, Калуст се завъртя на пети и отново

тръгна бавно по коридора.

— Всъщност това е въпросът, който ме измъчва.

Уредникът го придружи.

— Знаете ли, човек има склонност да прави нещата специални — отбеляза той. — Хората имат естествена слабост към всичко, което намират за красиво, и се смущават от грозното. Намират красота в нещата, които внасят хармония в живота им и смисъл в начина, по който виждат света — от изгледа към величествена планинска верига до обикновените цветни листенца през пролетта.

Арменецът посочи картините по стените.

— И изкуството...

Сър Кенет Барк се намръщи.

— Изкуството принадлежи към специална категория — отбеляза той. — Без съмнение, изправени срещу природата, човешките същества започват да я съзерцават. Виждат света такъв, какъвто е, и се очароват от всичко, което не ги заплашва. Вулкан, бълващ гореща лава, лъвица, която тича в саваната в преследване на зебри, буря, чиито светкавици раздират нощта, звездите, озаряващи черното пространство като горяща пепел.

— Ами изкуството?

— Изкуството не е естествено явление, то е дело на човешка ръка. Изкуството е продукт на човека, когато той се опитва да надмogne животинската си същност и от творение да се преобрази в творец. То възниква, когато първичен акт е претворен в предмет на изкуството, който може да се превърне в шедьовър. Като рисува природен пейзаж, човекът се превръща в бог, защото в картината създава природа; като разказва история в роман, човекът е бог, защото върху листа той създава човешки животи, макар и въображаеми.

— Човек се превръща в бог? Не е ли малко прекалено?

Уредникът махна с ръка във въздуха, за да покаже всичко, което ги заобикаляше.

— Бог е художник. Ето защо изкуството е божествено творение — заяви той. — Бог създава всичко, но остава невидим зад своите творения, не мислите ли? Ако се замислите, това се случва и с художниците. Те рисуват картини, но остават скрити зад творбите си. Същото е с драматурга или писателя. Представете си, че с вас не сме хора от плът и кръв, а герои от роман.

— Що за абсурд?

— Да, но само за момент си представете, че нещата стоят именно така. Кой щяхме да бъдем тогава? Чужди творения. А кой щеше да ни е създал? Писателят, защото ни е измислил и ни е вдъхнал живот в страниците на романа си. Тоест авторът е самият бог, защото е направил всичко това възможно и ни е вдъхнал искрица живот, макар че остава невидим зад всяка думичка, която е написал. Всъщност животът е роман, а ние сме само герои, измислени от великия творец, наречен бог. Ето защо казвам, че изкуството е процес на обожествяване на човешкия начин на живот. И все пак началото е първичен акт.

Калуст спря пред картина на Себастиано дел Пьомбо, на която бе изобразен Исус, който възкресява Лазар сред тълпата.

— Простете, но не разбирам. Казвате, че тази картина например е резултат от първичен акт, който впоследствие е станал божествен?

— Началото на всяко изкуство е действието, което създава предмет на културата и той после се превръща в творение на изкуството чрез процес на обожествяване. Рисуването например възниква от лова. Древните хора започнали да рисуват по стените на пещерите, за да прогонят демоните на лова и да поискат благоволението на боговете. С други думи, те култивирали акта на лова. Но не спрели дотук: те усъвършенствали рисунките си и създали творби на изкуството като в пещерите *Ласко* и *Алтамира*. Така култивирането се превърнало в изкуство. А всяко изкуство се ражда от пречиштането на културата, която от своя страна произлиза от първичния акт. Яденето е първичен акт, приготвянето на бифтек е култивираното действие, приготвянето на ястие като *ris de veau et ecrevisses en chausson feuilleté parfumes à l'estragon*^[1] с апетитен, изискан вкус е творение на изкуството. Разбирате ли?

— Значи, според вас изкуството е сложна форма на култура.

— Именно! — съгласи се сър Кенет с категоричен жест. — Усещането на студ е физическа реакция, тъкането на вълнени ризи е култура, създаването на модели от висшата мода е изкуство. Представата за естетика изисква преминаване на по-високо ниво на човешкия опит, където обикновеното оцеляване вече не играе роля. Прегладнелият човек гледа лебеда, който плава в езерото *Серпентина* в Хайд Парк, и вижда храна; ситият човек, наблюдавайки същата птица, е очарован от изящните ѝ движения, грациозната ѝ поза,

ослепителната белота на перата ѝ и магическата извивка на шията, гледа я с единствената цел да съзерцава нейната красота.

Погледът на Калуст се плъзна по редицата картини в салона, омагьосан от съчетанието на цветовете и усета към детайла.

— С други думи — заключи посетителят и замислено поклати глава, — предметът придобива естетическа стойност на едно по-високо стъпало на човешкото съществуване.

Уредникът се усмихна и разпери ръце, сякаш искаше да прегърне целия музей.

— Добре дошли в света на изкуството!

---

[1] Телешки момици и раци в хрупкава кора, овкусени с естрагон (фр.) — Б.пр. ↑

IV.

Новините за бурята в Южна Италия застигнаха Калуст седмица по-късно една сутрин по телефона — апарат, който бе наредил да инсталират в дома му и който се оказа изключително полезен. Обади се в службата, за да научи новини за *Мюрекс* — танкера на „Шел“, който плаваше във водите на Средиземно море с товар на Зиновиев от Баку. След това звънна в клиниката в Холбърн и нареди на лекаря да го посети вкъщи. Той го помоли да му даде два часа, тъй като имаше пациенти, които го чакаха, но това не убеди събеседника му.

— Идвайте веднага! — заповяда Калуст. — Затова ви плащам толкова!

Доктор Аджемян беше арменец от старата школа, а дългата бяла брада му придаваше вид на същински *католикос* на Светата Арменска църква. След като богатият му сънародник така настояваше, Аджемян нямаше друг избор, освен да отложи прегледите и веднага да тръгне към дома на Калуст. Двадесет минути по-късно пристигна на *Хайд Парк Гардънс 38* с неизменното си кожено куфарче.

— Следвахте ли стриктно предписанията, които ви дадох — попита той, след като преслуша пациента. — Включително и упражненията?

— Всяка сутрин.

— Добре ли се храните?

— Да, без месо.

— Тогава какво ви притеснява?

След като лекарят го прегледа, Калуст отново сложи ризата си и закопча копчетата.

— Съществува ли еликсир на младостта?

Доктор Аджемян се засмя, златните му зъби блеснаха в устата му.

— Доколкото знам, не. Защо питате?

— Като дете случайно попаднах в харем — разказа Калуст. — Отивах на училище с парахода, който пресичаше Босфора, и не помня как, нито защо, се озовах в каютата, запазена за харема. Един евнух ме

погна. Но по повод на това неочаквано посещение ми казаха, че турските паши винаги държали в харема си момичета, които нямат и осемнадесет години. Вярвали, че да спят с такива жени, удължава младостта им. — Той хвърли любопитен поглед към лекаря. — Вярно ли е, докторе?

Доктор Аджемян кимна.

— Всъщност да. Турците имат теория, която, мисля, е научно доказана, че сексът между млада жена и по-възрастен мъж подмладява мъжа. Тоест, това е добре за него и... лошо за нея, разбира се. Той получава младост, тя я губи.

Пациентът слушаше внимателно. Когато лекарят млъкна, Калуст потри ръце, както правеше винаги, когато потъваше в мислите си. После изведнъж скочи, сякаш се бе върнал в настоящето, и се взря в събеседника си.

— Разбрах, докторе.

След като обядва на новото си любимо място в Лондон — ресторанта на хотел „Карлтън“, той мина през службата на *Сейнт Хелънс Плейс*, за да научи нещо ново за *Мюрекс*.

— *Мюрекс* се движи по разписание, мистър Саркисян — информира го Робърт Кук, млад адвокат и негов секретар, на когото бе поверил ежедневните задачи. — Но, страхувам се, че не мога да кажа същото за Баку.

— Какво означава това?

Кук му подаде дълъг лист хартия, изписан плътно с печатни букви.

— Вижте този текст на телеграфната компания „Ройтерс“, сър — каза той. — Пристигна по обяд.

Заинтригуван, Калуст взе листа и когато започна да чете, сърцето му подскочи. Дългата статия започваше плашещо: „Стачка парализира Баку. Работнически протест блокира петролната индустрия в Кавказ“. Пишеше още, че руската полиция е извършила редица арести, овладяла е ситуацията, но напрежението остава. Лидерът на стачното движение Йосиф Джугашвили, познат под псевдонима Коба, заплашвал да поднови протестите като форма на борба, която наричал „диктатура на пролетариата“.

— Положението в Русия става все по-лошо — процеди арменецът през зъби и върна листа на секретаря. — Новият цар е такъв глупак! Вместо да оправи нещата в Баку, позволи районът да се превърне в развъдник на размирници. — Поклати глава. — Това няма да свърши добре...

Новината бе погълнала Калуст до такава степен, че му отне известно време да забележи знаците, които му правеше Кук.

— Дошъл е господин Китабджи — каза англичанинът, кимайки към чакалнята. — Искате да говорите с вас.

Калуст отиде в кабинета си и покани посетителя да влезе. Мъжът се представи като генерал Антоан Китабджи, грузинец, който изпълняваше длъжността на генерален директор на Персийската митница. След като размениха любезности и си поговориха за нещата в Кавказ, посетителят спря да увърта и обясни защо е дошъл.

— За жалост, моето правителство среща огромни трудности с бюджета — каза генерал Китабджи — и реши да отдаде на концесия минни терени, за да спечели пари и да се справи с проблема.

— Проблем ли? Какъв проблем?

Смутен от въпроса, генералният директор на Персийската митница притеснено се усмихна.

— Да кажем, че шахът е човек с особен нрав... Как да ви обясня... прахоснически нрав.

— А...

Китабджи се наведе да отвори куфарчето си и извади документи с текст, изписан с арабски символи и превод на френски.

— Поръчаха ми да намеря концесионер за терен с петролни залежи в Персия. Цената, която моята страна определи, е петнадесет хиляди лири. Препоръчаха ви като човек — специалист в областта, който, в замяна на прилична комисионна в моя полза, би могъл да се заинтересува от концесията. Прав ли съм?

Калуст се почеса по брадата, докато обмисляше въпроса.

— Дайте ми две седмици и ще ви отговоря.

В момента, в който мъжът напусна кабинета му, Калуст забрави за предложението. Загрижен за последствията от страшните новини около стачките в Баку, той повика Кук и му продиктува телеграма до Зиновиев, в която го молеше за информация и прогнози за евентуални събития в краткосрочен и дългосрочен план, за да бъде подготвен за

въпросите на клиентите. Най-лошото, което предвиждаше, бе спиране на доставките, а това щеше да бъде фатално. За щастие *Мюрекс* беше отплавал преди последните събития. Но дали нещата щяха да се нормализират преди следващото пътуване?

Докато не получи отговор от Зиновиев, Калуст нищо не можеше да направи. Когато секретарят излезе, за да изпрати телеграмата, арменецът остана в кабинета и се залови с писмата си. Подател на едно от тях беше зет му, който се намираше в Константинопол и управляваше „Пера Палас“. Новините не бяха добри. Салим бей, приятелят на баща му, изпаднал в немилост и бил изгонен от султана.

— Горкият... — прошепна Калуст.

Взе лист хартия за писма и изказа съчувствието си към турчина, предлагайки помощта си. Дължеше му достатъчно услуги, за да го изостави в този труден момент.

После прегледа официалните съобщения на „Ройтерс“ относно последните новости на „Роял Ексчейндж“. По-конкретно го интересуваше покачването на акциите на „Роял Дъч Шел“, чието сливане бе протекло под негово ръководство и от което се бе сдобил с добър брой акции. Там нещата вървяха добре и Калуст печелеше доста. Бе купил първите си акции на „Роял Дъч“ на много ниска цена — добра инвестиция, която бе направил по съвет на Филип Блейк. Освен това, тъй като петролните залежи на „Роял Дъч Шел“ се намираха в Борнео и Суматра, цените на акциите им не бяха засегнати от кризата в Баку. Не можеше да се каже същото за Ротшилд и Нобел, които пряко зависеха от кавказкия нефтодобив. Впрочем, и самият Калуст.

На вратата се почука.

— Какво има?

Русата глава на Кук надзърна в кабинета.

— Телеграма, сър — каза той, подавайки му един плик. — Току-що пристигна.

— От Баку ли? — учуди се арменецът. — Зиновиев вече е отговорил?

— От Хага.

Щом е от Хага, можеше да бъде само Хендрик ван Тигелен, помисли си Калуст. Той отвори плика и зачете. Изпълнителният директор на „Роял Дъч Шел“ искаше да говори с него. Хендрик

предлагаше да се срещнат на половината път между Англия и Холандия и тъй като знаеше за ежемесечни пътувания на арменец до Париж, свързани с продажбите на Зиновиев във Франция, той бе избрал именно този град.

Калуст започна да пише отговора, но го сепна металическа какофония, която нахлу в кабинета му. Някои шумове идваха отблизо, други — отдалеч. Учуден от това ритмично и на моменти хаотично блъскане, той стана и отиде до прозореца. Имаше няколко спрели карети, а минувачите изглеждаха също толкова изненадани. Тогава Калуст си даде сметка, че биеха камбаните.

— Робърт!

— Да, сър?

— Иди да видиш какво става.

Младият мъж излезе, а Калуст хвърли последен поглед през прозореца и се върна на бюрото си. Камбаните не спираха, но той бързо престана да обръща внимание на случващото се навън. Отново взе писалката и написа писмото до Хендрик, като прие предложението му и уточни датата и мястото на срещата. Щяха да се видят следващата седмица, когато и без това имаше други уговорени срещи в Париж. Сетне написа друго писмо, което също щеше да пусне по телеграфа, адресирано до бившата му учителка и любовница от Марсилия, мадмоазел Дюпре, с която през всичките тези години продължаваше да си кореспондира.

Тъкмо приключи, и чу захлопване на врата; секретарят се връщаше. Трябваше да му даде писмата, за да отиде до пощата, преди да затворят, и да ги изпрати с телеграма.

— Робърт? Ела!

Англичанинът влезе в кабинета с объркано изражение, разрошена коса и тъжен поглед.

— Сър...

Калуст забеляза това.

— За бога! — възкликна притеснен той. — Какво има? Случило ли се е нещо?

— Кралицата... — заекна младият адвокат. — Кралицата...

— Какво? Какво е станало?

Робърт Кук пристъпи в кабинета, сякаш механично, и се свлече на креслото за посетители пред бюрото на шефа си. По лицето му се

четеше шок и недоумение.

— Кралица Виктория е починала.

V.

В салона цареше спокойна атмосфера и стотиците присъстващи се подготвяха за предстоящото събитие. Мъжете, с грижливо поддържани бради и мустаци, носеха фракове и си говореха делово със сериозно, тържествено изражение, а дамите носеха най-красивите си рокли за случая и криеха развълнуваните си погледи зад изящни ветрила.

Воден за ръка от бавачката, малкият Крикор сравни тоалетите на жените от висшето общество с този на майка си и въпреки че още не разбираше от мода, с гордост отбеляза, че Нунуфар бе най-елегантна. Все пак се обличаше от парижкия *Кало Съор*. Именно на такива официални събития личеше предимството да пазаруваш от най-добрата модна къща в Европа, да не кажем и в света.

— Хайде, хайде — прошепна баща му и забърза крачка. — След малко ще минат!

Служителите на хотел „Карлтън“ отвориха вратите за морето от гости и заведоха семейство Саркисян на една веранда до голям прозорец. Калуст и Нунуфар се настаниха на местата си, за които бяха платили цяло състояние, за да станат свидетели на грандиозното събитие, а синът им зяпаше към улицата, надвесен през балюстрадата. Долу *Хаймаркет* и *Пал Мал* гъмжаха от хора. Имаше почти толкова народ, колкото и на погребението на кралица Виктория преди няколко месеца — събитие, което Саркисян наблюдаваха от същия прозорец на „Карлтън“.

Шушукането се засили и миг по-късно на улицата се появи мъж, облечен като рицар.

— *The King is coming!*

Думите на дворцовия пратеник развълнуваха присъстващите. Хората изпънаха шии и впериха погледи в края на улицата в очакване на кортежа. Същото сториха и зрителите на верандата на „Карлтън“.

— Идват! — възкликна Крикор, подскачайки. — Ето ги, идват!

И наистина, по улицата се зададоха мъже в елегантни яркочервени униформи, а остриетата на сабите им проблясваха на

августовското слънце. Шествието вече приближаваше хотела, чуваха се тъпани и гайди. Първо минаха военните в парадни униформи — най-отпред вървяха шотландските рицари, следвани от индийци, африканци, гурки и уелси. Накрая се движеше пищната кралска каляска, теглена от осем коня и придружавана от дворцови служители, които вървяха пеша. Внушителният Едуард VII махаше на поданиците с една ръка, докато в другата държеше скиптър. Англичаните му отвръщаха с бурни овации.

— *God save the King!* — викаше въодушевената тълпа. — *God save the King!*

Момчето не можеше да откъсне поглед от мъжа, който махаше на хората, и когато той отмина, се обърна към родителите си:

— Той крал ли е вече?

— Да, Крикор — отвърна майка му, която все още не отлепваше очи от малкия бинокъл. — Току-що е бил коронясан в Уестминстърското абатство и сега отива към двореца.

Баща му, чийто поглед винаги бе скрит от неизменния цилиндър, също гледаше през малкия си бинокъл. Посочи надолу.

— Вижте! Погледнете там!

Крикор се обърна към улицата и се взря в кортежа. Минаваха различни модерни коли.

— Какво?

— Кайзер Вилхелм II също е тук, виждате ли го? — каза баща му. — Знаете ли, че е племенник на краля? — Той отново посочи нанякъде. — А там е царят! Всички са дошли на коронацията!

Шествието за коронацията на крал Едуард VII беше вълнуващо не само заради нейната неотложност поради апандисита на наследника, но и защото кралица Виктория бе живяла толкова дълго, че малцина поданици бяха виждали коронация. Сякаш кралицата се бе превърнала в нещо неизменно по такъв начин, че коронясването на друг бе изключително изненадващо.

Кортежът бързо изчезна в посока на Бъкингамския дворец и след като зрелището приключи, тълпата бързо се разпръсна.

Обядваха под звуците на китарен оркестър в ресторанта на хотела, който Крикор знаеше, че е любимият на баща му. Това бе първият път, когато семейство Саркисян водеше сина си на ресторант, и малкият се вълнуваше. Чувстваше се горд, че е бил в компанията на

такива знатни люде. Бе гледал шествието за коронацията и обядваше сред представители на висшето столично общество, като слушаше разговорите и опитваше същите ястия, сякаш бе част от него.

Като истински възрастен!

Родителите му бяха решили, че синът им вече не се нуждае от френската бавачка, и я замениха с мис Брокуей — англичанка на средна възраст от Викторианската школа. Новата му учителка бе строга и не се свенеше да обсипва Крикор със здравословна доза критика. Правеше го винаги, когато той не слушаше, което според скромното ѝ мнение се случваше поне веднъж на ден, но стигна дотам, че го шамаросваше без видима причина.

— Какво съм направил? — учудено питаше той, след като отнесе първия шамар. — Защо ме удряте?

— За твое добро е! — отвърна тя строго. — За да растеш силен мъж, ти е нужна здрава ръка. Нали си чувал за спартанците?

Странно, но Крикор се привърза към тази учителка, без сам да разбира защо. Може би защото тя поне му обръщаше внимание, за разлика от баща му, който през всички години му бе останал чужд. Виждаше го два-три пъти седмично и винаги отдалеч — като призрак, едновременно близък и далечен, който понякога стъжняваше живота му.

С изключение на ваканциите, разбира се. Всяка зима баща му наемаше вила в Кап Мартен във Франция и изпращаше там семейството си за няколко седмици. Понякога, когато работата му позволяваше, Калуст се присъединяваше към Нунофар и Крикор за няколко дни. Въпреки страха, който баща му му вдъхваше, за момчето тези моменти бяха щастливи. Те се разхождаха из Кап Мартен с кола с големи червени колела и понякога посещаваха *Вила Кринос*, където бе живяла Еухения де Монтихо — вдовица на Наполеон III и бивша императрица на Франция.

Когато Крикор се връщаше в Лондон, мис Брокуей винаги успяваше да го приземи.

— Тази къща е много постна — казваше тя. — Де да работех за богаташи...

Тези забележки оставиха в Крикор странното убеждение, че семейството му, макар да обядва в „Карлтън“ и да прекарва ваканциите си в съседство с дома на бившата френска императрица, всъщност бе от скромен произход. Къщата на *Хайд Парк Гардънс* 38 се намираше от социално грешната страна на парка, твърде далеч от Парк Лейн, за да бъде считана за престижна резиденция. Подробност, която трудно убягваше на мис Брокуей. Разбира се, тя имаше право. Щом в този дом дори нямаше прислужница, която специално да се занимава с тоалета на детето...

В сравнение с претенциите на богаташките къщи на Парк Лейн, семейство Саркисян наистина биха могли да се нарекат нуждаещи се. Сред аристократичните им съседи дори се носеха скандални слухове, че господин Калуст ходи в Ситито, моля ви се, за да работи! Нещо, което отвращаваше обитателите на този модерен и богаташки квартал.

— Какъв ужас! — чу веднъж Крикор възклицанието на един лорд, който разхождаше кучето си пред дома им. — Арменчето работи!

При това положение как би могъл малкият да не мисли, че е част от най-окаяните представители на изтъкнатото британско общество? Нима от клуб *Сейнт Джеймс* не бяха отказали членство на баща му, защото, о, ужас, той е работещ мъж? Богатите не се занимаваха с бизнес, живееха от издръжката, която им отпускаха онези, които стояха начело на семейството. Новобогаташите или богаташите първо поколение бяха наблюдавани под лупа, подобно на плебеи, които се опитваха да се вмъкнат там, където не принадлежаха. Нима не трябваше да поставят тази папач на мястото ѝ?

Всъщност Крикор не подозираше, че само на няколко пресечки живееха истински бедни хора. Синът Саркисян не престъпваше стриктно поставените му граници на *Хайд Парк* и *Кенсингтън Гардънс*, оставаше защитен от стените на богатството и куп закостенели социални предразсъдъци, поради което не си представяше, че изобщо е възможно да живеят хора, които наистина нямат нищо. За него да нямаш нищо, означаваше да живееш в относително малка резиденция, чиято градина бе отделена от съседите със стена, като техния дом на *Хайд Парк Гардънс* 38. Той никога не бе чувал за крайна нищета. Ето защо, и поради хилядите оплаквания на мис Брокуей от къщата, той започна да гледа на нея тъжно и смирено и да си повтаря извода, до който бе стигнал: *Ние сме бедни.*

VI.

Тази вечер менюто в ресторанта на хотел „Риц“ на площад „Вандом“ в Париж представляваше огромен интерес за гастронамите. Говореше се, че някакъв американски милионер направил необичайна поръчка за вечеря и не бе сигурно, че главният готвач — знаменитият Оливие Дабеска, е на нужното ниво, за да я изпълни.

Шушукането около поръчката възбуди любопитството на Калуст, който тогава имаше уговорка за вечеря с мадмоазел Дюпре. Арменецът пристигна пръв и седна на бара да пие аперитив. Разпита сервитьорите за менюто, но те запазиха тайната и му казаха, че трябва да изчака, за да разбере. За щастие изненада Сезар Риц тъкмо когато отиваше към салона, за да провери дали всичко е наред. Възползвайки се от възможността, арменецът препречи пътя му.

— Мосю Риц!

Щом разпозна мъжа, който го бе заговорил, домакинът се спря и на лицето му грейна служебна усмивка.

— О, мосю Саркисян! За нас е чест и удоволствие! Дошли сте на нашето малко соаре?

— Естествено! Но ми кажете какво ще сервирате тази вечер... Изкуствената усмивка изчезна и Риц, макар че се опитваше да се държи непринудено, не можа да прикрие унилото си изражение.

— И дума няма да излезе от устата ми — отвърна той, прокарвайки пръсти през устните си, за да покаже, че няма да говори. — Обещах на Оливие той да обяви специалитета за вечерта.

Злочестата физиономия на домакина учуди клиента.

— Какво става, човече! — възкликна Калуст. — Нима заради това изглеждате така потиснат?

Риц отчаяно махна с ръка.

— *Zut, alors!*^[1] Нищо ми няма.

— Хайде, изплюйте камъчето! Не ми казвайте, че е заради кралица Виктория! Та жената миришеше на пръст, моля ви се! Не се натъжавайте, вече си имаме нов крал.

Домакинът въздъхна и пристъпи напред, за да не го чуят останалите клиенти.

— О, мосю Саркисян, не се шегувайте! Знаете ли, затънал съм в проблеми! — Той въздъхна дълбоко, прегърбен от товара грижи. — Помнете, че до миналата година бях в „Савой“, нали? Онези... онези *salauds d'anglais*^[2] ме обвиниха, че съм свил повече от три хиляди лири от вина и спиртни напитки и... ме уволниха! — Той театрално постави ръка на гърдите си. — Мен! Сезар Риц! *Ah, quelle honte, mon Dieu!* Какъв срам, боже мой!

Калуст сложи ръка на рамото му, за да го успокои.

— Да, но това е минало, приятелю — рече той и махна с ръка във въздуха, за да покаже помещението. — Само за по-малко от година вие отворихте този великолепен ресторант в Париж! Най-добрият в града, навярно и в света! Знаете ли какво ще ви кажа? Та вие само спечелихте от това!

— Прав сте — призна Риц. — Обаче отново имам неприятности! За да си отмъстя на „Савой“, ми хрумна идеята да построя най-добрия и луксозен хотел в Англия. — Заговори високо и ентусиазирано. — Искам да вдигна един „Риц“ на *Пикадили*, за да покажа на онези чревоугодници какво означава първокласен хотел! Кретените от „Савой“ ще се пукнат от завист и ще проклинат деня, в който ме унижиха! Ще видят те! — Раменете му се отпуснаха и той проплака. — Уви, проектът е замразен поради липса на средства. Какво нещастие! Не знам какво да правя! От онази проклета история с виното английските банки не искат да ми отпуснат и пени за финансиране. Нито пени! — Разтърси глава. — Какво мога да сторя? Ще фалирам!

Отчаянието на Сезар Риц развълнува Калуст. Още по времето на „Савой“ той бе забелязал новаторския подход в хотелския бизнес, който дребничкият швейцарец притежаваше. Арменецът истински ценеше — още от първите си пътувания с луксозния „Ориент Експрес“ до ежедневните си визити в хотел „Пера Палас“ в Константинопол — комфорта, който носеше първокласната хотелска услуга. Точно хотел „Риц“ в Париж се славеше с най-разкошното настаняване.

— Наистина ли искате да постройте най-добрия хотел в Лондон на *Пикадили*!

— За искане, искам — Погледът на Риц светна. — Това е грандиозен проект, мосю Саркисян! Хотел в неокласически стил, като Луи XIV и парижка фасада като тези на улица „Риволи“, разбирате ли? Би било прекрасно! — Той отново поклати глава, разочарованието го налегна отново. — Мечти, мечти... Аз съм един беден глупак!

Арменецът присви устни.

— Колко пари ви трябват?

— Много!

— Колко?

Риц сниши глас.

— Петстотин хиляди лири — почти прошепна той, сякаш се страхуваше да произнесе сумата. Страшно много е, знам! Никоя английска банка не иска да ми даде тези пари. Аз съм пред фалит!

Калуст замислено потри гъстата си брада. Не му трябваше да мисли дълго; вярваше в таланта на Риц и предчувствуваше, че хотелът ще е отлична инвестиция. Нима не познаваше работата му в „Савой“, а сега и тук, на площад „Вандом“? Не можеше да си представи по-сигурен залог.

— Ако споделите част от приходите с мен — каза той бавно, сякаш размишляваше на глас, — аз ще ви финансирам със средствата, които ви трябват.

— *Pardon?* Моля?

— Много добре ме чухте, мосю Риц. Ще ви дам петстотин хиляди лири, за да завършите проекта.

Швейцарецът настойчиво се взря в събеседника си в опит да определи дали е искрен.

— Сериозно ли говорите?

— Приличам ли на човек, който се шегува? — отвърна спокойно, сякаш му бе предложил обикновен бонбон. — Утре към десет часа ви чакам в кабинета си, за да изготвим споразумението.

След като се съвзе от първоначалната изненада и осъзна, че няма никаква шега, Риц се просълзи. Швейцарецът прегърна клиента си, сякаш бе Исус Христос от плът и кръв.

— Oh, bon Dieu! Merci! Merci! — повтори той. — Не знам какво да кажа... Това... това е incroyable! Fantastique!^[3] Oh la la! Как ще ви се отблагодаря?

Арменецът, който не бе голям привърженик на физическата близост между мъже, веднага се освободи от прегръдката на домакина.

— Достатъчно е да превърнете „Риц“ в най-добрия хотел в Лондон и да ми дадете част от печалбата спрямо моята инвестиция — каза той. Калуст размаха пръст, решен да извлече още една изгода. — И кажете на Оливие да дойде и да задоволи любопитството ми относно менюто за вечеря.

Риц се разсмя, изтри сълзите си с присъщия си деликатен маниер, поклони се ниско и се отдалечи от бара заднешком, за да не обръща гръб на неочаквания си меценат, на път към кухнята.

— Желанието ви е заповед за мен, мосю Саркисян!

Не бяха минали и две минути. Калуст отпиваше от чашата порто, когато съзря Оливие Дабеска да го търси с поглед.

— Мосю Саркисян? — заговори го главният готвач на Риц. — Не знам как го постигнахте, но мосю Риц изрично ми нареди да ви разкрия от първа ръка голямата тайна на вечерта. Наистина ли искате да знаете?

— За това копнея — отвърна Калуст. — Слуховете не секват. Едни казват, че е някакъв специален фазан, други твърдят, че ще хапнем някакво африканско месо. Моля ви, просветлете ме! Умирам от любопитство!

Дабеска се огледа, за да се увери, че някой клиент не ги подслушва, и се приближи до ухото на арменеца.

— Знаете девиза ми, нали? — прошепна той. — Готвя всичко, което клиентите поръчат.

— Да, знам го. Е?

— Ами един американец ми хвърли предизвикателството да приготвя ястие от задушени слонски крака.

Калуст се ококори.

— Моля?

Готвачът се разтресе в нервен смях.

— Точно каквото чухте — отвърна той. — Човекът поиска задушени слонски крака! Тъй като е чувал прословутата ми реплика, той ме предизвика да приготвя това ястие! — Махна тържествено с ръка като фокусник, който показва номера си на публиката. — Така да бъде, ще го поднесем тази вечер!

— Но... къде, по дяволите, намерихте слон? Не ми казвайте, че сте били на лов в Африка!

Дабеска отново се засмя.

— Трябваше да го купя от *Jardin des plantes* — разкри той, имайки предвид зоологическата градина в Париж. — Струваше ми доста, нямате представа, но знаем кой ще плати, нали? Американецът.

Главният готвач се върна към задълженията си, които всъщност в този час не бяха никак малко, а Калуст отново насочи вниманието си към чашата с вино, но не отпи повече, тъй като, когато се обърна, една жена стоеше пред него.

Мадмоазел Дюпре.

Четири слонски крака бяха сервирани на голямата кръгла маса, където се бяха настанили приятелите на ексцентричния американец. Обаче, по нареждане на Сезар Риц, главният готвач отиде и до масата до прозореца, където седяха Калуст и мадмоазел Дюпре, и тайно сложи пред тях малък глинен съд с капак.

— Малка порция от вечерята на американците — прошепна Дабеска. — Комплимент от мосю Риц.

Разяждани от любопитство, двамата опитаха екзотичното ястие и задъвкаха месото много внимателно и бавно, с известна доза скептицизъм. Парчетата от слонска лапа оставяха странно усещане по небцето, нещо средно между памук и гъба, затова те решиха да не я изяждат цялата и предпочетоха плато от задушени стриди, за което главният готвач ги увери, че е „божествено“. Потопени в изящната атмосфера на салона на „Вандом“, където пианист във фрак виртуозно изпълняваше великолепната пиеса за пиано „На Елиза“ от Бетовен, двамата бивши любовници най-сетне бяха погълнати изцяло един от друг.

— Е, как върви животът, мадмоазел? — попита Калуст, когато вълнението около ястието на американеца се успокои и стридите бяха сервирани. — Навярно все така прекрасно?

— Не знам дали може да продължите да ме наричате мадмоазел...

— Какво? Омъжихте ли се?

Тя кимна.

— Преди четири години — отвърна тя. — Но миналата година се разведох.

— И през цялото това време не ми казахте нищо... — оплака се Калуст. — Дори не ми писахте.

Французойката сви рамене.

— Не виждах причина да го правя — оправда се тя. — Така или иначе, върнах моминското си име — Дюпре, въпреки че ми се струва, че вече не съм толкова млада, че да ме наричат мадмоазел...

— Значи, мадам Дюпре.

Тя свенливо се усмихна, разкривайки белите си зъби. Беше малко по-възрастна от него, но тридесетте и няколко години вече й тежаха. Тялото ѝ бе измършавяло, а лицето ѝ бе загубило свежестта, която излъчваше в Марсилия.

— Мисля, че е по-добре.

— Все още ли сте в издателския бизнес?

— О, да! Сега работя за издателство „Етцел“, не знам дали сте чували...

— Разбира се! — възкликна Калуст. — Та кой не е? Издават Жул Верн, нали така?

— Преди близо четиридесет години — потвърди тя. — След смъртта на мосю Пиер Жюл бизнесът премина в ръцете на сина му, но той, бедничкият, се нуждаеше от помощ и ме потърси. Сега работя върху нова книга на мосю Верн, ще излезе догодина. — Заговори тихо, сякаш разкриваше някаква тайна. — Заглавието е „Братя Кип“ и отново се надявам на големи продажби.

— Колко хубаво! Да... — Той се поколеба. — Харесвате ли работата си?

Мадам Дюпре се размърда на мястото си. Усещаше, че въпросът е важен и трябваше да отговори откровено.

— Разбира се, винаги съм обичала литературата — каза тя. — Но ако се появи възможност с по-добро заплащане, ще трябва да я обмисля...

Калуст отпи глътка „Шато Латиф“.

— Ако не е нахално от моя страна — каза той, оставяйки чашата на масата, — колко печелите?

— Сто франка на месец. Не е много, но покрива разходите и дори заделям по нещичко.

Арменецът поглади брадата си, както правеше винаги, когато размишляваше.

— Ще ви плащам десет пъти повече, ако работите за мен.

Французойката зяпна, за да каже нещо, но не можа да пророни и думичка, слисана от предложението.

— Десет пъти ли? — смаяна, най-сетне попита тя. — Ще ми плащате... хиляда франка?

— Добре ли ви се струва?

Изумена от въпроса, мадам Дюпре се разсмя.

— За тези пари всяка нощ бих си легала с вас!

По устните на Калуст се появиха следи от усмивка.

— Опасявам се, че това време приключи — отвърна той. — Имам нужда от вас като асистент, така да го кажем. Трябва ми доверен човек, който да се грижи за контактите ми в обществото. Някой, който да помни рождените дни на всички, да купува подаръци от мое име, да изпраща цветя... С две думи, някой, който да се занимава с тази част от живота ми.

Французойката се взря в него с известна доза скептицизъм.

— И ще ми плащате хиляда франка, за да върша това? Боже, има толкова хора, които биха го правили за по-малко от сто!

— Трябва ми доверен човек — подчерта Калуст. — Това качество е от първостепенно значение, предвид социалния ми живот и особено поради... да го кажем така, поверителността. Деликатна материя, която изисква деликатност и дискретност.

Мадам Дюпре се намръщи.

— За какво говорите?

— Как да ви обясня... За един... медицински проблем.

— Не ми казвайте, че сте болен!

Калуст поклати глава, леко подразнен от факта, че не може да предаде с телепатия онова, което имаше да казва. Трябваше да си служи с думи, но предвид въпроса, който му предстоеше да обсъди, те не му се струваха достатъчно фини.

— Лекарят ми ме посъветва да... Всъщност той смята, че трябва да... — Замълча наред изречението. Как, по дяволите, да го каже така, че да звучи приемливо? — Лекарят ми каза, че трябва да... значи, според него, по изключително здравословни причини, би било добре да поддържам връзка с... как да кажа... Интимни редовни контакти с... ами, с млади момичета. — Въздъхна от облекчение, че най-после бе казал каквото искаше, без да прибегва до вулгарен език. — По-

точно, те трябва да са осемнадесетгодишни. За предпочитане и помлади. Докторът ми препоръча това... да го наречем лечение. Според него е жизненоважно за здравето ми.

Бившата учителка дълго мълча, докато обмисляше въпроса. Предвид неговата деликатност и очевидното смущение на събеседника ѝ, тя разбираше, че трябва внимателно да подбере думите си.

— Добре, разбирам, че се тревожите за здравето си — започна тя предпазливо. — Но каква роля ще играя аз в това? Та аз вече съм на повече от осемнадесет, както навярно сте забелязали.

Думите ѝ разсмяха Калуст.

— Без съмнение! — отвърна той. — Не това очаквам от асистентката си, бъдете спокойна. Нуждая се от човек, който да... как да кажа... да организира нещата, ако ме разбирате.

Лицето на мадам Дюпре остана непроницаемо, докато тя обмисляше смисъла на тези думи и се опитваше да чете между редовете.

— Искате да ви уреждам момичетата, това ли е?

Арменецът видимо се смути и се изчерви от начина, по който тя бе поставила въпроса.

— Да, в известен смисъл... точно така — заекна той, докато по челото му се стичаха струйки пот. — Нуждая се от някой, който да говори с тях, да ги убеди, да ги подготви, да ги научи как да говорят и да се държат. Да ги придружава при лекаря... С две думи — всички тези подробности, с които аз не бих могъл да се заема.

Французойката обмисли предложението и се спря на най-деликатната част:

— И как очаквате да ги убедя? Не мога просто да отида при едно момиче и да му кажа... сещате се. Какви аргументи да използвам?

— Ще разполагате с бюджет за това — отвърна събеседникът ѝ. — За да ги убеждавате и после да ги освобождавате, когато навършат осемнадесет. — Вдигна ръка, сякаш искаше да изтъкне нещо важно. — Разберете ме, тук става дума изключително за здравето ми. Докторът ми настоява да са момичета под осемнадесет, за да протече лечението ефикасно.

— Разбира се — съгласи се мадам Дюпре, като се преструваше, че му вярва. — Медицински проблем. Напълно ви разбирам.

Между двамата настъпи неловка тишина. Салонът „Вандом“, където вечеряха, бе доста оживен от смесицата от разговори, изблици смях, музиката на пианиста и пукането от отворени бутилки шампанско. Градината, която се виждаше през прозореца, бе добре осветена и хвърляше особено сияние в салона, украсен с цветя и красиви статуи в класически стил.

— Е? — осмели се да запита Калуст, неспособен да прикрие възмущението си. — Приемате ли?

Бившата му учителка се поколеба. Истината беше, че ѝ бяха предложили, да си го кажем направо, да стане лична сводница. Не бе очаквала, но не се обиждаше. Нима самата тя не бе продала собственото си тяло на същия този мъж, когато двамата живеяха в Марсилия? От морална гледна точка тя не се притесняваше и очевидно той бе избрал нея, защото го знаеше. От друга страна, щеше да печели по хиляда франка на месец, повече от достатъчно, за да живее в Париж като принцеса и да посвещава свободното си време на книгите — нейната истинска страст. Как би могла да пропусне такава възможност?

Белите ѝ зъби проблеснаха за миг, когато тя леко се усмихна, показвайки първите бръчки в ъгълчетата на очите си.

— Коя е първата девойка, която трябва да наема?

---

[1] По дяволите (фр.). — Б.пр. ↑

[2] мръсници, англичаните (фр.). — Б.пр. ↑

[3] О, боже мой! Благодаря! Благодаря! Невероятно! Фантастично! (фр.). — Б.пр. ↑

VII.

Подробностите по споразумението със Сезар Риц бяха бързо уточнени в кабинета на Калуст във Франция. Адвокатите изготвиха договора, мадам Дюпре го набра на машина, двамата го прочетоха и подписаха, а арменецът му даде чек за петстотин хиляди лири от Английската национална провинциална банка. Когато всичко приключи, Калуст поиска да разговаря насаме с хотелиерския гуру и адвокатите излязоха в чакалнята. Асистентката също понечи да се оттегли, но шефът ѝ направи знак да остане.

— Винаги съм харесвал луксозните хотели — каза Калуст. — Това изигра основна роля за решението ми да ви помогна в този труден момент. — Замълча и се опита да се усмихне. — Естествено, вярвам, че ще издигнете най-добрия хотел в Англия, може би дори в света.

— Благодаря ви, мосю Саркисян — отвърна Риц, трогнат от гласуваното му доверие.

— Винаги съм мечтал да живея в хотел, където задоволяват всичките ми прищевки и не се налага да се тревожа за дреболии като тези, с които се сблъсквам в собствения си дом: да поправам лампи, да кося трева, да търся изгубени сребърни прибори... с две думи, да си спестя тези неудобства. Каква досада! В хотела човек не се тревожи за такива неща. Той просто е обслужван и накрая плаща сметката.

— О, много по-практично, няма съмнение...

Калуст стана, приближи се до прозореца и меланхолично се загледа в площад „Вандом“. Кантората на адвоката му в Париж се намираше от едната страна на площада, а отсреща се издигаше изисканата фасада на парижкия *Риц*, която се виеше като змия в единия край на площада.

— Освен че поема ежедневните грижи, този хотел би ми спестил разходи. Знаете, че печеля добре, а държавата ми взима колкото може. — Този въпрос очевидно го гнетеше. — Крадци! Политиците, утайката на обществото, харчат чуждите пари за собствена изгода! Жалки паразити, това са те! — Калуст си пое дълбоко дъх, за да се успокои. — Но ако живея в хотел, мога да избегна проклетите данъци. Ще се

преструвам на турист, представяйки като доказателство пребиваването ми в хотела, и така ще получа значителни финансови облекчения. — Той се обърна и се взря в събеседника си. — Разбирате какво имам предвид, нали?

Сезар Риц се усмихна.

— Предполагам, мосю Саркисян, че бихте желали да живеете в „Риц“.

Домакинът направи две крачки и се върна на бюрото си.

— Именно!

— Никакъв проблем — увери го хотелиерът. — Ще ви запазя най-хубавия апартамент на Пикадили и за вас ще се грижат като за... ами, като за прословутия нов английски крал! Как му беше името? Едуард VII, нали?

Калуст посочи с палец към прозореца.

— Интересувам се от такъв апартамент и във вашия хотел в Париж — обясни той. — Често идвам тук и...

— Ама, разбира се! — възкликна Риц, без да го остави да довърши. — Отсега нататък най-люксовият апартамент в „Риц“ ще е резервиран за вас постоянно, независимо дали сте в града, или не!

Хотелиерът предположи, че разговорът свърши, и се приготви да тръгва, но поведението на събеседника му подсказа, че имаше още нещо. Оказа се прав.

— Всъщност — заговори Калуст, връщайки се на темата, — апартаментът ми в Париж ще бъде зает през цялото време.

— Така ли? — учуди се Риц. — Ще живеете в Париж? Отлично!

Арменецът се размърда на мястото си, чувствайки се неудобно от въпроса, който трябваше да повдигне.

— Не е за мен — уточни той. — Възнамерявам да настаня там една... една дама.

Швейцарецът повдигна вежди и хвърли поглед към мадам Дюпре, която мълчаливо следеше разговора, седнала на стол до прозореца.

— О! Разбирам.

Калуст сведе поглед, неспособен да погледне швейцареца, защото предполагаше какво му се върти в главата, и махна с ръка към асистентката си.

— Въпросната дама ще ви бъде представена от мадам Дюпре, когато му дойде времето. Тя ще живее в апартамента за известно време, ако е необходимо и година. След това тя ще си тръгне и на нейно място ще дойде... друга дама, която също мадам Дюпре ще доведе. — Най-сетне вдигна глава. — Надявам се да не ви причинявам някакво неудобство... Бих искал относно този въпрос, за който ви уверявам, че касае единствено здравословното ми състояние, да бъдете абсолютно дискретен — както вие, така и персоналът на хотела.

Опитният хотелиер разбра, че не трябва да разпитва повече, затова се изправи и протегна ръка на своя меценат.

— Бъдете спокоен, господин Саркисян — увери го той и се поклони. — От този момент нататък в моя хотел към вас или към ваш близък, било то господин или госпожа, ще се отнасят като към същинска кралска особа. „Риц“, мосю Саркисян, вече е ваш дом!

Както се случваше навсякъде, където отидеше, Хендрик ван Тигелен внесе в парижкия кабинет на Калуст цялата си жизненост и енергия. Току-що бе пристигнал от Ротердам и идваше направо от *Гар дю Нор*, а мозъкът му кипеше от идеи и нови проекти.

— Трябва да обсъдим ролята ви в „Роял Дъч Шел“! — поде холандецът още от вратата, минавайки направо на въпроса. — Какво ще кажете за място в администрацията? Нуждаем се от човек като вас, който познава ситуацията в Кавказ, разбира от финанси и, естествено, е дискретен. Можете да ни бъдете от голяма полза.

Калуст се намръщи.

— Аз — чиновник? — Той поклати глава. — Не, не съм заинтересован.

По лицето на изпълнителния директор на „Роял Дъч Шел“ премина сянка на разочарование.

— Не думайте! Вие гарантирахте доставките на независимите производители от Баку, което бе жизненоважно за нашата работа. Без руския петрол само бог знае как бихме се изправили срещу „Стандарт Ойл“. Струва ми се редно да ви включим в компанията.

— Не възнамерявам да заемам административни или управленски длъжности — обясни арменецът. — Но това не означава, че не можем да се договорим и да си бъдем взаимно полезни. Не

забравяйте, че съм най-големият частен акционер в „Роял Дъч Шел“ благодарение на акциите, които закупах по времето на проблемите ви със сондажите в Суматра. Затова имам интерес от успеха на компанията и вярвам, че мога да допринеса за него.

— Как, щом не искате да работите за нас? Не ви разбирам.

Калуст се облегна назад с благо, дори замечтано изражение.

— Казвал ли съм ви, че съм ценител на изкуството?

— Знам, че колекционирате килими, монети и порцелан — отвърна Хендрик, който не схвана внезапната промяна в посоката на разговора. — Защо? Какво общо има това с участието ви във фирмата? Искате да направите изложба ли?

Арменецът не обърна внимание на ироничната нотка, с която бе зададен въпросът.

— Едно от най-благородните изкуства е архитектурата — отбеляза той. — Разбира се, тези произведения не могат да се колекционират. Няма как да притежавам Партенона или Айфеловата кула например. Но пък мога да се възхищавам на красива архитектурна творба.

Холандецът повдигна вежди в опит да отгатне какво иска да каже събеседникът му.

— Искате да ни построите някаква сграда?

— В известен смисъл. Искам да издигна съвършена бизнес сграда. Не мога да го направя, ако ми дадете някаква служебна длъжност като администратор или директор. Ако това стане, ще се превърна в обикновен бюрокраат. А аз съм артист! И моето изкуство е бизнесът. Желаете ли „Роял Дъч Шел“ моите услуги? Ако е така, ще ги получи. На ваше разположение съм.

— Но как? Щом не приемате никаква длъжност в нашата структура...

— Нека ви го кажа така — предложи арменецът. — Ако „Роял Дъч Шел“ беше човек, вие щяхте да сте тялото му, а аз — душата. Вие се занимавате с персонала, производството, доставките и останалите досадни неща. Аз, от своя страна, ще се заема с творческата част: да откривам възможности, да намирам финансиране и да се грижа за счетоводството. Разбирате ли?

— Добре... Обяснете ми.

— Представете си, че попадна на петролна компания с проблеми, но която управлява интересна концесия. Тъй като няма пари, фирмата няма да може да финансира експлоатацията на кладенците, нали така? Ролята ми ще бъде да откривам такива фирми и да ги убеждавам да се слеят с „Роял Дъч Шел“, да търся финансиране, което да осигури сондажа. Щом веднъж създам тази структура, вие ще напреднете, ще купувате такива компании на добра цена и благодарение на финансирането, което ще ви осигуря, ще имате добив. За мен ще има процент от печалбата, а „Роял Дъч Шел“ получава концесията. — Той повдигна вежди. — Не мислите ли, че това е съвършеното партньорство?

Върху лицето на холандеца разцъфна една от неговите заразителни усмивки.

— Добре измислено — призна той. — Не е сътрудничеството, което си представях, но може би така ще е по-добре.

Калуст се прокашля.

— Освен това вече имам оферта за концесия, за която искам да ви разкажа — побърза да добави той. — Миналата седмица в кабинета ми в Лондон се появи представител на персийското правителство, който ми предложи концесия на нефтено находище в своята страна за петнадесет хиляди лири. Интересува ли ви?

— Петнадесет хиляди? Не е малко...

— Но инвестицията си струва... ако в Персия има петрол, разбира се.

— А има ли?

Арменецът сви рамене.

— Не знам. Проучих въпроса и открих, че преди около тридесет години шахът е дал права за експлоатация на барон Ройтер — основателя на информационната агенция, но изглежда, че сондажът не е бил особен успешен.

Хендрик придоби скептично изражение.

— Това е много рискована концесия, не мислите ли? — попита той с очевидно вече готов отговор. — Искат да дадем петнадесет хиляди лири за концесия, за която не знаем нищо? Струва ми се спекулация.

— Значи, не сте съгласен?

Изпълнителният директор на „Роял Дъч Шел“ строго поклати глава.

— В никакъв случай! Едно е да купим финансово затруднена компания, за да работим на терен, за който знаем, че има богати залежи — заяви той. — Съвсем друго е да вземем концесия на сляпо. Все едно залагам в казино. Не проявявам интерес.

— Сигурен ли сте?

Жестът с ръка на Хендрик ван Тигелен беше ясен и категоричен.

— Абсолютно.

Момичето поклащаше чувствено бедра напред-назад, първо бавно, после все по-бързо, завъртя се във френетичния ритъм на музиката и тъкмо когато ударите на барабаните на оркестър „Мабил е Шадоар“ забиха финала, тя хвана дългите си яркочервени поли и безсрамно ги повдигна, разкривайки голите си бедра. Сред публиката избухнаха мощни викове и подсвирквания. Всички бяха изпаднали в истински екстаз. Момичето се обърна с гръб към тълпата, наведе се и отново вдигна полата си, показвайки дупето си, преди да напусне сцената тичешком под съпровода на бурни аплодисменти.

— *Merci, mesdames et messieurs!*^[1] — извика издокараният във фрак и цилиндър водещ, който мигновено изникна на сцената. — Това бяха очарователната мадмоазел Клер и нейният канкан, специално за нашите гости! — Той махна театрално с ръка. — А сега „Мулен Руж“ с гордост представя госпожиците от Дяволската механа!

Музикантите отново засвириха канкан и група танцьорки, облечени като дяволици с червени костюми и дълги опашки, изпълниха сцената, запристъпваха грациозно в синхрон, изпълнявайки красива хореография.

— Онази там!

Калуст посочи една от танцьорките; беше червенокоса, с младо, свежо лице. Не беше на повече от седемнадесет години. Седнала до шефа си в най-близката до сцената лежа на „Мулен Руж“, мадам Дюпре насочи бинокъла си към момичето.

— Коя? Втората от последната редица?

— Да, червенокосата с луничките.

Асистентката наблюдава лицето ѝ около минута, за да го запомни добре, и когато реши, че е готова, стана от мястото си, взе букета с цветя и кутийката с диамантения пръстен, който бе купила същата сутрин от магазина на „Картие“ на *Шанз-Елизе*, и хвърли последен поглед на шефа си.

— Ще се погрижа — увери го тя. — Трябва да съм в гримьорната, когато напуснат сцената.

— Ако приеме, не забравяйте, че я искам красива — напомни той, защото винаги мислеше за подробностите. — Облечете я в най-доброто на *Кало Сьор*, ясно ли е? Бюджетът ще покрие всички разходи.

— Не се тревожете. Когато се върнете в Париж следващия месец, всичко ще бъде по ваш вкус.

Мадам Дюпре напусна ложата и остави Калуст сам. Арменецът отпи от шампанското си и се взря в червенокосата, която скачаше на сцената. Дали малката щеше да се съгласи? Фактът, че бе танцьорка в „Мулен Руж“, означаваше, че бе наперено момиче, отворено за нови предизвикателства. Освен това диамантеният пръстен, щедрото месечно възнаграждение, роклите от най-добрата модна къща в Европа — *Кало Сьор*, и безгрижният живот в луксозен апартамент в *Риц* със сигурност щяха да я убедят. Всяка от тези танцьорки би дала всичко за такава възможност. А от тях той искаше само едно. Телата им.

---

[1] Благодаря, дами и господа! (фр.). — Б.пр. ↑

VIII.

Гласовете на продавачите на вестници в Хайд Парк привлякоха вниманието на Калуст. Както всеки ден в този час, арменецът бе излязъл за сутрешната си разходка. Когато мина покрай младежите с вестниците, се смая от новините, които те подвикваха, размахвайки сутрешните ежедневници.

— Кланета в Русия! — провикваше се единият. — Мюсюлмани убиват християни! Прочетете повече в „Таймс“!

— Само в „Дейли Телеграф“! Татарите унищожават Баку! Всичко в „Дейли Телеграф“!

Потресен от новините, разгласявани от вестникарчетата, Калуст се приближи и им даде шепа монети. Заше метен от всички тези думи, той се подпря на бастуна си и с неуверена стъпка се заклатушка към най-близката скамейка, за да прочете вестниците. Новините бяха направо смазващи.

Цяла Русия се тресеше от стачки и сблъсъци. В интерес на истината това не го изненада. Вече от няколко години напрежението ескалираше, а само преди няколко месеца, през декември 1904-та, ситуацията излезе от контрол, когато бунт и убийства пред Царския зимен дворец в Санкт Петербург предизвикаха бурни протести в цялата страна. Недоволството стигна дори до Кавказ и отново блокира работата по петролните терени в Баку. Новото, което вестниците съобщаваха, бе, че руското управление, в страха си от протестиращите в Баку, раздадо оръжие на татарите мюсюлмани. Резултатът се оказал катастрофален. Татарите се обърнаха срещу арменците и убили хиляди.

— Глупак! — извика Калуст, докато четеше. — Този цар е истински глупак!

„Дейли Телеграф“ пишеше, че петролните терени в Баку са били унищожени от татарите, но не съобщаваше повече подробности. Калуст нетърпеливо разлисти „Таймс“, за да научи повече, но и там нямаше подробности. За сметка на това, за отвлечане на вниманието имаше обширна статия за Руско-японската война, избухнала

предишната година по вина на царя и превърнала се в поредната катастрофа за Москва. Руснаците бяха изгубили Порт Артур, Балтийският флот бе потопен при Цушима, а войската им бе дала осемдесет хиляди жертви при Мукден. Пишеше още, че екипажът на броненосеца „Потьомкин“ вдигнал стачка сред редица други демонстрации в Севастопол, Владивосток, Кронщат и хаосът бе обхванал цялата страна.

— Русия е загубена! — въздъхна Калуст. — Това е краят.

С внезапна решимост той стана от пейката и пресече улицата на път към дома си. Това не бе ден за разходки. Когато пристигна на *Хайд Парк Гардънс* 38, завари лекаря си да го чака. Тогава си спомни, че имаше час за седмичния преглед.

— Днес нямам време, докторе — каза той с нотка раздразнение в гласа. — Не знаете ли новините? Трябва веднага да отида в кабинета си!

Като го видя в това състояние, доктор Аджемян разтревожено повдигна вежди.

— Какво става?

— Баку гори! Не знаете ли?

Лекарят посърна.

— А, да... Ужасно, наистина — отбеляза той. — Царят е полудял! Разбрахте ли, че е раздал оръжие на татарите?

Калуст се запъти директно към спалнята си и направи знак на лекаря да го последва.

— Вие как мислите? — отвърна той, докато вече събличаше пуловера си. — Те съсипаха Баку.

— Статиите във вестниците са ужасяващи! Фактът, че татарите са опожарявали петролните полета и хладнокръвно са разстрелвали работници, това е...

Калуст спря да се съблича и изгледа лекаря така, сякаш искаше да го изпепели с поглед.

— Какво? — прекъсна го той. — Къде го пише?

Доктор Аджемян сякаш се смали под ожесточения поглед на Калуст.

— Ами... В „Обзървър“. Не го ли видяхте?

— Не. Какво казват?

— Изглежда, са подпалили кладенците и сондажните кули, предизвиквайки истински огнен ад из целия полуостров. После обградили района и застреляли всички, които се опитвали да избягат от пламъците. Вестникът цитира телеграма, в която се казва, че Баку прилича на Помпей през последните си дни — навсякъде има огън, пушек, гърмежи, експлозии и крещящи хора. Казват, че димът бил толкова черен, че закрил слънцето и денят се превърнал в нощ.

Калуст дълго стоя в коридора, опитвайки се да възприеме цялата тази информация. Значи, кладенците горяха? Какви последствия имаше това за него? Дали Зиновиев е успял да избяга? Още ли имаше петрол, който да продава?

— Мили боже!

Той се обърна и се отправи към стаята, по-решителен от всякога. Съблече се и си сложи костюм „Севил Роу“. Без повече да се бави, бързо излезе и каретата го закара право в кабинета му на *Сейнт Хелън Плейс*. Прецени положението като сериозно и че трябваше веднага да изпрати телеграма на Зиновиев, за да разбере какво става.

Когато влезе, съзря Робърт Кук, който държеше пощенски плик. Без да обръща внимание на поздрава му „Добър ден“, тъй като всъщност денят не беше никак добър, арменецът изтръгна писмото от ръцете му.

Разкъса го нетърпеливо, обзет от отчаяние. Разгърна листа и забеляза, че бе изпратено от Баку.

КЛАДЕНЦИТЕ   СА   УНИЩОЖЕНИ
СЪОРЪЖЕНИЯТА СА ОПОЖАРЕНИ КРАЙ С ПЕТРОЛА
СТОП
ТЯРБВАШЕ ДА БЯГАМ СТОП
ЗАТВОРИ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВОТО СТОП
ЗИНОВИЕВ

— Какво има, сър? — попита Кук. — Какво става?

Калуст остави телеграмата на бюрото с дълга въздишка и се взря в секретаря си с празен и отчаян поглед.

— Приключихме с петрола в Баку.

Всяка сряда в пет следобед в голямата къща на *Хайд Парк Гардънс* 38 имаше обществено събитие. Още от дете Нунуфар бе свикнала с големите приеми, които бяха наистина обсебващи в бурния социален живот на семейство Берберян като най-видните банкери в Османската империя. Сега, като омъжена жена, тя нямаше намерение да изоставя тези си навици, които смяташе за задължителни за хората с амбиция да заемат подобаващо място в обществото.

— Имате изискан вкус, госпожо Саркисян — поздрави я един от гостите — Чарлз Рубенщайн, с чаша ликьор в ръка. — Вашите приеми са дори по-забележителни от тези на господин баща ви, когото имам привилегията да познавам.

— О, много сте мил — изчерви се Нунуфар, докато галеше пекинеза в скута си. — Но се опасявам, че тези скромни коктейли не могат да се мерят с онези, които майка ми организираше.

В салона имаше десетки гости, които оживено разговаряха помежду си, пиеха шампанско и похапваха предястия като задушени охлюви, гъши дроб или знаменитите *ortolans farcis a la Talleyrand*^[1]. Великата английска аристокрация все още оставаше недостъпна за Саркисян, но домакинята канеше гости от финансовите среди, предимно еврейски банкери, като Рубенщайн и други — всички те лични приятели на крал Едуард VII, артисти, дипломати и, разбира се, партньорите на съпруга ѝ от петролния бизнес, между които Филип Блейк или Хендрик ван Тигелен, който този път се бе отбил в Лондон.

Главата на семейството, както обикновено, дойде късно. Сутринта Калуст бе прегледал списъка с гостите, но настоя да се появи по средата на вечерта; намираше това за най-удачно.

— Как сте, господин посланик? — попита арменецът на влизане, поздравявайки френски дипломат. След това се здрависа с мъж с папийонка — уредника на Националната галерия. — Драги сър Кенет! Радвам се да ви видя! Кога ще ми покажете още картини? Вашите беседи за изкуството са толкова завладяващи! — Едва чул отговора, той вече бе вперил поглед в красивото момиче, заобиколено от обожатели. — Елалийн! Каква изненада! Достави ми истинско удоволствие да ви гледам в Уест Енд в онзи ваш мюзикъл... Как му беше името? *The Beauty of Bath*, нали така? Бяхте великолепна! Великолепна! Но най-много ми хареса да видя името ви, изписано с

огромни букви на афиша на *Екс Тиътър*: Елалийн Терис! Истинска класа!

Не можеше да се каже, че Калуст се чувстваше на място. Въпреки че се опитваше да бъде общителен, тези приеми противоречаха на вродената му мизантропия и го изтощаваха. Но какво можеше да направи? Тези приеми в сряда му предоставяха възможност да завърже полезни контакти — нещо, което след замразяването на бизнеса на Зиновиев бе много важно. Краят на голяма част от независимите производители в Баку, чийто представител в Европа беше Калуст, бе истински удар по джоба му. Но само удар, все пак не бе краят на света. Всъщност руският петрол вече не се търсеше на световния пазар заради завишените цени, дължащи се на неефикасната експлоатация и новото облагане на транспорта, наложено от царя. Ето защо от известно време арменецът проучваше други възможности.

— Най-сетне се появихте, приятелю! — чу се възглас с префърцунен английски акцент. — По мое мнение най-труден за откриване на този прием е домакинът! Каква ирония, а?

Калуст бързо разпозна гласа.

— Филип! — възкликна той. — Е? Забавлявате ли се?

Филип Блейк повдигна русите си вежди.

— Какво става, Саркисян? Преди малко говорих с румънския посланик и научих някои неща, които биха могли да ви заинтересуват. — Направи му знак да го последва. — Хайде, елате.

Англичанинът, който бе напуснал Ротшилд, за да се посвети на политическата си кариера, наскоро бе станал депутат. Все пак трябваше да запази източниците си на доходи, които включваха и комисионните от Калуст. Затова, когато заведе домакина при посланика на Румъния, той просто откриваше поредната възможност за бизнес за себе си и арменското си протеже.

— Много съм чувал за вас — каза румънският посланик, когато английският депутат го представи на Калуст. — Затова помолих нашия общ приятел господин Филип Блейк да ми уреди покана за този прием.

— Наистина ли? — учуди се домакинът, предчувствайки, че срещата им не е случайна. — Е, какво има?

Посланикът гръмко се изсмя.

— Има петрол! — весело възкликна той. — Интересувате ли се от нашите залежи във Влахия?

— Разбира се, но чух, че Ротшилд имал монопол там.

— Имал! Добре го казахте. Монополите обаче не са здравословни и моето правителство иска да предостави терените и на други компании. Мислим да основем нова фирма, за да добиваме този петрол. Ще я наречем „Астра-Романа“. Проблемът е, че ни липсва капитал и ноу-хау. — Той посочи към събеседника си. — Ето къде ще се включите вие, ако желаете, разбира се. — Наведе се към него. — Заинтересован ли сте?

Калуст откъсна поглед от дипломата и почти инстинктивно потърси Хендрик ван Тигелен, който разговаряше оживено с един от секретарите на Външно министерство.

— Още тази седмица ще ви дам отговор — каза той и се сбогува, ръкувайки се с посланика. — Беше ми приятно.

Арменецът се промъкна между гостите, поздравявайки ги любезно; усмихваше се на едни, казваше по две думи на други и понякога дори се спираше за кратък разговор. Разстоянието от единия край на салона до другия не беше толкова голямо, но в тези случаи му се струваше огромно. Накрая, след като се наложи да изслуша няколко монолога, успя да се добере до директора на „Роял Дъч Шел“ и да го измъкне от разговора, който водеше от няколко дълги минути с един бюрократ от Уайтхол.

— Никога не съм бил на прием, на който домакинът пристига последен — изграчи Хендрик. — Как върви след раздялата ви със Зиновиев?

— И по-зле може да е — отвърна Калуст. — Проблемът не е Зиновиев, а Русия. Не забравяйте, че дори Ротшилд и Нобел срещат трудности в Баку. Знаете ли какво ще ви кажа? По-добре да спрем да разчитаме на кавказкия петрол.

Холандецът се намръщи.

— Ако изгубим руснаците, драги, трябва да има с кого да ги заменим. Няма да издържим само с кладенците в Суматра и Борнео. Имате ли нещо предвид?

Арменецът кимна.

— Румъния.

Хендрик изненадано го зяпна.

— Шегувате ли се? — разсмя се той. — Още от времето на Дракула единственото, което румънците могат да добиват, е кръв!

Калуст остана сериозен, давайки да се разбере, че не се шегува.

— Румъния, Хендрик, разполага с терени, които не са за подценяване — изтъкна той. — Във влашките плата има много петрол и аз ви предлагам да се заемем. Ако изгубим Кавказ, трябва да гледаме към Карпатите. Нямаме друг избор.

— Но, доколкото знам, на румънска територия действа Ротшилд — отбеляза холандецът. — Как предлагаш да влезем там?

Домакинът заговори по-тихо.

— Като се включим в учредяването на румънска компания — каза той. — Имам сведения, че се готви нещо такова. — Но работите по добива на петрол са прекалено скъпи и румънците нямат достатъчно средства. Така се включваме ние. Ако „Роял Дъч Шел“ има готовност, аз ще намеря парите. Не се тревожи.

— Как?

Домакинът посочи към Чарлз Рубенщайн, който разговаряше с Нунуфар в средата на салона.

— Не забравяйте, че имам връзки в банковите среди — напомни той. — Калуст замълча, докато наблюдаваше изражението на събеседника си. — Какво мислите? Да действаме ли?

Хендрик скръсти ръце на гърдите си.

— Карпатите, значи... Наистина ли смятате, че там има място за нас?

— Според моите източници — да.

След миг на размишление лицето на едрия холандец бе озарено от пленителната му усмивка и той кимна утвърдително.

— Добре тогава, да го направим.

Обичайните пътувания до Париж заплашваха да се превърнат в истинско изпитание винаги когато Нунуфар искаше да го придружи. Напоследък жена му често настояваше да пътува с него при ежемесечните му посещения във Франция. Калуст отиваше в Париж привидно по бизнес дела, но и с намерението да споделя леглото и други лечебни удоволствия с красавицата, която живееше в апартамента му в „Риц“. Нунуфар искаше да пазарува, да ходи на

театър и да се разхожда в Булонския лес. Макар и огромен град, Лондон ѝ се струваше прекалено груб и простоват, много различен от изтънчения и артистичен Париж.

Винаги когато жена му и синът му решаваха да го придружат, на *Хайд Парк Гардънс* се събираше цял отряд от слуги, неколцина носачи на куфари, двама готвачи и един *valet de chambre*^[2]; изглеждаха така, сякаш отиваха на сафари. Групата заемаше три купета във влака и спретваше истеричен спектакъл по гарите и пристанищата, през които минаваше.

— Ах, така имам нужда от соли! — негодуваше Нунуфар, размахвайки силно ветрилото си. — Тези пътувания направо ме довършват. Уф, какъв ужас! Изморена съм...

Веднъж пристигнали в Париж, мадам Дюпре ги посрещаше на гарата с две коли, които ги откарваха до симпатичния апартамент на четвъртия етаж на *Ке Д'Орсе 27*, който шефът ѝ наскоро бе наел. Нунуфар, Крикор и конвойт слуги се настаняваха там, а Калуст се отправяше към лъскавите си покои в Риц.

— Не ме взимай за глупачка — каза веднъж съпругата му с леден глас. — Много добре знам какво става в хотела!

Калуст се изчерви от срам.

— Уверявам те, че... само спазвам предписанията на лекаря — заяви твърдо той, трудно преодолявайки неохотата си да обсъжда с жена си толкова деликатен въпрос. — Доколкото знам, не ти липсва нищо, нали?

Тя го изгледа гневно.

— Просто искам да знаеш, че не съм глупачка.

Нунуфар прекарваше по-голямата част от времето си в Париж в пазаруване в *Кало Съор* — големия моден магазин, за който работеха едни от най-изтъкнатите френски дизайнери, и Калуст подозираше, че именно там е научила за момичетата, които живееха в „Риц“. Та нали мадам Дюпре ги обличаше толкова стилно от магазина на улица „Тебу“? Въпреки класата си, това място се оказа истински клюкарник.

Тъкмо бяха влезли в галерия „Аполон“ в Лувъра, когато Калуст внезапно спря пред една гръцка статуя и се обърна към асистентката си.

— Момичето, което сега живее в апартамента ми, вече навърши осемнадесет — отбеляза той, сякаш това му бе хрумнало току-що. — Времето ѝ изтече. Моля, освободете я, когато замина за Лондон.

Мадам Дюпре неохотно завъртя очи.

— О, не! — въздъхна тя. — Правят невъобразими сцени винаги когато им казвам да си тръгнат. Последния път трябваше да викам персонала, за да я изведе на улицата. Много неприятно, не можете да си представите! Знаете ли? Момичетата свикват с луксозния начин на живот и смятат, че им се полага по право! Ужасно досадно е!

— Ами... — учуден запита Калуст — възнаграждението, което им давам накрая?

— Това малко ги успокоява, наистина. Като видят парите, някои покорно си тръгват. — Тя въздъхна. — Но последната... истински кошмар! Надявам се с тази да мине по-добре.

— Ако протестира, кажете, че няма да ѝ платите. Така веднага ще я поставите на мястото ѝ.

Асистентката кимна.

— Прав сте — каза тя. — А колко да ѝ дам? Както обикновено ли?

— Да. Десет хиляди франка. Това са много пари, не мислите ли?

Мадам Дюпре се усмихна.

— И как иначе? С тези пари момичето може да си живее пребогато! — Прехапа устната си. — Ами заместничката ѝ? Имате ли предвид някоя?

Те тръгнаха отново и разглеждаха подробно фреските, които украсяваха разчупения таван на галерията. Арменецът бръкна във вътрешния джоб на самото си извади син лист от тефтер, от онези, които постоянно носеше у себе си, за да си записва идеите, които му хрумваха. Подаде го на асистентката си.

— Тази сутрин закусих в кафе „Прокоп“ и там забелязах млада сервитьорка — каза той. — Управителят ми даде адреса ѝ. Тя е от Нормандия, с млечнобяла кожа, каквато никога не съм виждал! Говорете с нея и я подгответе, както обикновено. Цветя, бижута „Картие“ и така нататък. — Калуст рязко махна с ръка. — Но не я водете в *Кало Съор*, ясно? Жена ми ходи там и мисля, че някой от персонала се е раздрънкарал и ѝ е разказал за моето... лечение. Няма да е добре Нунофар да я срещне там. Не искам скандали.

Мадам Дюпре хвърли поглед на адреса, записан на листчето, но не успя да разчете първите думи.

— Какво е това?

Калуст погледна и се усмихна въодушевено.

— Името ѝ — каза той с известен блясък в очите. — Казва се Йожени.

---

[1] Пълнени овесарки (птици) а ла Талейран (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Камердинер, прислужник (фр.). — Б.пр. ↑

IX.

Колата пресече портала на Орли Фарм и Крикор погледна към внушителната оранжева сграда в тюдорски стил. Имаше нещо обезпокоително в нейната величествена и тайнствена фасада. Наоколо се простираше голяма тревна площ, по която се виждаха младежи, облечени в безупречно бели униформи, които упражняваха ударите си на крикет в мократа трева.

— Харесва ли ти новото училище? — запита майка му, когато слязоха и огледаха мястото. — Хубаво е, нали? Точно тук се развива действието в онзи роман на господин Тролъп...

Крикор не можеше да откъсне очи от зловещата фасада на *Орли Фарм*.

— Да, майко.

Зад лаконичния отговор се криеше ураган от емоции, който бушуваше в душата му. Докато го подготвяше за прогимназиалното образование, мис Брокуей непрекъснато повтаряше, че то е жизненоважен период в живота на човека. — В прогимназия отиват само порасналите мъже! — бе му казала тя, напомняйки му постоянно, че от този момент нататък трябва да остане твърд и непреклонен пред всички препятствия, колкото и тежки да са те. Това означаваше, че трябва да престане да хленчи като бебе. Като мъж, вече навършил десет и постъпващ в прогимназията, той трябваше да се изправя пред трудностите без колебание и леност. Не че Крикор се чувстваше мъж, та той не забелязваше никаква разлика от детето, което беше вчера. Преди всичко искаше да скрие тъгата, която изпитваше от факта, че трябваше да живее далеч от дома, в интерната — място, което не познаваше.

След като почакаха малко в коридора, семейството бе прието от домакинката на училището — изнервена слаба жена на средна възраст, с прошарена коса, прибрана в кок. Тя ги посрещна делово и скоро даде да се разбере, че си има друга работа, затова родителите трябваше да побързат да се сбогуват.

— Хайде, кажете довиждане на майка си — нетърпеливо подкани тя Крикор. — Нямаме цялото време на света. Имаме много неща за вършене, времето не достига.

Притиснат, Крикор се обърна към майка си и спомняйки си заръките на мис Брокуей, се усмихна леко, почти безразлично, и ѝ подаде ръка. Нунуфар малко се изненада от начина, по който синът ѝ се сбогуваше с нея, без да я прегърне и целуне. Той просто ѝ подаде ръка — обикновен жест на един непознат, но се примири и я стисна, преди да си тръгне.

Ах, Крикор се бе превърнал в истински мъж! Да се сбогува с майка си с ръкостискане? Смелчага! Какво по-голямо доказателство за това, че вече е пораснал? Ако го бе видяла, мис Брокуей несъмнено щеше да се гордее с него. Чувствайки се вече като голям човек, новият ученик на *Орли Фарм* изправи рамене и придружи домакинката до първия етаж, за да види стаята, в която отсега нататък щеше да спи. Представляваше миниатюрна кутийка с легло, малко бюро, мивка и гардероб. Помещението бе много по-тясно в сравнение с *Хайд Парк Гардънс* 38. Но какво значение имаше всичко това, щом той вече беше мъж?

Остави куфара на леглото и със същото решително изражение, както го бе учила мис Брокуей, се приближи до прозореца и подозрително надзърна навън. Беше толкова безстрашен! Долу видя майка си да влиза в колата и я наблюдава, докато не напусна училището през портала. В този миг се върна в действителността. Осъзна, че случващото се не беше игра на възрастни, а жестоката действителност. Майка му си бе заминала и го бе оставила сам. Изведнъж се почувства ужасно самотен и когато се обърна към домакинката, усети лицето си мокро от сълзи.

Първите дни в *Орли Фарм* бяха тежки, най-вече защото не бе свикнал да живее далеч от семейството си. Не му помогна дори и мъжката му гордост. Родителите му го посещаваха през почивните дни и това бяха най-щастливите часове в училището, но постепенно свикна с новата обстановка и живота в интерната.

Не бе лесно да си намери приятели. Арменското му лице се отличаваше от останалите русоляви съученици и те го намираха за

странен. Освен това имаше смешно име и не участваше в груповите занимания — изрична заръка на баща му, която включваше и крикета, а това му пречеше да се сближи с другите. Но Крикор успя да се справи. След известно време бе приет като кротък ексцентрик и дори се сприятели с Роджър — ирландско момче с луничаво лице и много рижа, щръкнала коса. Двамата станаха неразделни. Роджър помагаше на Крикор по латински — най-слабия му предмет, а той му се отплащаше със знанията си по френски — дисциплината, в която превъзхождаше всички в училище, благодарение на мадмоазел Клеманс — неговата бавачка от детството.

Тази дружба обаче невинаги вървеше добре. Една сутрин Роджър помоли Крикор за помощ, за да провери съчинението му по френски, озаглавено *Promenade sur les Champs Elysees*^[1]. В текста имаше толкова правописни и граматически грешки, че Крикор счете за невъзможно да го поправи и реши да го напише наново. Писмената работа беше предадена и всичко изглеждаше наред.

Още в началото на часа, господин Браун изправи Роджър пред дъската и започна да му задава въпроси по съчинението пред целия клас.

— Още от второто изречение на перфектната ви работа останах силно впечатлен! — отбеляза загадъчно той. Сведе поглед към листа, който ученикът му бе предал, и намести очилата си.

— Чуйте този съвършен изказ! — Прочисти гърлото си и прочете с най-добрия си френски акцент: *Le tout dans un écrin d'écorce de pin recouvrant les pavés de la plus belle avenue du monde.* — Той се взря в ученика си. — Прекрасно, нали?

Роджър се насили да се усмихне.

— А... Благодаря.

Устните на господин Браун помръдваха, докато препрочиташе наум същото изречение, като че ли размишляваше по него. След това стана от стола си и подаде листа на момчето.

— Сега ни обяснете какво означава това.

Роджър се ужаси. Хвърли поглед назад, сякаш търсеше помощ, но бързо разбра, че можеше да разчита само на себе си. Преглътна сухо и се взря в изречението.

— Ами... означава, че... *Шанз-Елизе* е най-красивата улица в света.

— Много добре, много добре — каза учителят с престорено одобрение. — А началото? Например, фразата *Le tout dans un ecrin d'ecorce de pin*. Как точно се превежда?

По слепоочията на ученика избиха капчици пот, които се стекоха надолу зигзагообразно, сякаш за да заобиколят всички лунички. След като ги изтри с опакото на ръката си, Роджър зарови пръсти в косата си и настойчиво се взря във въпросното изречение, сякаш очите му сами по себе си можеха някак си да разгадаят значението на непонятните думи.

— Говори се за всичко, което съществува в една... една ирландска борова горичка.

Млъкна и боязливо погледна учителя, като се надяваше силно, че отговорът му е приемлив и ще може да се върне на мястото си. Той обаче не изглеждаше убеден. Почука с пръсти по дървената катедра, с вперен в ученика поглед, сякаш обмисляше следващия си въпрос. В класната стая настъпи неловка тишина, нарушавана само от лекото потракване на ноктите му върху дървената повърхност. След цяла вечност господин Браун огледа учениците си и погледът му се спря на Крикор.

— Саркисян?

Когато чу името си, сърцето на арменеца подскочи и той с ужас осъзна, че учителят се взираше в него.

— Да, господине?

— Вие сте най-добър по френски в цялото училище. — Той посочи листа в ръцете на приятеля му. — Смятам, че знаете как се превежда това изречение.

— Да, господине.

Господин Браун отново стана от мястото си и спокойно се отправи към арменеца. Спря пред него и се наведе така, че сините му очи бяха само на една ръка разстояние от кафявите очи на Крикор.

— Вие сте написали това съчинение, нали, драги Саркисян?

Чувствайки как неумолимият поглед на учителя го разгадава изцяло и съзира вината в душата му, Крикор наведе глава и усети как очите му се насълзяват.

— Аз бях.

Гласът му прозвуча плахо и много тихо, но достатъчно ясно, за да се приеме като признание за случилото се. Професор Браун прати

Роджър на мястото му и продължи урока, но после заведе двамата ученици при директора — многоуважавания Кар, и му разказа за случилото се. След като бе надлежно информиран, директорът прошепна нещо на господин Браун, който бързо изхвърча от кабинета. После изпрати Крикор да чака отвън и остана сам с Роджър.

Арменецът седна на един стол до вратата на кабинета и зачака нареждания, докато нервно търкаше ръцете си. След минута видя господин Браун, който се връщаше при директора с дълга пръчка в ръка, и разбра, че приятелят му е загазил. Излезе бързо и Крикор забеляза, че не носеше пръчката.

Напрегнатата тишина внезапно бе раздрана от остър плющящ звук, последван от приглушен стон; бяха започнали да налагат Роджър. Чуха се още удари. Общо шест, всичките съпроводени от все по-силни ридания, а последните две си бяха направо писъци. Две минути по-късно вратата се отвори и Роджър излезе от кабинета, накуцвайки, със зачервено лице и подути от плач очи, като потъркваше наболяващия го задник.

Директорът се появи на вратата.

— Сега вие, господин Саркисян.

С разтуптяно сърце и тежка буца в стомаха Крикор се подчини и влезе в кабинета с наведена глава. Знаеше, че го чака същата доза пердах, и при вида на поставената върху бюрото пръчка го побиха тръпки. Беше обречен. Спомни си накуцващия Роджър и неговото страдалческо лице и си пожела всичко да приключи бързо. Способен ли бе и сега да остане твърд? Подозираше, че ако беше там, мис Брокуей би наблюдавала внимателно как той понася наказанието.

Директорът взе пръчката, а ученикът постави ръка на колана си, за да го разкопчее и да свали панталоните си, подлагайки голия си задник на заслуженото наказание. Но господин Кар, макар че все още изглеждаше ядосан, изненадващо седна зад бюрото си.

— Престъплението, което извършихте, драги Саркисян, е просто отвратително от интелектуална гледна точка — заговори той. — Хитрувате, но по-лоша е пълната липса на почтеност. Това е безнравствено, неприемливо и недостойно поведение за джентълмен. В нашето училище няма място за такива неща. Джентълменът трябва винаги да се държи добре, да спазва правилата и винаги да бъде честен. — Директорът се прокашля. — Разбира се, господин

Димбълби е по-виновният от двама ви. Все пак изгодата от тази лъжа се пада на него. Затова бе наказан по-строго и справедливо. Колкото до вас, драги Саркисян, надявам се днешните събития да ви послужат за урок. Урок за това как трябва да се държите в училище и бих казал, също и в живота. Бягайте далеч от пътя на лъжата и непочтеността. Бъдете достоен джентълмен и примерен представител на тази институция. — Той посочи вратата на кабинета. — Този път ще ви пощадя, като се надявам да си вземете поука. Следващия път няма да излезете през тази врата, а през портата на училището.

Изплашен, но облекчен, Крикор се извини за държанието си, обеща да не се повтори и когато вече нямаше какво да каже, се приготви да тръгва. Когато стигна до вратата, директорът отново го повика.

— Не мислете, че ще се измъкнете толкова лесно, Саркисян — каза англичанинът. — Утре искам на бюрото си няколко страници с прилежно изписана първата строфа от „Енеида“.

— Моля, господине?

Многоуважаваният Кар премигна и започна да рецитира по памет:

*Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum saevae memorem Iunonis ob iram;
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
inferretque deos Latio, genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.*

— Искате да препиша строфата на лист ли, господине?

Директорът наведе глава и започна да разлиства някакви документи, връщайки се към задълженията си. Изглеждаше, сякаш се бе отнесъл някъде далеч, но това бе само заблуда, защото след няколко секунди наруши внезапно си мълчание.

— Искам да я препишеш хиляда пъти — заяви той, без да вдига поглед. — Приятен ден, Саркисян.

[1] Разходка по Шанз-Елизе (фр.). — Б.пр. ↑

Х.

В ъгъла на салона свиреше китарен оркестър, придавайки на атмосферата в ресторанта изисканост и стил. Всичко наоколо излъчваше тиха изтънченост, с четирите колони в краищата на квадратното помещение, мраморния под, дебелите килими, статуите и огледалата по стените, арките на входовете, покрити със завеси, кристалните свещници и множеството капандури в стил *ар нуво* по подиума.

— Ах, колко е шик...

Седнал на масата си, Калуст се наслаждаваше на прекрасния момент. Хотел „Риц“ на Пикадили бе отворил врати преди две години и арменецът се чувстваше така, сякаш беше отчасти и негов. Щом бе построен с неговите пари, защо да не си припише част от заслугата? Лондонският „Риц“ беше толкова негов, колкото и апартамент 420 на четвъртия етаж, най-луксозният в Париж, където вече бе прекарал много нощи със своята дама.

Фигурата на Хендрик ван Тигелен, приличаща на прегърбен бик, която се появи в салона, развали магията на момента. Холандецът бе пълна противоположност на арменеца. Единият бе прекалено открит, другият — дискретен; първият — ведър, вторият — сериозен. Но контрастът между тях се бе превърнал в печеливша комбинация. Хендрик се разкриваше, Калуст бе прикрит; единият представляваше осезаемо тяло, а другият — невидима душа. Ето защо намръщеното изражение на директора на „Роял Дъч Шел“, докато приближаваше към масата, се стори на Калуст напълно излишно. Защо бяха дошли на това изискано място, щом той беше в лошо настроение?

— Кажете, чели ли сте Библията?

Въпросът, хвърлен от Хендрик направо, докато се настаняваше, изненада арменеца.

— Библията ли? Защо ми говорите за Библията? — попита той, леко подразнен. — Сега трябва да обсъдим инвестициите в САЩ! Компанията, драги, не може да се издържа само от петрола в Суматра и Борнео. Скоро ще имаме и Румъния, но това не е достатъчно! Трябва

да стъпим агресивно на американския пазар. Вече създадох някои връзки, които...

— Никога ли не сте чели Псалмите? — прекъсна го новодошлият, сякаш не бе чул нито думичка и нищо друго нямаше значение. — Не сте ли се интересували?

Калуст направо се смая.

— Псалми? За какво говорим всъщност? — Той се взря в отчаяното лице на холандеца и разбра, че нещо не е наред. — Добре ли сте? Случило ли се е нещо?

Директорът на „Роял Дъч Шел“ механично постави на масата дебела книга с кръст на корицата. Библията.

— Ето, прочетете псалм 104, стих 15, втори ред.

Разбирайки, че Хендрик иска да му покаже нещо, арменецът взе дебелия том и го разлисти, докато намери въпросния пасаж.

— ... и дървено масло, от което блещи лицето му — прочете на глас той. — Какво е това?

Сините очи на холандеца бяха вперени в него.

— Какво е дървеното масло?

— Маслиново масло, зехтин... Защо?

Хендрик постави пръст на стиха.

— Един тип на име Дарси получи същото съобщение преди няколко седмици от хората си в Персия — каза той. — Помните ли, когато преди няколко години в Париж ми разказахте как някакъв генерал ви предложил концесия в Персия за петнадесет хиляди лири?

— Много добре — отвърна Калуст. — Вие казахте, че е рисковано и че не сте заинтересован. — Той смръщи вежди. — Защо? Случило ли се е нещо?

— След като е разговарял с вас, генералът, изглежда, е отишъл при въпросния Дарси и му е дал концесията. Дарси основал малка петролна компания, наречена „Англо-Персиян“, и прекарал всички тези години в търсене на петрол за сметка на някакви шотландски инвеститори. Очевидно нещата не вървели добре, докато един ден Дарси не получил съобщение от хората си на терен, в което се казвало да прочете стиха от Псалмите, в който се споменава за маслиновото масло. Събеседникът му повдигна вежди, внезапно разтревожен.

— Не ми казвайте, че са открили петрол!

Холандецът дълбоко въздъхна и кимна.

— Море от петрол — потвърди той с унила физиономия. — Някъде в средата на нищото, на място, наречено Масджид-и-Сюлейман. — Въздъхна тъжно. — Тази „Англо-Персиян“ ще ни отвори много работа...

Като чу това, Калуст се стегна и потрепери леко, сякаш напрежението в тялото му растеше.

— Вие сте виновен! — извика той със зачервено от гняв лице, размахвайки пръст към събеседника си. — Тази концесия ни беше в кърпа вързана! Генерал не-знам-си-кой дойде при мен, за да ми я даде за жълти стотинки! Аз се срещнах с вас, за да обсъдим сделката, а какво направихте вие? Отказахте! — Отчаяно размаха ръце. — Не знам как още не съм ви... — Не можеше да намери думи за безумната ярост, която го изгаряше отвътре. — Вината е ваша! Само ваша, чувате ли?!

Директорът на „Роял Дъч Шел“ наведе глава, съзнавайки, че отговорността е негова.

— Смятах, че е много рисков ход, Саркисян — оправда се той. — Както знаете, сондажите струват цяло състояние, а ние нямахме и най-малко доказателство, че в Персия има петрол. Как бихме могли да инвестираме? Решението ни се основаваше на сведенията, с които разполагахме тогава, а не на това, което знаем днес. А те бяха... никакви. Да вземем тази концесия, приличаше повече на игра на рулетка.

Арменецът изпитваше силен гняв и разочарование, искаше му се да продължи да крещи на Хендрик, но се сдържа. Нито една негова дума или действие не можеха да променят случилото се. Грешката бе сторена и те трябваше да се примирят. Самият той носеше отговорност. Щом „Роял Дъч Шел“ не се интересуваеше от сделката, той можеше да плати концесията от собствения си джоб. Не го направи, защото не искаше. Освен това тази част от света не влизаше в компетенцията му.

— Е, вече нищо не може да се направи — примири се той. — Да се концентрираме върху неща, които са по силите ни. — Той въздъхна шумно, сякаш така можеше да изхвърли навън яда, стягащ гърдите му. — Така. Трябва да намерим нови източници, нали? Предлагам Щатите. Не просто заради петрола в Америка, но ми се струва важно да стъпим на пазара на „Стандарт Ойл“. Благодарение на приходите си от

монопола там „Стандарт Ойл“ намира пари, за да подбива цените на нашия пазар, което ни създава огромни проблеми.

— Мислите ли, че навлизането в Америка е решение?

— Абсолютно. Ако го направим, ще имаме равни условия със „Стандарт Ойл“. Тогава те ще са оцетени. Рокфелер ще изгуби съня си...

— Така казано, звучи много добре — отбеляза холандецът. — Но как смятате да го направите?

— Всичко съм проучил — заговори Калуст. — Започваме от Калифорния и стигаме до Оклахома. Знам за редица малки петролни компании в Тълса, които имат тежки финансови проблеми. Идеята ми е проста. Отиваме там, купуваме ги всичките и ги обединяваме в една-единствена компания. — Той разпери ръце. — *Voila!* Завладяваме Америка!

След като помисли за момент, директорът на „Роял Дъч Шел“ кимна одобрително.

— Идеята ви е толкова проста, че може и да проработи — заключи той.

Арменецът извади от куфарчето си куп листове. Това бяха финансовите отчети на петролните компании в Тълса. Повечето бяха на червено, но всички имаха предимството да притежават легитимни терени на концесия, където със сигурност имаше петрол. След като разгледаха една по една всички компании, двамата мъже определиха разумна цена за всяка поотделно и Калуст извади примерен договор, подготвен от адвокатите за такъв тип сделка.

Докато Хендрик внимателно го четеше, мислите на събеседника му се върнаха към Персия и новините за откритията в Масджид-и-Сюлейман. Не беше способен да остане спокоен при мисълта за голямата възможност, която двамата бяха пропуснали по такъв глупав начин.

— Знаете ли... — заговори той замислено. — Взех си поука от голямата грешка, която допуснахме в Персия.

— И?

В нов пристъп на ярост Калуст така удари с юмрук по масата, че събеседникът му подскочи.

— Никога не се отказва петролна концесия!

Двайсетминутното закъснение на лекаря изнерви Калуст до краен предел. Преди известно време бе решил да напусне дома си и да се премести в „Риц“. На Нунуфар не ѝ хареса, но се примири; арменските жени знаеха, че трябва да се подчиняват на съпрузите си, и тя не правеше изключение. Понякога той се връщаше в къщата на *Хайд Парк Гардънс*, за да пренощува. Това се случваше винаги, когато имаше уговорен час за преглед при доктор Аджемян.

Така беше и тази сутрин. Лекарят обаче не пристигна навреме и това го ядоса. Нима доктор Аджемян не знаеше, че часовете се определят, за да се спазват? Как се осмеляваше да го кара да чака! За кого се мислеше той? Гневът на домакина обаче бе изместен от изненадата при развълнуваното изражение на лекаря, когато той най-сетне пристигна.

— Революция! — почти извика новодошлият, щастлив, а очите му излъчваха безумна радост. — Истинска революция! — Вдигна ръце във въздуха, сякаш благодареше на небесата. — Слава на Господа!

Домакинът се спря на три крачки от него, слисан от поведението му, без да разбира какво става.

— Какво има, докторе? Да не би министър-председателят Аскуит да е свален? Или пък крал Едуард VII е избягал с любовницата си? Или цените на петрола са скочили? — попита той заядливо. — Много се надявам, защото само едно от тези неща би оправдало така неприемливото ви закъснение!

Дори тази прикрита забележка не помрачи вълнението на лекаря.

— Значи, не знаете? — попита той, взирайки се в пациента си.

— В Константинопол е избухнал бунт! Извършен е държавен преврат! Султанът е възстановил конституцията и парламента! Най-после, слава на всемогъщия Господ Бог, християните ще имат равни права с останалите в тази проклета империя!

— Какво?!

— Затова се забавих — обясни доктор Аджемян, все още превъзбуден. — Имам пациент арменец, който работи в османското посолство. Обади ми се тази сутрин, за да ми съобщи! „Османско единство“^[1] е призовало доброволците да помогнат на Третата армия и отвсякъде заприиждали хора! Арменци, евреи, българи, кюрди, гърци, турци... Всички заедно излезли по улиците. В Константинопол цари

хаос! За първи път евреи, християни и мюсюлмани се бият от една и съща страна на барикадата. „Османско единство“ спечелило! Най-сетне в Османската империя е наложен секуларизмът^[2]!

Новината бързо се разчу в дома на Саркисян и предизвика огромно вълнение сред слугите арменци. Знаеха, че от няколко дни насам напрежението в империята расте. Трета армия, разположена в Македония, се разбунтувала и нахлула в Константинопол с искане за връщане на конституцията. Всички очаквали, че султанът ще потуши въстанието, но очевидно „Османско единство“, секуларистката партия на младотурците, е успяла да мобилизира населението и да спре султана. Бунтът прераснал в революция.

— Тази история ще свърши зле — отбеляза Калуст сериозно. — Много зле.

Останалите го изгледаха учудено. Младотурската революция бе предизвикала еуфория сред арменците в Лондон и вечерята на *Хайд Парк Гардънс* 38, на която се бяха събрали най-видните представители на арменската общност в Англия, бе организирана, за да отпразнуват случая. Ето защо скептичната забележка на домакина изненада гостите.

— Какво искате да кажете, господин Саркисян? — попита отец Артесян, който всяка неделя провеждаше служба в Арменската църква в Лондон. — Младотурците върнаха конституцията, която предвижда равенство между всички поданици на Османската империя, независимо от тяхната религия. Как може нещо такова да завърши зле?

Един прислужник наля шампанско на домакина, който отпи и кимна одобрително. Тогава чашите на останалите също бяха напълнени.

— Не забравяйте какво стана, когато Великите сили задължиха султана да приеме конституцията от 1876-а — напомни спокойно Калуст. — Тогава бях едва седемгодишен, но някои от вас са по-възрастни и със сигурност си спомнят какво се случи после. В конституцията бе записано равенството на християни и мюсюлмани пред закона, но на практика стана обратното. Мюсюлманите, които се смятат за по-висши, не приеха промените и организираха убийствата на християни. Тези кланета накараха християнските общности в Европа да се разбунтуват и да обявят независимост, както се случи на Балканите и в почти цяла Румелия, което само засили гнева на

мюсюлманите срещу християните на територията на империята. Същински порочен кръг.

— Вярно е — съгласи се отец Артесян, който бе най-възрастният на масата. — Но какво точно имате предвид?

— Опитвам се да кажа, че събитията в известен смисъл могат да доведат до напълно противоположен резултат. Конституцията от 1876-а бе създадена, за да постанови равенство между всички поданици, независимо от тяхната религия, но накрая тя засили натиска върху християните. Как можем да сме сигурни, че този път ще е различно?

— А, не! — възкликна доктор Аджемян, който също присъстваше в качеството си на най-изтъкнатия лекар в общността. — „Османско единство“ е секуларно движение, отворено към модерния свят. Това е напълно различно! Султан Хамид II ще бъде свален и ще имаме конституционна монархия. Всичко коренно ще се промени. Тази революция означава, че светлината най-после огрява Османската империя.

— Така ли мислите? Тогава, кажете ми, защо според вас Трета армия, която се помещаваше в Македония, се опълчи на султана?

— За да установи конституционна монархия, разбира се!

— Но защо сега? И защо точно силите, които са в Македония? Какво предизвика този ход точно в този момент?

Арменците се спогледаха, чудейки се какво да отговорят.

— Ами... предполагам, че някой се е ядосал на султана — отвърна отец Артесян. — Неслучайно наричат Хамид II Кървавия султан! Ръцете му са изцапани с кръв! Някой трябваше да стори нещо и го направиха младотурците!

Ядосан, Калуст си пое дълбоко дъх. Защо тези хора не можеха да проумеят онова, което нему изглеждаше пределно ясно? Емоцията, породена от събитията, пречеше на повечето от тях да тълкуват правилно знаците на времето, сякаш гъста мъгла закриваше опасностите, които дебнеха в блатото на живота. Но той нямаше да позволи да го заблуждават.

— Нима не разбирате, че всичко това е свързано със срещата в Ревел^[3]? — попита той. — Тогава позволете да ви напомня, че Османската империя оцеля толкова време само защото Великите сили така и не се разбраха относно съдбата ѝ. Англия винаги е защитавала териториалната цялост на империята, за да попречи на Русия да сложи

ръка върху християнските територии, докато руснаците от своя страна подкрепиха самоопределянето на християнските народи, които живеяха под турския ботуш, за да анексират тези земи или да си осигурят някакво влияние върху тях. Докато тези две велики държави не успяваха да се разберат, султанът спеше спокойно. Проблемът е, че македонската революция^[4] отпреди пет години и последвалото турско потисничество принудиха Англия да се запита разумна ли е политиката, която води. Както знаете, преди няколко седмици руснаците и англичаните се срещнаха в Ревел и се разбраха да признаят пълна автономия на Македония.

— Извинете, но каква връзка има всичко това с Младотурската революция?

— Нима не разбирате? Срещата в Ревел принуди турците да се разделят с Македония. Именно заради това Трета армия, помещаваща се в Македония, се разбунтува. Затова и „Османско единство“ я подкрепиха! Говорете каквото си искате, но те не искат свобода за християните, нито равенството им с мюсюлманите! Това е заблуда. Целта им е да съхранят ценната си империя и владичеството над другите народи, нищо повече. След загубата на Македония „Османско единство“ и Трета армия решават, че султанът не може да се справи с тази задача. Режимът се смени, смениха се и хората, но същината на проблема си остава една и съща. Не се подвеждайте!

— Значи, смятате, че... че ще продължават да ни преследват?

Добър въпрос.

— Не знам — призна Калуст. — Но ако такава е цената за запазване на империята, мисля, че младотурците ще я платят, без много да му мислят.

---

[1] Тайна организация, основана през 1889 г. в Константинопол, чийто девиз е „Свобода, равенство, справедливост“. По-късно учредява политическата партия „Комитет за единство и прогрес“, която след Младотурската революция през 1908 г. взема властта в Османската империя. — Б.р. ↑

[2] Схващане, че политическото управление трябва да стои и да действа, независимо от религията. — Б.р. ↑

[3] Днешен Талин. През 1908 г. руският император Николай II и английският крал Едуард VII се срещат в Ревел, за да обсъдят

развитието на Македонския въпрос. — Б.пр. ↑

[4] Става дума за Илинденско-Преображенското въстание от 1908 г., което обхваща Македония и Одринска Тракия и е част от националноосвободителната борба на македонските и тракийските българи. — Б.р. ↑

XI.

С любезен жест османският посланик покани госта си на канапето, а самият той се настани на любимото си място. Един прислужник влезе в кабинета с кръгъл поднос и остави на масата чиния с баклава и две чаши турско кафе.

— Много неща се промениха в Константинопол, господин Саркисян — започна посланикът, като търкаше нервно ръце. — С Младотурската революция и свалянето на Негово Величество султан Абдул Хамид II страната ни най-сетне прие модернизацията и конституционната монархия.

— Надявам се, ефенди — каза Калуст, като прикри пословичната си мнителност зад формални думи. — Наистина ми се струва, че страната ни е на прав път.

— О, не се съмнявайте! — увери го дипломатът. — Не знам дали ви е известно, но „Османско единство“ е секуларна партия и в редиците ѝ има много привърженици на Франция и Англия. Опасявам се, че Негово Величество султанът се остави Германия да го подведе, но мисля, че това сега ще се промени.

— Много добре, ефенди — одобрително отвърна Калуст. — Бъдещето принадлежи на Англия, а не на Германия.

— Естествено. Самият аз настоявах пред Константинопол, че се нуждаем от...

Думите на посланика постепенно се превърнаха във фонов шум в съзнанието на госта. Монологът се въртеше около общи опорни точки и вече познати сведения за значението на Младотурската революция, необходимостта от обединена империя и добрите ѝ отношения с европейските страни. Калуст вече бе чувал тези приказки и докато кимаше и от време на време механично промърморваше по едно *мхм*, се любоваше на красивите килими в кабинета. Гордееше се със собствената си колекция, но от известно време търсеше нещо различно. Изобразителното изкуство. Уредникът на Националната галерия сър Кенет Барк бе събудил интереса му към картините. Винаги ги бе харесвал, но никога до степен, че да обмисля да ги колекционира.

Все пак, благодарение на сладкодумните си беседи, уредникът бе успял да събуди любопитството на арменеца.

— ... под влиянието на Салим бей, който настояваше да...

Като чу посланикът да споменава името на турския му приятел, Калуст се сепна от мислите си и едва не подскочи.

— Салим бей ли? — учуди се той, връщайки се в реалността. — Какво за него?

Изненадан от въпроса, посланикът прекъсна монолога си.

— Той е в управлението. Не знаехте ли?

— Моля?

— Да. Както сигурно сте чули, той бе изпаднал в немилост в двора на Негово Величество султана заради връзките си с „Османско единство“. Но сега, когато партията взе властта, бе назначен в администрацията на новия велик везир.

— Не думайте! В кое министерство?

— На финансите — отвърна посланикът, учуден, че за събеседника му всичко това бе новост. — Нима не знаете? Той е новият финансов министър на Османската империя.

Първоначалното учудване на арменеца прерасна в тиха еуфория. Умът на Калуст кипеше от идеи; това променяше всичко. Щом Салим бей беше в управлението, може би той отново можеше да се домогва до концесия в Месопотамия. Развълнува се още повече, когато, след като разговорът приключи, османският посланик се прокашля и най-сетне мина на въпроса, поради който бе поканил госта си, като го уведоми, че има предложение за него.

— Всъщност идеята е на Салим бей — обясни дипломатът. — Той дълбоко ви уважава и благодарение на вашите познания и положение ви смята за идеалния човек, който може да помогне на правителството по патриотичните въпроси, които се задават на дневен ред.

— На ваше разположение съм, ефенди — заяви арменецът, заинтригуван и в очакване. — Още повече, щом предложението идва от Салим бей, на когото истински се възхищавам.

— О, чудесно! Радвам се да го чуя. — Домакинът се изправи и взе някакъв документ от бюрото. Върна се на мястото си и се взря в госта си. — Имайки предвид вашата квалификация и факта, че сте постоянно пребиваващ в Лондон, като пътувате често и до Париж,

бихме искали да ви назначим за финансов съветник на посолствата ни в двата града. — Разбира се, не знам дали ангажиментите ви ще ви позволят да изпълнявате тази длъжност...

Предложението изненада Калуст.

— Аз... — поколеба се той. — Вижте, аз вече не съм поданик на Османската империя. Преди няколко години получих британско гражданство и...

Домакинът махна с ръка.

— Знаем това и, повярвайте ми, за нас няма никакво значение.

— О, добре... — отново се подвоуми той, но само за миг. — Щом е така, ефенди, за мен ще е чест. Разбира се, че приемам.

Посланикът се усмихна.

— Много съм доволен! — възкликна той и незабавно се зае с документа, който лежеше на бюрото. — Впрочем Салим бей има предвид и нещо друго. Господин министърът ми изпрати инструкции да ви предлага да станете финансов съветник на самата Османска империя. Какво ще кажете?

Предложението накара Калуст да замълчи за момент в опит да обмисли многобройните възможности, които изведнъж му се предоставяха.

— Разчитайте на мен.

Когато малко по-късно напусна османското посолство в Лондон, на Калуст му се прииска да отпразнува случая някак по-специално. Но как точно? Вечеря? Прием? Разходка до Париж, за да се срещне с настоящата си красавица? Всичко това несъмнено изглеждаше приятно, но му се стори прекалено банално пред огромната промяна, която току-що му се бе случила. Трябваше да отбележи събитието по специален, неповторим и незабравим начин.

В същия миг се сети за художествената галерия, която сър Кенет Барк му бе показал преди няколко седмици. Намираше се в една пресечка зад „Чаринг Крос“, от страната на *Ковънт Гардън*. Качи се в каретата си и нареди на кочияша:

— Площад „Трафалгар“! В галоп!

Не беше много далеч. Каретата мина през *Уест Енд* до *Оксфорд Съркъс*, спусна се по *Риджънт стрийт*, през *Лечестър скуеър* и

пресече *Чаринг Крос*, докато накрая стигна до *Трафалгар*.

Въпреки че пътуването бе кратко, Калуст отново забеляза колко много се бе променило движението в Лондон. Още се виждаха много коли, карети, каруци и животни — предимно мулета и коне, но броят на автомобилите значително бе нараснал. Въпреки това те привличаха вниманието на хората, очаровани от тези странни, димящи и шумни коли без впряг. В този миг Калуст осъзна, че трябва да е в крак с времето. В края на краищата нима бизнесът му не зависеше от бъдещето на подобни машинарии? Затова трябваше да послужи за пример и да се сдобие с автомобил възможно най-скоро.

След като пристигнаха, арменецът слезе и набързо взе стъпалата до Националната галерия, където изненада сър Кенет Барк в кабинета му.

— Днес ще е! — заяви той направо. — Днес ще купя Гуарди!

— Наистина ли?

Задъхан от вълнение, Калуст нетърпеливо махна с ръка.

— Да вървим!

С триумфация поглед на продавач, на когото най-сетне клиентът е в кърпа вързан, уредникът на музея облече палтото си, сложи шапката и последва Калуст.

Изкачиха се пеш по *Чаринг Крос*, минаха покрай театрите до входа на *Ковънт Гардън* с цветните им афиши, които разгласяваха бляскави драматични или музикални пиеси. Стоманеното небе изпълваше Лондон със синкав студен здрач, а минувачите приличаха на призрочни силуети, които ту изплуваха, ту потъваха в гъстата мъгла. Падаха дъждовни капки, като сълзи — мокри пръски, които танцуваха по течението на неспокойния вятър, но всички знаеха, че това беше само лек дъждец.

— Какво ви хрумна? — попита сър Кенет, вдигайки яката на палтото, за да се предпази от влажния студ. — Какво се случи, та точно днес решихте да купите картината?

— Да кажем, че имах добър ден. Искам да го отпразнувам по по-специален начин и Гуарди ми се струва идеален за случая.

Пресякоха улицата, заобикаляйки две коли и един димящ автомобил; тракането на конски копита сякаш тактуваше на буйния рев на двигателя като забързан метроном.

— Решението ви да купите картината всъщност служи за доказателство, че носите артистична душа.

Арменецът кимна едва забележимо.

— Днес повече от всякога чувствам, че трябва да се обградя от красота — призна той. — Усещам я като вътрешен мир, не знам как да ви обясня... — Захапа долната си устна. — Знаете ли кое е интересно? Мисля, че красотата ме прави по-добър човек.

— Любопитно наблюдение — отвърна англичанинът. — Спомняте ли си, когато веднъж ви казах, че изригващият вулкан и лъвицата, излязла на лов, носят красотата?

— Красиви са — съгласи се Калуст, като вдигна пръст, за да покаже, че си е научил урока. — Ако не ни заплашват, разбира се.

— Точно така! Ако лавата пада отгоре ни, вулканът се превръща в нещо ужасяващо. Ако лъвицата ни преследва, тя става опасен звяр. Но ако наблюдаваме спектакъла на вулкана или на лъвицата, която преследва зебра от безопасно разстояние, когато нито вулканът, нито лъвицата ни застрашават, това е върховна наслада. Това означава, че съществува тясна връзка между красотата и доброто, както между злото и красотата. Ако нещо ни заплашва, то изначално е грозно. А величествените явления, които не представляват опасност за нас, винаги са прелестни.

— Това доказва нещо, в което винаги съм вярвал — отбеляза арменецът. — Красотата е неделима част от доброто.

— Красотата вече е свързвана и със смисъл — отвърна сър Кенет, забързвайки крачка, за да догони приятеля си. — От рисунките в *Ласко* до великите платна на Констабъл, от валсовете на Чайковски до поемите на Кийтс, от прозата на Уайлд до скулптурите на Микеланджело изкуството е постоянно търсене на смисъла на живота. Съпреживяването на красотата ни кара да вярваме, че светът има цел, нещата изпълняват отредената им роля и заемат определеното им място. — Кенет спря и въодушевено разпери ръце, сякаш за да обхване пространството наоколо. — Когато съзерцаваме милиардите звезди, които обсипват черното небе, или спираме да се насладим на мелодията на скореца, скрит сред листата на чинара, или да усетим плътната мъгла, която обагря лондонските улици в тайнствено сиво, прелестната изненада, която откриваме, ни доказва, че светът е специално място и като част от него ние също сме специални,

благословени от божествено докосване, сякаш самите ние сме божествени. Вселената, която прегръща тези чудеса, прегръща и нас, идва при нас и ние се потапяме в нея, сякаш сме едно цяло. Красотата едва доловимо ни показва, че животът има смисъл. Може да не знаем какъв е той, но познавайки красотата, някак усещаме, че го има, и именно поради това, драги приятелю, вие и аз, а и много други, се чувстваме така развълнувани от всичко, що е красиво. Когато търсим красота, всъщност търсим цел на собственото си съществуване.

Тръгнаха отново, като известно време никой не продумваше. Калуст размишляваше върху думите на Кенет и се опитваше да открие смисъла на естетиката, взирайки се в лицето на учителя си по изкуство като покорно на стопанина си куче. При *Лечестър Скуеър* завиха надясно и потънаха в уличките пред *Ковънт Гардън*.

— Тогава бихме могли да кажем, сър Кенет, че красотата е проявление на божественото.

— Щом така ви харесва — съгласи се уредникът на Националната галерия. — Чрез красотата на природата намираме смисъла на вселената, а чрез изкуството изразяваме божествената искра, която гори вътре в нас.

— Затова ли красотата е лицето на доброто?

— Ако вярвате, че Бог е добро, може би да. — Той отново махна с ръка към улиците наоколо. — Когато Чарлз Дикенс решил да ни покаже покъртителната мизерия, в която живеят децата по лондонските улици, написал „Оливър Туист“ — творба, която намираме за хубава, защото застава на страната на доброто и ни принуждава да съзрем злото, което живее сред нас. — Той се намръщи. — Но все пак не мисля, че изкуството задължително трябва да бъде морално. Това би му отнело красотата.

Този път Калуст се спря наред тротоара и се взря в приятеля си, понечвайки да възрази.

— Интересна идея — отбеляза той. — Но не смятате ли, че е възможно да съществуват много красиви неща, които са лоши.

— Красотата и доброто са субективни и относителни понятия — заяви сър Кенет Барк и поднови крачка. — Както ви казах преди малко, когато нещо ни заплашва, ние го намираме за страховито. Изригващият вулкан е красив, когато го наблюдаваме отдалеч, но и ужасяващ, когато заплашва живота. — Замълча за миг. — Обаче е

вярно, че съществува красота, която може да бъде оприличена на нещо зло. Вагнер например е бил гениален музикант, но същевременно — нетолерантен човек и антисемит. Та той открито подкрепял гоненията на евреи. Как да оценим оперите му, след като е бил толкова отвратителен човек?

— А има ли значение какво всъщност си е мислел Вагнер? — запита арменецът. — Трябва ли фактът, че познаваме лошата му човешка страна, да влияе на мнението ни за неговата музика? Защо не приемем, че един несъвършен артист е способен да създаде съвършена творба? Ако хубавото изкуство може да се твори само от добри хора, светците биха били най-великите творци. А не това е истината, нали? Доколкото ми е известно, по-голямата част от хората на изкуството въобще не са светци.

Уредникът на Националната галерия спря пред една витрина, украсена с няколко маслени и акварелни платна. На табелата на вратата пишеше „Ричардсън“

— Предавам се! — възкликна той с ослепителна усмивка. — Вашите разсъждения, драги ми Саркисян, доказват, че имате душа на естет.

Кенет се обърна и влезе в сградата, последван от Калуст. Без да губят време, те се отправиха към картината, от която арменецът бе привлечен и която не излизаше от мислите му още от първото посещение. Когато стигнаха обаче, тя не беше на мястото си и разтревожени, те отидоха при управителя на галерията.

— Извинете — заговори Калуст, — къде е картината, която бе окачена тук? Не ми казвайте, че сте я продали.

Мъжът се приближи до указаното място и веднага разбра за коя картина става дума.

— А, питате за „Изглед към Доло от река Брента“? — Посочи нагоре. — Свалихме я и я качихме на първия етаж. Искате ли да я видите?

— Ако е възможно...

Тримата се качиха на горния етаж по нестабилна вита стълба, самата тя също произведение на изкуството, и там видяха картината — малка, но великолепна — маслена боя върху парче дърво, малко по-голямо от човешка длан. Управителят на галерията също я огледа възхитен, сякаш и той я обожаваше.

— Отличен избор! — възкликна той одобрително. — Шедьовър на Франческо Гуарди. Забележителен художник, не мислите ли? Истински гений в изобразяването на Венеция!

В този миг Калуст взе решението, което дълго време бе обмислял.

— Купувам я.

Той още не го знаеше, но това бе истината: спонтанното желание да притежава картината, завладяло го през този ден, всъщност бе резултат от бавно осмисляне в продължение на години — от деня, в който баща му му даде онази меджидия, с която купи първата си декадрахма, до мига, в който изпиваше с очи „Изглед към Доло от река Брента“ в компанията на сър Кенет Барк.

ХІІ.

Крикор посещаваше винаги любимото си местенце на *Хай стрийт*, когато се разхождаше около училището. Казваше се чайна „Корнфлауър“, но той, който миналата седмица бе навършил тринадесет години, всъщност бе привлечен от витрината. Или по-точно от изложеното на петте лавици, които се виждаха през възшебното стъкло.

— Ах! — въздъхна приятелят му Роджър, когато двамата за пръв път минаха покрай чайна „Корнфлауър“. — Ягодови тарталети! — Той лакомо облиза устни. — Апетитно!

На Крикор направо му потекоха лигите. На всеки рафт имаше по дванадесет тарталети, всяка с по три ягоди и щедро количество кадифен крем. Какво мъчение само! Момчетата нетърпеливо пребъркаха джобовете си и извадиха всичко, което имат. Младият Саркисян бе получил седмичната си издръжка от три пенса предишния ден и пръстите му стискаха парите. Дали ще стигнат?

— Едно пени за тарталета — отвърна продавачът, когато двамата се изправиха пред тезгяха. — Колко искате?

Тъй като имаше цели три пенса, Крикор купи три тарталети, докато Роджър, който разполагаше с два пенса, си взе две. Погълнаха ги за по-малко от две минути и отново се върнаха до витрината, за да позяпат останалите сладкиши. Искаха още, но вече нямаша пари.

Докато все още облизваше остатъците от крем в ъгълчетата на устата си, Крикор се улови, че пресмята наум. Искаше да изпразни и петте рафта на чайна „Корнфлауър“, но за това се нуждаеше от солидна сума. Тъй като една тарталета струваше едно пени, да изяде всичко, щеше да му струва шейсет пенса; с три пенса на седмица трябваше да спестява цели два срока.

— Не знам как — убедено заговори той на приятеля си, — но се кълна, че един ден ще събера парите, ще дойда тук и ще изям всички тарталети. До последната, ще видиш!

Не го направи. Но витрината със сладкиши представляваше първият житейски изпит за познанията му по математика и тяхното

прилагане в реална ситуация. Една тарталета струваше едно пени. Осъзна, че сметките му идваха отвътре.

Научи се също да се справя с лишенията, нещо, което не познаваше, докато живееше с родителите си. Въпреки че *Орли Фарм* бе интернат за деца на богати родители, училището се славеше със строгата дисциплина. Не се гледаше с добро око на учениците, които се радваха на щедра седмична издръжка; те незабавно бяха привиквани в кабинета на домакинката с препоръки да харчат по-умерено.

Спартанският режим в училището включваше и душеве със студена вода, които се превръщаха в истинско наказание през зимата, когато температурите понякога падаха под нулата. Добре че се подлагаха на това само веднъж в седмицата. Иначе, за да се измият, учениците от интерната прибъгваха до големи кани с ледена вода, с която криво-ляво се намокряха на мивката в стаите си, което не даваше особен резултат. Предвид условията, които имаха, не можеше да се каже, че винаги ходеха чисти и спретнати, но повечето от учениците предпочитаха да вонят, отколкото всеки ден да се подлагат на ужасно миене с ледена вода.

— Студената баня — обясни домакинката, когато веднъж Крикор я попита, — представлява основна част от формирането на характера на джентълмена.

— Моля? — учуди се младежът. — Какво общо има банята с човешкия характер?

Съдържателката се намръщи на напълно безсмисления въпрос с очевиден отговор според нея.

— Но как! — отвърна тя ядосано. — Животът на интелигентния човек винаги трябва да бъде съпровождан с известни лишения за тялото. Всеки го знае!

Неочакваната смърт на крал Едуард VII през май 1910 година принуди „Орли Фарм“ да затвори временно врати. Учениците бяха изпратени вкъщи, което позволи на Крикор да прекара с родителите си първата пролет, откакто бе постъпил в прогимназията.

Той присъства на погребението на краля, като наблюдаваше церемонията от пейките на открито, специално монтирани за случая на *Еджуеър роуд*, същото място, от което няколко седмици по-късно

гледа и коронясването на уелския принц, сега — крал Джордж V. Тези светски ритуали от живота на монарсите обаче не представляваха особен интерес за Крикор; вниманието му привлече един странен гост, който посети дома на родителите му на *Хайд Парк Гардънс* 38.

Вече бе минало известно време, откакто баща му бе станал съветник на османското правителство. Като свой представител империята изпрати на погребението и коронацията в Лондон наследника на султана — принц Юсуф Изедин.

В чест на това събитие Калуст реши да организира официален обяд в дома си. Като високопоставен гост, османският принц бе настанен на почетното място на дългата маса в салона и както подобаваше на положението му, първо на него сервираха, дори преди на господарите на дома, както бе прието в ислямския свят. Познавайки османския етикет, домакинът даде заръки на слугите, настани се спокойно на мястото си и зачака да донесат първото ястие.

Вратата на салона се отвори и прислужникът, според нарежданията на господаря, внесе първото плато.

— *Hors d'oeuvres* — обяви тържествено той. — Черен хайвер!

Купата с черен хайвер бе поставена в средата на масата, за да могат всички да си сипят, без ни най-малко неудобство. Преди някой да посегне към нея обаче, Калуст направи знак на своя почетен гост и му предложи привилегията, подобаваща на благородното му потекло.

— Заповядайте, Ваше Височество.

Юсуф Изедин се протегна към купата с хайвер и я придърпа към себе си. Хвана лъжица и започна да яде директно от купата пред смаяните погледи на гостите.

— Никак не е лош този хайвер — каза само той. — Има ли още? Купата пред него вече бе празна.

Това не бе единствената интересна случка, разкриваща ексцентричния характер на бъдещия султан, нито последното от неочакваните изпитания, с които бе изпълнено натовареното ежедневие на съветника на Османската империя. Сякаш по зла ирония на съдбата, Юсуф Изедин се появи в Лондон, за да съсипе живота на всеки, който го посрещнеше в дома си, което не предвещаваше нищо добро за неговия домакин.

Тази нощ принцът остана да пренощува в дома на Саркисян. Сутринта, по време на закуска, след като излапа всичко, преди някой друг да е опитал — очевидно присъща му черта, той внезапно се обърна към Калуст и му отправи недвусмислена заповед.

— Заведете ме при шивач — нареди той. — Трябват ми костюми. — Изпъна крака и показа стъпалата си. — Също и обувки.

— Разбира се — отвърна домакинът, все така любезно. — Кой шивач бихте желали да посетите?

— Не знам. Кой е вашият?

— Аз се обличам при *Т. & Ф. Френч* — каза той, като показва етикета на собствения си костюм. — Те са асовете на ножиците, ако позволите така да се изразя. Мисля, че ще останете доволен.

Принцът се съгласи и незабавно се организира кортеж, който да го съпроводи до шивача. Тогава по лондонските улици все по-често се забелязваха прословутите димящи карети без коне, които вестниците наричаха автомобили. Калуст, разбира се, се радваше на появата им, тъй като в тях виждаше бъдещето на петролния си бизнес, особено сега, когато керосинът за осветление бе заменен от електричеството. Ето защо, за да е в крак с времето, Саркисян наскоро се бяха сдобили с красив „Делоне Белвил Ландолет“ с хромирани фарове.

Именно с тази кола семейство Саркисян последваха дипломатическия „Клеман Баяр“ до *Давър стрийт*, където се намираше прочутият магазин на *Т. & Ф. Френч*. В суматохата Крикор успя да се вмъкне в автомобила и да се притисне до майка си.

След като пристигнаха, най-младият член на семейството присъства на странен спектакъл с османския принц в главната роля и обърканото съдействие на баща му и английските шивачи. Ситуацията бе още по-смущаваща от факта, че Негово Височество и съветникът му бяха посрещнати и обслужени лично от самия мистър Френч. След хиляди любезности, сякаш клиентът му беше самият крал Джордж, изтъкнатият шивач разведе Юсуф Изедин из магазина си и му показва различни платове и модели костюми. Накрая се поклони и го покани да си избере каквото му харесва. Принцът се спря на класическия модел „Уелски принц“ и костюм от туид. Тогава мистър Френч заведе изтъкнатия си клиент до пробната. Както обикновено, той взе метъра и се приближи до принца, за да му вземе мерки.

— Какво искаш, куче? — отблъсна го Негово Височество с погнуса, когато шивачът докосна ръката му, за да вземе мерки за ръкавите. — Как смееш?!

Изненадан, шивачът отскочи назад.

— Какво има? Какво съм направил?

Юсуф Изедин се обърна към Калуст, сочейки англичанина.

— Видяхте ли какво направи? Видяхте ли? Това куче ме докосна! Той се осмели да ме докосне! Как изобщо е възможно!

Арменецът се поколеба, изправен пред проблем, който не разбираше.

— Но, Ваше Височество, той е шивач!

— Шивач неверник!

— Ами... да, така е. Мистър Френч не е мюсюлманин. Обаче трябва да ви вземе мерки. Как би могъл да ушие костюмите ви, ако не му позволите да ви докосне?

— Да мери от разстояние!

— От разстояние ли?

— Да! — настоя бъдещият султан на Османската империя. — От разстояние! Правете каквото знаете, но не докосвайте моята свещена личност!

Предложената техника на работа му се стори леко странна и дори Калуст не успя напълно да я проумее, за да я обясни на шивача. Все пак, след още наставления от страна на Юсуф Изедин, бе измислен новаторски метод за взимане на мерки на клиент. Мистър Френч трябваше да опъне метъра във въздуха пред Негово величество и да пресметне приблизително мерките на ръкавите, гърба и ханша му.

След като приключиха странната процедура, принцът поиска обувки. Показаха му няколко модела и след известно колебание той се спря на два чифта — черен и кафяв.

— Значи, искате да вземете по един чифт от всеки модел, нали така? — попита шивачът. — Или предпочитате по два чифта?

Принцът поклати глава.

— Искам тридесет чифта от всеки модел.

— Моля? — учуди се мистър Френч, убеден, че не е чул добре. — Искате три чифта?

— Тридесет от всеки — повтори Юсуф Изедин. — Никога не слагам чифт обувки повече от веднъж. Всеки ден обувам нови. С

тридесет чифта от всеки от двата модела ще имам обувки за шестдесет дни. Не е ли чудесно?

Магазинът не разполагаше с толкова бройки от всеки модел, затова трябваше да изпратят спешна поръчка на производителя, за да се сдобият с необходимото количество. Докато кортежът на принца се приготвяше за тръгване, Калуст се извини на Негово Височество и ядосан влезе в своя „Делоне Белвил Ландолет“, в който пътуваха съпругата и синът му. След като потеглиха към *Хайд Парк Гардънс* 38, арменецът се хвана за главата и отчаяно въздъхна.

— Тази история ще ме довърши! — призна той. — Ако не беше проклетият петрол в Месопотамия, кълна се, че щях да убия този турчин!

ХІІІ.

Гледката на водите на Мраморно море, по които се плъзгат корабите, често изникваше в съзнанието на Калуст. С течение на годините и въпреки всички промени в света, тук видимо нищо не се бе променило. Все още се виждаха параходите, които свързваха европейския и азиатския бряг на Константинопол, и малки и големи лодки, които пресичаха Босфора като същински кервани сред синия простор. Разбира се, той не ги виждаше за първи път, но гледката винаги спираше дъха му.

— От колко време сме така?

Въпросът бе зададен от Салим бей, след като издуха облак ароматен дим от наргилето си.

— Станах ваш финансов съветник през 1908-а, нали така? — отвърна Калуст. — Сега сме 1911-а, следователно, вече три години.

Министърът на финансите въздъхна.

— Цели три години и въпреки всичките ни усилия, не постигнахме нищо! — въздъхна отчаяно той. — Колкото и да искахме да се доближим до Франция и Англия, не успяхме. Хазната ни се нуждае от пари и само германците могат да ни ги заемат. Как е възможно?

Арменецът сви рамене.

— Права каквото мога, ефенди — каза той. — Успях да получа заем от *Креди Мобилие*, нали така? Не съм виновен, че френското правителство спря процедурата заради фалита на Османската банка. Опасявам се, че англичаните също са въвн от играта. Помолих моя приятел Филип Блейк за помощ, но кланетата в Адана от 1909-а и репресиите срещу албанците не се приемат добре в Лондон.

— Но „Османско единство“ няма нищо общо с убийствата в Адана! — възрази Салим бей. — Извършиха ги противниците на революцията! А подготвяме въстание и в Албания. Какво още искат?

— Знам, знам. Но всичко си има цена, ефенди. Как може да очаквате Англия да заеме пари на Османската империя, щом турците отново убиват християни? Трябва да разберете, че такива неща

създават проблеми на всяко правителство. Вестниците, общественото мнение... никой не би одобрил финансова помощ за империята! А правителството на Негово Величество не иска неприятности.

Разочарован, Салим бей цъкна с език.

— Ако продължаваме така, прогермански настроените членове на моето правителство ще наберат преднина — отбеляза той. — Либералните настроения в редиците на младотурците няма да траят още дълго...

— Разбирам — каза Калуст. В този миг съзря възможност. — Би било чудесно да обвържем французите и англичаните с Месопотамия...

— Не започвайте пак с петрола! Концесията е обещана на германците и не виждам как мога да променя това. Те строят железопътна линия до Анадола и ни отпускат заеми — нещо, което французите и англичаните не правят. В тази ситуация нямам аргументи, за да се изправя срещу германските привърженици в „Османско единство“. Максималното, което успях да постигна, и то благодарение на парите, които ми дадохте, е срещу солидни рушвети за колегите от правителството да попреча на издаването на визи на германските инженери.

— Не е малко — отбеляза домакинът. — Ами „Англо-Персиян“? Чух, че Дарси също души около Месопотамия.

За пръв път, откакто се бе срещнал с арменския си приятел, турчинът се усмихна.

— Той няма шанс. Разбира се, ние му обещахме концесията и той ни залива с рушвети. Великият везир му изпрати писмо, в което се съгласява да му даде терена, но това са само празни приказки. Дарси доникъде няма да стигне.

— Радвам се да го чуя. А „Стандарт Ойл“?

— Американците ли? Те също. Изпратиха някакъв контраадмирал, който дава мило и драго. И него ще излъжем с бележчица за концесия. Нищо, което да ви притеснява, драги приятелю.

Домакинът изправи рамене на стола си и се загледа в една платноходка, която се плъзгаше по спокойните и величествени води на Мраморно море.

— Още по-добре.

В късния следобед, докато Калуст все още разговаряше със Салим бей на верандата, звънецът на входната врата иззвъня. Портиерът слезе по стълбите и отиде да отвори. След секунди се появи пред господаря в компанията на слаб рус мъж с мустаци. Филип Блейк.

— Говорил съм ви много за господин Блейк, ефенди — каза Калуст, след като поздрави новодошлия. — Той е наш важен съюзник и депутат със сериозни връзки в Английското външно министерство. Дошъл е в Константинопол с много специална мисия.

Схващайки намека, англичанинът се прокашля, за да вземе думата.

— Правителството на Негово Величество краля смята, че възходът на младотурците е отлична възможност да се противопоставим на влиянието на германците в Османската империя — заяви той с мекия си глас. — Решихме да отворим изцяло британска банка тук, в Константинопол, с ресурсите на английски финансов консорциум, който включва някои от най-заможните ми сънародници, като лорд Ревелсток и лорд Харингтън.

— Кой лорд Ревелсток? — попита османският финансов министър, впечатлен от представените му имена. — Онзи от „Баринг Брадърс“?

— Точно той — потвърди Блейк. — Имайки предвид познанията на господин Саркисян за Константинопол, бихме искали да го поканим да се присъедини към екипа ни като технически съветник.

— Според мен отварянето на банка в Османската империя не е оправдано — побърза да изясни Калуст. — Германските, италианските и френските банки поемат рискове, които са неприемливи за Англия. Една английска банка трудно ще работи в такава агресивна конкурентна среда.

— Ще видим — отвърна приятелят му.

— Как... ще се казва тази банка? — попита Салим бей. — И в какви сфери ще инвестира?

— Мислим да я наречем Турска национална банка с изключително британски капитал — каза Блейк. — Възнамеряваме да подкрепим проекти за електричество и напояване в сухи райони като Месопотамия.

— Много добре — одобри османският министър с доволно изражение. — Не виждам проблем да подкрепим тази похвална

инициатива. Отлична идея!

— Чудесно!

Неспособен да изпусне възможност, когато я види, Калуст се размърда на мястото си.

— Мисля, че Турската национална банка може да е от полза и на още едно място — заговори той спокойно, за да не тревожи събеседниците си. — Може да се кандидатира за петролна концесия.

— За бога, Саркисян! Пак този проклет петрол! — възкликна англичанинът с жест, който подсказваше, че темата отдавна му е омръзнала. — За нищо друго ли не мислите?

Арменецът му хвърли обиден поглед.

— Искате помощта и познанията ми за Константинопол, за да отворите банка? Тогава в замяна очаквам малко съдействие за този мой проект. Не искам много, не сте ли съгласен?

Молбата на арменеца звучеше разумно и Блейк не възрази.

— Така да бъде — отстъпи той. — Разкажете ми какво става.

— Работя със Салим бей от години и се опитвам да получа петролна концесия в Месопотамия — обясни Калуст, поглеждайки към турския си приятел, сякаш го молеше той да обясни ситуацията. — Без успех.

Салим бей схвана намека.

— Германците от „Дойче банк“ които инвестират в строежа на железопътна линия през Анадола до Багдад, издействаха султанът да им даде права за експлоатация на терените в непосредствена близост до линията — обясни финансовият министър. — Опитвам се да ги спра, но се опасявам, че прогерманското лоби в „Османско единство“ е много силно. С финансовата помощ на господин Саркисян успях само да саботирам усилията им.

— Кои германци стоят зад проекта? — попита английският депутат. — Споменахте „Дойче банк“.

— Правилно — потвърди Салим бей. — Именно германските интереси пречат на опитите на господин Саркисян да получи концесията. Иначе казано, подливаме си вода един на друг и никой нищо не постига.

— Би било идеално, ако се споразумеем с германците — предложи Калуст, обръщайки се към Блейк. — Мислите ли, че Турската национална банка би могла да съдейства за това?

Англичанинът поглади замислено русия си мустак.

— Лорд Харингтън е личен приятел на кайзера — отбеляза той. — Освен това, заради отговорностите си в „Роял Ексчейндж“ има много връзки в германското министерство на финансите, включително с Фон Гвинер — президента на „Дойче банк“. Не ми се струва невъзможно.

Османският министър остана доволен.

— Отлична идея! — възкликна той. — При подобно сътрудничество между „Дойче банк“ и Турската национална банка, която смятате да основете тук, господин Саркисян има реални шансове да вземе концесията! Така даже ще спести на нашето правителство неудобството да откаже на една от двете страни. След като главните заинтересовани са от един отбор, с помощта на солиден рушвет няма да е трудно най-сетне да се сдобием с тази прословута концесия!

Калуст вдигна пръст към Салим бей.

— За да може този план да проработи, имаме нужда от още нещо — напомни той. — Сигурно си спомняте, че благодарение на моя доклад за залежите в Месопотамия личната хазна на султана се сдобил с всички имоти в региона, по-специално терените около Мосул. Идеята на Негово Величество се състоеше в това да печели пари от концесии, в случай че наистина открият петролни залежи. А Османската държава да остане с празни ръце. Не можем да го допуснем.

Османският министър разбра мисълта на арменеца. Ако петролните залежи останат собственост на султана, нямаше да има на кого да дадат рушвет, ако не на самия султан. Наистина, не можеха да го допуснат. Нямаше да минат без пари под масата.

— Прав сте, драги — призна той. — Както винаги, имате усет към детайла. — Взе бележника си и си записа нещо. — Веднага започвам процедура по прехвърлянето на тези земи към моето министерство. Впрочем така най-добре можем да гарантираме, че германците няма да получат нищо, ако не се споразумеят с вас.

По лицето на Калуст най-после заигра бегла усмивка. Планът му се струваше перфектен. Като съветник на османците и англичаните, той се намираше в най-изгодната позиция — съветваше едните и другите за постигането на една цел, която всъщност беше негова. При това положение какво би могло да се обърка?

Все едно да преговаря сам със себе си.

Заради новите си отговорности като съветник на Османската империя и banker, които отбеляза с покупката на „Вил д’Авре“ — картина на Коро, Калуст постоянно пътуваше. Кръстосваше Европа с „Ориент Експрес“ до Константинопол, винаги с британския си паспорт, който му служеше като защита в случай че нещо се обърка, и обратно до Париж и Лондон. Между непрестанните пътувания правеше прекъсвания за кратки почивки, организирани безупречно от мадам Дюпре.

Именно това се случваше тази седмица на Лазурния бряг с настоящата красавица — седемнадесетгодишна нисичка блондинка на име Елен, която бе срещнал в зала „Режан“ на Парижкия театър по време на пиеса по Молиер. Елен гледаше пиесата от залата и Калуст я набеляза, докато оглеждаше публиката с бинокъл от мястото си в ложата. Златистите ѝ къдрици го плениха веднага, а тя на свой ред бе омагьосана от диамантена диадема. Както винаги, мадам Дюпре свърши останалото.

— Faites vos jeux!^[1]

Гласът на крупиеето предизвика нервно вълнение сред няколко души около масата, които поставяха монети на избраните числа.

— Четиринайсет, миличък — примоли се Елен, пляскайки развълнувано с ръце. — Четиринайсет!

Арменецът се поколеба.

— Знаеш, че не обичам да играя, красавице. Русата францужойка го погледна умолително.

— О, миличък! — изхленчи тя, издувайки напред червената си долна устна. — Хайде, само този път...

Калуст извади един луидор от джоба си и го сложи върху номер четиринадесет. В казиното на Монте Карло се играеше само с такива златни монети на стойност 20 франка.

— Добре, само този път.

Крупиеето завъртя рулетката и след няколко секунди, през които топчето подскачаше сред въртящите се числа, се падна печелившото. Деветнадесет.

— О!

Тази вечер не залагаха повече. Двойката се разходи из залите на казиното, наблюдавайки емоциите, които се вихреха около различните игрални маси, и по едно време Калуст даде знак на момичето си, че е време да тръгват.

— Имам уговорка за вечеря с приятел в ресторанта на галерията — каза той. — Върви в хотела и си поръчай храна. После ще дойда да те взема и ще отидем да гледаме фойерверките пред казиното, става ли?

След като се разделиха, Елен се отправи към великолепия „Отел дьо Пари“, където двамата бяха отседнали, а Калуст — към галерия „Шарл III“. Изгаряше от любопитство да чуе какви новини му носеше английският му приятел. Единствената страна от англо-османско-германския триъгълник, който не контролираше пряко, бяха германците. Но, отново благодарение на ценните услуги на Филип Блейк, лорд Харингтън бе заминал за Берлин за среща с президента на „Дойче банк“. Английският финансист бе получил ясни инструкции по петролния въпрос и Калуст знаеше, че ще бъде обсъден на срещата.

Лорд Харингтън вече се бе върнал в Лондон, затова Филип Блейк информира арменецъ за резултата от срещата на вечерята същата вечер. Ресторантът бе пълен предимно с руски херцози, пристигнали с експреса от Санкт Петербург, американски милионери и английски благородници.

Приятелят му, току-що пристигнал от Лондон, го откри на една маса сред морето от високопоставени клиенти, които посещаваха галерията „Шарл III“.

— Германците се съгласиха! — каза развълнувано Филип Блейк веднага щом се настани на масата, с блеснали от ентусиазъм очи. — Лорд Харингтън ми разказа, че дори изглеждали облекчени.

Това бе чудесна новина, но арменецът запази непроницаемостта си изражение.

— Какво говорите? Как така облекчени?

— Изглежда, „Дойче банк“ изпитва финансови затруднения с инвестициите в сондажа на терена и строежа на железопътната линия — разкри той. — Всичко това струва изключително много средства, както знаете. Затова, когато лорд Харингтън им предложил споразумението, те веднага приели. Нуждаят се от парите на британското финансово министерство. От години всячески опитват да

получат финансова помощ от Лондон, но винаги възникваха проблеми поради политически причини. За тях това е начин да се справят с трудностите.

— О, чудесно — каза доволно Калуст. — Наистина чудесно!

Английският депутат се разсмя.

— Германците въобще не се зарадвали, когато лорд Харингтън им споменал за вас — добави той. — Конкуренцията с вас за концесията в Месопотамия ги дразни, но лорд Харингтън, на когото дадох подробни инструкции, преди да замине за Берлин, им обяснил, че без вас, приятелю, споразумението отпада. Не само защото вие сте връзката ни с османското правителство, но и поради факта че Турската национална банка не е специалист по петролните въпроси. Макар неохотно, германците се съгласили.

Отпразнуваха новината тази вечер в галерията с бутилка „Дом Периньон“, специално отворена за случая, а Елен щеше да се погрижи за по-интимните удоволствия по-късно същата нощ.

— Липсва ни само едно — заговори Калуст, на когото вече му се искаше да отбележи повода със своята руса францужойка. — Да основем компания, която да се заеме с всички нужни процедури.

— Разбира се.

— Трябва да вкараме „Роял Дъч Шел“ в схемата. В крайна сметка те разполагат с цялото оборудване за сондаж, експлоатация, транспорт и...

— Да ги оставим настрана засега — предложи англичанинът. — На този етап само ще ни пречат. Да се придържаме към най-прости решения. Имате ли идея за име на новата компания, която ще поеме концесията в Месопотамия?

Калуст се замисли за момент. Трябваше да бъде нещо кратко, което казва всичко.

— Защо не „Турска петролна компания“?

Основаването на новата компания струваше на Калуст страшно много пари за рушвети извън тези за закупуването на значителен дял от акциите й. „Дойче банк“ остана с двадесет и пет процента от Турската петролна компания, които плати с отстъпване на правата за добив на терен с отстояние двадесет километра от двете страни на Анадолската железопътна линия; земите, отдадени от султана при посещението на кайзера в Константинопол, бяха разпределени между

новите акционери в новата компания. Турската национална банка запази тридесет и пет процента, а арменският инвеститор — четиридесет, които плати в брой.

Тридесет и едната хиляди акции, които се падаха на Калуст, му струваха тридесет и две хиляди лири — цяло състояние, но той не се разтревожи. Купи най-голям дял, за да може скоро да го продаде на друга компания на изгодна цена. Освен това ставаше въпрос и за самия петрол. Все още не бяха открили нищо, но данните, които бе събрал в доклада си, изготвен за султана преди двадесет години, го караха да вярва, че бе само въпрос на време.

— Притежавам голям брой акции от новата петролна компания и мога да ги продам — каза Калуст две седмици по-късно в ресторант „Карлтън“ в Лондон на среща с Хендрик ван Тигелен, след като се бе върнал от ползотворното си пътуване до Константинопол и Лазурния бряг. — Дали „Роял Дъч Шел“ се интересува?

— Зависи — отвърна предпазливо холандецът. — Какво точно предлага тази компания?

— Петрола на Месопотамия. Нито повече, нито по-малко.

Тези думи накараха Хендрик да повдигне вежди.

— Чакайте, чакайте — каза той скептично. — Концесията е на германците...

— Не само — изясни арменецът. — Всъщност те имат права над териториите в непосредствена близост до Анадолската железопътна линия, но без да са гарантирани с договор за концесия. Благодарение на връзките си в Константинопол успях да уредя никога да не я получат.

— И какво се промени?

— Сега аз и германците, които преди се саботирахме едни други, създадохме заедно тази нова структура — Турската петролна компания. Англичаните също са в играта чрез Турската национална банка. Финансовият министър от партията на младотурците, стар мой приятел, ме увери, че при тези условия ще ни даде петролна концесия. Искате ли да участвате, или не?

Холандецът все още размишляваше над предложението.

— За колко говорим?

— Държа четиридесет процента от акциите на новата компания — подчерта Калуст. — Ще ви продам двадесет хиляди акции, което означава, че „Роял Дъч Шел“ ще има двадесет и пет процента от Турската петролна компания. Добър дял, нали? Толкова притежават и „Дойче банк“, Турската национална банка държи тридесет и пет процента, а аз, като отстъпя двадесет и пет на вас, оставам с петнадесет процента.

Директорът на „Роял Дъч Шел“ отново се поколеба.

— В Месопотамия наистина ли има петрол? Нали не преследваме илюзии?

— Там ни чака цяло море от петрол! — възкликна арменецът. — Какво ви притеснява? Данните, които събрах преди двадесет години, за да подготвя доклад за султана, бяха достатъчно убедителни. Ако пропуснете тази възможност, драги приятелю, значи, не сте си взели поука от провала ни в Персия — концесия вие отказахте, а от нея „Англо-Персиян“ станаха богати. Не позволявайте подобно нещо да се случи отново. Държим сделката на века в ръцете си!

Сините очи на Хендрик за момент се зареяха из ресторанта и се спряха върху пианиста, който свиреше австрийска мелодия, която бе чувал на балетно представление. Сетне, усмихнат, се взря в събеседника си и му протегна ръка.

— Убедихте ме.

---

[1] Залагайте! (фр.). — Б.пр. ↑

XIV.

В мига, в който мъжът с лилава вратовръзка и дълъг засукал мустак влезе, в чакалнята настъпи гробна тишина. Седнали до прозореца с по един брой на „Таймс“ в ръце, Калуст и Хендрик разпознаха новодошлия и се спогледаха тревожно, преструвайки се, че не са го забелязали, и още повече забиха погледи във вестника. Но този малък театър не трая дълго, защото той се приближи и застана пред тях.

— Аз съм Уилям Дарси — представи се той. — Президент на „Англо-Персиян“.

Нямаше къде да се скрият. Двамата приятели свалиха вестниците и се направиха на учудени, че виждат и друг човек в чакалнята, сякаш не бяха забелязали кога е пристигнал.

— А, мистър Дарси! — възкликна холандецът, насилвайки се да се усмихне, и му подаде неохотно ръка. — Радвам се да се запознаем!

Тримата се поздравиха и Дарси се настани до тях, като кръстоса крака, очевидно чувствайки се като у дома си. Калуст остана мълчалив и с обичайното си непроницаемо изражение, като преотстъпи разговора на холандския си колега. Предпочете да наблюдава поведението на новодошлия и онова, което видя, никак не му хареса. Стори му се прекалено самоуверен, което вероятно означаваше, че конкурентът им от „Англо-Персиян“ имаше скрит коз. Но какъв ли? Опита се да преодолее съмненията си и си каза, че може би си въобразява.

— И вие ли сте тук за срещата с Първия лорд на Адмиралтейството? — попита президентът на „Англо-Персиян“ — Знаете ли дали адмирал Фишър ще присъства?

— Така изглежда.

Лаконичният отговор на Хендрик даде да се разбере, че не е в настроение за празни приказки. В чакалнята настъпи неловка тишина. Чувахе се само шумът от разлистването на вестници.

Дарси оправи вратовръзката си и след известно време се прокашля.

— Разбрах, че сте постигнали голям успех в Османската империя — каза той разсеяно, сякаш повдигаше темата, колкото да поддържа неангажиращ разговор. — Как беше името на компанията? — Присви очи, сякаш се опитваше да си спомни. — Турска петролна компания, нали?

Двамата му събеседници не бяха много разговорливи и отново неспокойно се спогледаха.

— Да — промърмори Хендрик, който нямаше намерение да навлиза в подробности. — Точно така.

— Вярно ли е, че правителството на младотурците е дало концесията на тази компания?

— Аха — отвърна холандецът, стараейки се да звучи така, че нищо да не му се разбира.

— Моля?

Все пак не успя да го постигне.

— Да...

Със същата самоуверена усмивка Дарси отново прехвърли единия си крак върху другия.

— От известно време постоянно пътувам до Константинопол в опит да получа проклетата концесия — каза той. — Дадох луди пари на османците, те не престанаха да ми обещават, а накрая...

Калуст продължаваше да мълчи и както винаги прикриваше емоциите си, но Хендрик, неспособен да се владее, отново се насили да се усмихне и сви рамене, сякаш това нямаше нищо общо с него.

— Такъв е животът.

Президентът на „Англо-Персиян“ кимна, съгласявайки се с ироничната забележка.

— Тук сте прав — отвърна той. — Но нищо не пречи на „Англо-Персиян“ да се сдобие с дял от тази нова компания, нали така?

Двамата приятели отново се спогледаха, силно обезпокоени от фриволното поведение на конкурента си. Подобно изказване издаваше прекомерно нахалство. Как, по дяволите, си позволяваше да говори така?

— Опасявам се, че акциите ни не се продават — отвърна директорът на „Роял Дъч Шел“ с леден тон. — Но ако говорите с „Дойче банк“, може би те ще са склонни да се споразумеят с вас.

Дарси искрено се разсмя, сякаш бе чул някаква забавна шега.

— Много сте духовити!

При тази забележка Калуст се върна към вестника и се престори, че чете с интерес официално съобщение отпреди два дни — от 3 юли 1911-а, което даваше нови подробности за навлизането на бойния кораб *Panther* в пристанището на Агадир — въпрос, който силно вълнуваше автора на материала. Но арменецът всъщност трескаво анализираше поведението на конкурента си и казаното по време на краткия им разговор. Заключение то бе ясно: Дарси със сигурност криеше нещо. Но какво?

В уречения час вратата на кабинета се отвори и мъж, малко над тридесетте, с добродушно изражение и димяща пура между зъбите ги поздрави и ги покани да влязат. Кабинетът беше просторен, с британското знаме зад бюрото и портрет на Джордж V, окачен на стената. Животът е жесток, помисли си Калуст, взирайки се в Негово Величество; кралят е мъртъв, да живее кралят. Около седемдесетгодишен мъж с бели коси, облечен в тъмна униформа, покрита с медали на гърдите, седеше на почетното място на дълга маса. Когато тримата мъже от петролния бизнес влязоха в кабинета, той веднага стана да ги посрещне.

— Господа, представям ви адмирал Фишър — каза младият домакин, — най-великия морски вълк, когото нашата земя на мореплаватели е раждала!

Когато всички се настаниха около масата, Калуст ги разгледа един по един. Нямахше защо да се задълбочава върху Хендрик и Дарси, затова насочи вниманието си към останалите двама. Адмирал Фишър бе известен с буйния си темперамент и твърдите си убеждения. Говореше се, че по време на спор с Фишър покойният крал Едуард VII накрая му казал: „Бих искал да престанете да размахвате юмрук пред лицето ми“.

Колкото до домакина, Калуст не бе сигурен как да го определи. Новият Първи лорд на Адмиралтейството — най-високата длъжност във флота, заемана от гражданско лице, му се струваше обикновен младеж, който се стараеше да прилича на мъж. Имаше вид на находчив, със силна воля и склонност към напълняване, живите му очи издаваха проникателност и чувство за хумор.

— Причината да ви покания, както сигурно предполагате, е свързана с много важен избор, пред който е изправен Британският

кралски флот — заяви Първият лорд на Адмиралтейството в началото на срещата. — Дали да продължим да ползваме въглища като гориво за бойните ни кораби, или да минем на петрол?

— Петрол! — извика веднага адмирал Фишър и удари силно по масата. — Златното ми правило, мистър Чърчил, е никога да не позволяваме на другите да ни изпреварят! Твърдо вярвам, че само петролът може да гарантира...

Като видя как адмиралът превъзбудено започна да защитава все същите си твърди убеждения, Първият лорд на Адмиралтейството — младият и амбициозен Уинстън Чърчил, вдигна ръка, за да го накара да замълчи.

— Успокойте се, господин адмирал — прекъсна го той като коняр, който укротяваше див кон. — След малко ще ви дам думата, не се тревожете. Позволете ми първо да изложи въпроса пред нашите гости, за да можем все пак да го обсъдим.

— О, извинете — изчерви се адмирал Фишър. — Разбира се...

След като вече можеше спокойно да се изкаже, Първият лорд на Адмиралтейството блажено си дръпна от пурата и издуха облак дим с екзотично ухание.

— Както знаете, в правителството няма единомислие по въпроса — продължи той. — Поради липса на средства министърът на финансите — мистър Лойд Джордж, не е съгласен да инвестира в петрол за флота. Парите не стигат за всичко. За да построим нови кораби, трябва да прекратим пенсионната реформа, която подехме само преди две години. Това е решение, което...

— Нима ще рискуваме британското морско превъзходство заради старците? — възмути се адмирал Фишър. — Така ли се гради империя в днешно време? Това ли е начинът да...

— Успокойте се, господин адмирал — отново каза Чърчил. — Моля ви, позволете да довърша.

Адмирал Фишър наведе глава като дете, което току-що са хванали да бърка в кутията с бонбони.

— Извинете.

Първият лорд на Адмиралтейството отново си дръпна от пурата.

— Трябва да кажа, че известно време бях съгласен с господин Лойд Джордж. Но си промених мнението. — Посочи към вестниците, подредени на масичката в кабинета. — Не знам дали сте чели

новините. Преди няколко дни германски боен кораб навлязъл в пристанището на Агадир — очевиден опит за провокация. Това веднъж завинаги ме убеди, че германците са враждебно настроени и искат да предизвикат военноморските ни сили.

Адмирал Фишър използва момента да се намеси.

— През следващите години Германия ще се превърне в най-големия враг на Англия! — извика той. — Рано или късно, ще водим война! Помнете ми думата!

— Да, от това се опасявам — съгласи се Чърчил. — Римляните са казвали *si vis pacem para bellum*. И са имали право. Ако искаш мир — готви се за война! Ако пренебрегнем хвърлената ръкавица от страна на германците, един ден ще осъмнем с хуните пред портите ни. За да имаме мир, трябва да сме готови за война. — Той махна с ръка по посока на останалите в кабинета. — Ето защо ви поканих на тази среща. За мен случилото се в Агадир означава, че германците подготвят офанзива. За да се изправим срещу тях, трябва да внесем промени във флота. Но дали наистина петролът е решение?

Хендрик отвори уста, за да отговори, но преди да е казал и думичка, адмирал Фишър вече се бе разпалил.

— Това е единственият начин! — твърдо заяви той. — Германия демонстрира своята *Weltpolitik*^[1], или политика за завладяване на света, а кайзерът е решил да създаде морски флот, който да се мери с английския. И дума да не става! Английското морско превъзходство не може да се поставя под въпрос! И за да го постигнем, трябва да модернизираме корабите си.

— В това няма спор, господин адмирал — побърза да уточни Чърчил. — Сега обсъждаме дали флотът трябва да използва петрола като гориво. Какви всъщност са предимствата на тази суровина?

Преди отново да бъде изпреварен от адмирал Фишър и нетърпелив да блесне с познанията си, директорът на „Роял Дъч Шел“ побърза да се намеси.

— Петролът има много преимущества, мистър Чърчил — увери го Хендрик. — Кораб, задвижван от петрол, достига максимална скорост по-бързо от този на въглища. Освен това самата максимална скорост е по-висока.

— Най-високата скорост, която нашите крайцери достигат, е двадесет и един възела — обясни адмиралът. — Обаче германците

строят кораби, задвижвани от петрол, които развиват двадесет и пет възела. Както знаете, скоростта е основен фактор в битка. Не можем да ги оставим да ни изпреварят!

— Да не забравяме и по-лесната поддръжка — добави холандецът, притеснен да не му вземат думата. — Един моторен кораб може да остане в открито море по-дълго от този, задвижван с въглища. Освен това може да се зарежда с гориво в морето, ако водата е спокойна; нещо, невъзможно за парахода.

Но адмирал Фишър не отстъпваше. Всъщност той разполагаше със сведения относно важни оперативни въпроси, свързани с военноморските стратегии, които мъжете от петролния бизнес не познаваха. Ето защо той отново лесно взе думата.

— Мистър Чърчил, забелязали ли сте, че параходите изпускат черни облаци дим? Това позволява на врага да забележи приближаването им отдалеч и затруднява всяка изненадваща маневра. Моторните кораби не оставят никаква диря във въздуха, което ги прави почти невидими, когато са далеч. Ако германците се сдобият с такива, а ние си запазим въглищата, нашите кораби ще се превърнат в движещи се мишени. После идва проблемът със захранването на пещите. При моторните кораби е лесно, тъй като горивото е течено и трябва само да се налее в двигателя. Но не така стоят нещата с въглищата, както знаете. Една четвърт от екипажа непрекъснато хвърля въглища в пещите, което е истинско разхищение на работна ръка. Случвало ни се е по време на битка да преразпределяме мъжете на оръдията да хвърлят въглища в пещите. Това е опасно и ни прави по-уязвими в решителни моменти на битка. Петролът спестява и този проблем.

Първият лорд на Адмиралтейството вдигна ръце, давайки да се разбере, че се предава, и заговори с пура в уста.

— Добре, добре, разбрах! — възкликна Чърчил. — Но за какво ни е водка, щом имаме уиски?

Думите му накараха всички присъстващи почти едновременно учудено да повдигнат вежди.

— Моля?

— Този въпрос ми задават министрите винаги, когато заговоря за модернизирането на флота с моторни кораби. Имаме планини от

въглища в Уелс и нито капка петрол на огромната ни територия. Защо да заменяме въглищата, с които разполагаме, с петрол, който нямаме?

— Извинете, мистър Чърчил — каза Хендрик, — но „Роял Дъч Шел“ разполага с петролни концесии на много места в света. В състояние сме без проблем да гарантираме доставките.

— „Англо-Персиян“ също — побърза да добави Дарси. — Кладенците ни в Персия разполагат с достатъчно петрол, за да осигурят военноморския ни флот за десетилетия напред.

В отговор Първият лорд на Адмиралтейството издуха нов облак дим и изглеждаше изцяло съсредоточен в пурата, която прехвърляше между пръстите си.

— Всичко това е много хубаво — каза той, без да вдигне поглед. — Но какво ще стане, ако врагът прекъсне доставките на гориво по време на война? Какво ще правим тогава?

Изправени пред такъв песимистичен сценарий, мъжете не отговориха. Знаеха, че проблемът е напълно възможен, и никой от тях нямаше решение. Освен ако не открият петрол в земите на Негово Величество... Там беше сериозен проблем.

— Значи, казвате — промърмори адмирал Фишър, — че ако изберем петрола, няма да имаме сигурност на доставките...

— Точно така.

В кабинета отново настъпи напрегната тишина. В този момент един от присъстващите се размърда и енергично поклати глава.

— Не виждам проблем.

— Моля?

Калуст, който дотогава не бе обелвал и думичка, се прокашля и се наведе към масата, което му придаде внушителен вид, въпреки дребното му тяло.

— Какво се пее в онази наша патриотична песен? — попита той с мек тон. — *Britannia rules*, нали? Ето ви отговора. *Britannia rules!*^[2]

— Не ви разбирам — отвърна Чърчил. — Какво имате предвид?

Изражението на арменеца с британско гражданство остана непроницаемо, сякаш носеше маска.

— За да владеем моретата, трябва да минем на петрол. Като контролираме морските пътища, никой няма да може да спре доставките ни. Това е отговорът. Превъзходството във военното корабоплаване е едновременно средство и цел. Разбирате ли?

Естествено, разбраха. Останалите двама мъже от петролния бизнес и адмирал Фишър се усмихнаха пред простото и все пак брилянтно решение, но Първият лорд на Адмиралтейството все още обмисляше последните думи на арменеца. Не беше лесно да реши.

— Значи, според вас, ако използваме петрол, проблемът с доставките ще се разреши от само себе си, защото гарантира контрол над океанските пътища? — Той бавно изпусна струя дим. — Признавам, че звучи примамливо. — Погледът му се спря върху адмирал Фишър. — Какво мислите?

Последва предвидимо възторжен отговор.

— Пълен напред към петрола!

Уинстън Чърчил погледна бележките си.

— Вече имаме петдесет и шест разрушителя, задвижвани изцяло от петрол, и седемдесет и четири подводници — пресметна той. — Крайното решение засяга крайцерите „Кралица Изабел“ — най-добрите ни бойни кораби. Трябва да построим пет, но все още не сме решили с какво гориво да ги захранваме. Ако изберем петрола, няма да има връщане назад, предвид че сигурността на доставките не е напълно гарантирана. Наистина ли мислите, че трябва да действаме?

Старият адмирал посочи към Калуст.

— Смятам, че господин Саркисян вече предложи решение на този проблем.

Умните очи на Първия лорд на Адмиралтейството за момент се възряха в Калуст. Сетне младият политик отиде до бюрото си, за да потърси някакъв документ. Върна се на масата и го показва на останалите. Официална заповед за построяването на пет моторни крайцера. Той тежко се отпусна на стола си, въздъхна шумно, сякаш за да събере кураж, извади писалка от вътрешния джоб на самото си и с бързо движение надраска името си в края на документа.

— Господа — каза тържествено той, провлачвайки думите с мелодична интонация. — Кралският флот на Негово Величество току-що се гмурна в петрола. Това решение, както навярно предполагате, поражда редица въпроси. Няма да ви изброявам всички, а ще обърна внимание само на тези, които ви засягат пряко. Снабдяването.

— А! — прекъсна го Хендрик. — Колкото до това...

Първият лорд на Адмиралтейството вдигна пълната си ръка и с императорски жест го накара да замълчи.

— Каквото и да кажете, аз залагам на петрола, преди да съм разрешил проблема със снабдяването — заяви той, повишавайки тон, за да попречи на холандеца да се намеси. — Така се изправяме пред множество трудности. — Размаха пурата към събеседниците си. — Великобритания разполага само с две компании за доставки на петрол — „Роял Дъч Шел“ и „Англо-Персиян“. Това сте вие. На вас се пада задачата да намирате петрол, да го добивате на приемлива цена и да го доставяте евтино и редовно в мирно време и абсолютно сигурно по време на война. — Замълча, за да придаде драматизъм на думите си. — Помислете си добре. — Умните му очи се местеха между Хендрик, Калуст и Дарси, сякаш ги преценяваше. — Наистина ли сте готови за такава отговорност?

— Разбира се! — отвърна уверено Хендрик. — „Роял Дъч Шел“ разполага с достатъчно терен и транспорт, за да покрие нуждите на Англия.

Чърчил се взря в Калуст, принуждавайки го да наруши мълчанието, в което той се чувстваше най-комфортно.

— Както знаете, аз съм индивидуален играч — защити се Калуст. — Но проучвам нови концесии, които несъмнено ще разширят дейността на „Роял Дъч Шел“ и ще гарантират спокойствието на правителството на Негово Величество.

— Месопотамия ли имате предвид?

Мъжът от Константинопол повдигна гъстите си вежди учуден, че Първият лорд на Адмиралтейството споменава именно тази концесия.

— Ами... да.

Чърчил и Дарси си размениха многозначителни погледи, които не убягнаха на останалите двама.

— Научих за учредяването на Турската петролна компания, която ще експлоатира петролните богатства на Месопотамия — Чърчил прониза Калуст и Хендрик с леден поглед. — Искам да продадете вашия дял на „Англо-Персиян“.

Холандецът и арменецът отвориха широко очи, чудейки се дали са чули правилно.

— Моля?

— В интерес на Великобритания е „Англо-Персиян“ да притежава контролния пакет на тази нова компания. Следователно ще

ви бъда благодарен, ако предоставите вашите акции на господин Дарси, за да...

Неспособен да владее буйния си темперамент, Хендрик изведнъж скочи на крака, целият тресящ се от възмущение.

— Никога! — извика той. — Никога, чувате ли? Как се осмелявате дори да го предлагате?

— Господин Ван Тигелен, трябва да се успокоите — посъветва го домакинът. — Във ваш интерес е да действате съгласно желанията на правителството на Негово Величество.

— Затова ли ме поканихте на тази среща?

— Всъщност да.

Директорът на „Роял Дъч Шел“ рязко протегна ръка на изненадания Първи лорд на Адмиралтейството, кимна на останалите мъже в кабинета и решително се отправи към вратата.

— За мен въпросът е приключен — заяви той. — Приятен ден!

Чърчил и Дарси го проследиха с поглед, смаяни от неочакваната реакция, докато лицето на Калуст остана спокойно, а адмирал Фишър очевидно не разбираше какво става. Без да се обръща назад, Хендрик невъзмутимо отвори вратата и излезе.

---

[1] Световна политика (нем.). — Политическа стратегия, постановена в края на XIX век от германския кайзер Вилхелм II, чиято цел е засилване на германското влияние в света. — Б.пр. ↑

[2] Игра на думи с неточен цитат от популярна британска патриотична песен. Идеята е, че Великобритания е ненадмината морска сила. — Б.р. ↑

XV.

Завръщането на Крикор у дома за него бе истински триумф. Бе завършил колежа в *Орли Фарм* с добри оценки и се наслаждаваше на момента. Прекара няколко дни на *Хайд Парк Гардънс* 38, а през остатъка от ваканцията се забавлява с приятеля си Роджър, дошъл му на гости в Лондон, преди да се върне в Белфаст. Арменецът искаше да ходи на театър, а ирландецът предпочиташе пъбовете, поради което разпределиха времето си между двете неща, за да може и двамата да са доволни.

Когато Роджър замина обаче, в сърцето на Крикор се настани някакво чувство за празнота. Бе свикнал на активни занимания и дни, изпълнени със задачи и ангажименти, затова след като сега изведнъж нямаше какво да прави, той се почувства потиснат. По това време баща му непрекъснато пътуваше между Лондон и Константинопол, за да се грижи за бизнеса. Тъй като „Ориент Експрес“ тръгваше от Париж, Калуст прекарваше доста време в апартамента си в „Риц“ на площад „Вандом“, където с радост се възползваше от услугите на младата си, палава красавица, осигурена от мадам Дюпре.

По време на една вечеря при последния му престой в Лондон, веднага след като супата бе сервирана, господарят забеляза тъжния поглед на сина си и се разтревожи.

— Какво става, Крикор? Защо е тази физиономия?

Шестнадесетгодишният младеж сви рамене.

— Няма нищо.

— Не ти вярвам. Изглеждаш така, сякаш са ти потънали гемите. Какво става?

Момчето въздъхна.

— Роджър се върна вкъщи и сега няма какво да правя — каза той и отново въздъхна. — Ваканцията е непоносимо скучна...

Калуст се замисли за мрачното настроение на сина си. Изяде супата си мълчаливо, размишлявайки върху думите на Крикор. В продължение на няколко дълги минути в салона се чуваха само

подрънкването на приборите и шепотът на Нунуфар, която наставляваше слугите.

Когато сервираха месото, главата на семейството вече знаеше какво трябва да направи и наруши проточилата се тишина.

— Какво възнамеряваш да учиш сега? — попита той. — В кой университет искаш да се запишеш?

Синът му го погледна, учуден от въпроса.

— В Оксфорд или Кеймбридж, разбира се — отвърна той, сякаш отговорът бе очевиден. — Нима има други подходящи университети за учениците от *Орли Фарм*!

— И каква специалност?

— Ами... мисля си за класическа литература. Цялото ми образование е в тази сфера, за което трябва да ви благодаря. — Говореше със замечтано изражение. — Искам да споделя с вас, че много харесвам Хораций. О, той е великолепен! Знаете ли какво правя всяка вечер, преди да заспя? Чета по една негова ода. — Крикор тържествено вдигна ръка като същински актьор, декламиращ монолога си. — *Maecenas atavis edite regibus, o et praesidium et dulce...*^[1]

— Добре, добре — прекъсна го баща му, който не бе в настроение за подобни рецитали. — Достатъчно.

Крикор изглежда баща си сериозно и, преструвайки се на изненадан, попита:

— Не ви ли харесва?

Калуст заби вилицата в парче ростбиф в голям глинен съд и го поднесе към чинията си.

— Това, което не ми харесва — отвърна той с нотка на раздражение в гласа, — са тези твои планове.

Грубият тон на баща му го стресна.

— Защо, господине? Какво лошо има?

Господарят, който режеше месото си, остави вилицата и ножа върху чинията, за да посвети цялото си внимание на въпроса.

— Никой не си изкарва прехраната с Хораций или класическата култура — заяви той с тон, който не търпеше възражение. — Това е за аматьори. Класическите дисциплини служат само за да поддържат разговорите на приемите... Всъщност дори и за това не стават. — Категорично поклати глава. — Не. В никакъв случай няма да учиш

класическа литература. Дори няма да се запишеш в Оксфорд или Кеймбридж.

— Какво? — попита уплашено пребледнелият Крикор. — И къде ще отида?

— В днешно време всеки, който иска да постигне нещо в живота, завършва специалност, свързана с наука или администрация — каза Калуст. — Не знам дали си забелязал, но водещата страна в научния прогрес е Германия. Струва ми се, че бъдещето ти като студент е именно там.

Крикор бе обзет от ужас.

— Какво? Но аз... аз дори не говоря немски!

— Ще го научиш, и то още сега! — заяви Калуст. — Твърдиш, че ти е скучно? Е, стягаш си багажа и по най-бързия начин заминаваш за Германия. Ще прекараш ваканцията там, учейки езика, и после ще запишеш някаква нормална специалност. Ще говоря с един приятел, който да уреди всичко.

— Но... но...

Баща му отново хвана ножа, но преди да започне да реже месото, го насочи към сина си.

— Утре отивам в Париж — каза той. — И ти идваш с мен.

Красавиците, които разнообразяваха живота на Калуст, бяха обществена тайна, но по време на престоя на Крикор в Париж арменецът се погрижи момичето да бъде преместено в друга стая, за да прикрие похожденията си. Синът му вече бе пораснал достатъчно, за да прекарва повече време с него, още повече че Крикор щеше да наследи бизнеса. Трябваше да го подготви, така както мадам Дюпре обучаваше младите момичета на терапевтичните услуги, които те му предоставяха в леглото на хотел „Риц“.

Част от това възпитание беше изкуството. Затова на втория ден сутринта Калуст заведе сина си в Лувъра, за да стимулира усещането му за красотата на живота.

— Един джентълмен трябва да умее да цени красотата — заяви той, когато влязоха в музея. — Без изкуство животът губи смисъл, а липсата на красота отнема неговия блясък.

Разходиха се из галериите, докато Калуст правеше вещи коментари за експонатите, които разглеждаха, и насочваше вниманието на сина си към детайлите. Крикор слушаше с престорен интерес, но когато застанаха пред картината на Куде, изобразяваща Наполеон на посещение в самия Лувър, баща му започна да повдига завесата на следващия етап от парижкото възпитание, което бе планирал за сина си.

— Наполеон е казал нещо много мъдро за жените — отбеляза Калуст, докато се любуваше на масленото платно на Куде, нарисувал как Наполеон слиза по стълбите на музея. — Изглеждат чудесно само в леглото и на бидето.

Крикор се усмихна.

— Наполеон е казвал това?

— Много често.

Младежът посочи към картина на Франсоа Буше малко по-нататък, изобразяваща гола жена, която лежеше върху възглавници от син плюш.

— Също когато позират на художниците, не мислите ли?

Калуст не отговори веднага. Той поднови крачка и продължи разказа си за творбите на изкуството, изложени в Лувъра. Едва когато стигнаха до картината на Леонардо да Винчи със загадъчната усмивка на Мона Лиза, той спря, пхна ръка в джоба си и извади малка картичка, която подаде на сина си.

— Доктор Кемхаджян ще те чака в кабинета си — заяви той. — Адресът е тук. Отиди там днес, точно в четири следобед.

Това бе лекарят на семейство Саркисян в Париж и Крикор го познаваше добре. Всичко това обаче го изненада.

— Но защо трябва да ходя при доктор Кемхаджян? — учудено попита той. — Доколкото знам, ми няма нищо...

Баща му хвърли последен поглед на творбата на Да Винчи и продължи разходката си из Лувъра.

— Отиди и ще разбереш.

Доктор Кемхаджян бе дребен човечец, чиято гърбица му придаваше още по-съсухрен вид. Имаше остра сива брада и крив нос, които допълваха облика му на старец, излязъл от роман на Чарлз

Дикенс или Виктор Юго. Кабинетът му се помещаваше в мрачна и рушаща се стара сграда на Монмартър. Докато вървеше натам, Крикор се питаше какво е накарало баща му да потърси услугите на такъв съмнителен субект. Може би защото е арменец, заключи той.

Дървените стълби на сградата скърцаха на всяка крачка и докато стигне до третия етаж, където загадъчният лекар се криеше в дупката, наречена от него кабинет, младежът вече бе останал без дъх. Позвъни на звънеца и му отвори беззъба старица. Покани го да изчака на скамейка, която имаше толкова окаян вид, че Крикор предпочете да остане прав, отколкото да позволи да се срути под тежестта му. Той вече не се питаше защо баща му се лекува при този доктор, а какво самият той правеше тук. Щом не е болен, защо е дошъл на лекар?

— А, вие сте младият Саркисян! — възкликна прегърбеният мъж, който внезапно изникна в чакалнята. — Влезте, влезте!

Крикор се подчини и се отправи към кабинета. Помещението бе зле обзаведено, имаше малко бюро с два стола, кушетка и прозорец с изглед към *Сакре къор*. Крикор огледа единия от столовете, прецени, че е относително здрав, и не без известни опасения се настани на него.

— Докторе, истината е, че пращя от здраве — заяви младежът още с влизането. — Но баща ми настоя да дойда и...

— Добре е направил! — възкликна доктор Кемхаджян, потривайки ръце, докато сядаше зад бюрото. — Знаете ли, има аспекти, свързани със здравето, които дълго време остават незабелязани. Те съществуват, разбира се, но са скрити. Затова е важно човек отрано да се заеме с тях, за да избегне проблеми, разбирате ли? На медицински език ги наричаме профилактика. — Той енергично махна с ръка. — Трябва да се действа, преди наистина да се налага! Това е девизът ми.

— Звучи ми добре, но... какви невидими проблеми бих могъл да имам аз?

Лекарят извади документ от чекмеджето и го прегледа.

— Да видим — каза той. — Първо, трябва да се запозная с медицинската ви история. Температура, диария, възпалени сливици — неща, от които всеки човек е боледувал в детството си. Разкажете ми.

През следващите двадесет минути Крикор изброи различните вируси, за които си спомняше, като често препоръчваше на събеседника си да пита майка му, тъй като му се струваше, че Нунуфар

би могла да отговори по-добре от него. Все пак тя е била до него по време на всичките му болести.

Разговаряха спокойно, шегуваха се и си разказваха истории, което се оказа неочаквано приятно.

Доктор Кемхаджян излезе добър събеседник и след известно време от Дикенсовия му вид нямаше и следа. Това се дължеше най-вече на чувството му за хумор и познанията му за живота. Сладките приказки бяха прекъснати, когато лекарят ненадейно засегна по-деликатни теми.

— Девствен ли сте?

Изненадан от въпроса, младежът се изчерви. Смяташе тази сфера за забранена зона за разговори с възрастни. Сексът бе тема, която често обсъждаше с връстниците си, особено с Роджър, с когото споделяха впечатленията си от момичетата и общуването си с тях, но нищо повече. Въпросът му се струваше толкова личен, че мислеше за него само нощем, на тъмно в леглото, и в моментите на компулсивна мастурбация в банята.

— Ами това е... — заекна той, засрамен. — Не ми се струва удачно да...

— Девствен ли сте, или не? — настоя доктор Кемхаджян толкова непринудено, все едно го питаше какво е обядвал. — Били ли сте с жена?

В този миг Крикор разбра, че не се представя в особено добра светлина, и смени тактиката.

— Още не — призна той, като не знаеше дали да се чувства горд, или засрамен, но говореше спокойно като събеседника си. — Мисля, че още не съм срещнал правилния човек, нали знаете...

Това явно бе всичко, което докторът искаше да чуе. С неочаквано пъргаво движение за гърбав човек Кемхаджян скочи от мястото си и се запъти към вратата.

— Връщам се веднага.

Обърна гръб на Крикор и изчезна в коридора.

Двадесет минути по-късно лекарят се върна в компанията на чернокоса девойка с рокля на цветя. Двамата приличаха на красавицата и звяра. Момичето пристъпи в кабинета, вървейки зад

арменеца със ситни крачки и смутено изражение, сякаш се чувстваше неудобно.

— Това е мадмоазел Адел — представи я домакинът. — Казах на секретарката ми да повика такси и искам да ви помоля да заведете мадмоазел Адел до *Плас дьо ла Мадлен*, където ще намерите заведение на име „Ше Нину“. Това е *maison de rendezvous*^[2].

Младежът не вярваше на ушите си.

— *Maison de...* — заекна той. — Нима искате да отида в...

— Аз само следвам инструкциите, дадени ми от господин баща ви — обясни лекарят, изведнъж разтревожен да не са го разбрали погрешно. — Прегледах мадмоазел Адел и ви уверявам, че всичко е наред. Няма за какво да се притеснявате. Когато пристигнете в „Ше Нину“, отидете на рецепцията и си запазете стая. Не трябва да се показвате уплашен или смутен, ясно ли е? Дръжте се естествено и говорете уверено, като човек със самочувствие. Вземете ключа и я заведете в стаята. — Той протегна ръка, като така даде да се разбере, че разговорът е приключил. — Приятен ден, господин Саркисян.

След по-малко от две минути Крикор се намираше на улицата и се качваше в таксито, което щеше да го отведе до *Плас дьо ла Мадлен*. Мина известно време, докато се осмели да разгледа мадмоазел Адел, която дотогава бе поглеждал крадешком. Когато най-послед се взря в нея, забеляза, че наистина е много красива, с големи зелени очи и мило, малко тъжно лице. Скромна и срамежлива, тя седеше в колата с наведена глава, затова той направо се слиса, когато по някое време тя се приближи и го целуна страстно по устата, а сетне направи нещо невероятно, което първо го ужаси, после го зашемети; сложи ръка между краката му и ловко притисна, докато на лицето ѝ сияеше изненадващо провокативна усмивка.

— *T'es mignon, toi*^[3]...

Когато Крикор влезе в „Ше Нину“, вече му се виеше свят. Той взе ключа от рецепцията и двамата се качиха на втория етаж. Не се сети да се държи естествено, нито да говори самоуверено, както го бе посъветвал лекарят. Не знаеше как е изглеждал или какво е казал, умът му бе изцяло зает с францужоката, която с нежни думи и ласки го завлече в стаята и му разкри един напълно нов свят.

Ах, невероятно е да имаш такъв баща!

[1] Меценат, потомък на царе, мой покровител стародавен...
(лат.). — Б.р. ↑

[2] Къща за срещи (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Много си сладък (фр.). — Б.пр. ↑

XVI.

Чърчил закъсняваше за срещата и Калуст, на когото не му се говореше с Дарси, нито с Хендрик в присъствието на конкурента им, взе днешното издание на „Таймс“ от 17 юни 1913-а и се зачете. Новините наистина го интересуваха. След победата на италианците в Италианско-турската война, която бе приключила преди няколко месеца, Италия бе завладяла Триполитания и Киренайка^[1], а съюзът между сърби, гърци, българи и черногорци бе разгромил турците в Балканската война. Статията даваше подробности за мирния договор, подписан в Лондон през миналия месец, и се коментираше, че Османската империя бе изгубила почти цялата си територия в Европа.

— Турците сигурно са отчаяни — прошепна той.

Погълнат от вестника, Калуст не забеляза, че Уинстън Чърчил най-после се бе появил. Тримата мъже от петролния бизнес поздравиха своя домакин и тихо влязоха в кабинета. Напрежението помежду им беше огромно; резултат от натиска и задкулиските разговори, водени през последните две години, които бяха изнервили всички.

Първият лорд на Адмиралтейството, който сякаш нямаше нищо общо с обтегнатите отношения между тримата петролни предприемачи, седна на мястото си, пхна пура в устата си и изпусна облак горчив дим, докато се взираше в гостите си с дебнещ поглед.

— Събрах ви тук, за да изясним веднъж завинаги разногласията си — бяха встъпителните му думи. — Знаете, че Кралският военноморски флот вече строи само кораби, задвижвани от течено гориво, и на мен се пада отговорността да гарантирам, че нацията ни няма да бъде лишена от гориво в мирно време и особено, по време на война. — Заговори по-тихо, с печален глас. — Защото войната, драги приятели, наближава. — Издуха нов облак дим. — Затова трябва да се разберем. Помнете, че националните интереси са на първо място. — Той спря поглед върху президента на „Англо-Персиян“. — Уилям, да чуем вашата гледна точка.

Уилям Дарси се намести на стола си, подготвяйки враждебната си реч.

— Убеден съм, че правителството на Негово Величество добре знае, че „Англо-Персиян“ всъщност е единствената британска петролна компания — заговори той спокойно. Очевидно внимателно бе обмислил думите си. — Великобритания не може да повери сигурността си на чужденци, които, искаме или не, са...

— Чужденци ли? — обиди се Хендрик, като схвана прекрасно за кого говори съперникът му. — „Роял Дъч Шел“ е англо-холандска компания със седалище в Лондон, господине!

— Англо-холандска — повтори Дарси, като натърти на втората дума. — Управлявана от чужденци!

— Аз съм холандец, но скоро ще получа британско гражданство — обясни директорът на „Роял Дъч Шел“. — А нашият почетен президент и основател на „Шел“, уважаваният господин Марк Самюел, е британски гражданин.

Дарси смръщи нос.

— О, евреин...

— Британски евреин!

Дарси посочи Калуст.

— А главният частен акционер на „Роял Дъч Шел“, господин Саркисян, трябва да отбележа, случайно или може би по съвпадение, е арменец! Още един чужденец!

Калуст повдигна вежди и само за миг се изчерви.

— Извинете — намеси се той. — Роден съм арменец, но живея в Лондон и от повече от десет години съм гражданин на Великобритания. Това е моята страна. А и не виждам какво значение има това в нашия разговор.

Дарси вдигна ръка в знак на помирение.

— Не се обиждайте, не съм искал да нараня чувствата ви. Просто излагам фактите. В „Роял Дъч Шел“, както самото име „Дъч“ разкрива, има холандско участие. Вашият изпълнителен директор е холандец, почетният президент е евреин, а главният акционер и техен партньор е арменец. Знаем, че поради географското си положение холандското правителство е уязвимо на натиск от страна на Германия — държава, с която сме във влошени отношения и с която вероятно накрая ще воюваме. Поверяването на бизнеса на „Шел“ в известен смисъл означава той да бъде поднесен на тепсия на германското правителство. Това е нещо, което...

— Как смеете! — изръмжа Хендрик с глас, който предполагаше, че е на път да избухне. — Холандия е автономна и независима страна! Но дори и да не беше, това нямаше да промени нищо, ясно ли ви е? Седалището на „Роял Дъч Шел“ е в Лондон и е управлявана от лондонските финансови кръгове, а не от Германия! Освен това съюзът между Холандия и Англия бе жизненоважен, за да се опълчим на американската „Стандарт Ойл“! Без този съюз щяхме да фалираме, Англия нямаше да има нито една петролна компания и да зависи от прищевките на господин Рокфелер! — Той размаха пръст срещу конкурента си. — Господин Дарси си служи със съмнителни, да не кажа мръсни и ниски методи, целящи да...

Чърчил спокойно стана от мястото си и заговори с обичайния си кротък, провлачен глас:

— Успокойте се — помоли той, прекратявайки спора. — Господин Ван Тигелен, моля ви, оставете господин Дарси да довърши мисълта си, без да се обиждате.

— Но... но той ни обвини в...

— Оставете го да довърши!

Калуст се наведе напред и докосна партньора си по ръката, показвайки му, че трябва да сдържа емоциите си. Темпераментният директор на „Роял Дъч Шел“ си пое дълбоко дъх и с трудност преглътна потока от думи, които напиреха на езика му. Конкурентът му от „Англо-Персиян“ едва сдържа усмивката си; нещата се развиваха в негова полза.

— Както казвах, преди да бъда прекъснат така грубо, „Англо-Персиян“ е единствената петролна компания, която е сто процента британска. Разполагаме с обширни терени в Персия, от които тази година добихме осемдесет хиляди тона петрол и планираме да удвоим това количество през следващата. — Той се прокашля и унило махна с ръка. — За жалост обаче, сме изправени пред сериозни финансови затруднения. Истината е, че сме отчаяни. Сондажът и експлоатацията на терена изискват огромни инвестиции и се опасявам, че финансовите институции не ни отпускат заеми. На всичкото отгоре рафинерията, която изградихме в Абадан, ни създава големи проблеми.

— Съжалявам да го чуя — каза съчувствено Чърчил. — Надявам се, че тези пречки няма да навредят на компанията ви.

— Страхувам се, че всъщност оцеляването ни е под въпрос. Освен, разбира се, ако правителството на Негово Величество не стане акционер и ни предостави финансова помощ.

Предложението подразни директора на „Роял Дъч Шел“.

— Моля ви, спестете ни проблемите на „Англо-Персиян“! Не и това! Ако компанията няма достатъчно средства, за да оцелее, как би могла да гарантира доставките? Това е смешно!

— Ако „Англо-Персиян“ фалира, Великобритания остава без своя петролна компания — настоя Дарси, без да обръща внимание на холандеца. — При тези условия сигурността на доставките е застрашена.

— „Роял Дъч Шел“ — изрева Хендрик — гарантира тези доставки!

— Но тя не е изцяло британска — отвърна конкурентът му.

— Ако германците притиснат холандското правителство, Великобритания ще загази!

— Не ми излизайте с тези лъжи и националистически номера! Седалището на „Роял Дъч Шел“ е в Лондон, това значи, че е британска!

— Тогава защо се казва „Дъч“?

— Сега се заяждате заради името? Ами ако...

Двамата отново се вкопчиха един в друг като бойни петли и Първият лорд на Адмиралтейството отново трябваше да се намеси. Домакинът удари с ръка по масата, подобно на говорителя на Долната камара по време на сесия за въпроси.

— Господа, моля ви! — отново повиши глас той. — Замълчете! — Чърчил продължи да удря по масата, докато двамата мъже се успокоят. Когато спорът приключи и най-сетне настъпи тишина, домакинът отново издуха облак дим и придоби замислено изражение, като съдия, който обмисля присъдата. — Господин Дарси е прав. Щом горивото на военния флот зависи от доставките на петрол, Великобритания трябва да подкрепи една изцяло британска петролна компания и да избегне монопола на пазара. Следователно ще предложи на Негово Величество да закупи петдесет и един процента от акциите на „Англо-Персиян“. Има и още нещо...

— Това е оскърбително! — прекъсна го Хендрик, неспособен да се сдържа повече. — Откога правителствата се месят в търговския

сектор и помагат на едни фирми за сметка на други?

— Откогато става дума за националните интереси, господин Ван Тигелен.

— Но нима не виждате, че „Англо-Персиян“ е зле управлявана? Щом има финансови проблеми, то е защото онези, които я управляват, не са достатъчно компетентни. Нима ще поверите сигурността на страната си на такива хора?

— Страхувам се, че качеството на управление на „Англо-Персиян“ не е ваша работа.

— Щом този проблем кара британското правителство да се меси в петролния бизнес и да помага на конкуренцията за моя сметка, можете да сте сигурен, че е точно моя работа!

— Има логика Негово Величество да придобие мажоритарен дял в „Англо-Персиян“, господин Ван Тигелен — обоснова се Чърчил. — За да осигури доставки на гориво на разумна цена, е съвсем удачно Адмиралтейството да притежава част от тях... или поне да ги контролира. А ако управлението на компанията не е надеждно, правителството на Негово Величество като акционер може да назначи други лица на тези длъжности и така ще се справи с проблема. Вече взех решение.

— Не съм съгласен! — изръмжа Хендрик. — Това се нарича нелоялна конкуренция! Правителството помага на една фирма за сметка на друга! Подобна ситуация е неприемлива за свободния пазар!

Първият лорд на Адмиралтейството хвърли изпепеляващ поглед на холандеца.

— Съветвам ви да си мерите думите — предупреди той. — Може да не спрем дотук. Когато правителството на Негово Величество се сдобие с мажоритарен дял от „Англо-Персиян“, ще трябва да реши кой точно ще снабдява военния ни флот. Това е важен договор, както знаете. Бих искал да разчитам на „Англо-Персиян“ и „Роял Дъч Шел“, за да стимулирам конкуренцията между двете компании, но за да бъде това възможно, се нуждаем от още нещо.

Събитията изпреварваха мисълта на Хендрик, който вече не знаеше какво да прави, тъй като смяташе всичко това за неприемлива намеса в нормалното функциониране на пазара. Той се обърна и отчаяно погледна Калуст, сякаш търсеше помощ. Но арменецът не каза нищо. Все пак мълчанието му не се дължеше на факта, че не

разбираше какво става. Напротив, той вече бе навързал нещата, които бе чул на предишните срещи, и далновидно бе проумял всичко.

— Вие искате да ни вземете Месопотамия.

При тези първи думи на арменеца Чърчил и Дарси не можаха да прикрият неприятната изненада, която се изписа по лицата им.

— Не извъртайте нещата по този начин — каза политикът. — Никой нищо не иска да взима.

— Следих внимателно всичко, което се случи до момента — каза спокойно Калуст, за разлика от резките изблици на Хендрик. Той махна с ръка към домакина и президента на „Англо-Персиян“. — Очевидно е, че от самото начало двамата играете комбина.

— О, що за глупости!

— Дори мисля, че предварително сте подготвили думите си за пред нас. — Махна с ръка във въздуха, сякаш въпросът не го засягаше. — Но това няма значение. Трябва да решим как да се споразумеем, за да се измъкнем от тази ситуация. Какви точно са исканията ви?

Въпросът смути Чърчил и Дарси.

Виждайки, че дребният арменец е разкрил плана им, двамата смутено се погледаха. Първият лорд на Адмиралтейството преглътна сухо, преди да отговори.

— Месопотамия.

При други обстоятелства отговорът би накарал Калуст да се усмихне, но това не се случи. Въпросът бе прекалено сериозен.

— Както ви казах, това вече го знам — отбеляза той. — Какво точно имате предвид? Какво включва бизнес планът ви?

Домакинът се облегна назад и си дръпна от пурата, както обичаше да прави винаги, когато чувстваше, че владее положението. Властта го опияняваше и той я упражняваше именно по този начин: събеседниците му трябваше да се подготвят за онова, което щеше да последва. Той се наведе над масата и се взря в Калуст и Хендрик сред облак дим, който се изви във въздуха като змия.

— В интерес на Обединеното кралство е „Англо-Персиян“ да се сдобие с всички акции на Турската петролна компания, принадлежащи на Турската национална банка, на „Роял Дъч Шел“ и на господин Саркисян — заяви той, говорейки бавно, за да бъде разбран правилно. — Тази сутрин разговарях с представители на Турската национална банка и те се съгласиха да продадат своя дял на „Англо-Персиян“.

Дори побързаха да уточнят, че приоритетът им не е петролът, а банковото дело. Разумни хора. Затова имайте добрината също да продадете акциите си на „Англо-Персиян“.

Както можеше да се очаква, Хендрик отново реагира бурно.

— Никога!

Уинстън Чърчил прониза холандеца със смразяващ поглед, сякаш той не бе нищо повече от досадна муха, която лесно може да смачка.

— Господин Ван Тигелен, ако наистина милеете за британските интереси така, както твърдите, сега е моментът да го докажете. Продайте акциите си на „Англо-Персиян“.

Директорът на „Роял Дъч Шел“ скочи на крака, целият се тресеше от възмущение.

— Това е пълен абсурд! Как е възможно да искате подобно нещо? Ще се оплача на моето правителство! Една компания с холандско участие, която има законен дял в британска компания, е подложена на натиск да се откаже от собствените си права! Това не може да се толерира!

— А! — възкликна Чърчил. — Значи, все пак е холандска компания.

— Частично. Англо-холандска. Никога не съм го крил. И моето правителство ще научи за отчаяния ви опит да ни отнемете петрола в Месопотамия!

Първият лорд на Адмиралтейството безразлично сви рамене.

— Не се страхувам от Холандия.

— Вие може би не — отвърна саркастично Хендрик. — Но бъдете сигурен, че застрашава британските интереси в нашите колонии; например вашите предприемачи в Нидерландските Източни Индии и техния бизнес. Ето тези интереси ще пострадат благодарение на холандското правителство!

Домакинът допуши пурата си. С преднамерено бавни движения Уинстън Чърчил стана, извади от чекмедже кутия пури, взе си една, сръза я в края и я запали с кибритена клечка. Бавно изпусна ароматния дим през устата и се върна на мястото си с блуждаещ поглед.

— Какво предлагате тогава?

— Турската национална банка е съгласна да продаде акциите си на „Англо-Персиян“, нали така? — припомни Хендрик, вече спокоен, след като заплахата му бе постигнала ефект.

— Това са тридесет и пет процента от Турската петролна компания — най-големият и доста щедър дял. Предлагам „Англо-Персиян“ да остане с това участие и приключваме темата.

Чърчил поклати глава.

— Тридесет и пет не са достатъчни — каза той. — Искаме контролния пакет.

Холандецът докосна слепоочието си.

— Вие сте луди! — извика той. — Кой ще ви продаде останалите?

Домакинът кимна към Калуст.

— Господин Саркисян притежава петнадесет процента, нали така? Ще ги купим. Като прибавим неговия дял към този на Турската национална банка, достигаме петдесет процента. Ако „Роял Дъч Шел“ ни даде един процент от своите акции, имаме мажоритарен дял.

Арменецът смръщи чело.

— Я стига! И защо да ви продавам моята част?

— Вие сте британски гражданин, прав ли съм, господин Саркисян? Трябва да го направите в интерес на националната сигурност. Такава е волята на Негово Величество. Бъдете така добър да ни отстъпите своя дял.

Хендрик се обърна към колегата си.

— Забранявам ви да продавате без мое съгласие, ясно ли е? — извика холандецът. — Ако го направите, между нас е свършено! Няма да позволя „Англо-Персиян“ да контролира компания, в която „Роял Дъч Шел“ участва! Никога!

Попаднал под кръстосан огън, Калуст местеше поглед между директора на „Роял Дъч Шел“ и Първия лорд на Адмиралтейството.

— Но... разбира се, че няма да продавам. Защо да го правя? Турската петролна компания е мое творение! Та аз я създадох! Аз постигнах споразумение с германците и убедих османците за петролната концесия! Нима смятате, че бих се съгласил да ме изхвърлят от собствената ми компания?

— Ще информирам моето правителство какво се случва тук! — заплаши Хендрик, размахвайки пръст във въздуха. — Ще сложа край на вашите долни игрички, каквото и да ми струва това!

— Правете каквото искате — каза Чърчил. — Но ако „Англо-Персиян“ не се сдобие с мажоритарен дял от Турската петролна

компания, ще притиснем османското правителство да ви отнеме концесията в Месопотамия и да я даде на „Англо-Персиян“.

Директорът на „Роял Дъч Шел“ се изсмя истерично.

— Искам да видя това! Нима смятате, че „Дойче банк“ изобщо ще преговаря с вас? Константинопол никога няма да тръгне срещу германците. А хуните не са глупави. Защо да отнемат концесията на Турската петролна компания?

Всички около масата се умълчаха. Преговорите бяха стигнали до задънена улица и никой не искаше да отстъпи. Четиримата мъже се спогледаха, но, изглежда, бяха изчерпали аргументите си. Дарси започна да прибира документите си в куфарчето и Хендрик последва примера му.

Тогава, когато ситуацията изглеждаше безнадеждна, Калуст се прокашля, както винаги, щом искаше да каже нещо.

— Моят дял в Турската петролна компания всъщност е прекалено голям — призна той. — Петнадесетпроцентов пакет акции, както знаете, означава, че трябва да осигурявам петнадесет процента от инвестициите, което в петролния бизнес означава много пари. При това положение съм готов да продам две трети от моя дял, ако това ще ни помогне да се споразумеем.

Присъстващите веднага пресметнаха.

— Десет процента? — попита въодушевено Дарси. — Давате ни десет от своите петнадесет процента?

— Ако това ще разреши проблема.

Първият лорд на Адмиралтейството и президентът на „Англо-Персиян“ се обърнаха към Хендрик.

— Господин Ван Тигелен?

Президентът на „Роял Дъч Шел“ обмисля идеята в продължение на няколко минути и макар неохотно, накрая кимна утвърдително.

— Четиридесет и пет процента са много, но все пак не са мажоритарен дял. Ще го преживея.

Мъжете около масата, особено Чърчил и Дарси, въздъхнаха облекчено и се усмихнаха. „Англо-Персиян“ не бе постигнала целта си, но все пак беше близо. Току-що бяха стигнали до споразумение, което в началото им се струваше невъзможно.

— Слава богу! — възкликна домакинят и се изправи. — Ще донеса скоч, за да го отпразнуваме.

Но преди Първият лорд на Адмиралтейството да се отдалечи, арменецът вдигна ръка, за да го задържи.

— Само че имам едно условие.

Чърчил се спря и го погледна недоверчиво.

— Условие ли? Какво условие?

— За да няма повече игрички, държа на една изключителна клауза — каза Калуст. — Всички акционери на Турската петролна компания да бъдат задължени да добиват петрол единствено в рамките на компанията. Ако един от нас открие петрол на територията на Османската империя, тези залежи ще принадлежат на всички. И никой да няма право да прави сондажи извън работата и целите на Турската петролна компания.

Политикът погледна въпросително президентите на двете петролни компании. Дарси и Хендрик се спогледаха и след като нямаха за какво да възразят, свиха рамене и кимнаха.

— Приемаме клаузата.

След като най-сетне се споразумяха, Чърчил извади бутилка скоч от бюрото си и наля от златистата течност в четири кристални чаши, които занесе на масата. Четиримата вдигнаха тост за успеха на Турската петролна компания, обърнаха се към портрета на крал Джордж V, окачен на стената, с по едно въодушевено „Бог да пази краля“ и пиха до дъно.

Хендрик остави чашата си на масата и след като изтри устата си с опакото на ръката, се обърна към арменския си партньор.

— Да го погледнем от положителната страна, Саркисян — разсмя се облекчено той. — Отсега нататък вие сте господин пет процента!

---

[1] Османски провинции, днес на територията на Либия. — Б.пр.

XVII.

По обточения от двете страни с дървета централен булевард *Попелсдорфер Алее* вървяха групички хора; нещо обичайно за неделя сутрин в Бон. Докато се разхождаше по оживената улица, Крикор имаше усещането, че се намира в паралелен свят на Лондон. Срещаха се приятели, поздравяваха се, разменяха погледи с някоя девойка и весело разговаряха.

— Прилича на църковния парад — отбеляза младият арменец, внезапно налегнат от носталгия. — Хайд Парк изглежда така понякога.

Той вървеше по *опелсдорфер Алее* с Петер — унгарския му приятел от университета. Двамата бяха излезли на лов за красиви момичета и се оглеждаха като златотърсачи, взиращи се в дъното на реката.

— Германките са симпатични — призна Петер. — Но не могат да се сравняват с момичетата от моята родина. — Той въздъхна. — Будапеща е мястото за тези неща.

По-голямата част от хората, изпълващи булеварда, бяха офицери и войници от гарнизона в Бон, които се наслаждаваха на почивния ден. Униформените мъже вървяха на малки групички или по двойки със своето момиче и носеха барети и каски. Когато срещнеха някой повисшестоящ, те изправяха рамене, отдаваха му чест с рязко движение и заставаха мирно като статуи, докато офицерът се отдалечи.

— Тези германци... — прошепна презрително Петер. — Милитаризмът им ще ни донесе неприятности, ще видиш. Още няколко години и... бум!

— И баща ми смята така — отбеляза нехайно Калуст и се обърна назад, за да разгледа поклащащите се задни части на две блондинки с плитки, които му се усмихнаха палаво. — Постоянно повтаря, че Германия става все по-силна, което се превръща в заплаха за нас и няма да свърши добре. С две думи — песимист.

— По-скоро пророк.

Утрото беше ясно, слънцето напичаше приятно, приканвайки неделните минувачи по булеварда да се порадват на деня. Затова

младежите седнаха в едно кафене на открито, поръчаха си бира, от която блажено отпиваха, докато наблюдаваха оживения град и се наслаждаваха на лекия ветрец.

По едно време погледът на Крикор се спря върху момиче с дълга руса коса, което се приближаваше отляво. Беше красива, от онези, по които обикновено се заглеждаше, но скоро забеляза, не без известна завист, че до нея върви войник. Двамата се усмихваха и оживено разговаряха. Арменецът разсеяно ги проследи с поглед. Двойката бе така увлечена в разговора, че германският войник се размина с офицер, без да го забележи. Беше толкова пленен от своята блондинка, че пропусна да го поздрави.

— *Halt!*^[1]

Заповедта на офицера стресна войника и самия Крикор. Видя го да се приближава до подчинения си с почервено лице и така ожесточено се разкрещя, че пръскаше слюнка на всички страни като дъжд. Хвана носа на войника и го стисна, сякаш момчето беше парцалена кукла, след което здраво го нарита по задника. Всичко това се случи пред приятелката на нещастника и безразличните погледи на тълпата, която вървеше по пътя си, сякаш случващото се нямаше нищо общо с нея. Явно по тези места подобни сцени не бяха рядкост. След като приключи с публичното унижение, офицерът се отдалечи, а войникът продължи разговора с приятелката си от мястото, откъдето ги бяха прекъснали, сякаш нищо особено не се бе случило.

— Казах ли ти? — попита Петер и поклати неодобрително глава.
— Този милитаризъм ще ни съсипе.

Образованието и животът в Германия се оказаха много по-различни от порядките в Англия. Благодарение на връзките на баща си, който се бе сдобил със забележителни египетски килими от Карнакския храм и така се бе запознал с едни от изтъкнатите египтолози, младежът се настани в дома на професор Вилкен, известен в академичните среди като най-добрия специалист по папируси в света.

В дома на прочутия учен не се случваше нищо интересно, може би защото професорът по цял ден се занимаваше със своите скъпоценни папируси, но не можеше да се каже същото за университета. За разлика от германското общество, дисциплината в университета се оказа изненадващо запусната. Присъствието на

студентите на лекциите не се контролираше и беше достатъчно само да се запишат в началото на семестъра, за да се каже, че учат в университет. Никой не се интересувахе от посещаемостта на лекциите. Дори нямаше изпити, а за да получат оценки, студентите трябваше да представят само писмена работа.

— Не се заблуждавай — предупреди го Петер още първата година, когато се запознаха. — Германците живеят само за да работят и ако внимаваш, ще забележиш, че местните спират да учат единствено когато трябва да ядат, да спят или да отидат до тоалетната. — Той сбърчи чело, сякаш му бе хрумнало още нещо. — Е, понякога се разхождат по булеварда или отиват на бирария, за да се напият. Като изключим това, всичко останало е работа.

Германският начин на живот не се нравеше на арменеца. Въпреки че не беше мързелив, Крикор смяташе, че човек трябва да работи, за да живее, а не обратното. Затова младежът живееше в Бон и примирено спазваше неговите порядки. Вечер посещаваше градските бирарии и кафенета с изглед към Рейн, защото там срещаше най-приветливите момичета. Германките, които ходеха в подобен тип заведения, не оставаха безразлични към чужденец, тъпкан с райхсмарки, какъвто бе Крикор няколко дни, след като баща му му изпратеше месечната издръжка.

Именно така няколко месеца по-късно Крикор привлече вниманието първо на Хелга, а после и на Маргарет — две едри руси германки, отракани и порочни, големи почитателки на германското *Sekt*^[2] и скъпото френско шампанско, с което ухажорът им щедро ги черпеше.

Тези приключения доведоха до огромна изненада само няколко месеца след като бе престанал да се вижда с тези дами. Крикор получи писмо с официалния печат на Райха, в което го уведомяваха, че съдът на Негово Величество кайзера е завел дело за бащинство и е отсъдил издръжка в размер на пет марки на седмица, които да изплаща на госпожа Хелга Хелман за всяко едно от трите ѝ новородени деца — малките и невинни Каспар, Балтазар и Мелхиор — три небесни ангелчета, чието бащинство е безпогрешно установено в полза на британския поданик, понастоящем пребиваващ в Бон, Крикор Саркисян.

— Какво?!

Младият студент реагира с обяснима паника на подобна спорна присъда. Обезумял, без да знае какво да прави, виждайки как светлото му до вчера бъдеще безмилостно му се изплъзва, той си представи как баща му го лишава от наследство, проклина го и го наказва. Отчаян, Крикор се среща с професор Вилкен, в чийто дом живееше по време на престоя си в Бон, и едва сдържайки сълзите си, му разказа всичко и го помоли за съвет.

— Ами сега? — повтаряше той и проклинаше лошия си късмет. — Какво ще правя сега, хер Вилкен? Как да се измъкна от тази каша? Смятате ли, че трябва да се обърна към адвокат?

Изтъкнатият папиролог не отговори веднага. Верен на заслужената си репутация на гениален и прецизен учен, той разгледа официалното писмо със същото сериозно внимание, което влагаше в разчитането на любимите си йероглифи. Внимателно се вгледа дори в запетайките и словоредата на текста, докато накрая откри нещо, което го усъмни. По-точно някаква особеност в печата на Райха.

— Колко души знаеха за връзката ви с тази госпожица Хелман? — попита той. — Имам предвид хора от вашето обкръжение, разбира се.

— Само приятелят ми Петер — увери го младежът. — Въпреки че често посещавам бирариите, винаги съм се старал да бъда дискретен. А Петер е доверен човек.

По лицето на професор Вилкен се появи усмивка.

— Не се тревожете за това — каза той и върна писмото на Крикор. — На ваше място бих говорил с този приятел.

— Защо? Какво общо има той?

— Каспар, Балтазар и Мелхиор — припомни професорът — са имената на Тримата мъдреци. С други думи, освен ако не се смятате за библейски персонаж, не виждам причина да се тревожите.

— Моля?!

Домакинът се усмихна снизходително и развеселено погледна към документа, който Крикор все още държеше в треперещите си ръце.

— Това, драги, е просто една момчешка шега.

---

[1] Стой (нем.). — Б.пр. ↑

[2] Немско пенливо вино. — Б.пр. ↑

XVIII.

В онази гореща съботна сутрин всички говореха за убийството на ерцхерцог Франц Фердинанд и съпругата му на улицата в Сараево. Германските вестници подробно описваха кървавия атентат, призовавайки за възмездие и справедливо наказание, а цял Бон обсъждаше урока, който австрийците трябваше да дадат на сърбите, за да си платят за жестокото деяние.

Крикор си спомни, че бе виждал ерцхерцога в Лондон на шествието за погребението на крал Едуард VII и последвалата коронация на Джордж V като представител на австро-унгарския император, но случилото се не го развълнува особено. Бяха убили наследника на престола на Австро-Унгария. И какво от това? Мястото му бързо щеше да се заеме от друг принц. Защо да се впечатлява толкова? Какво значение имаше това трагично събитие в неговия живот?

Безразличен към последните новини, вълнуващи цяла Германия, и сигурен, че скоро ще бъдат обречени на забрава от неумолимия ход на живота, младият арменец реши да направи обичайната си езда по брега на Рейн. Утрото бе приятно и хората блажено се бяха разположили върху росната трева, наблюдаваха патиците, които се къпеха в реката, или се препичаха на слънцето, което ласкаво огряваше гората.

Конникът мина покрай малка дъбова горичка и видя девойка с мургава кожа, която се разхождаше по брега и разговаряше с по-възрастна жена. Забеляза, че беше красива по един странно познат начин, но все пак не обърна особено внимание. Мислите му се отнесоха и се загледа разсеяно в реката. Внезапно рязко разтърси глава и наостри уши. Освен от чаровното излъчване на момичето, вниманието на Крикор бе привлечено от две думи, които бе разпознал сред монотонния диалог, достигащ до него отдалеч; *yerek* и *hyuranots* означаваха „вчера“ и „хотел“ и той ги бе чувал безброй пъти в разговорите на родителите си.

Тази така близка реч накара младежа веднага да дръпне юздите и да обърне коня. Приблужи се бавно до жените. Когато се изравни с тях, Крикор се наведе към девойката, която бе привлякла вниманието му.

— *Entschuldigung, meine Damen* — каза той на най-добрия си немски, молейки за извинение, че се намесва в разговора им. — Дали греша, или вие говорехте на арменски?

Двете жени учудено го изгледаха.

— Всъщност разговарях на арменски с майка ми — отвърна момичето на не много добър немски. — Откъде знаете?

Лицето на Крикор грейна в усмивка.

— Родителите ми са арменци — разкри той, вече на развален арменски, пълен с грешки и със силен британски акцент. — Самият аз изповядвам вярата на Светата арменска църква и се считам за арменец, въпреки че съм британски поданик.

Майката и дъщерята останаха очаровани от срещата си със сънародник, и то на брега на река Рейн. Все пак по тези места имаше малка вероятност да видиш арменци. След като си размениха любезности, двете се представиха като Аршалуис Киносян и дъщеря ѝ Мариян и обясниха, че са в Бон по здравословни причини.

— Съпругът ми има белодробно заболяване, горкият — каза майката. — Дошли сме при един добър лекар, с когото искаме да се консултираме. Двете с дъщеря ми сме тук за подкрепа на моя Агоп.

— Ако имате нужда от нещо, аз съм на ваше разположение — увери ги Крикор, както подобава на истински джентълмен. — Арменците трябва да си помагат, особено в чужда страна, не мислите ли?

Аршалуис и дъщеря ѝ за миг се спогледаха загадъчно.

— Благодаря, много сте любезен — каза майката. — Добре сме засега. — Тя се поколеба, но Мариян я сръчка леко с лакът и прошепна нещо в ухото ѝ, за да я окуражи. — Знаете ли, утре организираме обяд в чест на лекаря, който се грижи за съпруга ми. Защо не се присъедините? Ястията ще са арменски...

Двете го загледаха в очакване. Поканата изненада Крикор, но той проумя, че му се отваряха нови интересни възможности. С мургава кожа.

— За бога, за мен ще е чест! — съгласи се той и погледна одобрително към по-младата от двете си нови познати. — За нищо на света не бих пропуснал това чудесно събитие!

Семейство Киносян бяха наели къща с изглед към Рейн, недалеч от мястото, където двете жени бяха срещнали сънародника си. В готически стил, с островърх покрив и бяла фасада, прорязана от дървени греди — типична германска постройка. Рамките и первазите на прозорците бяха покрити с бръшлян, сякаш природата бе завладяла жилището, построено от човешка ръка. Козирката на къщата също бе покрита с растения, чиито филизи висяха свободно във въздуха.

Нетърпелив отново да види смуглото момиче, което бе отвърнало на погледа му, Крикор пристигна петнадесет минути по-рано и завари трескава подготовка. Жените се суетяха в кухнята, за да приготвят ястията, затова го посрещна Агоп Киносян — домакинът, заради когото семейството бе дошло в Германия. Възползвайки се от положението си на глава на арменско семейство, а и поради болестта си, Агоп си почиваше на дивана с чаша арменски коняк.

— Какво търси арменец по тези земи? — попита домакинът, след като подаде чаша коняк на госта си. — Надявам се, че не сте болен...

Агоп дишаше на пресекулки; бе очевидно, че има белодробни проблеми, поради които трудно говореше, но това не притесняваше събеседника му.

— Не, разбира се, че не — отвърна Крикор, който тайно поглеждаше към кухнята в опит да зърне Мариян. — Уча инженерство в университета.

При тези думи лицето на Киносян грейна.

— А! Инженерство! Един ден, когато нашата свята Армения стане независима, ще се нуждае от инженери, квалифицирани хора, които да я вдигнат на крака!

— Наистина ли вярвате, че този ден ще дойде?

— А няма ли? — възкликна Агоп, скандализиран, че един арменец може да се съмнява в това. — За бога, щом сърби, българи, гърци, черногорци, македонци и албанци се откопчиха от ноктите на турците, защо ние да не успеем? Защо с нас трябва да е различно?

Това бе риторичен въпрос, на който Крикор реши все пак да отговори.

— Защото Армения е в Азия, а не в Европа — отбеляза той. — Не знам как биха реагирали турците, ако дори си помислим да...

— О, разбира се, че няма да им хареса! И какво от това? С подкрепата, оказана ни от Великите сили и Русия, няма да могат да направят нищо. Освен това...

— Не и политика — намеси се съпругата на Агоп, застанала до вратата на кухнята. — Събрали сме се, за да уважим доктор Химел, а не за да обсъждаме тези глупости. Той навярно скоро ще дойде. — Тя посочи вратата. — Остават пет минути до уговорения час, а знаеш, че германците винаги са точни.

— Права си, Аршалуис. — Той се огледа наоколо. — Готово ли е всичко?

Жената изчезна в кухнята и гласът ѝ заглъхна.

— Мариян малко се забави с курабиите, но те са за десерт, така че няма значение. След десет минути всичко ще е готово за сервиране. Излез навън да посрещнеш доктор Химел.

За разлика от предишните дни, днес времето беше лошо. Небето в медно сребърни тонове бе надвиснало над Рейн и дори самата растителност изглеждаше тъжна и меланхолична. Откъм реката духаше неприятен влажен, студен вятър и шибаше листата, които трептяха като неспокойни пеперуди. Двамата арменци — единият млад, другият — на средна възраст, вдигнаха яките на палтата си, за да се предпазят от северняка, и наблюдаваха улицата в очакване на почетния гост.

— Откъде сте, драги Саркисян?

— Роден съм в Константинопол — отговори Крикор, — но отраснах в Англия, където родителите ми избягали, когато съм бил само на няколко седмици. Появил съм се на белия свят по време на кланетата през 1896-а.

— А, спомням си добре. Беше ужасно. — Агоп замълча, защото навярно си мислеше за случилото се тогава и си спомняше за роднините и приятелите, загинали от турска ръка. — Откъде са родителите ти? И те ли от Константинопол?

— Семействата на майка ми и баща ми са от Кайсери. Те...

Агоп отвори широко очи.

— Кайсери ли? Боже, ние също сме от там!

— Наистина ли? Какво съвпадение...

Домакинът се разсмя.

— Съвпадението е предизвикано от Вог, когато иска да скрие намесата си — отвърна той. — Подобно нещо се нарича съдба, драги. Убеден съм, че... Вижте, доктор Химел пристига.

Беше един часът без една минута, когато едрата фигура на мъж с рядка брада, с тиранти, зелена алпийска шапка, нахлупена по баварски, и бастун, се появи на улица „Бундхозен“. Лекарят на Агоп бе точен както за прегледите, така и за обядите.

Небцето на Крикор познаваше ястията, приготвени от Киносян. Домакинята сервира супа *арганак*^[1] и *кчуч*^[2], които арменецът погълна лакомо, а германецът вкуси с прикрито отвращение. Очевидно доктор Химел предпочиташе своите наденици *братвурст* пред странната ориенталска храна, но беше достатъчно тактичен да си замълчи.

Разговорът, естествено, се въртеше около тежката международна ситуация, предизвикана от убийството на ерцхерцога и съпругата му преди няколко дни, като всички се съгласиха, че „накрая нещата ще се решат мирно“ и „всички ще разберат, че войната не е изход“.

Разбира се, Агоп и жена му посветиха вниманието си на лекаря. Все пак му бяха задължени и бяха организирали обяда заради него. Същевременно Крикор и Мариян, които не се вълнуваха от международното напрежение и здравословните проблеми на Агоп, се показаха заинтригувани един от друг, поне в рамките на благоприличието, което се очакваше от тях. Докато се хранеха, младежът хвърляше редки, но недвусмислени погледи към девойката, на които тя отвръщаше със сдържан смях и леко престорена срамежливост.

Тайната игра на съблазън продължи до сервирането на десерта — курабии, приготвени от самата Мариян, които сътрапезниците много похвалиха. Малко преди да приключат обяда, родителите заговориха арменеца, като дадоха да се разбере, че не са толкова разсеяни и забелязват какво се случва между двамата млади.

— Знаеш ли откъде е семейството на Крикор? — попита Агоп жена си. — От Кайсери.

— Наистина ли? — учуди се Аршалуйс. — Колко интересно! — Тя заинтригувано се взря в госта си. — Как е фамилията им?

— Саркисян от страна на баща ми — каза Крикор с равен тон — и Берберян по майчина линия.

Последното име предизвика у домакините удивени възклицания и ококорени погледи.

— Берберян ли? Не ми казвай, че са онези с банката в Константинопол и хотел...

— „Пера“ — допълни младежът. — Хотел „Пера“. Точно те. Всъщност дядо ми е построил хотела.

След като се съвзе от първоначалното изумление, госпожа Киносян едва не плесна с ръце от вълнение и не се сдържа да погледне крадешком към дъщеря си, за да се увери, че е чула тази изключително любопитна новина. Добра партия беше този младеж.

— Колко интересно! — възкликна тя. — Познавам ги! Те са хора с много па... добра репутация. — Обърна се към съпруга си. — И ти познаваш Берберян, нали?

— От Търговската камара на Кайсери — отвърна Агоп, който също бе впечатлен от произхода на младежа, въпреки че успяваше да се прикрие. — Дори миналата година имаме събрание и успех да поговорим с тях. Хора от висшата класа, няма съмнение.

В следващите няколко дълги минути продължиха да обсъждат живота на Берберян и техните постижения в света на бизнеса, bankerството, хотелиерството и корабоплаването. Не можеше да се каже, че на Крикор му бе неприятно. Разговорът подсилваше позициите му в това семейство и гарантираше, че Киносян няма да създават досадни и ненужни пречки при сближаването му с красивата Мариян. Та майка ѝ го гледаше така, сякаш вече беше неин зет! Със сигурност нямаше да попречи на шансовете му с момичето. Коя арменка от Кайсери или от където и да било в Османската империя би пренебрегнала интереса от страна на член на рода Берберян?

Не беше нужно човек да е много проникателен, за да разбере, че Крикор се оказа прав. Когато приключиха обяда и всички излязоха на улицата да изпратят гостите, вниманието на домакините вече не бе насочено към лекаря, а към младежа, на когото възлагаха надежди.

— Елате пак — подхвърли Агоп, когато Крикор вече се отдалечаваше по улицата. — Винаги сте добре дошли!

През следващите седмици Крикор правеше точно това. Винаги, когато нямаше лекции, и задължително през съботите и неделите той прескачаше до голямата къща на река Рейн, за да прекара няколко приятни часа с Киносян. Превърна се в редовен гост и Аршалуис дори приготвяше баклава и я поднасяше всеки път, когато арменецът почукаше на вратата ѝ.

Крикор редовно посещаваше семейството, въпреки че понякога това се превръщаше в истинско мъчение. Домакините го обсипваха с любезности и той се радваше на цялото това внимание и на неизменната баклава. Но онова, което действително искаше, беше да остане насаме с дъщерята. Двамата постоянно си разменяха погледи, но родителите ѝ винаги ги държаха под око. Крикор разбра, че трябва да прояви търпение. Все пак хората от Кайсери бяха провинциалисти и имаха крайно консервативни разбирания. Та нали арменците от земеделските райони дори не позволяваха на девойката да види бъдещия си съпруг преди сватбата? Той имаше късмет, че можеше да стои в една стая с Мариян. Какво повече би могъл да иска? Тя да се държи като Хелга или Маргарет? Ако го направеше, просто нямаше да бъде Мариян.

Така протичаше животът на Крикор, когато месец след онзи обяд той отиде до къщата на Рейн с нова надежда да прекара няколко минути насаме с момичето. Имаше нощи, в които не можеше да спи от мисли за Мариян, и когато беше далеч от нея, животът му се струваше безсмислен. Чувството на празнота изчезваше, когато я видеше.

Аршалуис го посрещна набързо и Крикор завари семейство Киносян да прибира нещата си в два големи куфара в средата на салона. Потърси Мариян с поглед и когато я видя с наведена глава, разбра, че нещо не беше наред.

— Какво става? — попита нетърпеливо той. — Случило ли се е нещо?

Двете жени старателно подреждаха багажа, Агоп се преструваше, че прибира някакви документи.

— Тази сутрин доктор Химел ми съобщи, че не може да направи нищо повече за мен — каза той. — Каза, че трябва да изчакаме лечението да подейства, и ме посъветва да се върна догодина, за да ме прегледа и да назначи нова терапия. Според него климатът в Армения дори е благоприятен за белодробното ми заболяване. — Той се огледа

наоколо. — Тук наистина е много студено и влажно. По-добре да се лекувам у дома и да се върна в Бон, когато е необходимо.

— Какво означава това?

Агоп си пое дълбоко дъх и от слабите му дробове се изтръгна дълго нестройно изсвирване.

— Означава, драги Саркисян, че се връщаме в Кайсери — заяви той. — Утре.

Новината подейства на Крикор като юмрук изневиделица. Тъкмо се бе запознал с Мариян, бе пленен от нея и смяташе, че и тя му отвръща със същото. А какво се случваше? Баща ѝ се готвеше да се върне в Османската империя заедно със семейството си и, разбира се, с дъщеря си. Нима бе възможно животът да му изиграе подобна шега?

Той отчаяно погледна към Мариян, сякаш мълчаливо я умоляваше да остане, но този път тя не отвърна на погледа му. Сведе очи и безсилна пред случващото се, се обърна, за да скрие чувствата си. Само че не бе достатъчно бърза и младежът успя да съзре сълзи в блестящите ѝ очи. В този миг разбра, че ще я загуби, и това я наранява толкова, колкото и него самия. Накрая Крикор прозря жестоката истина.

Беше влюбен в Мариян и не знаеше дали някога ще я види отново.

---

[1] Арменско традиционно ястие, което много прилича на супа с топчета. — Б.р. ↑

[2] Арменско традиционно ястие от задушени в глинен съд месо и зеленчуци. — Б.р. ↑

ЕПИЛОГ

Горчива сълза се стича по бледото лице на Мариян, когато се обръща назад и блестящите ѝ очи за последен път се взират в мен. Искане да запази образа ми в паметта си завинаги, сякаш никога повече няма да ме види. Само един поглед. Но тези очи казват последно сбогом. Опитвам се да се освободя от вцепенението, да я догоня, да хвана ръката ѝ, да я прегърна и никога повече да не я пусна, но сякаш някаква невидима сила ме спира, препречва пътя ми и не ми позволява да направя дори една крачка.

Виждам как плътните ѝ устни помръдват и мълвят името ми...

— Крикор!

Чувам се отчаян. Искане да извикам: *Мариян!*, да я притисна силно, за да ѝ попреча да се качи във влака, който ще я отведе толкова далеч от мен — в Константинопол... Но не мога да помръдна, да промълвя и думичка, нито дори да махна с ръка... Нещо ме възпира и парализира крайниците ми, безсилен съм, болката ме задушаване, не виждам и не чувам нищо, не усещам тялото си, а само буцата, заседнала в гърлото ми. Виждам как тя тъжно ми обръща гръб, много бавно... и примирено се отдалечава, качва се във влака с наведена глава и изчезва зад вратата. Аз съм отчаян, изоставен, изгубен; тъгата ме задушаване и погубва душата ми.

А тя вика отново.

— Крикор!

Чувайки името си, произнесено от нейния глас, изведнъж идвам на себе си. Изненадан и замаян, внезапно се сепвам.

— Какво... какво? — заеквам объркан. — Какво става?

Размазаният силует бързо се фокусира и аз разпознах мадам Дюпре, която седеше на ръба на леглото по нощница и разтревожено се взираше в мен.

— Чух те да викаш и се притесних — каза съчувствено тя. — *Mon petit pauvre*^[1], ти плачеш...

Докоснах лицето си и осъзнах, че наистина е мокро.

— Глупаво е... — казах аз, объркан и малко засрамен. — Сънувах... сънувах една...

— Момичето, което си срещнал в Бон?

— Да.

Мадам Дюпре нежно погали косата ми, като майка, която утешава болното си дете.

— Тя отнесе част от сърцето ти, нали? — прошепна мадам Дюпре. Въпреки въпросителния тон, французойката всъщност бе потвърдила очевидното. — Често ли я сънуваш?

Загледах се в машинописните листове, разпилени по леглото; някои дори бяха паднали на пода, образувайки бели правоъгълници по дюшемето и килима на хотелската стая. Един от тях — заглавната страница, бе в краката на мадам Дюпре; с големи печатни букви се четеше заглавието *Мъжът от Константинопол*.

— Прочетох... прочетох мемоарите на баща ми, заради това е — обясних аз и махнах с ръка към разпилените листове наоколо. — Глупаво е... Заспал съм, докато съм чел...

Бившата асистентка на баща ми се наведе и вдигна няколко листа.

— Е? — попита тя и хвърли любопитен поглед към напечатания на машина текст. — Какво мислиш за книгата?

— Разказва се за неговото детство и юношество, как се е зародил интересът му към изкуството и бизнеса, за издигането му в живота, за гоненията на турците, за жените и...

Мадам Дюпре внезапно вдигна поглед и се взря в мен, сякаш ме изучаваше.

— За... жените ли? — заекна тя, издавайки вълнението й. — Какво пише за тях?

— Всичко. Разказал е всичко.

— Дори за...

— Всичко.

Възрастната жена се изчерви, засрамена от скрития в категоричния ми отговор смисъл, осъзнавайки, че между нас вече няма тайни. Знаех каква е била истинската й роля в живота на баща ми.

— Слушай, Крикор, искам да ти кажа, че всичко, което съм...

— Не сте длъжна да ми давате обяснение — прекъснах я аз. — Знам, че баща ми не е светец, макар че трябва да призная, че някои

неща, които прочетох в *Мъжът от Константинопол*, ме шокираха. — Свих рамене. — Но сега вече нищо няма значение. — Хвърлих въпросителен поглед към вратата. — Как е той?

Французойката тъжно въздъхна.

— Страхувам се, че отново изпадна в безсъзнание.

Между двама ни се настани тежка тишина. Доктор Фонсека изказа ясно прогнозата си и ние знаехме, че смъртта е близо и скоро ще отведе баща ми. Вероятно нямаше да се събуди повече; бе обречен да умре в хотелската си стая в Лисабон — града, в който бе избрал да прекара последните години от нелекия си живот.

Събрах разпилените листове по леглото и започнах да ги подреждам.

— Невероятно е колко неща е знаел за мен — отбелязах аз. — Описанията на моето детство и дори на начина, по който се запознах с Мариян, са смущаващо точни.

— Казах ти, че той намери дневника ти. Освен това нае детектив, който да порови в миналото ти.

— Наистина ли?

— Искаше да знае всичко за теб, за да може да обвърже собствената си история с твоята. И не позволи на никого да види текста. Ти си първият, който го чете.

Страниците на *Мъжът от Константинопол* бяха вече подредени. Внимателно подравних ръбовете на страниците и се наведох над нощното шкафче, където чакаше друг куп листове. Оставих първата част и взех втората.

— Мисля, че няма да мога да заспя веднага — отбелязах и се взрях в хартиените листове, които държах с изненадващо нетърпение. — Ще прочета останалата част от историята.

При тези думи мадам Дюпре разбра, че искам да остана сам. С дискретно елегантно движение, толкова присъщо за нея, дори и в тази напреднала възраст, тя оправи нощницата си и се обърна да си върви.

— Ще си лягам, скъпи — заяви тя. — До утре.

Излезе в коридора и тихо затвори вратата, оставяйки ме сам с втората част от мемоарите на баща ми. По стъклото на прозореца плющяха едри капки. В Лисабон валеше, което правеше стаята ми в „Авиш“ още по-уютна. Оправих възглавниците, облегнах се назад, нагласих нощната лампа така, че да виждам добре, взех купа листове в

скута си и се приготвих да чета. Взрях се в първата страница и доволно въздъгнах, предусещайки удоволствието от хилядите надежди и обещания, скрити в заглавието и последващите страници.

Милионерът в Лисабон

---

[1] Бедничкият ми (фр.). — Б.пр. ↑

Издание:

Автор: Жозе Родригеш душ Сантуш

Заглавие: Мъжът от Константинопол

Преводач: Дарина Бойкова Миланова

Година на превод: 2016

Език, от който е преведено: португалски

Издание: първо

Издател: Издателска къща „Хермес“

Град на издателя: Пловдив

Година на издаване: 2016

Тип: роман

Националност: португалска

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД

Излязла от печат: 08.12.2016

Отговорен редактор: Даниела Атанасова

Художник: Марина Кръстева Станкова

Коректор: Атанаска Парпулева

ISBN: 978-954-26-1633-7

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/6362>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.